

שולחן ערוך כפשוטו

הלכות פסח

ס

בדיקה וביעור
איסור אכילה והנאה מחמין
המצה
מה נקרא חמין
ערב פסח
הלכות ליל הסדר ומנהגיו
הלכות תפילות הפסח

צעקבות
הבית יוסף
והדרכי משה

הלכות פסח
סימנים תכ"ט-תצ"ד

מאת הרב שאול דוד בוצ'קו

עורך: הרב נסים פרידמן

כוכב יעקב תשפ"ב

המוציא לאור:

הוצאת ספריית עץ חיים

עימוד ועיצוב: **אדרת מורגנשטרן**

ניתן להשיג את הספר **בישיבת היכל אליהו**

כוכב יעקב 90622, טל' 02-6550500 פקס' 02-9972115

© כל הזכויות שמורות למחבר תשפ"ב – 2021

חל איסור גמור לצלם מן הספר למטרות מסחריות.
מותר לצלם חלקים מן הספר לצורך לימוד אישי בלבד.

תוכן העניינים – הלכות פסח

7.....	תוכן העניינים – הלכות פסח
11.....	הסכמות וברכות
21.....	הלכות פסח
22.....	בדיקה וביעור
22.....	סימן תכ"ט שאין נופלין על פניהם כל ניסן
27.....	סימן תל"ל שבת שלפני הפסח
28.....	סימן תל"א זמן בדיקת חמץ
30.....	סימן תל"ב דין ברכת בדיקת חמץ
33.....	סימן תל"ג בדיקת חמץ
40.....	סימן תל"ד דינים הנוגעים תבוא אחר הבדיקה
44.....	סימן תל"ה דין מי שלא בדק כליל י"ד
45.....	סימן תל"ו דין המפרש בים והיוצא בשיירא
50.....	סימן תל"ז המשכיר בית לחבירו על מי חל חובת ביעור
54.....	סימן תל"ח עכבר שנכנס למקום בדוק וכבר בפיו
56.....	סימן תל"ט דין מי שבדק ולא מצא מספר בכרות שהניח
60.....	סימן ת"מ דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל
63.....	סימן תמ"א דיני מי שהלוח על חמץ
65.....	סימן תמ"ב דין תערובת חמץ
75.....	סימן תמ"ג דין חמץ בערב פסח לאחר שש
78.....	סימן תמ"ד דין ערב פסח שחל להיות בשבת
84.....	סימן תמ"ה דין ביעור חמץ
87.....	סימן תמ"ו דין מי שמוצא חמץ בתוך המועד
90.....	איסור אכילה והנאה מחמץ
90.....	סימן תמ"ז דיני תערובת חמץ בתוך הפסח

107	סימון תמ"ח דין חמין שעבר עליו הפסח.....
112	דוגמא של "שטר מכירת חמין".....
115	דוגמא של "יפוי כוח" מוכר החמין.....
117	סימון תמ"ט דין חמין שנמצא בחנות ישראל והפועלים אינם יהודים או בהפך.....
119	סימון ת"נ דין ישראל ואינו יהודי שיש להם שותפות.....
125	סימון תנ"א דיני הגעלת כלים.....
148	סיכום חלכות הכשרה למעשה בזמננו.....
150	סימון תנ"ב דין זמן הגעלת הכלים.....
156	המצה.....
156	סימון תנ"ג דיני החטים וטחינתם למצות.....
163	סימון תנ"ד באיזה מצה אינו יוצא ידי חובתו.....
167	סימון תנ"ה דין מים שלנו.....
174	סימון תנ"ו דין שיעור כמות לישת המצות.....
177	סימון תנ"ז דין הנהגת החלה בעיסת מצה.....
182	סימון תנ"ח מצוה ללוש המצה בערב פסח.....
184	סימון תנ"ט דין מקום וסדר לישת המצות.....
191	סימון ת"ס דיני מצת המצוה.....
195	סימון תס"א דיני אפיית המצה.....
201	מה נקרא חמין.....
201	סימון תס"ב דין מי פירות אם מחמיצין.....
206	סימון תס"ג אם מותר לחרוך שני שבליים יחד ודיני כרמל.....
209	סימון תס"ד חרדל שנתערב בתוכו קמח.....
210	סימון תס"ה דיני מורסן בפסח.....
212	סימון תס"ו אם חרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצים.....
217	סימון תס"ז דין חטים שנפל עליהם מים ותבשיל שנמצא לתוכו חטא.....
232	ערב פסח.....
232	סימון תס"ח שלא לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות.....

241	סימן תס"ט שלא ליחד בשר לפסח.....
242	סימן תע"ע שהבכורות מתעניין בערב פסח.....
245	סימן תע"א בערב פסח אחר שעה עשירית אסור לאכול פת.....
249	הלכות ליל הסדר ומנהגיו.....
249	סימן תע"ב דיני הסיבה וארבע כוסות.....
260	סימן תע"ג דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס השני.....
274	סימן תע"ד על כוס שני אין מברכין.....
276	סימן תע"ה יתר דיני הסדר.....
285	סימן תע"ו מנהג אכילת צלי בליל פסח.....
288	סימן תע"ז דיני אכילת האפיקומן.....
292	סימן תע"ח שלא לאכול אחר אכילת האפיקומן.....
294	סימן תע"ט ברכת המזון על כוס שלישי.....
296	סימן תפ"פ סדר כוס רביעי.....
298	סימן תפ"א שלא לשתות אחר ארבע כוסות.....
300	סימן תפ"ב מי שאין לו מצה שמורה.....
302	סימן תפ"ג דין מי שאין לו יין.....
304	סימן תפ"ד דין מי שרוצה לעשות הסדר בהרבה בתים.....
307	סימן תפ"ה דין מי שנשבע שלא לאכול מצה.....
309	סימן תפ"ו שיעור כזית.....
311	הלכות תפילות הפסח.....
311	סימן תפ"ז סדר תפילת ערבית של פסח.....
316	סימן תפ"ח סדר תפילת שחרית של פסח.....
320	סימן תפ"ט סדר תפילת ליל שני של פסח וספירת העומר.....
332	סימן תצ"צ סדר תפילת יום שני ותפילת חולו של מועד.....
341	סימן תצ"א סדר הבדלה במוצאי יום טוב.....
343	סימן תצ"ב דין תענית שני וחמישי ושני אחר המועדים.....
345	סימן תצ"ג דינים חנוכהים בימי העומר.....

352	 סימן תצ"ד סדר תפילת חג השבועות
357	 קיצור החלכות המעשיות שבשו"ע וברמ"א
389	 מפתח נושאים

הסכמות וברכות

מכתב שכתב לי אבא מרי
הרב משה בוצ'קו זצ"ל
 כמה חודשים לפני הסתלקותו,
 כשהבאתי לו את העלים של ספרי
 "בעקבות המחבר"

בס"ד כח אדר תש"ע

לבני אהובי והיקר הגאון הרב שאול דוד שליט"א

הנני שולח לך ברכה מרובה ואלפי תודות על שהעברת לידי קונטרס של כ-240 עמודים מודפסים של דברי תורה והלכה ברורה שהכנת בעצמך.

דברי הלכה, זו תורה, על עניינים העומדים על הפרק היום יומי, זו תורה זו הלכה.

כמובן שאין לי האפשרות להגות בהם וללמוד אותם בעומק כפי הנדרש. אמנם, בקריאה במקצת, אין לי ספק שהוספת נדבך חשוב מאד לאוצר התורה וההלכה הן בביאור והן בהלכה למעשה.

אתה עומד בראש הישיבה - ישיבת הסדר עם 200 תלמידים "היכל אליהו" ונותן בה שיעורים יומיים, וכן אתה רבה של היישוב, שיש בו כעשרה בתי כנסת הנוהגים מנהגים שונים, עם בעיות רבות שלכולן אתה צריך לתת אוזן קשבת ולדאוג להביא שלום למעונם.

וכן ביחד עם אשתך הרבנית הדרה, העמדת דורות שכולם אהובים כולם ברורים כולם הולכים בדרך התורה והיראה. עד שאני תוהה ושואל לעצמי, מתי מצאת הזמן לעסוק בכתיבת הספר הזה, שכל כולו בקיאות ועמקות נפלאה, הרי אין לך לא יום ולא לילה פנויים.

זוהי ברכת ד' יוצאת מן הכלל, ואני מודה לד', שיחד עם אשתי זכינו לחיות בצילכם, כן יזכנו ד' עוד רבות בשנים ליהנות מאהבתכם ותורתכם ומדרככם, וליהנות ולראות את צאצאיכם ומשפחותיהם שב"ה כולם ממשיכים ללכת בדרך שהראת להם, עמו"ש.

וכן אני מסיים מכתב זה בברכה עמוקה, שיחד עם אשתי הלן עלקא נמשיך עוד שנים רבות ליהנות מצל תורתכם ואהבתכם.

משה

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

שלמה משה עמאר
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

כס"ד, כ' טבת, תשע"ב
1801-254/2"ב

ה ל ר י ב ר כ ה

הובא לפני הספר **שלחן ערוך כפשוטו** על הלכות יו"ט מעשה ידי אומן, נטע נאמן, הרה"צ
ר' **שאוול דוד בצצקו** שליט"א, ראש ישיבת תיכל אליהו, ורב בישוב בוכב יעקב, אשר יש לו
למטה לבאר דברי מרן ז"ל בשלחני הטוהור, בדרך תמציתיות, בשפה ברורה ונעימה, מסודר
בחלכתו בטוהריד, דבר דבור על אופניו, והלומד מוצא לפניו שלחן ערוך ומסודר.

והנני לבקש את הרב המסכת שליט"א, שיזכה לברך על המוגמר, ומשיך במלאכתו היקרה,
לתועלת לומדי תורה ושוחרי הושיה, ועוד יפרצו מעיינות ורדתו חרצה ברחובות פלגי מים.
מתוך אישור נחת ושלוחה וחיים צד העולם.

בברכת התורה,

שלמה משה עמאר

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

બાંધવો

[illegible]

[illegible]

David Lau
Chief Rabbi of Israel
President of the Chief Rabbinate Council

דוד לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא מועצת הרבנות הראשית

בס"ד, י"א אדר א, תשע"ד
11 פברואר 2014

לכבוד
הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א
ראש ישיבת ההסדר "היכל אליהו"
ורב היישוב כוכב יעקב

מכתב ברכה

הגיעוני עלים מספרך "שולחן ערוך כפשוטו", ספר זה הולך סובב עם הלכות אורח חיים דיני השכמת בוקר, ציצית, תפילין וברכות של שחר. והוא המשך לספרך על הלכות יו"ט.

עברתי בין בתריו וחזיתי כיצד במילים קצרות הוספת נופך על דברי מרן המחבר בשו"ע. הדברים נעימים ונחמדים ועולים על לב. הסברים נפלאים לעניינים הנוגעים לקיום יום יומי ובהם נקודות מבט להבין טעמה של הלכה ולרדת לשורשיה.

בין הדברים שהעלת בספרך, טעם, מה יסוד המחלוקת שבין תפילין של רש"י לבין תפילין של ר"ת ומדוע כתבו רש"י ומדוע נהגו כרש"י ומדוע ירא שמים יוצא ידי שניהם, ובספרי "משכיל לדוד" דנתי בארוכה בסוגיה זו והוכחתי על סמך ספר אמונת חכמים, שתפילין של רש"י ניתנו לכ כלל ישראל ואילו תפילין של ר"ת הם במדרגה גבוהה יותר ולא ניתנו אלא ליחידי סגולה, ועיי"ש בארוכה.

ואמנם בדברך שתפילין של ר"ת מקדימים את מידת הדין למידת האהבה, ביארת הכוונה שהאדם יחיה את חייו במידת הדין והדברים עולים בקנה אחד כי לחיות באופן הזה לא ניתן אלא ליחידי סגולה.

יתן ה' ותמשיך בפעלך למען הפצת תורה והאדרתה וספר זה יישם את ייעודיו ויאהיב את תורת ה'.

מברוך בכל לב
בברכת התורה

דוד לאו
הרב הראשי לישראל

בית יהב ירמיהו 80, ירושלים ת"ד 7525, מיקוד 91360 טל': 02-5313191 פקס: 02-5377872
Beit Yahav 80 Yirmiyahu At. Jerusalem P.O.B. 7525 Tel: 02-5313191 Fax: 02-5377872
Email: rabbia@rabbinate.gov.il

Rabbi Eliyahu Abergel

Rabbinical Av Beit Din

& Rabbi Of Bak'ah Neighbourhood in Jerusalem
& Chief Rabbi of "Tzoof Devash" Yeshiva**הרב אליהו אברגל**

אב בית הדין הרבני

רב שכונת בקעה, וראש ישיבת צוף דב"ש
מחבר שו"ת דברות אליהו ז"ח

ב"ה ב"מ אברגל

בש"מ

זינתי בספר. הנני למי' ש"ד. למי' צינן בפשוטו.
מחזה ימינו להתפלל של הא' אברהם יצחק ויעקב / יצחק
החפץ בלשון המזרחית. ציננו. אלה בלשון יאיר
במשכנו. חלוקה. ביד שאל דוד בנצחן שלטא.
ה' ומצ' נ"ך בובב ילק. ואש ישבת העל אלהו. יא
גש זשה אצננה אלה יא אומני השום. באשר פול
רשעה העל הולך. במקנה בלשון קלה לנהיטה.
יין סתק שחטט. ייחל יתחלה גילת מנהג.
העלה. ישר חזיר לאנטיא. ובי נצחן שחטט.
בידו יצא ובינך על המועד. בקרב אליהו מחילה
טובה וקנאה מצליח זכ"ר

בצדק ולשון יצחק.

רב אליהו אברגל

Address: 21 Dan Street, Jerusalem
Tel: 02-6724822 Fax: 02-6727369 Israelמקומו: רח' דן 21 שכונת בקעה, ירושלים
טל: 02-6724822 פקס: 02-6727369 ישראל

מכתב ברכה

מאת הרה"ג שלמה אבינר הכהן שליט"א
ראש ישיבת "עטרת כהנים" – ירושלים העתיקה
רב היישוב בית אל

בס"ד תמוז תשע"ב

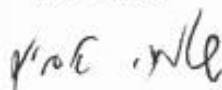
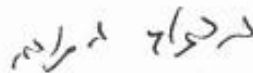
יישר כוחו של ידידי הרב הגאון הרב שאול דוד בוצ'קו על ספרו החשוב "שולחן ערוך כפשוטו" שבא למלא חלל במפרשי הספר הקדוש והיסודי הזה. אכן זה רצונו של הקב"ה שהתורה תהיה מונחת לפנינו בלי שנצטרך לטרוח יתר על המידה. לכן נאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפנים ורש"י מסביר כשולחן ערוך ומוכן לאכול לפני האדם. ואכן רבי יוסף קארו מאור העולם סיכם בצורה ברורה את ספרו בית יוסף עליו טרח ארבעים ושתים שנה והגיש לנו שולחן ערוך מלא טוב וברכה. אבל כטבע העולם רבו המפרשים רבו השיטות והחולקים כך שהלומד נמצא נבוכ מול השולחן ערוך "הרי שולחן והרי בשר והרי סכין לפנינו ואין לנו פה לאכול" (קידושין מו ע"א).

לכן עבודה גדולה עשה המחבר שליט"א כאשר פירש את השולחן ערוך בצורה ברורה ומובנת השווה לכל נפש. מעתה יוכל כל אדם מישראל ללמוד את ההלכה ולדעת אותה וגם הלמדנים והרבנים ימצאו בו תועלת גדולה שלפעמים הם ממהרים וחייבים להבין בדרך קצרה.

לכן יישר כוחו של המחבר ויזכה להשלים את מלאכת הקודש עד תום.

בברכת התורה,

שלמה אבינר

Aryeh Stern
Chief Rabbi Of Jerusalem

אריה שטרן
הרב הראשי לירושלים

בס"ד טבת תשע"ח

לכבוד

ידידי מכובדי הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א

שלום רב,

נהגתי בראותי את הכרך הבא שכתבתם בסדרה של "השולחן ערוך כפשוטו", ניכרת בו העבודה הגדולה והעמל הרב המושקעים בלימוד של כל ההלכות עם הביאור הקצר וההערות המחכימות והכל לפי פשוטם של דברים.

אכן זו היתה מגמה של דורות קודמים לכתוב קיצורים של שו"ע למען יהיו נגישים לכל אדם וגם לתלמידים צעירים וכבודו של כל מחבר במקומו מונח. אבל אתם הפלתם לעשות בכתיבה של ההערות מבלי לבטל את הסדר המקורי של השו"ע ויפה עשיתם.

עם זאת נראה לי כי שיטתכם מתאימה באמת לנו בדור הזה כי אפשר להכניס את הכל במסגרת "אינטרנטי" כי אז יהא השימוש בספרים באמת מצוי לכל מי שדורש הלכה כפשוטה, שלא יצטרך להחזיק עשרות ספרים שאין להם כבר מקום על המדף.

לגופם של דברים מצאתי בספר הערה מעניינת על ההלכה (סי' קפב, ז) שאין מברכים על מים אחרונים ואתם מביאים את הטעם לכך שאין מברכים על הסרת סכנה.

בענין זה כדאי לציין את התוספות במסכת שבת (כה, ב, בדיבור המתחיל חובה) שם יש דיון בשאלה זו האם מברכים על גר של שבת שנחשב לדבר שבחובה ומובא החילוק בין גר של שבת לבין מים אחרונים בין דבר שבא לחזק את המצוה לבין דבר שענינו רק לצורך הצלה.

ממילא באמת קשה מדוע תיקנו ברכה על המעקה?

אולי צ"ל שהמעקה בא למנוע סכנה בעוד שהמים האחרונים באים לסלק את הסכנה שכבר ישנה והיינו להסיר את המלח שנמצא על הידים לאחר הסעודה.

לסיום אחזור על ברכתי והערכתי למפעליכם בדברי התורה ובהרבצתה בישיבתכם המפוארת וישר כחכם.

בדידות
אריה שטרן
הרב הראשי לירושלים

הלכות פסח

סימנים תכ"ט – תצ"ד

יציאת מצרים היא מאבני היסוד של תורת ישראל, שכן בפסח התגלה ה' כבורא ומשגיח. וממנה באנו למתן תורה, הפכנו לעם, והחילונו בהכנה לקראת כניסתנו לארץ ישראל.

הלכות פסח מרובות מאוד, כשבמרכזן קרבן פסח, איסור חמץ, וחיוב מצה ומרור. השולחן ערוך לא הביא את דיני קרבן פסח, כי למעשה אינם נוהגים בימינו, עד שבנין בית ה' יבנה בקרוב בירושלים. אבל שאר ההלכות נפרסו בו בהרחבה. ונחלקם לשבעה מדורים.

- א. איסור בעלות על חמץ, ומצוות בדיקה וביעור, נידונים מסימן תכ"ט עד סימן תמ"ו.
- ב. איסור אכילה והנאה מחמץ, הובאו מסימן תמ"ז עד סימן תנ"ב.
- ג. כל הדינים הקשורים לעשיית המצה, מופיעים מסימן תנ"ג עד סימן תס"א.
- ד. הגדרת החמץ נידונה מסימן תס"ב עד סימן תס"ז.
- ה. דיני ערב פסח, החל מסימן תס"ח עד סימן תע"א.
- ו. הלכות ליל הסדר ומנהגיו מסימן תע"ב עד תפ"ו.
- ז. והלכות תפילות הפסח, מסימן תפ"ז עד סימן תצ"ד.

בדיקה וביעור

סימנים תכ"ט – תמ"ז

סימן תכ"ט – שאין נופלין על פניהם כל ניסן, ובו ב' סעיפים.

כאמור, עד סימן תמ"ה, נידונו ההלכות הקשורות לבדיקה וביעור חמץ, שזמנם בערב הפסח. כמותם, נידונו בסימן זה ושאר חרי הלכות נוספות הנוהגות לפני פסח. בסימן זה הובאו דינים החלים מתחילת ניסן, ובסימן הבא הובאו דינים הנוהגים בשבת שלפני פסח, כהכנה להלכות פסח.

סעיף א

^אשואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום (א). הגה: ומנהג

^אפסחים ו ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) קודם לפסח שלשים יום – הנהיגו חכמים להתכונן לפסח אחר פורים. ובבית יוסף הסביר שהלכה זו נאמרה רק בפסח ולא בשאר חגים, כיון שלצרכו נדרשת הכנה מרובה. וגם, שמצויות בו הלכות מורכבות כטחינת חיטים, אפיית מצה, הגעלת כלים, בדיקת וביעור חמץ. ואפילו בסוכות, די בכמה ימים מועטים כדי להתכונן לחג, כי דרישות ההלכה להכשרת סוכה הן מינימליות, וגם רוב ארבעת המינים כשרים.

עוד הסביר שם, שהלכה זו הונהגה בזמן שבית המקדש היה קיים, והיה חיוב להקריב קרבן פסח, עובדה שהצריכה רכישת קרבן ראוי וכשר, מה שהגדיל עוד יותר את הצורך בידיעת הלכות מרובות. ואף שבזמננו נחרב הבית, לא נתבטלה תקנה זו, כאות לאמונתנו, על בנינו הקרב ובא.

ולגבי חיוב לימוד הלכות אלו נראה, שאלו הלומדים תורה כל היום, אינם חייבים לבטל את שאר לימודיהם לצרכו, ודי בהקדשת זמן מסוים מהיום. מלבד זאת חשוב לציין, שבכל ימות השנה חשוב להקדיש זמן גם ללימוד

לקנות חטים לחלקן לעניים לצורך פסח (ב). וכל מי שדר בעיר י"ב חודש צריך ליתן לזה (ג) (א"ז).

סעיף ב

^באין נופלין על פניהם בכל חדש ניסן (ד), ואין אומרים צדקתך (ה)
^גטור בשם מצא כתוב במסכת סופרים ובפ' בתרא, וכן כתב הרוקח סימן רמ"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

הלכה למעשה. ובפרט כשמגיעים ימי חגים. ואף כי לא ראינו חובה כזו, וודאי שיש הלכות הנצרכות למעשה, ויש לדעתם כראוי.

(ב) לעניים לצורך פסח – כי מלבד צרכי עצמו בחג, חובה לדאוג גם לצרכי המסכנים. היום, כמובן, לא נותנים חיטים, אבל נותנים צדקה ביד רחבה, כדי שכולם יוכלו להסב בליל הסדר כבני חורין, ולא יחסר להם דבר.

(ג) צריך ליתן לזה – בזמן התלמוד, היה גיוס כספי הצדקה חובה על כל תושבי המקום, ומי שהתגורר בעיר למשך שנה, התחייב בזה ככל אנשי העיר. אמנם בזמננו, אף שאין כח לכפות, בכל זאת יש ברוך השם ארגוני צדקה בכל קהילות ישראל המטים שכמם ומסייעים לעניים, בתמיכתם במשפחות מרובות ילדים, ומצוה גדולה לתרום לארגונים אלה.

(ד) בכל חודש ניסן – נפילת אפים הוסברה בהרחבה בהקדמה לסימן קל"ג, ונחזור על זה כאן בקיצור. תפילה זו נאמרת בהכנעה גמורה, ותכליתה להדגיש את אפסיות האדם בפני האלוקים, ובקשת רחמים על חטאיו. בימי שמחה אין אומרים תפילה זו. ומראש חודש עד י"ב ניסן הקריבו נשיאי השבטים, כל נשיא בתורו, קרבן לחנוכת המשכן (וכך יהיה בעזרת השם בחנוכת בית המקדש) ואחר כך מגיע ערב פסח וימי החג, בהם לא אומרים נפילת אפים ותחנונים. ומכיון שרוב החודש עבר בשמחה, לא נופלים על פניהם כל החודש.

(ה) ואין אומרים צדקתך – אמירת צדקתך היא אמירת שלשה פסוקים המתחילים עם המילה "צדקתך", אחרי חזרת העמידה של מנחה בשבת. בפסוקים אלה מצדיקים את דינו של ה', גם אם הוא קשה. לכן אין לאמרו בימי שמחה.

בשבת במנחה, ואין מספידין בו (ו), ואין מתעניין בו¹ להזכיר בצבור (ז); והבכורות מתעניין בו בערב פסח (ח). הגה: גם אין אומרים צדוק הדין (ט) בכל חדש ניסן. ונהגו שאין מתעניין בו תענית כלל (י), יב"י בשם מסכת סופרים שבידינו. פירוש הב"י שהתלמידים שנוהגים להתענות בה"ב מפני חילול השם וכו' כדלקמן סימן תק"פ גם בניסן מתעניין וכו' עכ"ל וכבר כתב רמ"א בהג"ה המנהג.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) ואין מספידין בו – כי ההספד גורם צער. אבל תלמיד חכם שמת מספידים אותו¹.

(ז) ואין מתעניין בו להזכיר בצבור – יש נוהגים להתענות בימי שני וחמישי שאחרי החג, שלשה פעמים, כדי לכפר על העוונות שאדם עלול לחטוא, כשמעביר את זמנו בתענוגים, ואינו יוצא לעבודה. בעדות המזרח יש מנהג לבשר בשבת על הצומות שיחולו בשבוע הבא, לכן כתב המחבר, שאין לבשר על צום זה בשבת של חודש ניסן, כי זה מזכיר עצב. יחיד הרוצה להתענות, רשאי לעשות כן לדעת המחבר. אמנם כתב הכף החיים שחלק מהספרדים נהגו שלא להתענות בחודש זה כלל, ואלה שצמים שני חמישי ושני, אחר כל חג, ממתנינים עד חודש אייר, ובו מתענים.

(ח) והבכורות מתעניין בו בערב פסח – המכה האחרונה בעשרת המכות היתה מכת בכורות, שפגעה רק בבכורי מצרים ולא בבכורי ישראל, ולזכרון הנס נהגו להתענות, ונתבארו פרטי דין זה בסימן ת"ע.

(ט) אין אומרים צדוק הדין – תפילה הנאמרת בפטירתו של אדם, בה מקבלים את הדין, ובעתות שמחה אין לומר תפלה זאת. ואף שמשפחת הנפטר שקועה באבלה, מתחשבים במציאות הכללית של שמחה, ומשמיטים תפילה זו מטקס הקבורה.

(י) שאין מתעניין בו תענית כלל – יש נוהגים להתענות תעניות שאינם חייבים בהם, משום חסידות יתירה. ואין לעשות כן בחודש ניסן, גם למנהג הספרדים.

1. כדין חול המועד המבואר ביורה דעה סימן ת"א סעיף א'.

אפילו יום שמת בו אביו או אמו (יא); אבל תענית חלום, מתענין (יב). ואין אומרים מזמור לתודה (יג) ואל ארך אפים (יד) ולמנצח (טו) בערב פסח ולא

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) **יום שמת בו אביו או אמו** – תענית זו הובאה בהלכה², אבל כאשר נפטר האב או האם בחודש ניסן, פטורים מתענית זו. וכך גם נוהגים בני ספרד³. גם חתנים לא נוהגים לצום ביום חופתם, אם חל בניסן⁴.

(יב) **תענית חלום, מתענין** – תענית חלום היא תענית שאדם מקבל על עצמו, לאחר שבחלומו ראה אסון ממשמש ובא, ומגודל חששו, מתענה ופותח בהליך של תשובה, כדי לבטל את ה"גזירה". תענית זו מותרת אפילו בשבת, וכל שכן בחודש ניסן. אלא שאם התענה בשבת, הוא מחויב לצום ביום אחר, על הפרת מצוות עונג שבת, ואולם המתענה בניסן, אינו צריך להתענות תענית נוספת.

(יג) **מזמור לתודה** – מזמור לתודה פירושו, המזמור שהיו אומרים כשמקריבים קרבן תודה, וכאילו אמרו מזמור **על קרבן** תודה. זהו קרבן שיחיד מביאו בנדבה, ובהבאתו יש מנחות חמץ הנאכלים ביום ובלילה וביום למחרת. על כן לא אומרים מזמור זה בערב פסח, כי אסור לאכול חמץ מערב פסח עד תום החג, מה שמגביל את האפשרות להקריב קרבן זה מערב פסח. גם בשבתות וימים טוב אין מקריבים אותו, כי אין להקריב קרבנות שלא קבוע להם יום הקרבה. הספרדים לא קיבלו מנהג זה, ואינם משמיטים את המזמור מסדר אמירתם.

(יד) **ואל ארך אפים** – אמירת "אל ארך אפים" בהוצאת ספר תורה שאינה נאמרת בימי שמחה, כי יש בו בקשת הסליחה על העוונות.

(טו) **למנצח** – פרק תהילים הנאמר בסוף התפילה, בין אשרי ובא לציון. מזמור זה פותח במילים "יענך ה' ביום צרה", לכן אין לאמרו בימי שמחה. למנהג בני

2. יורה דעה סימן ת"ב סעיף י"ב ברמ"א, וגם המחבר הביא דין זה אגב הלכות תעניות בסימן תקס"ח סעיף ז'.

3. אף שלדעת המחבר מותר לצום.

4. וכתב הכף החיים (אות לד) שגם הספרדים נמנעים מתענית זו.

ביום טוב (מנהגים). ונוהגין להרבות קצת באכילה ושתייה ביום אחר החג, והוא אסרו חג (טז) (גמרא ורש"י פרק לולב).

שולחן ערוך כפשוטו

אשכנז אין אומרים אותו דווקא בערב פסח, אבל מיום שני של החודש עד י"ב לחודש אומרים אותו, וכן אחרי פסח. אבל למנהג הספרדים, אין אומרים אותו בכל הימים שלא אומרים תחנונים.

(טז) אסרו חג – מנהג זה בא לגשר ולחבר בין ימי החג לימי החולין, כמין 'להתראות' עד החג הבא, באמצעותו מאריכים מעט את קדושת החג לימי החולין⁵. וגם הספרדים נהגו בזה⁶.

5. לשון הגמרא (סוכה מה ע"ב) "כל העושה איסור לחג באכילה ושתייה, כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן".

6. כף החיים אות מ"ד.

סימן ת"ל שבת שלפני הפסח ובו סעיף אחר.

סעיף א

^אשבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו (א). הגה: והמנהג לומר במנחה ההגדה, מתחלת עבדים היינו עד לכפר על כל עונותינו (ב); ופוסקים לומר ברכי נפשי (ג) (מנהגים).
^אתוספות בשבת פ"ז, וכן כתבו הכל בו ושבלי הלקט.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הנס שנעשה בו** – בעשרה בניסן, שחל אותה שנה בשבת, נצטוו בני ישראל לקחת שה לקרבן פסח. המצרים זעמו על כך, כי נהגו בו כאליל, אבל לא יכלו לומר דבר. על שם נס גדול זה קרויה שבת זו "שבת הגדול", והוא מבטא ומסמל את מהות החג, שהיא המסירות למצוות. כזכר למסירות זו, נתקבל בקרב ישראל המנהג, אשר רב המקום דורש בהלכות פסח בשבת זו.

(ב) **לכפר על כל עונותינו** – קטע זה מן ההגדה הוא החלק המרכזי, בו נפרטים אירועי יציאת מצרים. הספרדים לא נהגו כן, כי בהגדה נאמר להמתין ולא לקרוא את ההגדה אלא בשעה שמצה ומרור מוכנים לפניו. והטעם למנהג בני אשכנז הוא, שמבקשים להתכוון לקיום המצוה.

(ג) **ופוסקים לומר ברכי נפשי** – קיים מנהג עתיק לומר בכל שבת מהחורף את פרק ק"ד שבתהלים, "ברכי נפשי", להלל את ה' על הטבע הנפלא שיצר, ולכן תחילת אמירתו בשבת בראשית, היא פרשת היצירה. ובשבת הגדול, בו אומרים חלק מן האגדה, פוסקים לאמרו. בקיץ יש נוהגים לומר פרקי אבות, חלק נוהגים פרק אחד כל שבת עד שבועות, וחלק נוהגים פרק בכל שבת עד סוף חודש אלול.

סימן תל"א

זמן בדיקת החמץ, ובו ב' סעיפים.

בעלות על חמץ בפסח הוא דבר אסור, ככתוב בתורה "לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך". כדי לא לעבור על איסור זה, עורכים בבית בדיקה לפני פסח, כדי לסלק מתוכו כל חמץ, ולשרפו בערב החג. בנוסף, עורכים ביטול בלב לכל חמץ המצוי בבעלותנו, ושלא נתגלה בבדיקה. אמנם אין איסור זה חל על חמץ בלתי אכיל ו/או על פירורים קטנים. סימן זה דן על זמן בדיקת החמץ.

סעיף א

^אבתחלת ליל י"ד (א) בניסן בודקים את החמץ לאור הנר (ב), בחורין ובסדקין (ג), בכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ (ד).
^אמשנה ריש פסחים.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ליל י"ד – זמן הבדיקה נקבע ללילה, אף שהחמץ נאסר רק מחצות היום למחרת, כיון שבו מצויים אנשים בבתיהם, וגם, אור הנר יפה לבדיקה. כלומר בדיקת נר בשעות החשיכה, מסייעת למיקוד המבט במקום נפילת האור, יותר מביום.

(ב) לאור הנר – נראה שאם אין נר אפשר להסתייע בפנס.

(ג) בחורין ובסדקין – שלא כבימינו, היו בזמנם חורים וסדקים בבתים, ובם חמץ ממש. בימינו אמנם אין דברים כאלה, ובכל זאת היא שייכת לחובת בדיקה במגירות ובארונות, בהם יתכן למצוא חמץ.

(ד) שדרך להכניס שם חמץ – אבל מקומות שאין דרך להכניס בהם חמץ, אין צריכים בדיקה.

סעיף ב

ביוזמר כל אדם שלא יתחיל בשום מלאכה ולא יאכל, עד שיבדוק (ה).¹ יואפילו אם יש לו עת קבוע ללמוד, לא ילמוד עד שיבדוק (ו); ואם התחיל ללמוד מבעוד יום, אין צריך להפסיק (ז). (ויש אומרים שצריך להפסיק, וכן נראה לי עיקר (ח)).

²הרב המגיד בשם התוספות. ³מימרא דאביי שם ז'.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **עד שיבדוק** – מצוה הבאה בזמן קבוע עדיפה על פני לימוד תורה, וכל שכן על פני סעודה.

(ו) **לא ילמוד עד שיבדוק** – היה ניתן לחשוב שזמן קבוע ללימוד נחשב כעסק של מצוה, והמצוה החדשה תמתין לסיום הקביעות. אבל להלכה אין בקביעת הזמן כדי להחשיב את האדם לעוסק במצוה¹.

(ז) **אין צריך להפסיק** – כך הוא הכלל: העוסק במצוה פטור מן המצוה.

(ח) **וכן נראה לי עיקר** – אין להחשיב זאת כעוסק במצוה, כי ידע מראש על חובתו לבדוק. והיה צריך לארגן סדרי לימוד שאינם מעכבים את קיום המצוה בזמנה. ואמנם ידוע שמצות לימוד תורה שקולה כנגד כל המצוות, אבל זאת רק בתנאי שלימוד נעשה על מנת לקיים את המצוות, ועל כן נוהג דין "עוסק במצוה פטור מן המצוה" בלימוד התורה, אלא אם כן היא מצוה שאדם אחר יכול לקיימה.

1. יש פוסקים הסבורים כי אין לדחות שיעור קבוע מפני הבדיקה. אבל מפשטות דברי המחבר, נראה שהאיסור גורף, וגם שיעור כזה יש לדחות לזמן אחר.

סימן תל"ב

דין ברכת בדיקת חמץ, ובו ב' סעיפים.

כלל הוא שמצוות צריכות כוונה¹. כלומר, כשעושה מצוה יחשוב בלבו שכך ציוה ה', ולכן תיקנו חכמים לברך קודם עשיית מצוה. סימן זה דן בברכה הנאמרת לפני בדיקת חמץ.

סעיף א

^אקודם שיתחיל (א) לבדוק יברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ (ב). ואם התחיל לבדוק בלא ברכה, יברך כל זמן שלא סיים בדיקתו (ג) (כל בו); ויזהר שלא ידבר בין הברכה לתחלת הבדיקה (ד).
^אמסקנא דגמרא פסחים ז'.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **קודם שיתחיל** – כפי שראינו, בודקים את החמץ בליל ארבעה עשר, ושורפים אותו למחרת. כלומר תחילת המצווה היא בבדיקה, וסיומה בביעור.
(ב) **על ביעור חמץ** – אף שברכה זו נאמרת לפני תחילת המצווה, שהיא הבדיקה כאמור, בכל זאת תקנו לומר 'על ביעור חמץ', כי זו מטרת הבדיקה.
(ג) **שלא סיים בדיקתו** – הכלל הוא שצריך לברך לפני עשיית המצווה. אמנם כל זמן שלא סיים, זה עדיין נחשב לפני עשיית המצווה. אבל אם לאחר סיום הבדיקה נזכר שלא ברך, לא יברך בעת שריפת החמץ, למחרת, כי חכמים תקנו לאמרה לפני הבדיקה².

(ד) **בין הברכה לתחלת הבדיקה** – כמו בכל ברכת המצוות שצריך לברך סמוך לתחילת המצווה. ואם הפסיק בדיבור שאינו קשור לבדיקה, צריך לחזור

1. כך פסק המחבר בסימן ס' סעיף ד'.

2. אמנם לדעת המחבר יברך כמו שמשמע בדבריו בסימן תל"ה. אבל הכף החיים (בסימן תלה אות יב) כתב, שלמעשה אין לברך, משום ספק ברכות להקל.

^ביטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה, כדי שישים אל לבו לבדוק בכל המקומות שמכניסים בו חמץ (ה).
^גטור בשם אביו הרא"ש, וכן כתב הרשב"א בתשובה.

סעיף ב

^בבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים (ו). ואם בעל הבית רוצה, יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש איש במקומו ^טעל סמך ברכה שבירך בעל הבית (ז). הגה: ונוהגים יטור. ^טשם מתוספתא דברכות.

שולחן ערוך כפשוטו

ולברך.³

(ה) **שמכניסים בו חמץ** – המחבר כתב "טוב" ולא "אסור" כיון שאין כאן איסור אלא הדרכה והכוונה. כי בכל מצווה שאדם עושה, ראוי שיעשנה מתחילתה ועד סופה ללא הסחת דעת בדברים אחרים. ועל כן יכול להפסיק לבעת הצורך, כגון לענות אמן על ברכת חברו, או ללכת לשירותים ולברך אשר יצר, וכן לענות למי שקורא לו, ולא לגרום שימתין לחנם.

(ו) **לבדוק כמה בתים** – בדיקת כל החדרים והבתים השייכים לו, מצוה אחת היא, לכן אינו מברך אלא פעם אחת. ואדם שאין לו בית אלא מכונית, יברך על בדיקת המכונית.⁴

(ז) **שבירך בעל הבית** – אחריות הביעור הוטלה על בעל הבית, כי הוא בעל החמץ. אבל אין מניעה להיעזר באחרים שיעשו זאת, כי גם באמצעותם ניתן

3. משנה ברורה (ס"ק ה) וכף החיים (אות טו). אבל לא זכיתי להבין מדוע כתב המחבר "צריך ליזהר" ולא כתב לשון ברורה יותר, "אסור". ונראה להסביר זאת בשני דרכים, א. משמעות לשון זו כוללת זהירות מכל סוג של דיבור, גם כזה הקשור לבדיקה, אלא שבכזה דיבור, אין צריך לחזור ולברך, ב. עוד יתכן להסביר, שרצה לומר בזה, שברכת ביעור חמץ הוחרגה משאר ברכות, שהרי אין הביעור מתקיים עד למחרת, ואם כן גם אם אינו בודק מיד, אין הברכה לבטלה. אלא שלמרות החרגה זו, שהיא הסבר דברי המחבר, להלכה אין לזוז מדברי הפוסקים שכתבו שהפסקה בדיבור שלא מעניין הבדיקה מצריכה לחזור ולברך.

4. אור לציון חלק ג' פרק ז', ביאורים סעיף ט'.

להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבודק, כדי שלא יהא ברכתו לבטלה (ח)
 (מהר"י ברי"ן). ומיהו אם לא נתן לא עכב (ט), דדעת כל אדם עם הברכה לבער
 אם נמצא (י) (כל בו).

שולחן ערוך כפשוטו

לוודא את הביעור.

(ח) **שלא יהא ברכתו לבטלה** – הרי מברך על ביעור חמץ, ואם לא ימצא ממנו,
 ולא יבער, יתברר שברכתו נאמרה לבטלה. ואם השאיר חמץ לביעור למחרת
 אין כאן ברכה לבטלה כלל, ולכן יש שלא נהגו במנהג זה מחשש שלא ימצאו
 מה שהחביאו. ונראה, שגם חלק מהספרדים נהגו במנהג זה.

(ט) **לא עכב** – כלומר אין זו ברכה לבטלה.

(י) **לבער אם נמצא** – כי כך תיקנו חכמים, לחפש אחר חמץ, ולבערו במקרה
 ויימצא. ולכתחילה נתקנה הברכה על ספק זה. כאמור, גם לפי דעה ראשונה,
 שיש חשש ברכה לבטלה, אפשר להשאיר חמץ לביעור חמץ. ויש שלא נהגו
 במנהג זה, שמא לא ימצאו מה שהחביאו.

סימן תל"ג

בדיקת חמץ, ובו י"א פעיפים.

כבר הסברנו שבדקים חמץ בגלל שבעלות על חמץ בכל ימי הפסח אסורה מן התורה. עתה, לאחר שלמדנו על זמן הבדיקה ועל ברכת הבדיקה, אנו לומדים על הבדיקה עצמה, במה צריך לבדוק, והיכן צריך לבדוק. הכלל הוא: לבדוק בצורה יעילה, ובכל מקום בו קיים חשש להמצאות חמץ. עוד הסברנו¹, שהחיוב חל רק על חמץ אכיל, ולא על חמץ מעופש או מפורר לפירורים.

כדי להבין את הסימן צריך לדעת שקיים שינוי והבדל ענק בין רמת החיים שלנו, בה הורגלנו לדירות בנויות היטב, וחפצינו מאורגנים בארונות מסודרים, לרמת החיים בתקופת התלמוד, מה שגורם לחלק מההלכות להיות לא רלוונטיות, אבל עקרונותיהן כמובן לא השתנו. חכמים העניקו חשיבות גדולה לטכס הבדיקה, אף שבדרך כלל הבית נקי ומצוחצח כדבעי זמן רב טרם הבדיקה, כי בזכות טכס הבדיקה מזדרזים בנקיון הבית כמה ימים לפני החג.

פעיף א

^אהבדיקה צריך שתהיה לאור הנר ולא לאור הלכנה (א). ^בואם עבר ולא בדק ליל י"ד כשבדק ביום י"ד, לא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר (ב). ^גואכסדרה שאורה רב, אם בדקה לאור החמה, ^אברייתא פסחים ד' וח'. ^בשם בירושלמי. ^גמימרא דרבא שם בבלי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ולא לאור הלכנה** – אור הנר מסייע לאדם הבדוק, ברכוז את עיניו במקום הנבדק והענקת אפשרות הבטה מיטבית.
(ב) **אלא לאור הנר** – שלא לשנות מתקנת חכמים.

1. בהקדמה לסימן תל"א.

דיו (ג); וְהוּא הָדִין כִּנְגַד אַרְבֻּבָה שֶׁבַחְדָּר (ד).

^י שם בגמרא.

סעיף ב

^האין בודקין לאור האבוקה (ה) אלא לאור הנר, וְלֹא בִנְר שֶׁל חֶלֶב, וְלֹא שֶׁל שׁוּמֵן, וְלֹא שֶׁל שֶׁמֶן, אֵלֶּא כִּנְר שֶׁל שְׁעוּזָה (ו). (הגה: והוא יחידי (ז), אבל שתי נרות ביחד, אפילו קלועים, דינם כאבוקה) (מהרי"ל בשם אגודה).

^הברייתא שם. ^יטור בשם אביו הרא"ש למנהג אשכנז.

סעיף ג

^יבודק כל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ. ולכן כל חדרי הבית והעליות צריכים בדיקה; שפעמים אדם נכנס בהם ופתו בידו. ^נאבל אוצרות יין שאין מסתפק מהם, וכן מִתְּבַּן וכיוצא בו, אינם צריכים בדיקה (ח).

^ימשנה ריש פסחים. ^נברייתא וגמרא שם ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) דיו – בדיעבד. כי לכתחילה צריך לבדוק לאור הנר כאמור, שלא לשנות מתקנת חכמים.

(ד) ארובה שבחדר – כלומר מול החלון. בימינו, כיון שנוהגים לטאטא את הרצפה מדי יום, כמעט מן הנמנע הוא למצוא חמץ אכיל באמצע החדר.

(ה) לאור האבוקה – כי הפחד של הבדוק מפני שריפה יביאו שלא יבדוק יפה.

(ו) בנר של שעוזה – כי נרות אחרים גורמים לכללוך, ובגלל זה לא יבדוק יפה.

(ז) והוא יחידי – ישתמש בנר עם פתילה אחת. ונראה שבימינו יש להתיר שימוש באור הפנס, כי סכנתו פחותה בהרבה מסכנת הנרות. אבל המנהג הוא להשתמש בנר.

(ח) צריכים בדיקה – תיאורים אלה נכונים לתקופתם, כי בימינו צורת הדיור שונה. אבל העקרון לא השתנה. לכן במקומות וחדרים שאין מכניסים בתוכם

סעיף ד

טחורי הבית וזיזין הבולטים, מהכתלים, שאינם גבוהים הרבה ולא נמוכים הרבה, צריכים בדיקה (ט); אבל הגבוהים שאין יד האדם מגעת שם, והנמוכים פחות משלשה טפחים, אינם צריכים בדיקה. שם בברייתא. טור ורבנו ירוחם וכן כתב הרא"ש בתשובה.

סעיף ה

יגג היציע והמגדל שגגיהם משופעים ומפני כך אין גגיהם ראויין לשום תשמיש, אינם צריכין בדיקה אפילו הם בתוך הבית (י). שם בברייתא.

סעיף ו

לרפת של בקר אינו צריך בדיקה, שאם היה שם חמץ הבהמות יאכלוהו. וכן לול של תרנגולים אינו צריך בדיקה, מפני שאם היה שם בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

חמץ, לא נדרשת בדיקה. במיוחד ארונות של מפות וכדומה, ובכל בית כפי המציאות שבו, שאם יש חשש שהכניסו שם חמץ אכיל, צריך בדיקה. ואם לאו, אין צריך.

יש לשים לב למקומות במ קיימת סבירות מסוימת להמצאות חמץ בתוכם, ולא ממש חושבים עליהם. כגון תיקים של ילדים, או ארגזי הצעצועים, ובמכונית, שמצוי ששוכחים איזו חבילה של חמץ בתא המטען (באגאז') אבל אין צורך לצאת מהכלים כדי לחפש חמץ, במקום שלכל היותר ימצא בו פירורים. ניתן לקיים את המצוה בנקל לאחר הפנמת שני הכללים החשובים. מחפשים רק חמץ אכיל. ודווקא במקום שייתכן שיש בו חמץ.

(ט) צריכים בדיקה – גם דין זה לא שייך בימינו כי אין חורים בבתים, וכיצד יונח שם חמץ.

(י) אפילו הם בתוך הבית – שוב, החיוב תלוי במציאות.

שם חמץ התרנגולים יאכלוהו. וכן ^פאמצעה של חצר אינו צריך בדיקה, שאם היה שם חמץ העורבים ושאר עופות המצוים שם יאכלוהו. ^{והני} מילי מספק חמץ, אבל ודאי חמץ לא (יא). הגה: אבל לקמן סימן תמ"ה סעיף ג' מבואר* דמותר להשליך חמץ במקום שהעופות מצויים, כל שכן שאין צריך לבער משם אפילו חמץ ודאי (יב), עד לאחר זמן איסורו (יג).

^פשם מימרא דרבא. ^ישם בית יוסף בשם סמ"ק. ^ק(ולעניות דעתי נראה דכאן איירי בחצר המשתמרת שדרין בו, ולקמן איירי במקום הפקר כנזכר שם).

סעיף ז

^פחור שבין יהודי לחבירו, כל אחד בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטל בלבד, ודיו (יד); ^יושבין יהודי לאינו יהודי אינו צריך בדיקה כלל, שמא יאמר: כשפים הוא עושה לי ונמצא בא לידי סכנה (טו).

^פשם בברייתא. ^ישם בברייתא וכפלימו.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) ודאי חמץ לא – כי הרואה בעיניו חמץ גלוי לעין, חייב לבערו בשריפה ולא לסמוך על בעלי החיים שיאכלוהו עד כניסת החג.
 (יב) אפילו חמץ ודאי – מה שהמחבר החמיר כאן, זהו בגלל שמדובר בחמץ בתוך הרשות שלו. אבל בסימן תמ"ה הקל לזרוק חמץ ולסמוך על העופות, כי מדובר שם ברשות הרבים.²
 (יג) לאחר זמן איסורו – הרמ"א מקל ומאפשר לסמוך על בעלי החיים שיאכלו את החמץ עד כניסת החג.
 (יד) מבטל בלבד ודיו – כל זה לא מצוי בימינו, כי אין חורים בין שני חדרים וכיצד יניח שם דברים.
 (טו) בא לידי סכנה – ואף שחשש זה רחוק, צריך להימנע ולא לחפש חמץ,

2. מוסבר על פי המשנה ברורה (ס"ק כח), וכף החיים (אות נג).

סעיף ח

^פכותל שנשתמש בו חמץ בחורין, ונפל ונעשה גל, אפילו אינו גבוה ג' טפחים כדי חפישת הכלב, אין צריך לבדוק תחתיו כיון שיש בו סכנת עקרב שמצויים בגלים חיישינן שמא אחר שישלים בדיקתו שאינו עוסק במצוה יחפש אחר מחט שנאבד לו ויבא לידי סכנה (טז). והני מילי בסתם, אבל בידוע שיש תחתיו חמץ, אם אין עליו גובה שלשה טפחים, צריך להוציאו משם במרא (יז) וחצינא (יח) בענין שאין בו סכנה; ואם יש עליו גובה שלשה טפחים, מבטלו בלבו ודיו (יט).

^פמשנה ל"א וברייתא ח' ובגמרא שם. ^זבתוספות שם ח'.

סעיף ט

^קמרתף שמסדרין בו שורות של חביות זו אצל זו עד שנתמלא כולו, וחוזרין ומסדרין שורות אחרות על התחתונות עד הקורה, אין צריך לבדוק אלא שורה העליונה ואחרת למטה ממנה; דהיינו ^קמשנה ריש פסחים וכבית הלל וכדמפרש לה רב שם בגמרא ח', וכן פסקו הרמב"ם בפרק ב מהלכות חמץ ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

שהרי כלל אינו בטוח אם יש שם חמץ. וגם דין זה לא שייך בימינו. (טז) **לידי סכנה** – להבנת דברי המחבר נזכיר את הגמרא האומרת ששלוחי מצוה אינם ניזוקים, כלומר אין להימנע מעשיית מצוה כשיש חשש לנזק, אלא יבטח בה' שיגן עליו בזכות המצוה וישמרהו מצער. למעשה, המחבר כתב שלא לסמוך על זה, כי עשיית כל המצוה לשמה, מתחילתה ועד סופה, היא משימה קשה לבן אנוש רגיל, ואין בטחון שיזכה לסיוע שמיימי.

(יז) **במרא** – מעדר.

(יח) **וחצינא** – קרדום.

(יט) **מבטלו בלבו ודיו** – כי עקב הטרחה המרובה הכרוכה בהוצאתו, אין חשש

שורה על פני רוחב המרתף, ולא על כל שטח המרתף אלא העליונה הרואה את הקורה ואת הפתח, ואחרת למטה ממנה (כ).

סעיף י

ר'בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה מפני שהתינוקות מכניסים בהם חמץ (כא).

^יטור בשם הירושלמי.

סעיף יא

^שהמכבד (כב) חדרו בי"ג (כג) בניסן ומכוין לבדוק החמץ ולבערו ונוזהר שלא להכניס שם עוד חמץ, אף על פי כן צריך לבדוק בליל ^ששם בשם רבי אבין.

שולחן ערוך כפשוטו

שיבוא לאוכלו.

(כ) **למטה ממנה** – אף שבמרתף מניחים יין ולא חמץ, יש צורך לבדוק את מרתף היין, מחשש שמא באמצע ארוחה, נכנס אדם וחמץ בידו, כדי להביא יין, והותיר שם את החמץ. וכיון שזה חשש רחוק, לא חייבו לבדוק אלא את שתי השורות החיצוניות ביותר, כי החשש שהמוצא חמץ במרתף יבוא לאוכלו, קיים רק בחמץ הנמצא בשורות אלו, ולא במקום פנימי יותר³.

(כא) **מכניסים בהם חמץ** – דבר זה לא השתנה, ועד ימינו מביאים עוגיות לבתי הכנסת. על כן צריך לבדוק את כל המגירות והמדפים שייתכן ונשאר בהם חמץ. ואף שאין בעלים ידועים לחמץ זה, ואין מי שיעבור עליו באיסור "בל יראה", הרי יש חשש שיבואו לאוכלו⁴.

(כב) **המכבד** – מטאטא את הלכלוך מחדרו.

(כג) **בי"ג** – ואפילו לפני יום זה.

3. הסבר זה תכליתו לבאר מדוע מסתפקים בבדיקת שתי השורות החיצוניות בלבד.

4. עוד יתכן, שכל חברי בית הכנסת נחשבים שותפים, על כן חל על ציבור החברים חובת ביעור חמץ וסילוקו מבעלותם.

י"ד (כד). הגה: וכל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה **(כה)**. (מרדכי ריש פסחים) והכיסים **(כו)** או בתי יד **(כז)** של בגדים שנותנים בהם לפעמים חמץ, צריכין בדיקה **(כח)** (מהרי"ו).

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) לבדוק בליל י"ד – כי טאטוא לחוד ובדיקה לחוד. כלומר, אף על פי שטאטא, עדיין לא בדק כתקנת חכמים, שקבעו לחפש עם נר בכל מקום. לכתחילה אין להקדים בדיקה באור הנר לפני אור לי"ד, כי אז מאבד את הברכה, אלא צריך לנהוג כפי תקנת חכמים. אמנם חדרים שמנקים אותם כל השנה, ולא מכניסים בהם חמץ, אף שבאופן חד פעמי הכניסוהו, ואף אכלו בו, זה מוגדר "מקום שאין מכניסים בו חמץ", כיון שמיד אחר כך רגילים להוציא הכל, וברור שלא ימצא בו חמץ אכיל. עם כל זה, מן הראוי לקיים תקנת חכמים זו גם בחדרים אלו, ולבצע בדיקה בליל י"ד, כי בזכות מצוה זו והחשיבות שניתנה לה, חדרה בלב כולם הזהירות מן החמץ⁵.

(כה) לכבד חדריו קודם הבדיקה – כי בית מלוכלך מקשה על הבדיקה. וכמו שהסברנו, טאטוא לחוד ובדיקה לחוד.

(כו) והכיסים – תיקים.

(כז) בתי יד – כיסי בגדים.

(כח) צריכים בדיקה – שמא שכחו בהם וופל או חמץ אחר דומה לו. ואם לא נוהגים להכניס אוכל בתיק, אין צריך לבדוק.

5. והחילוק בין המטאטא בי"ג למי שטאטא קודם לכן הוא, שהטאטוא בי"ג הוא בעת קרובה לזמן החיוב, אבל בשאר זמנים, המטאטא מעניק לשטח זה דין "מקום שאין מכניסים בו חמץ".

סימן תל"ד

דינים הנוהגים תכף אחר הבדיקה, ובו ד' סעיפים.

סימן זה עוסק בעיקרו בחובת ביטול החמץ. חובה זו דורשת ויתור על בעלות החמץ, והחשבתו כעפר הארץ. ובקיומה נעשית מצוה, כנאמר "וביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם". הרי שבמילה "תשביתו" נצטוונו לבל נחשיב בלבנו את החמץ כשייך לנו. ובביטול זה מועיל שלא יעבור על איסור התורה "בל יראה ובל ימצא". אלא שלא די בביטול, כי חכמים חששו מחוסר נכונות אמיתית לוותר על החמץ. וגם, שמא במציאת חמץ בפסח ייכשל ויאכלנו, לכן הוסיפו חובה לחפשו ולבדקו, ואי אפשר להסתפק רק בביטול. וכן להיפך, מלבד קיום הבדיקה, צריך גם לבטל את החמץ בלבנו, שמא ימצא חמץ בתוך הפסח, ויעבור עליו ב"בל יראה ובל ימצא".

עוד צריך לבאר, שמלבד איסור התורה בבעלות על חמץ בכל שבעת ימי הפסח, קיים איסור תורה נוסף בבעלות חמץ כבר מחצות היום בערב פסח, בשעה הראויה לקרבן הפסח, כנלמד מן הפסוק "לא תִשְׁחַט עַל חֶמֶץ דֶּם זִבְחִי" (שמות לד). והוסיפו חכמים ואסרו הנאה מחמץ בשעה שלפני חצות, ואיסור אכילה, בשעתיים שלפניו, מתחילת השעה החמישית. להלן, הסימן דן בדיני ביטול, מהו הביטול, מתי מבטלים, וכיצד מבטלים.

סעיף א

^אאחר הבדיקה יהא נזהר בחמץ שמשיר להצניע כדי שלא יצטרך בדיקה אחרת, כגון אם יטלנו עכבר בפניו או אם יחסר לחמו כגון שיניח עשר ככרות וימצא תשע, אבל בסתם שאינו יודע אם חסר ממנו אם לאו, לא. ^בואם כפה עליו כלי ולא מצאו, אינו צריך לבדוק, שודאי אדם נטלו. לכך יכפה עליו כלי או יתלנו באויר או ^אמשנה פסחים י' וכדמפרש לה רבא ורב מרי שם ד' ט'. ^בירושלמי, כתבו הרא"ש שם.

יניחנו בתיבה, מקום שאין עכבר יכול לבא (א).

סעיף ב

י'אחר הבדיקה (ב) מיד בלילה יבטלנו ויאמר: כל חמירא (ג)
דאיתיה ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה לבטיל וליהוי כעפרא
דארעא. הגה: ויאמר (ד) הביטול בלשון שמבין (ה) (מהר"י ברי"ן). ואם אמרו
בלשון הקודש (ו) כל חמירא כולל חמץ ושאור (ז) (ת"ה סימן קל"ד), אבל בשאר
י'מימרא דרב יהודה שם ו, הרי"ף והרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שאין עכבר יכול לבא** – בדרך כלל, אין בימינו עכברים שנכנסים ומעבירים
אוכל ממקום למקום. ובכל זאת יש בסעיף זה כדי ללמדנו, לשמור את החמץ,
לבד נשכחנו, ולמחרת נוכל לשרפו.

(ב) **אחר הבדיקה** – אף שאדם בודק ומבער כל חמץ שבידו, הוסיפו חכמים
ותקנו לבטל את החמץ, כפי שהסברנו בהקדמת הסימן, שחמץ שלא נגלה
לעיניו קודם פסח ולא שרפו, אם ימצאנו בפסח¹, יעבור איסור "בעלות על
חמץ".

(ג) **כל חמירא וכו'** – תרגום: "כל חמץ שנמצא ברשותי, שלא ראיתיו ושלא
בערתיו, יהא בטל ויחשב כעפר הארץ". באמירת "שלא ראיתי ושלא ביערתיו"
כוונתו שאינו מבטל את החמץ המצוי בידו, ושאין בכוונתו לשרפו, כי איך
יאכלנו אחר שהחשיבו כעפר.

(ד) **ויאמר** – לכתחילה אין להסתפק במחשבה, אלא צריך לבטא בפיו. ואם
ביטל בלבד, יצא ידי חובה.

(ה) **בלשון שמבין** – כלומר בשפה שלו.

(ו) **בלשון הקודש** – הכוונה לעברית או ארמית.

(ז) **כולל חמץ ושאור** – המילה חמירא בארמית היא חמץ בעברית וכוללת

1. אכן כל זמן שלא ראה אותו, אינו עובר באיסור זה. כי לא יתכן להגדיר אדם כבעליו של חפץ,
כשאינו מודע לקיומו. שהרי מהות הבעלות היא אפשרות השימוש ברכוש, וכשאינו מודע לקיומו,
כיצד יכול להשתמש בו.

לשונות צריך להזכיר כל אחד בפני עצמו (ח) (ד"ע), ¹וְטוֹב לַחֲזוֹר וּלְבַטְלוֹ פֶּעַם אַחֲרֵת בְּיוֹם י"ד סוֹף שְׁעָה חֲמִישִׁית (ט), קוֹדֵם שֶׁתִּגִּיעַ שְׁעָה שִׁשִּׁית (י), שֶׁמִּשְׁתַּגִּיעַ שְׁעָה שִׁשִּׁית נֶאֱסָר וְאֵין בִּידוֹ לְבַטְלוֹ (יא).
הגה: ואין לבטלו ביום אלא לאחר ששרף החמץ, כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו (יב) (מהרי"ו).
¹טור בשם אביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

בתוכה גם מאכל שנעשה מקמח שהחמץ, וגם שאור, שהוא החומר הגורם את הליך ההחמצה, ואינו מאכל בפני עצמו.
(ח) **כל אחד בפני עצמו** – כי בשאר לשונות אין מילה שבכוחה לתאר גם את המאכל וגם את החומר שמחמץ. למעשה, גם בנוסח הארמי אומרים "כל חמירא וחמיעא" שפירושו כל חמץ וכל שאור.
(ט) **סוף שעה חמישית** – מדובר כאן בשעה זמנית, כלומר, שיש לחלק את שעות היום מהנץ עד השקיעה לשתיים עשרה שעות.
(י) **קודם שתגיע שעה ששית** – כי עד שעה זו עדיין משתמש בחמץ. לכן טוב לבטל בדיוק לפני הביעור, אז כבר אין לו כוונה להשתמש בחמץ.
(יא) **ואין בידו לבטלו** – כי מתחילת שעה שישית נאסר החמץ בהנאה, והאפשרות להשתמש בחפץ היא מהות הבעלות. לכן רכוש האסור לאדם בשימוש, הופקע מבחינה הלכתית מבעליו, ואין בידו לבטלו.²
(יב) **מצות שריפה בחמץ שלו** – כי אם ביטלו, אין לו מצוה מן התורה לשורפו, שכבר החשיבו עפר.

2. ומה שעובר על כל יראה כשלא ביער ולא ביטל, הוא בגלל שמתנהג כאילו הוא האדון, בניגוד לרצון התורה, וזה מה שנקרא בגמרא "הכתוב עשאו כאילו הוא ברשותו, לעבור עליו" (ראה רש"י בבא קמא כט ע"ב ד"ה משש).

פעיף ג

^הבביטול היום יאמר: דחזיתיה (יג) ודלא חזיתיה, דביערתיה ודלא ביערתיה.

^הטור בשם הרב רבנו פרץ, וכן כתב רבנו ירוחם.

פעיף ד

^ישלוחו יכול לבטל (יד). (וכשמבטל שליח צריך שיאמר: חמצו של פלוני יהא בטל וכו') (תשו' מהר"י ברי"ן). ^יאם אין האיש בביתו, יבטל במקום שהוא (טו); ואם אינו עושה כן (טז), טוב שתבטל אשתו (יז).

^ישם, וכן כתב הרב המגיד בפרק ב בשם בעל העיטור. ^יכל בו.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) דחזיתיה וכו' – שראיתי ושלא ראיתי, ששרפתי ושלא שרפתי, כי עתה כבר אין לו כוונה לשמור איזה שהוא חמץ, לכן יבטל הכל.

(יד) שלוחו יכול לבטל – בכל מצוה יש עדיפות שתעשה על יד האדם עצמו, אבל מותר למנות שליח, שיבטל במקומו, כי שלוחו של אדם כמותו.

(טו) יבטל במקום שהוא – בניגוד לבדיקה שאיננה אפשרית, כשאינו נוכח במקומו, הביטול אפשרי בכל מקום, ואין חובה שדוקא הבדק יבטל.

(טז) ואם אינו עושה כן – שאינו מבטל במקום שנמצא בו.

(יז) שתבטל אשתו – אם לא מינה שליח ואינו מבטל בעצמו, חייבת אשתו לבטל. ויש לדייק ממה שכתב "טוב שתבטל אשתו" שזה עדיף ממינוי שליח. כי תמיד עדיף לעשות המצוה בעצמו, וכיון שאשתו כגופו, הרי זה נחשב כאילו הוא מקיים את המצוה בעצמו.

סימן תל"ה

דין מי שלא בדק בליל י"ד, ובו סעיף אחד.

סעיף א

א לא בדק בליל י"ד, יבדוק ביום י"ד באיזו שעה שיזכור מהיום (א). לא בדק כל יום י"ד, יבדוק בתוך הפסח (ב). לא בדק בתוך הפסח, יבדוק לאחר הפסח, כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה (ג); ¹ועל הבדיקה שלאחר הפסח לא יברך (ד).
^אמשנה פסחים י' וכפרוש התוספות, וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם. ^בטור, וכן כתב הרמב"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) באיזו שעה שיזכור מהיום – ויברך לפני הבדיקה, ואם ימצא חמץ יבערנו.
 (ב) יבדוק בתוך הפסח – בחול המועד, וגם אז יברך לפני הבדיקה, ואם ימצא חמץ יבערנו.
 (ג) אסור בהנאה – רבנן אסרו חמץ שעבר עליו הפסח באכילה ובהנאה, וצריך לבערנו כדי שלא יבוא לאוכלו.
 (ד) לא יברך – כי אין מברכים אלא על בדיקה שמטרתה מניעת איסור בעלות על חמץ בפסח. אבל כאשר עורך בדיקה בתוך הפסח, לדעת המחבר, יש לברך.¹

1. עיין סימן תמ"ו, שם הבאנו שאם בדקו כדין ונמצא חמץ בתוך פסח, לדעת המחבר יברך, ולדעת הרמ"א לא יברך. אמנם בכף החיים כאן (אות יב) כתב שלא לברך, משום ספק ברכות להקל.

סימן תל"ו

דין המפרש בים והיוצא בשיירה, ובו ג' סעיפים.

להבנת הסימן נזכיר שבמשך שלושים יום קודם הפסח, עלינו לדרוש בהלכות חג הפסח, כמובא בסימן תכ"ט. ואם בשינון הלכותיו חוייבנו, כל שכן שעלינו לוודא כי לא יִנָּותר כל חמץ בבתיים במהלכו¹. סימן זה דן בעוזב את ביתו לפני פסח, כיצד ינהג ולא יעבור באיסור בעלות על חמץ.

סעיף א

^אהמפרש מיבשה לים או יוצא בשיירה (א), ואינו מניח בביתו מי שיבדוק, תוך שלשים יום, זקוק לבדוק (ב). (לא יברך אז על ביעור חמץ (ג)) (כל ב'). קודם שלשים יום אינו צריך לבדוק (ד). (וכשמגיע פסח ^אמימרא דרב פסחים ו').

שולחן ערוך כפשוטו

(א) היוצא בשיירה – למדבר, כלומר יוצא לנסיעה ארוכה.
 (ב) זקוק לבדוק – כי אדם שבבעלותו חמץ מחויב לוודא שבהגיע הפסח לא יעבור על איסור 'בל יראה ובל ימצא'.
 (ג) על ביעור חמץ – אפילו אם מבער את החמץ שמצא, כי אין לברך על בדיקה הנערכת טרם זמנה. דין זה מוסכם גם על המחבר.
 (ד) אינו צריך לבדוק – כי לא הוטל עליו, בתקופה המקדימה לשלושים יום שלפני פסח, לדאוג לאשר יארע בחג. ואמנם כאשר נותר חמץ בבעלותו, הוא עובר על איסור בל יראה ובל ימצא. אבל יש לו פיתרון, לבטלו. ואף שמדרבנן אין די בביטול, בכל זאת היוצא שלושים יום קודם החג, לא חוייב בבדיקה וכדי שלא יעבור שום איסור, די בביטול. ואולם אם שב לביתו אחר הפסח, וגילה בו חמץ, חייב לבערו, כי החשיבו כעפר.

1. על פי המאירי פסחים ו', א'.

יבטלנו (ה)) (טור). ^בואם דעתו לחזור קודם הפסח (ו), צריך לבדוק ואחר כך יצא, דחיישינן שמא יחזור ערב פסח בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער (ז). ^גזכן העושה ביתו אוצר תוך שלשים יום, זקוק לבדוק ואחר כך כונס אוצרו לתוכו (ח). קודם שלשים יום, אם דעתו לפנותו קודם הפסח (ט) צריך לבדוק ואחר כך עושהו אוצר; ואם אין דעתו לפנותו קודם הפסח אינו צריך לבדוק. הגה: ואוצר חטים שיש חטים מחומצים בקרקעית הבור, אם נעשה האוצר שלשים יום קודם הפסח אינו זקוק לבער אלא מבטלו בלבו ודיו. ומיהו לאחר פסח כשמפנה האוצר, אסור ליהנות מאותן חטים (י); ואם אין שם חמץ ידוע אלא ספק, מותר למכור האוצר (יא) כך ביחד (תשובת הרשב"א סימן ע').

^דמימרא דרבא שם וכפרוש הר"ן בשם אחרים, וכן כתב הטור בשם הרמב"ם והרי"ן גיאות. ^הגם זה שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) וכשמגיע פסח יבטלנו – הרמ"א מסביר את דברי המחבר, וזה מוסכם על הכל. ויבטלנו לא יאוחר מסוף שעה חמישית, בטרם יחול איסור על החמץ.

(ו) לחזור קודם הפסח – מתכוין להגיע סמוך לפסח.

(ז) ולא יהיה לו פנאי לבער – והיות שחזר לביתו לפני פסח, חייב בבדיקה, ואין די בביטול.

(ח) כונס אוצרו לתוכו – כי בהגיע פסח, יתקשה לפנות את כל האוצר שמכניס, והרי חייב לוודא שאין כל חמץ תחתיו.

(ט) לפנותו קודם הפסח – סמוך לפסח.

(י) אסור ליהנות מאותן חטים – דין זה שייך גם לעוזב ביתו מוקדם משלושים יום לפני פסח, שבחזרתו אחרי פסח, חייב לבער את החמץ, לכשזה ימצא.

(יא) מותר למכור האוצר – אף שאסור ליהנות מחמץ שעבר עליו הפסח, הרי זה איסור דרבנן, ובספק יכול להקל.

פעיף ב

¹ ויש אומרים דקודם שלושים יום שאין צריך לבדוק היינו כשאין דעתו לחזור בתוך הפסח, ואף על פי שדעתו לחזור קודם הפסח (יב) או אחריו (יג), אינו צריך לבדוק כיון שהוא קודם שלושים (יד) וכשיגיע פסח יבטלנו (טו), אם דעתו לחזור בתוך הפסח צריך לבדוק אפילו מראש השנה (טז). ² וואם שכח ולא בדק, יבטל כשיגיע הפסח (יז) ולא יברך על הבטול (יח). הגה: גם אשתו תבדוק ותבטל בביתו, ³ טור וכפרוש רש"י שם. ⁴ טור.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) לחזור קודם הפסח – אפילו קרוב וסמוך לפסח. ולא צריך לחשוש, אלא יבדוק כשיגיע.

(יג) או אחריו – וכשיבוא אחרי פסח וימצא חמץ, יבערנו אז.

(יד) קודם שלושים – שיטה זו מקילה, כי השיטה שבסעיף א', מחייבת בדיקה, אפילו כשכוונתו לחזור סמוך לפסח. ואילו לשיטה זו, לא חייב לבדוק אלא כוונתו לחזור בתוך הפסח. ולהלכה צריך לחשוש לשיטה הראשונה.² ואם מתכוון לחזור ממש סמוך לפסח, צריך לבדוק. אבל אם כוונתו לחזור זמן מה לפני פסח, בימינו, כיון שקיימת תחבורה מסודרת, אינו צריך לבדוק.

(טו) וכשיגיע פסח יבטלנו – הדין מוסכם על המחבר, כי דבריו הוסברו בזה.

(טז) אפילו מראש השנה – בזה אין מחלוקת, כי אם כוונתו לחזור בתוך הפסח, לכל הדעות צריך בדיקה טרם יציאתו לדרך, מחשש שבשובו יאכל את החמץ הנמצא בביתו.

(יז) יבטל כשיגיע הפסח – כמו כל ישראל, לא יאוחר מסוף שעה חמישית, לפני שהחמץ נאסר.

(יח) ולא יברך על הביטול – כי מברכים על הבדיקה, וכאן שאינו בודק, אינו מברך. אמנם כשנמצא במקום אחר יבדוק שם, ויברך כדין.

2. על פי הכלל "סתם ויש אומרים, הלכה כסתם". עיין כף החיים אות ל"ד. ובשעת הדוחק, אפשר לסמוך על השיטה המקילה.

דילמא ישכח לבטל במקום שהוא (יט) (כל בו).

סעיף ג

(כ) 'ישראל היוצא מבית אינו יהודי תוך שלשים יום (כא) ונכנס בבית אחר בעיר זו, או הולך לעיר אחרת, אינו צריך לבער בית האיני יהודי (כב) שהרי יקיים מצות ביעור באותו בית אחר (כג). אבל אם הוא מפרש או יוצא בשיירא ולא יכנס בפסח בבית, 'יש מי שאומר שחל עליו חובת הביעור כיון שהוא תוך שלשים יום, וצריך לבער בית האיני יהודי שהוא יוצא ממנו כדי לקיים מצות 'שם בשם אבי העזרי. 'שם ושם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) **ישכח לבטל במקום שהוא** – דברי הרמ"א אינם מתייחסים לתחילת הסעיף אלא כוונתו, שאם אשתו מצויה בבית, תבדוק היא. ואף שהוא חייב בביטול, תבטל גם היא, כדי שאם ישכח לבטל, יקיים חובתו באמצעות אשתו. אבל לכתחילה טוב שיבטל הוא, כי הוא בעלי החמץ. אבל כשמינה אשתו לשליח, אינו צריך לבטל.

(כ) **הקדמה לסעיף** – להבנת הסעיף צריך להקדים שהבדיקה נצרכת לא רק כדי להפטר מהחמץ שבבעלותו, או כדי שלא יבוא לאכול חמץ, אלא גם לצורך קיום מצוה.

(כא) **תוך שלשים יום** – וכשיצא מן הבית, כבר חל עליו החיוב לבדוק ולבער. (כב) **בית האיני יהודי** – כי החמץ שהותיר בבית הרי הופקר, והאיני יהודי רשאי לעשות בו כרצונו.

(כג) **באותו בית אחר** – כך ודאי אינו עובר על איסור בעלות חמץ, וגם אינו מפסיד את המצוה, כי מקיימה בבית האחר בו יגור.

ביעור (כד), (אף על פי שהאינו יהודי יכנס לבית בפסח (כה); ויש אומרים שאינו צריך כשנכנס בו האינו יהודי (כו)) (טור).

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) כדי לקיים מצות ביעור – אף שלמעשה אין בה צורך, שכן החמץ שבבית כבר לא שייך לו, ובהגיע ימי הפסח לא יחזיק חמץ בבעלותו. אבל היות והתחייב במצוה, יש עניין לקיים אותה. ואין בזה חיוב גמור, אלא שאם נמנע מהבדיקה, איבד הזדמנות לקיים מצוה. ולפי שאין זה חיוב גמור כתב המחבר בשם "יש מי שאומר"³. אולי זה המקור למנהג ישראל, היוצאים מהבית לפסח, ומשכירים אותו עם כל החמץ שבו לאינו יהודי, ובכל זאת נוהגים לבדוק, ולמחרת שורפים את החמץ. כל זאת כדי לקיים את המצוה בה התחייבו, בהחזיקם חמץ בבעלותם, שלושים יום קודם לפסח.

(כה) יכנס לבית בפסח – כי אז החמץ נכנס תחת בעלותו של האינו יהודי. ועם כל זה, מן הראוי לבדוק כדי לקיים מצוות בדיקה. וזו דעת המחבר.

(כו) כשנכנס בו האינו יהודי – ולא חייב אלא כשלא נכנס שום אדם בביתו, כי אז יש מקום לומר שהחמץ נותר בבעלותו. אבל אם האינו יהודי נכנס בבית, אין צריך לבדוק. ומנהג הספרדים כדעת המחבר, לבדוק. ובני אשכנז יכולים לסמוך על שיטת הרמ"א.

3. דומה הדבר למה שאמרה הגמרא (מנחות מא.) על מי שמסדר בגדיו בצורה כזו שפוטר אותם מחיוב הטלת ציצית, שזה דבר לא ראוי לעשות, אף שאינו עושה איסור.

סימן תל"ז

המשכיר בית לחבירו על מי חל חובת ביעור, ובו ד' פעיפים.

ראינו בסימנים הקודמים שתי סיבות לבדוק חמץ, האחת לסלק חמץ מבעלותנו, והשניה שלא נבוא לאוכלו. וכשמשכיר בית לקראת פסח, החמץ בבית שייך למשכיר, אבל בפועל השוכר דר שם. לכן מצד הבעלות על החמץ, נופלת אחריות הבדיקה על המשכיר, אבל חשש אכילתו שייך לשוכר. סימן זה דן מתי המשכיר חייב לבדוק ומתי השוכר חייב, ומה קורה כשהמשכיר לא קיים חובתו.

פעיף א

^אהמשכיר בית לחבירו לצורך י"ד וממנו ואילך, ^בזקנהו באחד מהדרכים ששכירות קרקע נקנה בו, אם עד שלא מסר לו המפתח חל י"ד, על המשכיר לבדוק (א); ואם משמסר לו המפתח חל י"ד, על השוכר לבדוק (ב).

^אברייטא פסחים ד' וכפרוש הר"ן. ^בבית יוסף, וכן כתב הרב המגיד בפרק ב מהלכות חמץ ומצה.

פעיף ב

^אהשוכר בית מחבירו בי"ד ואינו יודע אם הוא בדוק, אם הוא בעיר ^בשם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) על המשכיר לבדוק – החמץ הוא של המשכיר, ואף שהשכיר את הבית לפני זמן הבדיקה, אבל היות ולא מסר את המפתח, עליו לבדוק את חמצו.
(ב) על השוכר לבדוק – את החמץ הנמצא בבית שברשותו, כי המשכיר סילק מבעלותו חמץ זה, ומותר לשוכר הבית להשתמש בו. על כן יבדקו, שלא יבוא לאוכלו.

שואלו אם בדקו (ג); ואם אינו בעיר, חזקתו בדוק (ד) ומבטלו בלבו ודיו (ה).

^יבעיא שם וכדפשט רב נחמן בר יצחק אף על גב דדחי לה בגמרא, וכן כתבו הרמב"ם בפרק ב והרא"ש כיון דמדרבנן הוא, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי.

פעיף ג

^ההמשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק, על השוכר לבדוק (ו) ואינו מקח טעות (ז); ואפילו במקום שבדקים ^השם בעיא ונפשטה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) שואלו אם בדקו – ורשאי לסמוך עליו, וכך הכלל, שהיהודים כולם בחזקת כשרים ודוברי אמת הם.

(ד) חזקתו בדוק – כי מסתבר שיהודי קיים מצות בוראו. כל זה כמובן תלוי במציאות.

(ה) ומבטלו בלבו ודיו – ואף שהחמץ אינו שלו, המשכיר הפקיר את החמץ שנשאר בבית, ועל ידי הביטול, מראה השוכר, שאינו מעוניין לזכות בחמץ זה.

(ו) על השוכר לבדוק – אף שהחמץ אינו שלו, ולכן אינו עובר על איסור "בל יראה", עדיין חייב לבדוק ולבער את החמץ מהבית, מחשש שיבוא לאוכלו. ואין לחשוש שהמשכיר, אחר שהפקירו, יבוא לאוכלו.

(ז) ואינו מקח טעות – מקח טעות פירושו שאדם קנה מוצר מסוים וקיבל מוצר אחר. ורשאי לבטל את העסקה, להחזיר את המוצר שקיבל, וליטול כספו חזרה. אבל אי קיום בדיקת חמץ אינה עילה לביטול המקח, כי זו מצוה ולא חלק מהעיסקה, שעיקרה שימוש בבית לכל צרכיו.

ואף שהשוכר לא היה מעוניין לקיים מצוה זו, בכל זאת, כשהיא באה לידו, הוא משלים עם זה, כי נוח לאדם לקיים מצוות. אמנם במקרה שאדם שכר בית דווקא לפסח, כי אינו רוצה לבדוק את ביתו, אם כן ענין הבדיקה הוא מעיקר העיסקה, ואז אי קיום תנאי זה אכן מהווה עילה לביטול העיסקה.

בשכר (ח), שהרי מצוה הוא עושה (ט). הגה: ויש אומרים דצריך להחזיר לו שכר הבדיקה הואיל והתנה בהדיא שיהיה בדוק (י). (המגיד משנה חמץ ומצה פ"ב הלכה יח בשם ראה ורמב"ן, וכן משמע לעיל סימן י"ד סעיף ד, דרכי משה סוף הסימן).

סעיף ד

¹בית שהוחזק שלא בדקו המשכיר (יא) ואמרו אשה או עבד או קטן: אנו בדקנוהו, הרי אלו נאמנים (יב); ¹והוא שיהא קטן שיש בו ¹שם בגמרא. ¹טור בשם הרמב"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) שבדקים בשכר – כלומר שנוהגים לשלם לאדם שיערוך בדיקת חמץ, ולכאורה, מלבד המצוה יש כאן הפסד ממוני, והיא תשמש עילה לביטול המקח.

(ט) מצוה הוא עושה – סוף סוף הוצאה כספית זו נעשית על מצוה, ואין זה פרט מהשכירות, שעיקרה שימוש בבית למגורים ולכל צרכיו, שימושים שלא נפגעו מכך שהבית לא בדוק. ואף שלכתחילה לא רצה להוציא כסף על מצוה זו, שהרי לכן שכר בית בחזקת בדוק, הוא משלים עם זה, כי סוף סוף מקיים מצוה בתשלום זה.

(י) שיהיה בדוק – כלומר אף שאין כאן עילה לביטול העסקה, יש כאן הפסד ממוני, ועל המשכיר לשלם כפי שהתחייב. אבל המחבר חולק על כך, ולדעתו מלמדים את השוכר שלא לבקש החזר על מצוה שעשה. ולהלכה, אינו יכול לדרוש את התשלום, אבל נראה, שראוי למשכיר לשלם, כדי לצאת ידי שמים.

(יא) שלא בדקו המשכיר – ואם כן, חייב השוכר לבדוק.

(יב) הרי אלו נאמנים – אשה ודאי נאמנת, שהרי הדין שיהודי נאמן בדיני איסור נלמד מהנאמנות של האשה לומר שהיא טהורה לבעלה¹. כל החידוש הוא לגבי קטן ועבד שבדרך כלל אינם נאמנים, נאמנים על בדיקה זו, כי חיוב

1. מהפסוק וְסִפְּרָה לָהּ (ויקרא טו, כח) למדו שאשה נאמנת לומר לבעלה נטהרתי. עיין גיטין ב' ע"ב תוס ד"ה עד אחד. מבואר על פי אחד הפירושים של הר"ן על הרי"ף, על הסוגיא פסחים ד' ע"ב. אבל תוספות (פסחים ד, ב ד"ה הימנוהו) פירש בדרך אחרת.

דעת לבדוק (יג).

שולחן ערוך כפשוטו

הבדיקה, כשהשוכר מבטל, הוא מדרבנן. ובמצוה דרבנן, הסתפקו החכמים בעדותם של אלו.

(יג) שיש בו דעת לבדוק – כי אחרת זה רק פטפוטי מילים.

סימן תל"ח

עכבר שנכנס למקום בדוק וכבר בפיו, ובו ב' סעיפים.

הלכות סימן זה אינן מעשיות בימינו, כי אין מצויים עכברים המעבירים לחמים ממקום למקום, ואין חמץ מונח בתקרה או בבור. אבל יש ללמוד מכאן, שחובה לבדוק גם במקום שאין וודאות להמצאות חמץ.

סעיף א

^אעכבר שנכנס לבית בדוק וכבר בפיו, ונכנס אחריו ומצא פירורין אפילו כדי כל הככר, צריך לחזור לבדוק הבית אחר הככר שהכניס; לפי שאין דרכו של עכבר לפרר, והני פירורין מעלמא אתו ולא מאותו ככר (א). אבל אם תינוק נכנס לבית בדוק וכבר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין, אינו צריך לחזור ולבדוק שחזקתו שאכלו, ואלו הפירורין שנפלו ממנו בשעת אכילה, שדרך התינוק לפרר (ב). ^בויש אומרים שאם אין בפירורין כדי כל הככר, צריך לחזור ולבדוק (ג). (דיני עכבר נכנס ויוצא השמיט הרב, הואיל ^אמימרא דרבא פסחים י'. ^בכן כתבו שם התוספות והר"ן, וכן כתב הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ולא מאותו ככר** – מציאות זו איננה מוכרת לנו. אבל ניתן להסיק ממנה, שבהתעורר חשש סביר לנוכחות חמץ במקום בדוק, יש לחזור ולבדוק, כדי לוודא שאין בו חמץ.

(ב) **שדרך התינוק לפרר** – מכאן יש להסיק, שאם קיימת סבירות די גבוהה לנקיות המקום מחמץ, אין צורך לבדוקו שוב, אף שיש סיכוי כלשהו שהוחדר חמץ לתוכו.

(ג) **צריך לחזור ולבדוק** – כי עדיין ישנו חשש סביר לחדירת חמץ אל המקום. המחלוקת היא מאיזו דרגה של חשש צריך לחזור ולבדוק.

ולא שכיחי (ד)).

סעיף ב

יכזית חמץ למעלה על הקורה, מחייבים אותו להביא סולם להורידו מפני שפעמים יפול מהקורה (ה); אבל אם היה חמץ בבור, אין מחייבים אותו להעלותו אלא מבטלו בלבו ודיו (ו).

¹בעיא שם בגמרא ולא נפשטה, וכתב רמב"ם בפרק ב דצריך להורידו וכו'.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) **ולא שכיחי** – בגמרא הובאו תיאורים רבים של מציאויות תיאורטיות בלבד, ולכן לא הביא אותן המחבר, כי אינן למעשה. מאידך, יש בהן חשיבות רבה מאד לעקרונות כללי הפסיקה.

(ה) **שפעמים יפול מהקורה** – אם היה הכזית נותר למעלה, אין חשש שיבוא לאוכלו. אבל כיון שיתכן שיפול, צריך להורידו ולא להסתפק בביטולו. אלא שגם דין זה לא מצוי היום.

(ו) **מבטלו בלבו ודיו** – כי אין חשש שיבוא לאוכלו. ויש לציין כי אחר הפסח, נותר חמץ זה באיסורו.

סימן תל"ט

דין מי שבדק ולא מצא מספר ככרות שהניח, ובו ד' פעיפים.

זה סימן קצר, וגם הוא דן במקרים לא מציאותיים, אבל העקרונות ההלכתיים המובאים בו חשובים ויסודיים. נסבירם בהקדמה, ואחר כך יוכל הקורא להבין בנקל את דברי המחבר.

ארבעת הכללים הם:

א. כל דפריש מרובא פריש.

ב. כל קבוע כמחצה על מחצה דמי.

ג. ספק דרבנן לקולא.

ד. אבחנה בין חשש לספק.

נסבירם אחד לאחד.

א. "כל דפריש מרובא פריש" פירושו, שנמצא אובייקט ממקור לא ידוע, כגון דבר מאכל, שכשרותו אינה ידועה. התורה מורה, שאם רוב המאכלים כשרים, יש להחשיבו ככשר. ואם לאו, כלא כשר, כפי הנלמד מהפסוק "אחרי רבים להטות". ובהסברו נראה, שלא ניתנה התורה למלאכים אלא לבני אדם, הלכך יש להקל ולפסוק על פי הרוב.

ב. "כל קבוע, כמחצה על מחצה דמי" פירושו, מקום כגון עיר ובה עשר חנויות, תשע מוכרים כשר ואחת מוכרת לא כשר, וביד האדם נמצא מוצר שאינו יודע היכן קנהו. אף על פי שרוב החנויות כשרות, אינו יכול לסמוך על הרוב. ואף שמבחינה סטטיסטית, אין הבדל בין דין קבוע לדין נמצא, התורה דורשת מבני אדם להיות זהירים, ולוודא רכישה בחנות כשירה. לכן אמרה תורה שלא לסמוך על הרוב, אלא להחשיב מוצר זה כספק.

ג. "ספק דרבנן לקולא". באיסור תורה קבעו חכמים¹, שגם בספק צריך להחמיר, כגון בשתי חתיכות של בשר, אחת מהן טריפה והאחרת כשירה,

1. זוהי שיטת הרמב"ם (הלכות טומאת מת ט, יב), שספק דאורייתא לחומרא, מדרבנן. אבל שיטת הרשב"א (תורת הבית הארוך בית ד שער א) שהאיסור הוא מן התורה, והוא איסור תורה קל, שאין על זה עונש. ועיין בספר טהרת הבית חלק ב' מעמוד רל"ו עד עמוד רמ"ב שפוסק להלכה שספק דאורייתא לחומרא מדרבנן. עיין שם בקיאותו וחריפותו, סיני ועוקר הרים.

ובידו אחת מהן וספק אם כשירה או טריפה, אינו רשאי לאוכלו. אבל באיסור דרבנן אפשר להקל, ואם יש שתי חתיכות בשר, אחת כשרה, ואחת אסורה מדרבנן, כגון שאינו יהודי בישראל, ולקח אחת מהן ואינו יודע איזו, מותר לאכלה, כי ספק דרבנן לקולא. בדיקת חמץ יוצאת מן הכלל הזה, כי נתקנה על גוף הספק, ואף במקרה שביטל את חמצו חייב לבדוק, גם כשלא ידוע על חמץ מסוים, כי זו גופה של תקנה.

ד. "חשש" הוא שיתכן וארע מאורע שגורם איסור, כגון שיש בשר במקרה ולא הייתי בבית, ויתכן שמישהו החליפו. אז הדין תלוי במציאות ובסבירות, שאם יש סבירות גדולה שקרה משהו, אסור. ואם הסבירות קטנה, אין לחשוש.

סעיף א

^אתשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ, ובא עכבר ונטל (א) ולא ידענו אם נטל חמץ או אם נטל מצה, ונכנס לבית בדוק (ב), צריך לחזור ולבדקו (ג), (מיהו אם העכבר קטן, שיכול העכבר לאכול, תלינן להקל שאכלו ואין צריך לבדוק (ד)) (טור), שכל הקבוע כמחצה על מחצה (ה); ואם פירש הככר ממקום קביעתו, ונטלו העכבר משם, אין ^אגמרא פסחים ט'.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **ובא עכבר ונטל** – לקיחה זו נעשתה בפנינו, כי אם לא כן, אין זה קבוע.
 (ב) **ונכנס לבית בדוק** – דרכו של עכבר היא להזיז אוכל ממקום למקום, בלי לאכול.
 (ג) **לחזור ולבדקו** – ולא אומרים, כיון שיש רוב חתיכות מצה, נלך אחר הרוב.
 (ד) **ואין צריך לבדוק** – כי יש כאן שתי ספיקות. יתכן שלקח מצה. ועל הצד שלקח חמץ, יתכן שכבר אכלו.
 (ה) **שכל הקבוע כמחצה על מחצה** – כשידוע מהיכן נלקחה חתיכה, זה נקרא

צריך לחזור ולבדוק; דכל דפריש, מרובא פריש (ו).

סעיף ב

^בשני צבורין, אחד של חמץ ואחד של מצה, ושני בתים, אחד בדוק ואחד שאינו בדוק, ובאו שני עכברים זה נטל חמץ וזה נטל מצה ואין ידוע לאיזה בית נכנס זה שנטל החמץ (ז); וכן שני בתים בדוקים וצבור אחד של חמץ ובא עכבר ונטל ואין ידוע לאיזה בית נכנס (ח), או שידע שנכנס לאחד מהם ונכנס אחריו ובדק ולא מצא כלום (ט), או שבדק קצת מהבית ומצא כבר (י), אינו צריך לחזור ולבדוק. (כך הם דברי הרמב"ם, אבל מסקנת הפוסקים אינו כן).

^בשם בגמרא ולשון הרמב"ם בפרק ב, ואירי בשביטל וסגי מדאורייתא וכמו שאמרו שם בגמרא, וכן כתב הרב המגיד שם.

שולחן ערוך כפשוטו

קבוע, ולא הולכים בו אחר הרוב. ואף שביטל, ויש לפנינו ספק באיסור דרבנן, עם כל זה חייב לבדוק. וככל בדיקת חמץ, שנתקנה על הספק.

(ו) **דכל דפריש, מרובא פריש** – מדובר שהעכבר לקח חתיכה לאחר שזזה ממקומה, במקרה זה אין צריך לבדוק, כי מניחים שהחתיכה שזזה באה מהרוב, שהרי "כל הפורש, מן הרוב פורש", ואם כן אינו חמץ.

(ז) **נכנס זה שנטל החמץ** – לאחר שבוטל החמץ, ונוצר ספק דרבנן. ואמנם גם בספק חייבים לבדוק, כמו שהוסבר בסעיף א, שעל זה תקנו בדיקה. אבל כאן שהספק הוא לגבי כניסת חמץ במקום בדוק, חוזרים לכלל שיש להקל בספק דרבנן.

(ח) **ואין ידוע לאיזה בית נכנס** – ואף שבסעיף א' הצריכו בדיקה כשספק אם הכניס מצה או חמץ, שם העכבר ודאי נכנס לבית, לכן חייבים לבדוק, כי זה עיקר מצוות הבדיקה. אבל כאן שיש שני בתים, ובכל בית אפשר שלא נכנס כלום, נוקטים בכלל של "ספק דרבנן לקולא".

(ט) **ולא מצא כלום** – הרי עשה ככל יכלתו.

(י) **ומצא כבר** – אפשר להניח שמצא מה שחיפש, והספק בטל.

פעיף ג

הניח תשעה ככרות חמץ ומצא עשרה, צריך לבדוק אחר כל התשעה.¹ וכן אם הניח עשרה ומצא תשעה, צריך לבדוק אחר כל העשרה, שאנו אומרים מה שהניח נטל, ואלו אחרים הם (יא).² הוי"ש אומרים דהני מילי בקשורים יחד, אבל אם אינם קשורים יחד אין צריך לבדוק אלא אחר האחד (יב).

¹שם י' וכחכמים, משנה סוף פרק ד דמעשר שני. ²שם בגמ' וכחכמים שם במשנה. ה'תוספות שם מהא דביצה י'.

פעיף ד

הניח חמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת, צריך לחזור ולבדוק (יג).
¹שם בגמרא וכחכמים.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) ואלו אחרים הם – היות ואינו מוצא מה שהניח, יש סבירות גדולה שהככרות הנמצאות, אחרות הנה.

(יב) אלא אחר האחד – כי הסבירות שנטלו את כולם נמוכה, וחשש רחוק כזה אינו מצריך בדיקה.

(יג) לחזור ולבדוק – כי הסבירות היא שהחמץ שנמצא אינו החמץ שנאבד.

סימן ת"מ

דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל, ובו ד' מעיפים.

הסימן מרחיב באיסור "בל יראה ובל ימצא", האוסר החזקת חמץ בבעלותנו. ודן בחמץ הנכרי שיהודי אחראי עליו, עד שחייב לשלם אם זה יאבד, מה שמחשיבו לבעליו ומחייבו לבערו. ויבוארו בו פרטי כלל זה.

מעיף א

^אנכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל, אם הוא חייב באחריותו מגניבה ואבידה (א), בין שהוא בביתו בין שהוא בכל מקום ברשותו, חייב לבערו (ב). הגה: ואפילו חזר והפקידו ביד אינו יהודי אחר (ג) (הגהות אלפסי פ"ק דפסחים). ^בויש אומרים שאפילו אינו עליו אלא שומר חנם שחייב בפשיעה, חייב לבערו (ד). ^גואפילו אם אינו חייב ^אברייתא וגמרא פסחים ה'. ^דטור בשם בה"ג והרא"ש. ^השם בשם רמב"ם בפרק ד' מהלכות חמץ ומצה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **מגניבה ואבידה** – כלומר, אם יגנב החמץ או יאבד, יצטרך לשלם.
 (ב) **חייב לבערו** – כי אחריות היא מקצת בעלות. על כן נראה לי שלא נכון נהגו במקצת מקומות בארץ ישראל, שדורשים מהבאים בשערי בתי החולים להפקיד את חמצם ברשות השומר בכניסה, כי ודאי יש אחריות על חמץ זה.¹
 (ג) **ביד אינו יהודי אחר** – כי אף שהחמץ אינו ברשותו, האחריות עדיין עליו, ונחשב בעלים במקצת.
 (ד) **חייב לבערו** – כי חיוב זה הוא מקצת אחריות, ודי בזה לעבור על האיסור. הדעה הראשונה סבורה שאין שומר חנם מוגדר בעלים, כי אף שחייב בפשיעה, אין זו בעלות אלא היזק, שדומה למזיק חמץ הגוי, ואינו עובר באיסור בל יראה. ולהלכה נראה כי לכתחילה אין לקבל פיקדון חמץ בפסח,

1. ועיין בזה בהרחבה בספרי בעקבות המחבר חלק ב' סימן י"ג.

באחריותו בדין, אלא שיודע שהאינו יהודי אלאם ויכפהו לשלם אם יאבד, חייב לבערו; ויש חולקים (ה).

סעיף ב

¹ ואם אינו חייב באחריותו, אינו חייב לבערו אפילו אם כבוש תחת ידו (ו), כגון שהוא גר תושב ושרוי עמו בחצר. ² וצריך לעשות לפניו מחיצה גבוה עשרה טפחים, כדי שלא ישכח ויאכלנו. הגה: ואינו יהודי שהניח חמץ בבית ישראל בלא רשותו, כופה עליו כלי (ז) (ריב"ש סי' ת"א); ודוקא ביום טוב (ח), אבל אם הוא קודם יום טוב צריך לעשות מחיצה (ט) (עיין לקמן סימן תמ"ו סעיף א').

³ שם בברייתא ובגמרא. ⁴ מימרא דרב שם ו'.

סעיף ג

¹ אינו יהודי שנכנס לבית ישראל וחמצו בידו, אינו זקוק להוציאו, אף על פי שהישראל רואה חמץ של אינו יהודי, אין בכך כלום (י). ² ברייתא שם. ³ הרשב"א בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

אפילו כשומר חנם, כדעה זו. ובדיעבד, אם קיבל חמץ, אין זה נאסר, כי אפשר לסמוך על הדעה הראשונה.

(ה) **ויש חולקים** – כי רשעות הגוי אינה מהפכת את הישראל לבעלים.

(ו) **כבוש תחת ידו** – כלומר אפילו כשהאינו יהודי מצוי באחריותו, כגון שכיר המתגורר אצלו.

(ז) **כופה עליו כלי** – כדי שלא יבוא לאוכלו.

(ח) **ודוקא ביום טוב** – רק בו ניתן להסתפק בכפיית כלי מעל החמץ.

(ט) **צריך לעשות מחיצה** – בגובה עשרה טפחים, שזה בערך שמונים סנטימטר, או להניחו בארון נעול.

(י) **אין בכך כלום** – כי ראיית חמץ לכשעצמה אינה אסורה, אפילו בביתו, רק אסור להחזיק חמץ בבעלותו. ולכן אין למנוע ממבקרים להיכנס בבית חולים עם חמץ בתיקיהם.

^א אבל אסור להעלותו עמו על השלחן, ואפילו בהפסק מפה (יא).

סעיף ד

^ח ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל האיננו יהודי, אף על פי שקבל עליו הנפקד אחריות, עובר עליו ^(אף) המפקיד (יב).

^ה טור בשם רבנו יונה והרא"ש והרמב"ם בפרק ד. ^(כ) מוכרח בדבריו שהרי כתב בסעיף א שאם קיבל עליו הנפקד אחריות דעובר עליו וחיב לבערו, וכן פסק הב"ח, עיין שם).

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) ואפילו בהפסק מפה – מחשש שיבוא לאכול את החמץ.

(יב) המפקיד – כי החמץ בבעלותו, ואף שאדם אחר קיבל אחריות חלקית על החמץ, אין הדבר מגרע כלום מבעלותו על החמץ. לכן גם המפקיד וגם הנפקד עוברים על בל יראה, וכדין שותפים.

סימן תמ"א

דיני מי שהלוח על חמץ, ובו ב' פעיפים.

סימן זה דן באיסור בעלות חלקית על חמץ. ולהבנתו נקדים שבהלוואה נהוג שהלוח נותן למלווה משכון, כדי שאם לא ישלם, יטול המלווה את המשכון תמורת התשלום. והסימן עוסק בדין משכון חמץ, בשני מקרים שונים. במקרה הראשון, לוח יהודי נתן מאכלי חמץ כמשכון, לאינו יהודי. ובמקרה השני, לוח אינו יהודי, נתן משכון חמץ ליהודי.

פעיף א

^אאינו יהודי שהלוח ישראל על חמצו ומשכנו בידו (א), ואמר ליה: מעכשיו יהא שלך, אם לא אפרע לך לזמן פלוני, והגיע הזמן ולא פרעו, מותר, ^באפילו לא הגיע הזמן שקבע, עד אחר הפסח; דמשהגיע הזמן ולא פרעו, נקנה לו למפרע, והוא ליה חמצו של אינו יהודי (ב).

^אמשנה פסחים ל' וכאוקימתא אליבא דרבא בדף לא, הסכמת הפוסקים. ^בטור בשם הראב"ד והרא"ש, וכן כתב הר"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ומשכנו בידו – כלומר יהודי לוח כסף מאינו יהודי, וכמשכון נתן חמץ, והכניסו לבית הגוי.

(ב) חמצו של אינו יהודי – כי מאחר ולא שילם את חובו, מתברר שהחמץ היה בבעלות האיני יהודי עוד לפני פסח. אבל בחסרון אחד מהתנאים להלן, יעבור היהודי על איסור: א. אם לא אמר "מעכשיו", רק אמר כשיגיע הזמן ולא אפרע, יעבור החמץ לבעלות הגוי. ב. אפילו כשאמר "מעכשיו", אבל החמץ נותר בבית הישראל, לא נעשה קנין לגוי, לכן יעבור היהודי על "בל יראה". ג. אם פרע היהודי חובו, מתברר שהחמץ היה שלו, ועבר על בל יראה.

סעיף ב

ישראל שהלוח לאינו יהודי על חמצו (ג), אם משכנו בידו ואמר ליה: ^ימעכשיו, והגיע הזמן אפילו אחר הפסח ולא פרעו, אפילו אין אחריותו עליו אסור, משום דקני ליה למפרע (ד). אבל אם לא אמר ליה: מעכשיו (ה), ואין אחריותו עליו (ו), מותר.
^ישם במשנה. ^יכן כתב הרא"ש וכן פסק הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ג) **על חמצו** – מדובר שיהודי נתן הלואה לגוי, וזה הניח חמצו בבית היהודי, למשכון.
- (ד) **משום דקני ליה למפרע** – אם הגוי אינו פורע, מתברר שהיהודי היה בעלי החמץ מתחילה, ועבר על "בל יראה".
- (ה) **לא אמר ליה מעכשיו** – במקרה זה ייעשה היהודי בעל החמץ רק כשבעת הפרעון הגוי לא ישלם.
- (ו) **ואין אחריותו עליו** – כי אם הוא אחראי, הרי הוא כשומר, ובסימן הקודם ראינו שאחריות היא כעין בעלות, ועובר על "בל יראה".

סימן תמ"ב

דין תערובת חמץ, ובו י"א סעיפים.

חמץ אסור מן התורה באכילה ובהנאה, וגם בבל יראה, כלומר שלא יחזיק חמץ בבעלותו. סימן זה דן באיסור בל יראה בחמץ המעורב עם היתר. להבנת הסימן נסביר באיזה תערובת חמץ יש איסור אכילה והנאה, ואיסור החזקתו בבעלות, ומה חומרת האיסור:

האוכל כזית חמץ גמור, עובר על איסור תורה. ובמזיד, ייענש בכרת¹. המחזיקו עובר מן התורה בבל יראה.

תערובת ששמינית ממנה חמץ, קרויה "כזית בכדי אכילת פרס". כלומר כזית חמץ מעורב בהיתר, ואכילת התערובת נמשכת כזמן אכילת ארבעה ביצים, שהם שמונה זיתים. והאוכל תערובת זו, עובר בלאו מן הפסוק (שמות יב כ) **כָּל מִחְמֶצֶת לֹא תֹאכְלוּ**², והמשהה חמץ זה בבית עובר על בל יראה.

תערובת שבה פחות משמינית חמץ, ובכולה שיעור כזית, אסורה מן התורה באכילה ככל חצי שיעור, ואסור לקיימה בפסח מן התורה.

תערובת שהחמץ נתן בה רק טעמו, אסורה באכילה³, אבל אין בזה לאו. ואיסור תורה זה חומרתו קלה באופן יחסי. ומדרבנן אין להשאיר תערובת זו בביתו, שמא יבוא לאוכלה. ואם נתערב מעט מאד חמץ בתערובת, פחות

1. ככתוב (שמות יב טו) **שִׁבְעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ**, אך ביום הראשון תשביתו שאר מִבְּתִיכֶם, כי כָּל אֶכֶל חֶמֶץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל, מיום הראשון עד יום השביעי.

2. על פי הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה א, ו), ואינו חייב כרת. ואף שבשאר איסורים אנו פוסקים שאכילת כזית מתערובת בכדי אכילת פרס, הוא איסור ממש כאכילת כזית איסור, שונה החמץ כי דורשים מן הפסוק כי כָּל אֶכֶל חֶמֶץ וְנִכְרְתָה (שם), על חמץ גמור ענוש כרת, ועל תערובתו רק בלאו (פסחים מג ע"א). כך מפורש ברמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק א' הלכה ו-ז. וראה הסברו של הערוך השולחן (כאן הלכה ד) בדעת הרמב"ם, שגם תערובות שאר איסורים של כזית בכדי אכילת פרס אין בו חיוב כרת, אלא רק לאו. אמנם יש מסבירים שמה שכתב הרמב"ם שאין בו כרת, הכוונה כשאוכלו שלא כדרכו (בית יוסף (ד"ה ויש לדקדק) בהסבר דברי הטור).

3. זהו איסור תורה, כי נפסק להלכה שטעם כעיקר אסור מן התורה. עיין שולחן ערוך יורה דעה סימן צ"ח סעיף ב' ש"ך ס"ק ו' וט"ז ס"ק ג'.

מאחד חלקי שישים (1/60), זה נקרא "משהו", ואינו חייב לבערו. ודינו לגבי אכילה יוסבר להלן בסעיף ד'.

סעיף א

^א(א) תערובת חמץ (ב) עוברים עליו משום כל יראה (שמות יג, ז) ובל ימצא (ג) (שמות יב, יט) כגון המוריים (ד) וכותח הבבלי (ה) ושכר המדי (ו) וכל כיוצא באלו מדברים הנאכלים. אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה, מותר לקיימו בפסח (ז); ^בכגון עריבת העבדנין (ח) שנתן לתוכו קמח ועורות, אפילו נתנן שעה ^אמשנה פסחים מב (ע"א) וכרבי אליעזר. טור בשם הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ד ה"ח). ^בבריייתא שם דף מה (ע"ב) וכרבי נתן.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הקדמה לסעיף** – בסעיף זה ישנם שני חלקים. החלק הראשון דן בחמץ המעורב עם היתר, וראוי לאכילה. החלק השני דן בחמץ מעורב עם היתר, והתערובת אינה ראויה לאכילה, ונקרא חמץ נוקשה על ידי תערובת. (ב) **תערובת חמץ** – אפילו אין בה "כזית בכדי אכילת פרס", אבל יש בתערובת כולה כזית חמץ. (ג) **ובל ימצא** – ואין כרת באכילה, אלא איסור, משום "כל מחמצת לא תאכלו". (ד) **המוריים** – מאכל עשוי משומן דגים מים וקמח, ואין בו כזית בכדי אכילת פרס, אבל יש כזית חמץ בתערובת כולה. (ה) **וכותח הבבלי** – מין רוטב לתיבול שהיו עושים בבבל, באמצעות עירוב מלח וחלב עם פירורי פת, שהעניקו טעם לחלב. (ו) **ושכר המדי** – בירה שהוכנה במדינת מדי, על ידי שריית תמרים במים, ויש בו גם קצת שעורים לכן יש כאן תערובת חמץ. (ז) **לקיימו בפסח** – וזה נקרא חמץ נוקשה על ידי תערובת, שאין איסור להשהותו, כי אין חשש שיבוא לאוכלו, כי החמץ בלתי אכיל. (ח) **עריבת העבדנין** – בזמנם נהגו לטבול את עורות בעלי החיים במים

אחת קודם זמן הביעור הרי זה מותר לקיימו. ואם לא נתן העורות, ונתן הקמח קודם ג' ימים לשעת הביעור, מותר לקיימו שהרי נפסד והבאיש (ט); תוך שלשה ימים, חייב לבער (י). לכן הקילור (יא) והרטיה (יב) והאספלנית (יג) והתריאק"ה (יד) שנתן לתוכו חמץ, מותר לקיימן בפסח שהרי נפסד צורת החמץ.

יתוספתא (פ"ג ה"ב) כתבה הרי"ף שם (יד). וטור בשם בעל העיטור (ח"ב קכו): וכן כתב הרמב"ם בפרק ד' (ה"י).

סעיף ב

¹הפת עצמה שעטיפשה ה'ונפסלה מלאכול הכלב (טו), ומלוגמא (טז) שנסרחה (יז), אינו חייב לבער.

²ברייתא שם דף מה (ע"ב). יתוספתא שם (פ"ג) ושאר פוסקים. וטור בשם הרמב"ם (פ"ד ה"א) ושם.

שולחן ערוך כפשוטו

המעורבים בקמח, כחלק מהליך עיבוד העור והחלקתו. הכנסת העור במים, היתה מסרחת את התערובת ופוסלתה מאכילה.

(ט) **נפסד והבאיש** – אחר שלושה ימים מתקלקלת התערובת גם בלי הכנסת עור.

(י) **חייב לבער** – כי התערובת עדיין ראויה לאכילה.

(יא) **הקילור** – טיפות לטיפול בכאבי עיניים, שיש בתוכם חמץ לא אכיל.

(יב) **והרטיה** – זוהי משחה המונחת על גוף החולה, ויש שמכינים אותו עם חמץ, אבל אינו אכיל.

(יג) **והאספלנית** – זו תחבושת הנעשית עם חמץ, אבל איננה אכילה.

(יד) **והתריאק"ה** – תרופת המשמשת כתרופה חיצונית, ויש שמוסיפים בה חמץ. אבל איננה מיועדת לאכילה.

(טו) **מלאכול הכלב** – אין זה כבר אוכל ולכן אין בזה איסור.

(טז) **ומלוגמא** – תחבושת עשויה מקמח ותאנים.

(יז) **שנסרחה** – כי כבר אינו ראוי כלל לאכילה.

סעיף ג

¹בגדים שכבסו אותם בחלב חטה (יח), וכן ניירות שדבקו אותם בחמץ וכל כיוצא בזה, מותר לקיימן בפסח שאין צורת החמץ עומדת (יט). הגה: ולכן מותר לדבק ניירות בחלון תוך שלשים לפסח; ויש מחמירים אם נראה מבחוץ (כ) (תה"ד סימן קי"ז ופסקיו סימן קמ"ט, ומהרי"ו ריש סימן קצג).
¹טור בשם הרמב"ם (פ"ד הי"א) ושם.

סעיף ד

¹דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה (כא) וכיוצא בו, אף על פי שמותר לקיימו (כב) אסור לאכלו עד אחר הפסח, ואף על פי שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא הרי זה אסור לאכלו (כג). הגה: ולקמן סימן תמ"ז סעיף
¹שם (טור בשם הרמב"ם) ושם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) בחלב חטה – שהוא חמץ.

(יט) שאין צורת החמץ עומדת – אין כאן שום דבר הראוי לאכילה.

(כ) אם נראה מבחוץ – אין זה איסור מן הדין אלא חומרא.

(כא) התריאק"ה – המיועדת לרפואה.

(כב) שמותר לקיימו – כי אין כאן חמץ הראוי לאכול בשיעור כזית.

(כג) הרי זה אסור לאכלו – להבין את הדברים נקדים, שאם בימי הפסח, הוכנסה כמות כלשהי של חמץ, בלא כוונה, אל התבשיל, אסור לאוכלו מדרבנן. אמנם אם ארע דבר כזה לפני הפסח, הוא בטל בתבשיל, ומותר לאוכלו בפסח. כאן מלמדנו המחבר, כי שונה דין תבשיל שהחמץ שבו הוכנס בכוונה, שהוא נאסר לאכילה בפסח. ומכאן יוצא, שמאכלים תעשייתיים שבתרכובתם מצוי משהו חמץ, אסור לאכלם בפסח⁴.

4. ויש מתירים שאינם עושים הבחנה בין חמץ המוכנס בלא כוונה, למוכנס בכוונה אל התרכובת, ולדעתם שניהם מותרים באכילה בפסח, כפי שפוסק המחבר בסימן תמ"ז ס"ד. וסעיף זה הובא

ד' בהגה יתבאר דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח (כד), והכי קיימא לן.

סעיף ה

^חשכר שעושים מחטים ושעורים חייבים לבערו (כה). וכן אם ^ההרא"ש בשם רבינו תם בפרק ג' דפסחים (סי' א).

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) אם נתבטל קודם הפסח – לדעת הרמ"א גם אם כלשהו חמץ התערב בתבשיל בכוונה, אם זה לפני פסח, הוא בטל, והתערובת מותרת. מכאן יש ללמוד, שהמנהג לקנות כל דבר עם הכשר, אף כשאין חמץ במרכיבי המאכל, אינו חובה מן הדין, הן למחבר והן לרמ"א. כמו כן בשר ודגים שנקנו לפני פסח, מותרים בפסח. כי גם אם הוכנו בכלים שאינם כשרים לפסח, ובמקרה נפל בהם משהו חמץ, הכל בטל.

(כה) שכר וכו' חייבים לבערו – שכר העשוי רק מחיטים ושעורים שאחר תסיסה במים נמחים בהם, דינו כחמץ גמור. אבל אם יש בו פירות נוספים, או שהחיטים רק העניקו מטעמם ולא נמחו, חייבים לבערו, כי החיטים שהחמיצו הם שעשו את השכר, והרי זה "מעמיד", וכפי שנבאר באות כ"ז⁵.

כאן רק ללמדנו שיש היתר להשהות חמץ, שזה עניינו של סימן זה, ולפי שסעיף זה הוא לשונו של הרמב"ם, שהוא פסק שחמץ שהתבטל לפני פסח חוזר וניערור בפסח, לכן הובאו כאן דבריו, אף שהמחבר לא פסק כמותו בפרט זה (יביע אומר חלק ב סימן כג אות יז). אפשר לסמוך על שיטות אלו בשעת הדוחק, בצירוף שיטות הראשונים שגם בפסח עצמו משהו חמץ מותר. גם בביאור הגר"א כאן, משמע שאפשר לסמוך על שיטות אלו בשעת הדחק, כי הביא דעות הגאונים המחמירים, ואח"כ כתב "ומ"מ עי' לקמן סימן תמ"ז ס"ד". משמע שציין לקולא המובאת שם. ועיין בספרי בעקבות המחבר (חלק א עמוד שמא) כמה דרכים לתרץ הסתירה בדברי המחבר.

5. הפוסקים כתבו שהשכר הוא חמץ גמור. וקשה, כי לפי זה היה על המחבר לכתוב שעוברים על בל יראה, כמו שכתב בסעיף א', ולמרות זאת כתב רק שחייבים לבערו כדין גבינה שבסוף הסעיף. לכן פירשנו (על פי ערוך השולחן אות כ) שצריך להבחין בין מקרה שהחיטים והשעורים נמחים במשקה, שאז הוא חמץ גמור. לבין מקרים שהחיטים רק התסיסו את המים והוצאו מהם, שאז אינו חמץ גמור, וחייב לבער כמו בגבינה, ובגלל שהמחבר דיבר על שני הדינים, לכן כלל הכל בחייבים לבער.

העמיד גבינות בחלא (כו) משכר שעורים או חטים, חייב לבערם (כז).

סעיף ו

^טנהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ, ויש להם על מה שיסמוכו (כח). ואם יש חמץ בסדק, שאינו יכול לחטט אחריו, יטיח עליו מעט טיט (כט).

^טטור בשם ראב"ן על פי סמך מן הירושלמי (פ"ב ה"ג).

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) בחלא – חומץ העשוי משכר שעורים או חטים.

(כז) חייב לבערם – הפיכת החלב לגבינה נעשית בהכנסת רכיב הגורם הליך כימי של גיבון. אם רכיב זה חמץ, אף אם כמותו אפסית, נאסרת הגבינה, כי כך גזרו חכמים ש"דבר המעמיד אינו בטל". ו"דבר המעמיד" הוא המרכיב המגבן את החלב לגבינה. וכיון שחשיבותו רבה, חובה לבערו מדרבנן, אף אם כמותו מועטה מאד.

(כח) יש להם על מה שיסמוכו – כמובן אין זו חובה מן הדין, אבל אין לצחוק על מנהג זה, כי החמץ נחשב דבר לא רצוי בפסח, וכשזה נראה בבית יהודי זה נראה לא טוב. לכן נהגו ישראל להוציא כל חמץ נראה.

(כט) יטיח עליו מעט טיט – מדובר בחמץ גלוי לעין. כיסוי זה גם הוא אינו חובה, כי החמץ אינו אכיל, מה גם שאין חשש שיבוא לאוכלו. אבל מנהג ישראל לבער כל חמץ הנראה גלוי לעין. אולם פירורים או חמץ במקום נסתר, אין ענין לחפש אחריהם.

סעיף ז

(ל) בצק שבסדקי עריבה (לא), אם יש כזית במקום אחד חייב לבער (לב); ואם לאו, אם היה עשוי לחזק בו שברי העריבה או לסתום בו נקב, בטל במיעוטו (לג); ואם לאו (לד), חייב לבער (לה).
 'משנה שם דף מה ע"א כלישנא בתרא דרב יהודה הרי"ף (יג:) והרמב"ם בפרק ב (הט"ו).

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) הקדמה לסעיף – להבנת סעיף זה ושאריו נקדים, כי החמץ האסור בבל יראה הוא מכזית ומעלה, לא פחות. ואם כי באיסורי התורה יש כלל "חצי שיעור אסור מן התורה", עם זאת, בל יראה אינו אוסר חצי שיעור. וכשהוא פחות מכזית, חובה לבערו רק מדרבנן, כדי שלא יאכלנו. וכשאינן חשש שיאכלנו, כפירורים ברצפה, לא חייב לבער, כי גודלו אינו חשוב, וגם ימנע מאכילה.⁶

יש לציין, כי שני סעיפים אלו אינם כל כך למעשה, עקב שיפור איכות הכלים ונקיון הבתים.

(לא) עריבה – כלי שבתוכו העיסה נילושה. בזמנם, לא הייתה איכות הכלים מן המשופרות, והיו נסדקים, והיה חמץ נאסף בתוכם ומתקשה קמעה, ובכל זאת נותר ראוי קצת לאכילה, או להתחבר עם עיסה אחרת.

(לב) חייב לבער – כלומר אם נכנס בסדק כזית חמץ, שקצת ראוי לאכילה, חייב לבערו, אף שאין בכוונתו להשתמש בעריבה.⁷

(לג) בטל במיעוטו – ואין חיוב לבערו כלל. זאת למרות מנהג גירור הכתלים מכל חמץ גלוי, אפילו משהו, כיון שחמץ זה נועד לחיזוק הכלי, לכן אינו נחשב חמץ. כמו כן, בפסח מניחים כלים אלה במקום צדדי ולא משתמשים בהם, לכן אין חמץ זה נראה.

(לד) ואם לאו – שאינו עשוי לחזק.

(לה) חייב לבער – אף בפחות מכזית. ואינו דומה לפירורים שעל הרצפה, בהם

6. על פי המובא בגמרא (פסחים ו, ב) "פירורין לא חשיבי".

7. ואם החמץ ממש ראוי לאכילה או להחמיץ עיסה, הרי הוא עובר על בל יראה מן התורה.

סעיף ח

כִּהְיוּ בו שני חצאי זתים בשני מקומות (לו) וחוט של בצק ביניהם, רואים כל שאלו ינטל החוט ניטלין עמו, חייב לבער (לז); ואם לאו, אינו צריך לבער (לח). במה דברים אמורים, בעריבה, אבל בבית אף על פי שאם ינטל החוט אין ניטלין עמו, חייב לבער מפני שפעמים מקבץ אותם (לט). ⁷היה חצי זית בבית וחצי זית בעלייה, חצי זית בבית וחצי זית באכסדרה, חצי זית בבית זה וחצי זית בבית שלפנים ממנו, ⁸הואיל ואלו החצאי זתים דבוקים בכתלים או בקורות או בקרקעות אינו חייב לבער אלא מבטלו בלבד ודיו (מ).

⁷שם (ע"ב) מימרא דשמואל. ⁸בעיא שם ולא נפשטה. ⁹רמב"ם בפרק ב' (הט"ז) וטור בשם בעל העיטור (ח"ב קכב.) ואביו הרא"ש (פ"ג סי' ב.).

שולחן ערוך כפשוטו

אין חשש שייאכלו, כיון שבמקרה זה החשש קיים, לכן חייב לבער מדרבנן. ומכאן מוכח, שחייב לבער כל חמץ שבביתו, אפילו אם הוא פחות מכזית, כגון ופל אחד, מחשש שמא יבוא לאוכלו.⁸

(לו) בשני מקומות – דחוקים בסדקים, כמו בסעיף הקודם, ונעשו לחיזוק הקדירה.

(לז) חייב לבער – כי החוט מחבר את שני החצאים, ולפנינו כזית שלם במקום אחד.

(לח) אינו צריך לבער – כי היות והם עשויים לחזק, כל פחות מכזית בטל לעריבה.

(לט) שפעמים מקבץ אותם – זה דווקא בזמנם, שהיה שייך שיחבר שני חצאי זיתים אלה, אבל בזמנינו ובפירורים, אין חשש כזה, ואין צריך לחפש אחריו.

(מ) מבטלו בלבד ודיו – אבל דוקא שלא רואים אותם, כי אם הם נראים, יש לבערם כמנהג שראינו בסעיף ו'.

8. מוסבר על פי המגיד משנה המובא בבית יוסף. ויש שפירשו שהחויב לבער הוא דווקא אם בצירוף כל החמץ שבעריבה יש כזית, אמנם פשט המחבר נוטה יותר לפירוש המגיד משנה.

סעיף ט

יחמץ שנתעפש קודם זמן איסורו ונפסל מאכילת הכלב, או ששרפו באש (קודם זמנו) (ר"ן) ונחרך עד שאינו ראוי לכלב, או שייחדו לישיבה וטח אותו בטיט, מותר לקיימו בפסח (מא).

^יבריתא שם.

סעיף י

^סדיו שהוא מבושל בשכר שעורים, מותר לכתוב בו (מב).

^סתורת הדשן (סי' קכט).

סעיף יא

^עעריבות שלשין בהן חמץ, אין לסמוך על מה שרוחצים אותן בחמץ ומנקרין החמץ מהן; כי אי אפשר לנקרן שלא ישאר בהן בין הכל כזית, והכלי מצרפו (מג); וצריך ליתנן במתנה לאינו יהודי ^עטור בשם רבינו יחיאל מפריש.

שולחן ערוך כפשוטו

(מא) מותר לקיימו בפסח – כי אין זה אוכל כלל. ומה שצריך לכסות בטיט את המושב העשוי מחמץ הוא על פי מה שראינו בסעיף ז', שהמנהג הוא לא להשאיר חמץ גלוי בבית כלל, אפילו כזה שאינו ראוי לאכילה.

דבר מצוי במיקסר, שחמץ מועט נותר דבוק על מכסה המנוע, ועליו אינו עובר בבל יראה, כי אינו ראוי לאכילה, ובודאי לא יבוא לאוכלו, גם אין בו כזית במקום אחד. אבל יצניע את המיקסר ולא ישתמש בו בחג, אם יש חשש שחמץ זה יפול במאכל, בעת שימוש בו.

(מב) מותר לכתוב בו – כי אין זה אוכל. מכאן יש להתיר כל חומרי ניקוי בפסח, ואין צריך לכך הכשר, כי אפילו אם מצויים בהם רכיבי חמץ, אין זה אוכל כלל, ואין בכך שום איסור.

(מג) והכלי מצרפו – הצירוף הוא דוקא כשלא נעשה לחיזוק. אבל אם עשוי

עד לאחר הפסח (מד), או לטווחן בטיט.⁹ והוא הדין לבצע שבבלי נסרים, שאינו יכול להוציא. הגה: וטוב לעשות כן בכלים שמניחים בהם קמח כל השנה (מהרי"ו), וכן בכלים שמניחים בהם פת כל השנה (מה). ומפה שהיתה מונחת על שק קמח, לא מהני לה ניעור, וצריכה כבוס כדי להשתמש עליה בפסח (מו) (מהרי"ל).
⁹ רוקח (סי' רמז).

שולחן ערוך כפשוטו

לחזק, ראינו שאין חובה לבער. וכל זה נוגע לכלים של זמנם. מצנם, המחמם פרוסות ועושים צנימים, יש לנערו מפירורי החמץ, שלא יוותר בו כזית חמץ, ואחר כך די להצניעו בארון.
(מד) עד לאחר הפסח – דיני מכירה לאינו יהודי יתבארו להלן בסימן תמ"ז.
(מה) כל השנה – כגון כלי נסרים בהם מניחים לחם. בזמנינו, דבר נדיר הוא שנותר בכלים כזית חמץ לאחר הניקוי.
 ברכונים שדבקו בהם פירורי חמץ, צריך להצניעם.
(מו) להשתמש עליה בפסח – כי חוששים שהניעור לא ינקה את המפה כראוי, והקמח שבו יפול בתבשיל בעיצומם של ימי הפסח, יעשהו חמץ, ויאסור את כולו. כי, החמץ בפסח עצמו אוסר אפילו ב"משהו" (כמות קטנה מאד), כפי שנלמד בהמשך.

סימן תמ"ג

דין חמץ בערב פסח לאחר שש, ובו ג' סעיפים.

קדושת חג הפסח חלה רק בתחילת ליל חמשה עשר. עם זאת, גם ערבו של החג, נחשב חג, עקב החיבור שבינו לחג הפסח. שכן בזמן בית המקדש היתה חובה לזבוח אחר חצות את קרבן הפסח. כמו כן נוסף בו איסור אכילת חמץ, ככתוב בפרשת ראה "לא תאכל עֲלֵיו חֶמֶץ" (דברים טז, ג), כלומר בעת הראויה להקרבת הקרבן, אל תאכל חמץ. עוד אסור מחצות ואילך, להחזיק חמץ בבעלותו, שכן אמר הכתוב "לא תִּזְבַּח עַל חֶמֶץ דָּם זִבְחִי" (שמות כג, יח), כלומר בעת הראויה לזביחת הפסח, אל תחזיק חמץ בבעלותך. סימן זה ידון באיסורים אלו.

סעיף א

^אחמץ מו' שעות ולמעלה ביום י"ד, אסור בהנאה (א), (אפילו חמצו של אינו יהודי אסור ליהנות ממנו (ב)) (טור סימן ת"ן, וריב"ש סימן ת'), ^בואסרוהו חכמים שתי שעות קודם (ג) דהיינו מתחלת שעה חמישית, ^גומיהו ^אברייטא פסחים כא (ע"א) וכרבי יהודה טור בשם הרמב"ם בפרק א (ה"ט) והרא"ש (פ"ב סי' ב) ושאר פוסקים. ^במשנה דף יא (ע"ב) וכרבי יהודה גמרא שם. ^גמשנה שם דף כא (ע"א) ובגמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אסור בהנאה – בפסח עצמו החמץ אסור בהנאה בגלל שכתוב לא יאכל חמץ (שמות יג ג), ביטוי זה כולל את כל סוגי השימוש בחמץ. וסיבת איסור האכילה בערב הפסח הוא, הארכת האיסור הנועד לפסח עצמו, על כן נאסרה גם ההנאה מן החמץ.

(ב) אסור ליהנות ממנו – ההבחנה הנעשית בין חמץ של אינו יהודי לזה של יהודי, שייכת רק באיסור בל יראה, אבל איסור אכילה נאמר בכל חמץ, אפילו כזה שאינני בעליו.

(ג) שתי שעות קודם – חכמים הוסיפו שעה נוספת של איסור הנאה, מלבד

כל שעה חמישית מותר בהנאה. ורשאי למוכרו לאינו יהודי, ואפילו הרבה ביחד שודאי לא יאכלנו קודם פסח (ד); ה"יכול להאכילו לבהמה חיה ועוף, ובלבד שיעמוד עליהם לראות שלא יצניעו ממנו, ויבער מה ששיירו ממנו (ה), וזאת חלת שעה ששית ולמעלה, אסרוהו גם בהנאה. הגה: (ו) ובשנת העיבור שהיום ארוך, אלו הארבע שעות לפי ענין היום ומותר לאכול חמץ עד שליש היום (רמב"ם בפירוש המשנה ריש ברכות ומהרי"ו), ויש אומרים עד ב' שעות קודם חצות (ז) (תה"ד סימן קכ"א).

ברייתא שם וכבית הלל. ה"שם במשנה. כך פירש הרא"ש שם (סי' א). ה"שם בגמרא ז' ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

הזמן האסור מן התורה, מחשש שאם יותר ליהנות עד סוף שעה שישית, יתכן שימשיכו וייהנו מהחמץ גם אחר חצות. והוסיפו עוד שעה לאיסור אכילה, מחשש שיתבלבל בשעה. אבל עדיין מותר ליהנות בשעה זו.

(ד) אפילו שודאי לא יאכלנו קודם פסח – כי אין האדם אחראי על החמץ לאחר שיצא מבעלותו.

(ה) ויבער מה ששיירו ממנו – כי אחרת יעבור על איסור החזקת חמץ בבעלותו.

(ו) הגה – להבנת דברי הרמ"א נסביר, שישנן שתי סוגי שעות. שעות שוות, בהם כל שעה אורכת שישים דקות. ויש שעות זמניות, שכל שעה מהם היא חלק אחד מתוך שנים עשר (1/12) חלקים של היום, כלומר מחלקים את הזמן שבין הזריחה לשקיעה לשנים עשר חלקים. חלוקה זו גורמת שבקיץ, יהיו השעות הזמניות ארוכות מהשעות השוות, ובחורף, קצרות מהם. ב23 במרץ וב23 בספטמבר, כאשר היום והלילה שווים, השעות הזמניות זהות לשעות השוות.

(ז) שתי שעות קודם חצות – כלומר מאה ועשרים דקות (120) לפני חצות, וזה פחות זמן משעות זמניות, כשחל פסח בחודש אפריל.

פעיף ב

^חישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון, יעכבנו עד שעה חמישית (ח), ואם לא בא בעליו, ימכרנו לאינו יהודי (ט); ואם לא מכרו חייב לבערו בזמן איסורו, אפילו אם אינו חייב באחריותו (י).

^השם יג (ע"א) בעובדא דיוחנן חקוקאה.

פעיף ג

^טאם קנו שום דבר בחמץ אחר שש שעות (יא), מותר מפני שחמץ אינו תופס דמיו (יב).

^טטור בשם רבינו תם במשנה דשפחה גויה אחת ותוספות בחולין דף ד' (ע"ב ד"ה מותר).

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) **יעכבנו עד שעה חמישית** – כי יתכן שיבוא ויעשה בו כרצונו.

(ט) **ימכרנו לאינו יהודי** – הוא בעצמו אינו עובר באיסור החזקת חמץ בבעלותו, כשאינו לו אחריות על החמץ. אבל יש למכרו כדי למנוע הפסד מבעל החמץ, שאז הרי הוא כמשיב אבדה.

(י) **אינו חייב באחריותו** – כדי שבעליו לא יעבור באיסור בל יראה. ובזמננו שנוהגים למכור חמץ מרחוק, לא יבערנו, שמא מכרו.

(יא) **אחר שש שעות** – שהחמץ כבר נאסר בהנאה, ומכירת החמץ פעולה אסורה היא.

(יב) **שחמץ אינו תופס דמיו** – אף שעשו איסור, אין הכסף נעשה חמץ, וגם חכמים לא גזרו לאוסרו.

סימן תמ"ד

דין ערב פסח שחל להיות בשבת, ובו ח' סעיפים.

כאשר חל ערב פסח בשבת, מתעוררות כמה שאלות הלכתיות: א. מתי לעשות בדיקה וביעור שזמנם בי"ד, הרי אי אפשר לעשותם בשבת. וכן, מה לאכול בשבת, הלוא החמץ נאסר באכילה כבר משעה חמישית, ובשבת יש חיוב לאכול שלש סעודות. בסימן זה מסביר המחבר כיצד לנהוג.

סעיף א

^אי"ד שחל להיות בשבת, בודקין ליל שלשה עשר (א). ^בומבערים הכל לפני השבת (ב), ומשיירין מזון שתי סעודות (ג) לצורך השבת, דסעודה שלישית זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול ^ארמב"ם בפרק ג. ^במשנה פסחים מט ע"א וכרבי אליעזר ברבי צדוק, וכרבי אליעזר איש ברתותא בברייתא יג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ליל שלשה עשר** – מקדימים את הבדיקה ביום אחד, כי אי אפשר לבדוק בליל י"ד, שהוא שבת, ואסור לטלטל נר. ומבטלים אחר הבדיקה, כמו בכל שנה.

(ב) **לפני השבת** – בסעיף הבא נראה, שהמנהג לבער לפני חצות כביכול חל ערב הפסח בערב שבת. אלא שלא מבטלים חמץ, כי יש להותירו לשתי הסעודות הראשונות של שבת. ולמחרת, ביום השבת, יבטלנו לפני שעה שישיית.

(ג) **שתי סעודות** – שחייבות בלחם. ולא ישאיר לחם אלא כפי הנצרך לשתי סעודות. ויאכל סעודה שנייה בבוקר, לפני תחילת שעה חמישית. והרוצה להימנע לגמרי מחמץ, יכול לעשות שתי סעודות אלה במצה עשירה, שהיא מצה שנילושה במי פירות.

ויזהר לאכול ממצה זו שיעור 4 ביצים (כ230 גרם), כדי לברך המוציא וברכת

לעשותה לא במצה (ד) ולא בחמץ (ה) ¹אלא במצה עשירה (ו),
²וצריך לעשותה קודם שעה עשירית (ז). הגה: ובמדינות אלו שאין
 נוהגין לאכול מצה עשירה, כדלקמן סימן תס"ב סעיף ד' בהגה, יקיים סעודה
 שלישית במיני פירות או בשר ודגים (ח) כדלעיל סימן רצ"א סעיף ה' בהגה.
³טור בשם רבנו תם. ¹בית יוסף ולקמן סימן תעא.

שולחן ערוך כפשוטו

המזון. ויש נוהגים, שבקובעם סעודה על מצה עשירה, מברכים המוציא וברכת
 מזון גם כשלא אכלו שיעור זה, אלא די בכמות הרגילה בכל שבת. והרבה
 אשכנזים סומכים על דעה זו.

(ד) לא במצה – כי בערב פסח אסור לאכול מצה, כדי שתהא אכילת המצה
 בערב ניכרת שהיא למצוה.

(ה) ולא בחמץ – כי בערב פסח אסור לאכול חמץ מתחילת שעה חמישית
 (כשעתיים לפני חצות).

(ו) במצה עשירה – מצה עשירה היא מצה שעיסתה קמח ומי פירות ללא מים.
 ויש בה מעלה שאינה יכולה להחמץ. אבל גם חסרון, שאי אפשר לקיים בה
 מצוות אכילת מצה, כי בפסח יש לקיים מצוות אכילת מצה רק ב"לחם עוני",
 ומצה זו היא לחם עשיר. ברכתה בורא מיני מזונות. ואם אוכל ממנה כמאתים
 ושלשים (230) גרם, יטול ידיו ויברך המוציא וברכת המזון (שולחן ערוך אורח
 חיים סימן קסח סעיף ו).

(ז) קודם שעה עשירית – כשלש שעות לפני השקיעה. אכילת מצה עשירה
 נאסרה בזמן זה, כדי שיוכל לאכול מצה בתיאבון. ובסימן תע"א מוסבר מה
 מותר ומה אסור לאכול אחר שעה עשירית.

(ח) במיני פירות או בשר ודגים – אבל שתי הסעודות הראשונות מותר גם
 לבני אשכנז לקיימן עם מצה עשירה. ולדעת השולחן ערוך, יש לאכול סעודה
 שלישית, לכתחילה, במצה עשירה, ולא להסתפק בבשר ודגים או פירות
 וירקות.

סעיף ב

הטוב לבער בערב שבת קודם חצות, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות. (וביום השבת, יבטלנו) (ט) (טור).
 ה"טור והמרדכי בשם רש"י.

סעיף ג

ואין מבשלין לשבת זה דייסא וכיוצא בזה, ואין עושין בו פת הצנומה בקערה (י). הגה: ואם עבר ובשל והמאכל דבוק בקדירה ואי אפשר לקנחו (יא), יש להדיחו מעט להעביר החמץ (יב) (מהרי"ו).
 יכל בו בשם רב האי ושאר פוסקים.

סעיף ד

ואחר שאכל בשבת זה סעודת שחרית, ינער המפה שאכלו בה ויקנח הקערות באצבעו ויטמנם מן העין עם שאר כלי החמץ. ואם נשאר פת יכול ליתנו לאינו יהודי על מנת שלא לצאת בו לרשות.
 ה"טור בשם תשובת הרא"ש.

 שולחן ערוך כפשוטו

(ט) **וביום השבת יבטלנו** – כלומר בי"ג מתנהג כאילו הוא ערב פסח ממש, אף שאינו אלא ערב של ערב פסח. אמנם את הביטול הנהוג לעשות יחד עם הביעור ביום י"ד, לא יעשה בי"ג, אלא למחרת בשבת, היות ועדיין אוכלים חמץ. וגם המחבר מסכים לדברי הרמ"א.
 (י) **פת הצנומה בקערה** – כלומר אין לעשות אוכל שמשאיר חמץ דבוק.
 (יא) **ואי אפשר לקנחו** – היטב.
 (יב) **להעביר החמץ** – מה שיכול, ואת הכלי יצניע עם שאר כלי החמץ.

הרבים (יג), דרך הערמה (יד), ודבר מועט (טו).

פעיף ה

ח"אם נשאר חמץ אחר שאכלו, מבטלו וכופה עליו כלי עד מוצאי יום טוב, ומבערו (טז).

ח"רמב"ם בפרק ג ה"ג.

פעיף ו

ט"אף על פי שלא ישאר החמץ בבית אחר סעודת שחרית (יז), צריך לבטל החמץ בדרך שהוא מבטל בשאר שנים (יח).

ט"בית יוסף.

פעיף ז

ה'החולך ביום ארבעה עשר לדבר מצוה, כגון למול את בנו או לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו, ונזכר שישי לו חמץ בביתו, אם מ'שנה מט ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) **לרשות הרבים** – יש איסור להוציא בשבת חפצים מרשות היחיד לרשות הרבים. על כן אין לבקש מהאינו יהודי להוציא חמצו לרשות הרבים.
(יד) **דרך הערמה** – כלומר אינו מבקש ממנו מפורש שיוציאו לרשות הרבים, אף שברור לו, שזה מה שיעשה האינו יהודי.

(טו) **ודבר מועט** – כי אם יש הרבה ברור שכוונתו שהאינו יהודי יוציא את חמצו לרשות הרבים. וכתבו הפוסקים, שבזמן הזה, אין צריך לדקדק בכך, כיון שאין לנו רשות הרבים מן התורה.

(טז) **ומבערו** – ואם אפשר לזורקו בשירותים בשבת, טוב לעשות כן.

(יז) **אחר סעודת שחרית** – כי בערב ליל שישי כבר ערך בדיקה בכל ביתו, וביום שישי ביער כל חמצו, מלבד החמץ הנצרך לו לשתי הארוחות.

(יח) **בשאר שנים** – כי עיקר הביטול של היום נועד עבור חמץ שדבר קיומו אינו ידוע.

יכול לחזור לביתו ולבער ולחזור למצותו, יחזור ויבער; ואם לאו, יבטלנו בלבו (יט).¹ וואם היה הולך להציל מן הנהר ומן הדליקה ומהמפולת ומיד האנס, יבטלנו בלבו ולא יחזור (כ) אפילו יש שהות (כא).² וואם יצא לצורך עצמו, יחזור מיד (כב); עד כמה הוא חוזר, מ"עד כביצה, פחות מכאן מבטלו בלבו ודיו (כג).³

¹שם במשנה. ²שם במשנה וכפרוש הרמב"ם. ³שם וכחכמים.

סעיף ה

היתה לו עיסה בביתו (כד) והוא טרוד במקום אחר וירא שמה תחמיץ, מבטלה בלבו קודם שתחמיץ; אבל אם החמיצה אין לברייטא ז"ע⁴ וכדמפרש לה רב אחא בר יעקב שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) **יבטלנו בלבו** – ואף שהחמץ ידוע לו, ומעיקר הדין חייב לשורפו, כאן שאינו יכול לעשות כן, מבטלו בלב, וכשיחזור לביתו יבערו.

(כ) **ולא יחזור** – לפני ההצלה.

(כא) **אפילו יש שהות** – לחזור לביתו ולבער, וללכת להציל, כי אין להשתהות כלל במצוות הצלה.

(כב) **יחזור מיד** – ויקיים את המצוה.

(כג) **מבטלו בלבו ודיו** – אף שאדם עובר על איסור בל יראה כבר משיעור כזית, וגם יש חשש שיבוא לאוכלו, עם כל זה, לא הטריחוהו חכמים אם הוא מבטל, שאז אין כאן אלא איסור דרבנן. אמנם, זה ודאי, שבשובו לבית, חייב לבער¹.

(כד) **עיסה בביתו** – מדובר אחר זמן איסור חמץ, שמתחיל בשעה שישית של ערב פסח, והחמץ אסור אפילו בהנאה.

1. לכאורה השיעור הזה של כביצה אינו מובן, הרי בחמץ השיעור האסור הוא כזית. אמנם נראה מהגמרא, שלמדו זאת מטומאת אוכלים, שאינם מקבלים טומאה אלא בשיעור ביצה. ומכאן רואים שפחות מכביצה אינו בעל חשיבות.

הביטול מועיל (כה), אם הוא אחר זמן איסורו (כו).

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) אין הביטול מועיל – כי החמץ כבר אינו ברשותו, ואין ביכלתו לבטלו.

(כו) אחר זמן איסורו – וכששב לביתו אחר שהחמיצה, חייב לבערה.

סימן תמ"ה

דין ביעור חמץ, ובו ג' פעיפים.

כתוב בתורה "ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם" (שמות יב טו) והסבירו חכמים ש"יום הראשון" הוא ערב פסח, לפני שהחמץ נאסר, אז ציוותנו התורה להשבית חמץ. ראינו שבערב פסח החמץ מותר בארבע השעות הראשונות. בשעה חמישית נאסר באכילה ועדיין מותר בהנאה. ובשעה שישית (שעה לפני חצות) הוא כבר נאסר בהנאה מדרבנן, וזה הזמן לבערו. מחצות ואילך, המחזיק בחמץ עובר על איסור תורה, בהיותו בעליו. סימן זה דן כיצד היא מצות "תשביתו".

פעיף א

^אכיצד ביעור חמץ (א), שורפו או פוררו וזורה לרוח או זורקו לים (ב). ואם היה החמץ ^בקשה ואין הים מחתכו במהרה (ג), הרי זה מפורר ואחר כך זורקו לים (ד). הגה: והמנהג לשורפו (ה). וטוב לשורפו ביום דומיא דנותר (ו) שהיה נשרף ביום (ד"ע), אך אם רוצה לשורפו מיד אחר ^אמשנה פסחים כא ע"א וכחכמים. ^בהרמב"ם בפרק ג' הי"א וכרב יוסף כח ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) כיצד ביעור חמץ – הנעשה בשעה ששית.
- (ב) שורפו או פוררו או זורקו לים – יבער בכל דרך.
- (ג) ואין הים מחתכו במהרה – ולא יקיים מצות תשביתו בזמן שקבעו חכמים.
- (ד) זורקו לים – כך השבית את החמץ בזמנו.
- (ה) והמנהג לשורפו – בגמרא מובאת דעה, שקיום מצות תשביתו מתקיימת רק בשריפה. לכן טוב לחשוש לשיטה זו, ולשרוף, אם אפשר.
- (ו) דומיא דנותר – "נותר" הוא בשר של קרבן שלא נאכל בזמן שקבעה תורה, וחובה לשורפו. יש שלמדו מכאן, כי ביעור חמץ אף הוא חייב להתקיים דווקא בשריפה.

הבדיקה כדי שלא יגורנו חולדה, הרשות בידו (ז). (הגהות מיימוני פ"ג וכל בו).

סעיף ב

וְאִם נִתְּנוּ לֵאמֹנֵי יְהוּדֵי קוֹדֶם שְׁעָה שְׁשִׁית (ח), אֵינוֹ צָרִיךְ לִבְעֹר (ט).
וְאִם שָׂרְפוּ קוֹדֶם שְׁעָה שְׁשִׁית, הָרִי זֶה מוֹתֵר לִיהֲנוֹת בַּפַּחְמִין (י)
שֶׁלּוֹ בַּתּוֹךְ הַפֶּסַח; וְאִבֵּל אִם שָׂרְפוּ מִשְׁעָה שְׁשִׁית וְלִמְעֵלָה (יא),
הוֹאִיל וְהוּא אֲסוּר בַּהֲנָאָה, הָרִי זֶה לֹא יִסֵּק בּוֹ תִּנּוֹר וְכִירִיִּים וְלֹא
יִבְשֵׁל (יב); וְאִם בִּישַׁל אוֹ אָפָה, אוֹתָהּ הִפֵּת וְאוֹתוֹ הִתְבַּשִּׁיל אֲסוּרִים
יִמְשֹׁנָה שֶׁם כֹּא ע"ב וּבִגְמָרָא שֶׁם ע"ב. וְלִשּׁוֹן הַרְמַב"ם בִּפְרָק ג' הִיא מִמְשֹׁנָה כֹּא ע"א.
וְכַמִּסְקֶנֶת הַגְמָרָא כֹּז ע"א וְלִחְוֹמָרָא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) הרשות בידו – השריפה למחרת היא רק הידור, כי עיקר הדין הוא, שלא
יישאר בבעלותו חמץ בפסח. ולא נכון שהידור במצוה יעכבו מקיום עיקר
מצות השבתה.
(ח) קודם שעה ששית – לפני שחלה חובת ביעור החמץ (מדרבנן). כמובן
שאין לתת חמץ ליהודי, אם יש חשש שלא יאכלנו קודם זמן איסורו.
(ט) אינו צריך לבער – כשאין בידו חמץ, ברגע בו נאסרת הבעלות על חמץ,
אינו חייב בהשבתה¹. ומותר אפילו אם הגוי גר בביתו אלא צריך שיהיה לו
חדר מיוחד לו.
(י) ליהנות בפחמין – חמץ שהפך לפחמין, אינו אוכל, וכלל לא נאסר, לכן
רשאי ליהנות מהם.
(יא) משעה ששית ולמעלה – אפילו מתחילת שעה ששית (השעה שלפני
חצות), בו נאסר החמץ בהנאה, מדרבנן.
(יב) ולא יבשל – בשעה זו, אסור שביעור החמץ יאפה או יבשל עבורו, כי זו

1. המשנה ברורה (סק"י) כתב שטוב להניח חמץ עד השעה השישית כדי לקיים מצות תשביתו.
אבל בדברי השולחן ערוך אין כל רמז לזה. ונראה לי שלכן לא כתבה המחבר, כי מצוה זו היא
דווקא כשמצוי חמץ בידו, וכמו שאדם לא צריך לגור בבית כדי לקיים מצות מזוזה, כך אינו חייב
להשאיר חמץ לצורך קיום מצות תשביתו. אדרבה, כמה שהוא יותר זריז להיפטר מהחמץ טוב
יותר.

בהנאה (יג) וכן הפחמין שלו אסורים בהנאה, הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנאה (יד).

סעיף ג

הקודם זמן איסורו יכול להשליכו במקום שהעורבים מצויים שם (טו); ואם מצאו אחר זמן איסורו, שלא אכלוהו העורבים, אף על פי שהמקום הפקר, לא יניחנו שם, אלא יבערנו (טז). (ואם לא מצא חמץ, כשבדק ישרוף הכלי שלקח לבדיקה, כדי שלא ישכח חובת ביעור (יז)) (מהרי"ל).

הגהות מיימוני פרק ג הי"א אות כ.

שולחן ערוך כפשוטו

הנאה מחמץ, והיא, כאמור, נאסרה.

(יג) אסורים בהנאה – כי נעשו ראויים לאכילה באמצעות דבר שנאסר בהנאה.

(יד) אחר שנאסר בהנאה – לכן גם הפחמים שנוצרו מהחמץ, לאחר שכבר נאסר בהנאה, נאסרים גם הם בהנאה, אף שאינם אוכל.

(טו) שהעורבים מצויים שם – כלומר רק עד תחילת שעה שישית (עד שעה לפני חצות), כל זמן שהחמץ עדיין לא נאסר בהנאה.

(טז) אלא יבערנו – אין זו חובה מן הדין, כי החמץ אינו ברשותו, לאחר שהופקר לכל. אלא שאינו מן הראוי שיהא החמץ שלו מונח ונראה לעין כל, אחר זמן איסורו. ואם זרקו באשפה הציבורית, אין מה לחשוש².

(יז) שלא ישכח חובת ביעור – מכאן נבע מנהג שריפת החמץ גם בביעור הנעשה קודם שעה ששית.

2. מוסבר על פי כף החיים אות ל', ובזה מתורצת תמיהת המשנה ברורה בס"ק י"ח.

סימן תמ"ו

דין מי שמוצא חמץ בתוך המועד, ובו ד' סעיפים.

סעיף א

^אהמוצא חמץ בביתו, אם הוא בחול המועד, יוציאנו ויבערנו מיד (א). ואם הוא יום טוב, יכפה עליו כלי (ב) עד הלילה, ואז יבערנו (ג), (לפי שלא יוכל לטלטלו ביום טוב (ריב"ש) גם לשרפו במקומו אסור) (ר"ן).
^אמימרא דרב פסחים ו ע"א.

סעיף ב

^בויש מי שאומר דיום טוב שני דינו כחול המועד לענין זה (ד).
^בארחות חיים הלכות חמץ ומצה אות כח.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ויבערנו מיד – בכל דרך, הן בשריפה והן בהשלכה בשירותים. ולא יברך.¹
(ב) יכפה עליו כלי – כדי שלא יבוא לאכלו. ואין הוא עובר עליו באיסור בעלות על חמץ, כי כבר ביטלו לפני החג. ואפילו אם לא ביטלו, לא התירו לו לבער. ואינו עובר בבל יראה, כי הסיבה שאינו מבער היא, כי ההלכה לא התירה זאת. ובמוצאי החג, יבערנו מיד.
(ג) ואז יבערנו – לא יבערנו ביום טוב, כי חמץ זה הוא מוקצה מחמת גופו, שהרי לא נחשב אוכל כלל.
(ד) כחול המועד לענין זה – בגלל שיום טוב אינו אלא איסור דרבנן, ועדיף שיעבור על איסור מוקצה, משיחזיק חמץ בביתו.

1. נראה שלדעת המחבר יש לברך על זה. ולרמ"א לא יברך, כפי שמפורש בדבריו בסימן תל"ב סעיף א'. אמנם כף החיים (בסימן תלה אות יב), כתב שאין לברך, משום ספק ברכות להקל.

סעיף ג

יגגו של אינו יהודי שהיה סמוך לגגו (ה) של ישראל, ונתגלגל החמץ מגגו של אינו יהודי לגגו של ישראל (ו), הרי זה דוחפו בקנה (ז). ואם היה בשבת או ביום טוב, כופה עליו כלי, (דאסור לטלטלו ב"ט ושבת) (ח).

^יהריב"ש בתשובה סימן תא בשם הרי"ק גיאות.

סעיף ד

(ט) ^ימצא פת בפסח בביתו ואינו יודע אם הוא חמץ או מצה, מותר אפילו באכילה, דאזלינן בתר בתרא (י); ואם הוא מעופש הרבה, שאי אפשר לו להתעפש כל כך משנכנס הפסח, אז ודאי הוא חמץ (יא). ואם עברו מימי הפסח, שנוכל לתלות שנתעפש

^ישם בגמרא ז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **לגגו** – גגות שלהם, היו כמרפסות של ימינו, המשמשים לצרכים שונים, ומהם גם אכילה.

(ו) **לגגו של ישראל** – היהודי אינו עובר על איסור, כי אין חמץ זה שלו.

(ז) **דוחפו בקנה** – כדי שלא יכשל בו לאכלו.

(ח) **דאסור לטלטלו ב"ט ושבת** – כמו שראינו, שאין בו תועלת, ואינו נחשב אוכל, כי נאסר בהנאה, לכן הוא מוקצה מחמת גופו.

(ט) **הקדמה לסעיף** – סעיף זה דן במציאות שכמעט לא קיימת היום, והיא, כאשר מתגלית בפסח פת, שלא ידוע אם היא מצה או חמץ, ובימינו כמעט אין מציאות כזו, בגלל השוני הגדול בין מצה ללחם. אמנם תתכן מציאות כזו כשאדם קונה מצות שהם חמץ.

(י) **דאזלינן בתר בתרא** – תרגום: "כי הולכים אחר אחרון". כלומר, היות ומצא חתיכה זאת בפסח, סביר שזו מצה. כי לאחרונה משתמש רק במצה, וגם כבר בדק את ביתו מחמץ לפני פסח.

(יא) **ודאי הוא חמץ** – ואם כן, ודאי צריך לבערו.

משנכנס הפסח עד עתה, אם אנו נוהגים לאפות בפסח פת חם בכל יום, תולין להקל אפילו הוא מעופש הרבה, שאנו תולים לומר בכל יום אפה פת חם, ונתנו עליו, ולפיכך הרבה להתעפש (יב).

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) הרבה להתעפש – למעשה, הכל תלוי במציאות. אם סביר שזה מצה, מותר לאכלו.

איסור אכילה והנאה מחמץ

סימנים תמ"ז – תנ"ב

סימן תמ"ז – דיני תערובת חמץ בתוך הפסח, ובו י"ב סעיפים.

סימן זה דן באיסור אכילת חמץ כשהחמץ מעורב בדברים שאינם חמץ. בסימן תמ"ב הוסבר דין תערובת חמץ לגבי איסור פל יראה, וכאן הוא מוסבר לגבי איסור אכילה. ובהקדמה שם הובאו עיקרי דינים אלה, ונביאם כאן בקצרה¹:
האוכל כזית חמץ גמור, עובר על איסור תורה. ובמזיד, ייענש בכרת. תערובת ששמינית ממנה חמץ, קרויה "כזית בכדי אכילת פרס". כלומר כזית חמץ מעורב בהיתר, ואכילת התערובת נמשכת כזמן אכילת ארבעה ביצים, שהם שמונה זיתים. והאוכל תערובת זו, עובר בלאו מן הפסוק (שמות יב כ) פֶּלֶם מִחֻמֶּצֶת לֹא תֹאכְלוּ.
תערובת שבה פחות משמינית חמץ, ובכולה שיעור כזית, אסורה מן התורה באכילה, ככל חצי שיעור.
תערובת שהחמץ נתן בה רק טעמו, אסורה באכילה מן התורה, אבל אין בזה לאו. ואיסור תורה זה חומרתו קלה באופן יחסי.
בסימן זה נדון בחמץ הנמצא בכמות מזערית, מתי נאסר ומתי הותר.

1. ולתוספת ביאור, עיין שם בהערות.

סעיף א

^אחמץ בפסח אוסר תערובתו בין במינו (א) בין שלא במינו (ב),^ב במשהו (ג), אפילו בהנאה. הגה: וצריך לשרוף הכל, ולא סגי בפדיון ^אמימרא דרבא פסחים ל ע"א. ^בהסכמת רוב הפוסקים. וכתב הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות (ה"ט) משום דהוי דבר שיש לו מתירין ורא"ש בשלהי עבודה זרה סימן כט-ל כתב דחמץ דלא בדילי מיניה כולי שתא החמירו בו.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) במינו – מין במינו פירוש, שיש טעם דומה ושוה גם לאיסור וגם להיתר. כגון, בשר נבילה שהתערב בתבשיל בשר כשר. ודינו, אם האיסור הוא הרוב, נאסר מן התורה. ואם ההיתר הוא הרוב, נאסר מדרבנן. ובכמות קטנה מאחד חלקי ששים (1/60), התערובת מותרת.

(ב) בין שלא במינו – פירוש, שטעם האיסור שונה מטעם ההיתר. כגון שנפל בשר נבילה במרק ירקות. אם הבשר נותן טעם בתערובת, הרי היא אסורה מן התורה.² וחכמים שיערו, שאם האיסור יותר מאחד חלקי ששים (1/60), הוא נותן טעם, ואם פחות, אינו נותן טעם, והתערובת מותרת.

(ג) במשהו – כלומר אפילו פירור קטן של חמץ שנפל במרק, אוסר את כולו מדרבנן, אף שברור שפירור זה לא נתן טעם במרק. טעם האיסור הוא, כי התורה החמירה מאוד ואסרה אפילו בעלות על חמץ, ובשאר איסורים לא מצינו החמרה כזו. כמו כן יש חיוב כרת באכילתו. ונוסף על זאת, הרי כל השנה החמץ מותר, ויותר קשה להיפרד ממנו.³ אבל חומרה זו שייכת רק כשידוע שנפל משהו חמץ בתוך הפסח, בוודאות. אבל בספק אם נפל, מותר.⁴

2. אבל אין בו לאו ואין מלקות לאוכלו.

3. והרמב"ם כתב (הביאו בית יוסף), שזה בגלל שהחמץ הוא דבר שיש לו מתירין, כלומר חמץ אסור רק בימי הפסח. וזה לשיטתו, שאסר "משהו חמץ" גם כשנתערב לפני פסח. אמנם הראשונים שלא הביאו טעם זה, סבורים כי חמץ הוא דבר שאין לו מתירים, כי חכמים אסרו חמץ שעבר עליו פסח.

4. כפי שמשמע מדברי המחבר סימן תס"ז סעיף ט'. יש סוברים שחמץ הוא ככל איסורים ואינו אוסר במשהו, וכתב המשנה ברורה ס"ק ב', שאפשר לסמוך על שיטות אלה, בצירוף צדדי היתר נוספים.

דמי החמץ ולמכור השאר (ד) (מרדכי פ"ק דפסחים ופסקי מהרא"י סי' קס"ד ותשובת מהר"י ברי"ן). מיהו כלים שנתבשל בהם, מותרים לאחר הפסח ואין צריכין שבירה או הגעלה (ה). (דעת עצמו, ותוספות פרק כל שעה). ¹ידין תערובתו כדין שאר התערובות, אלא שמה שאוסר בשאר תערובות פחות מששים אוסר בחמץ במשהו; אבל אם בשאר תערובות לא היה צריך ששים אלא קליפה (ו) או נטילת מקום (ז), אף בחמץ כן (ח). שחם בהם בלא רוטב די בקליפה כשאר איסורים (ט). וכן אם ²הרב המגיד בסוף פרק ד מהלכות חמץ ומצה הי"ב ושכן כתבו המפרשים (עיין ביורה דעה סימן קה בסעיף ד וה' ששם פסק כדי נטילה).

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) **ולמכור השאר** – הפתרון המוצע ברמ"א הוא מכירת התערובת האסורה בזול, כלומר בהפחתת ערך החמץ שבו, כך אינו נהנה מהחמץ. אלא שלמנהג אשכנז תקנו חכמים לאסור את התערובת כולה. אבל למנהג ספרד, מותר למכור תערובת זו בהפחתת ערך החמץ, כפי שמפורש בסימן תס"ז סעיף י'.
 (ה) **שבירה או הגעלה** – שהרי ראינו בסימן תמ"ב, כי איסור בעלות חמץ אינו אלא באוכל ממש, ובו כמות חמץ שלכל הפחות נותנת טעם.
 (ו) **קליפה** – כלומר הסרת שכבה דקה במקום נגיעת האיסור. כגון חתיכת בשר חם נפלה בחלב קר, וצריך להסיר קליפה מהבשר.⁵
 (ז) **נטילת מקום** – הסרת מקום מגע האיסור בעומק אצבע (כשני סנטימטר). כגון כשחתיכת בשר היתר נפלה על חתיכת בשר איסור הנצלית באש, ומסירים כדי נטילה במקום המגע.⁶
 (ח) **אף בחמץ כן** – ולא צריך לאסור את הכל.
 (ט) **כשאר איסורים** – שלפעמים צריך להסיר קליפה, ולפעמים כדי נטילה.

5. יורה דעה סימן צ"א סעיף ד'.

6. יורה דעה סימן ק"ה סעיף ד'. בכל דיני תערובות, מחמירים יותר, כשהתחתון חם. וזו הסיבה שבמקרה זה מחמירים יותר מחתיכת בשר שנפלה לחלב קר, ומסתפקים בהסרת קליפה.

נגע (י) ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמץ, ואין שם דבר המפעפען (יא), לא אסור אלא מקום מגעו בלבד, לפי שאינו מבליע יותר (יב). הגה: ובדין ריחא מלתא לענין תבשיל שיש בו חמץ עם שאר תבשילין, יש מקילין במקום דהיה מותר בשאר איסורים (יג) (מרדכי פרק כל שעה); ויש מחמירין דמשהו מיהו איכא (יד) (הגהות סמ"ק ותוס' דע"א). ודוקא

שולחן ערוך כפשוטו

(י) וכן אם נגע – צריך לקרוא ולכן, והמחבר נותן דוגמא לעיקרון שהביא⁷.
(יא) דבר המפעפען – כלומר שהמאכל אינו שומני, כי שומן המתערב, נבלע בכולו, ואוסרו כולו.

(יב) לפי שאינו מבליע יותר – כלומר, אף שראינו ביורה דעה שחם בחם אוסר כדי נטילה, ולא רק כדי קליפה, בכל זאת בנגיעת חמץ במצה, שאין בו כל שומן, די בקליפה. וזה מה שהוסיף המחבר "לפי שאינו מבליע יותר"⁸.

(יג) מותר בשאר איסורים – להלכה⁹ נפסק שריח לא יוצר איסור, כלומר שאם באותו תנור נאפו, דבר שאינו כשר לצד דבר כשר (אף שלכתחילה אין לעשות כן), המאכל המותר לא נאסר. ויש אומרים שאם כי חמץ אוסר במשהו (מדרבנן), הרי זה דווקא כשנבלע החמץ בתבשיל. אבל ריח חמץ, אינו אוסר את התבשיל או המאפה. ומצה ולחם שנאפו יחד בתנור, לכל הדעות מותר, כי אין ריח הלחם יכול לאסור¹⁰.

(יד) דמשהו מיהו איכא – המחמירים סוברים שהריח של החמץ נחשב לכל הפחות כמשהו חמץ. המחבר לא הביא חומרא זו, ובשעת הצורך יכולים גם האשכנזים להקל. וכל דין "ריח" הוא כשנאפו יחד בתנור, אבל מאכל שנאפה בתנור לאחר שאפו בו חמץ, אינו נאסר. על כן אין סיבה לאסור אפיה בפסח תנור בו אופים חמץ כל השנה. כי די שלא נשאר חמץ בעין. ואף כי בעבר

7. על פי הביאור הלכה ד"ה וכן.

8. ויש שפירשו במה שכתב המחבר "כדי קליפה" שזה אינו מדויק, אלא כוונתו ל"כדי נטילה", עיין משנה ברורה ס"ק ו'.

9. יורה דעה סימן ק"ח.

10. כמפורש בסימן תס"א סעיף ה'.

במקום ששייך בו ריחא, אלא דבשאר איסורים לאו מלתא היא, כמו שיתבאר בי"ד סימן ק"ח בס"ד (טו).

סעיף ב

¹חמץ שנתערב ממשש שעות (ולמעלה) עד הלילה, אינו אוסר במשהו אלא דינו כשאר איסורין (טז). (ונותן טעם לפגם נמי שרי (יז))

(דברי עצמו אליבא דכולי עלמא).

²תוספות בעבודה זרה סו ע"ב ד"ה רבא והרא"ש בפרק ב סימן ה' דפסחים ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

דרשו ליבון, לא היה זה אלא כשאפו לחם ישירות על תחתית התנור, או שהדביקו עיסת חמץ בדפנותיו, ובאותם מקומות, אין לאפות מצה לפסח אלא אחר הכשרתו. אבל במציאות של ימינו, התנורים הביתיים בהם אופים את הלחם, הרי הוא יושב בתוך תבניות, ואם כן מותר גם למחמירים.

(טו) **בי"ד סימן ק"ח בס"ד** – גם למחמירים, זהו דווקא אם המצה והחמץ מגולים, אבל אם אחד מהם מכוסה, הרי גם בשאר איסורים אין איסור, אפילו לכתחילה, לאפותם יחד בתנור, הלכך גם בחמץ ומצה מותר לכל הדעות. טרם השימוש בתנור לצרכי פסח, נוהגים לנקותו, ולחממו אחר כך, למשך זמן מה.

(טז) **דינו כשאר איסורין** – שהתערובת מותרת אם החמץ הוא פחות מאחד חלקי ששים (1/60). כי בערב פסח אין חומרה מיוחדת באכילת חמץ, שאין בו חיוב כרת, לכן לא החמירו בו חכמים. ואם התערובת נאסרת בהגיע הפסח, ראה להלן בסעיף ד'.

(יז) **ונותן טעם לפגם נמי שרי** – דין נוסף בשאר איסורים. כאשר נכנס במאכל טעם לא טוב של איסור, אין לאסרו. כגון, שטעו ובישלו בקדירה בשרית תבשיל חלבי, אין התבשיל נאסר, כשחלפו, מעת בישול הבשר, יותר מעשרים וארבע (24) שעות. כי טעם הבשר שבלוע בדפני הכלי פגום, ואינו טוב. ומזה למד הרמ"א, שגם בערב פסח הדין דומה. ואם טעו לבשל בערב פסח בכלי חמץ (שמאז בושל בו חמץ חלפו יותר מעשרים וארבע שעות), האוכל מותר

סעיף ג

החטה שנמצאת בערב פסח בתרנגולת מבושלת, מותר לבטלה בשישים (יה). אבל אם חממו התרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה, חוזרת ליתן טעם בתוכה בפסח והוי במשהו (יט). הגה: ומיהו בחימום כלי שני (כ) אין לחוש (הגהות מיימוני פ"א). ויש מחמירין בכלי שני בפסח (כא), וטוב להחמיר אם היד סולדת בו (כב), דכלאו הכי לא מקרי כלי שני (כג).

התרומת הדשן סימן קיד (בשם) הגהות.

שולחן ערוך כפשוטו

בדיעבד. אבל המחבר סבור, כי טעם פגום אינו אוסר אפילו בפסח עצמו, כפי שנראה בסעיף י'.

(יה) מותר לבטלה בשישים – כלומר די בהסרת החיטה. והתרנגולת עצמה מותרת, שהרי שיעור החיטה הוא פחות מאחד חלקי ששים (1/60) מן התרנגולת.

(יט) והוי במשהו – אם לא נטלו את החיטה, וחזרו וחממו את התרנגולת בפסח, כל התרנגולת אסורה, כי בפסח עצמו, אפילו משהו חמץ אוסר.

(כ) בחימום כלי שני – כלי ראשון הוא הכלי שעמד על האש ועדיין חם, וכל שכן סיר בו המאכל מתבשל. וכלי שני הוא הכלי אליו מועבר המאכל, כגון צלחת. ואם התרנגולת, בה נמצאה חיטה זו, בושלה לפני פסח, ובפסח הכניסוה בכלי שני, אין לאסרה, כי אין בחום הכלי שיגרום לחיטה לתת מטעמה.

(כא) בכלי שני בפסח – כמו שמחמירים לאסור במשהו, כך מחמירים לאסור בכלי שני, כי יתכן שאפילו בכלי שני נבלע משהו מן החמץ.

(כב) אם היד סולדת בו – ובשעת הצורך, אפשר להקל בין לאשכנזים ובין לספרדים.

(כג) לא מקרי כלי שני – "יד סולדת בו" הוא חום שבין ארבעים לארבעים וחמש (45 – 40) מעלות צלזיוס, כפי שהסברנו בהקדמה לסימן שי"ח. פחות משיעור זה אינו נקרא חם.

סעיף ד

ואם נתערב החמץ קודם הפסח ונתבטל בששים, אינו חוזר ונעור בפסח לאסור במשהו (כד), ויש חולקים (כה). הגה: ונוהגין כסברא הראשונה בכל תערובות שהוא לח בלח (כו). (תרומת הדשן סי' קי"ד) ומיהו בדבר יבש שנתערב או שיש לחוש לתערובת, כגון פת שנפל ליין אף על פי שנטלו משם, אסור בפסח דחיישינן שמא נשארו בו פירורין (כז) ונותנין טעם בפסח.

(בית יוסף בשם תשובת הרשב"א (ח"א סימן קעג)).

ישם, וכן כתב הטור בשם רש"י ספר האורה ח"ב סימן לג ובעל העיטור ח"ב דף קכה ע"ב. לכן נראה מדברי רמב"ם סוף פרק ד הי"ב, והרב המגיד בשם הרבה מהגאונים, והרי"ק גיאות ורבנו ירוחם נתיב ה' חלק ה בשם הרשב"א בתשובה ח"א סימן תפה.

שולחן ערוך כפשוטו

כלי ראשון שהורד מן האש, וירד חומו מתחת ליד סולדת בו, ואחר כך נפל בו חמץ והצליחו להוציאו, אינו אוסר את התבשיל¹¹.

(כד) לאסור במשהו – כי חומרת חכמים לאסור "משהו" נאמרה רק כשנפל בפסח עצמו.

(כה) ויש חולקים – וטוענים, שהיות ויש בתבשיל משהו חמץ, זה כלול בגזירה. להלכה, אין אומרים חוזר וניעור, אלא אם מדובר בתבשיל או במאכל שבמרכיביו הרגילים מכניסים חמץ, כדין הטריאקה, מסימן תמ"ב¹², שבזה יש מקום להחמיר, כי החמץ לא נפל במקרה.

(כו) לח בלח – כי החמץ נמס, ואינו קיים במציאות.

(כז) שמא נשארו בו פירורין – הפירורין לא נמסו, ובפסח עצמו עדיין נמצאים. לכן זה כלול בגזירת חכמים שאסרו "משהו". המחבר לא קיבל חומרה זו, אלא כשהתבטל לפני פסח, אינו חוזר וניעור, בכל אופן. ולשיטתו

11. ואם הוצא מכלי ראשון דבר גושי כחתיכת בשר, יש מחמירים שנקטו כי דינו ככלי ראשון, ואם נופל כחתיכה זו פירור חמץ, יש לאסרה, אף שהצליחו להוציאו. אמנם בשעת הצורך מותר להקל, כפשט דברי המחבר, שלא הבחין בין דבר לח לדבר גושי.

12. ויש מקילים גם בזה, ובשעת הדוחק אפשר לסמוך עליהם. ועיין מה שכתבנו בזה בסימן תמ"ב הערה 4.

סעיף ה

(כח) "כשר יבש וגבינה ודגים שנמלחו קודם הפסח וְלֹא נִזְהָרוּ בָהֶם (כט), מותר לאכלם בפסח (ל); 'מיהו דגים מלוחים השרוים"
"טור בשם רש"י ספר האורה ח"ב סימן לג, ומחזור ויטרי הלכות פסח סימן כד. ט"ן כתב
רש"י בתשובה שם. 'טור בשם תשובת אביו הרא"ש כלל כד סימן ד.

שולחן ערוך כפשוטו

מותר להשתמש בתבלינים בפסח, אף כשיש חשש לנוכחות כמות מזערית של חמץ¹³.

(כח) הקדמה לסעיף – סעיף זה דן במאכלים שאינם חמץ, אבל הוכנו לפני פסח ללא זהירות מיוחדת מחמץ. מה שמעורר שתי חששות. האחת, שמא קצת חמץ נתערב בם. והאחרת, שמא נעשו בכלי שלא הוכשר לפסח, ובדפנותיו בלוע חמץ. והנה בכל שאר איסורים, בלי קשר לפסח, הבישול בכלי שאינו כשר, אסור לכתחילה. ובדיעבד, יש הבדל אם בישלו בו טרם חלפו עשרים וארבע (24) שעות מבישול האיסור, שאז הכלי קרוי "בן יומו", או שבישלו בו בחלוף יממה שלימה, שאז הוא נקרא "אינו בן יומו". בכל האיסורים כלי בן יומו אוסר את המתבשל בו, אפילו בדיעבד. אבל שאינו בן יומו, בדיעבד, אינו אוסר.

בסימן זה דן המחבר בתבשילים שהתבשלו בכלי חמץ, הן בפסח הן לפני פסח. וכן בכלי, או שהוא בן יומו או שאינו. ובין כשיש ספק אם הוא בן יומו ובין אם לאו.

בכל האיסורים סתם כלי נחשב אינו בן יומו. אבל בפסח, יש מחמירים, כפי שנבאר.

(כט) ולא נזהרו בהם – ויתכן שנפל בהם משהו חמץ.

(ל) מותר לאכלם בפסח – כי אפילו אם נפלו, כבר נתבטלו¹⁴.

13. איש מצליח על משנה ברורה הערה 4.

14. וזה מותר גם לדעת החולקים בסעיף הקודם הסוברים "חוזר וניעור בפסח", כי הוא ניעור דווקא כשידוע שיש משהו חמץ, אבל לא בחשש בעלמא.

במים בפסח (לא) בכלי חמץ, יש להחמיר (לב) ליוזר מהן מפני שהם בולעים בפסח מפליטת הכלים, וחמץ בפסח במשהו (לג). הגה: ויש חולקין ומחמירין (לד). ובמדינות אלו המנהג להחמיר לכתחלה, שלא לאכול גבינות ודגים ובשר יבש; אבל אם הדיחו הבשר שלש פעמים קודם פסח, נוהגין לאכלו (לה). ובכרכשות (לו) אין מועיל הדחה (לז), לפיכך אין להשרות (לח) הטבחות היבשות (לט) (מהר"י ברי"ן), ובדיעבד אין להחמיר

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) בפסח – עצמו.

(לב) יש להחמיר – חומרה בעלמא, ולא מעיקר הדין.

(לג) במשהו – אף כשחלפו למעלה מעשרים וארבע (24) שעות מעת ששימש לחמץ, שאז יוצא מן הכלי טעם פגום, כי חכמים אסרו, לכתחילה, שימוש בכלי שאינו בן יומו, כדי שלא ישתמשו בבן יומו. אמנם בדיעבד המאכל מותר, כפי שפסק המחבר, שנותן טעם לפגם מותר¹⁵.

(לד) ומחמירין – שלא להשתמש בבשר וגבינה שנמלחו קודם פסח, כי חוששים שמא נתערב קצת חמץ במלח, וביבש שנתערב ביבש ראינו בסעיף ד', שלשיטת הרמ"א, האיסור חוזר וניער. בימינו, בשר וגבינה הנעשים בצורה תעשייתית, אין לחשוש, אפילו לשיטת הרמ"א.

(לה) נוהגין לאכלו – כי אם היה עליו פירור חמץ, ההדחה סילקה אותו.

(לו) ובכרכשות – החלק הסופי של המעי הגס, הממולא בבשר טחון (באידיש הוא מכונה 'קישקע').

(לז) אין מועיל הדחה – כי המלח בו מעורב החמץ, מצוי בחלק הפנימי, ואינו מסתלק בהדחה חיצונית.

(לח) אין להשרות – בפסח עצמו, להכניס לאכילה. מחשש שמא עדיין מצוי בהם חמץ, שלשיטת הרמ"א ביבש המעורב ביבש, אומרים חוזר וניער.

(לט) הטבחות היבשות – זו הכרכשת הנזכרת.

¹⁵. בסעיף י'.

באלו (מ). אבל בשומן מהותך (מא) בכלי חמץ, אסור מדינא, אם לא היו נזהרין בשעת עשייתו מחמץ, ושלא התיכו אותו בכלי חמץ שהם בני יומן (מב) (מרדכי ריש פרק כל שעה וסמ"ג והגהות מיימוני פ"א). וכן כל דבר שמבשלים בכלי חמץ, כגון יין מבושל או מרקחת (מג) וכדומה, אסור בפסח (מד). אבל ביום טוב האחרון יש להקל בו (מה) (פסקי מהרי"א סי' קפ"ז). והוא הדין אם נתערב משהו מדברים אלו תוך המאכל, שאין להחמיר (מו) לאסור התערובות, כן

שולחן ערוך כפשוטו

(מ) אין להחמיר באלו – כי לא בטוח שההדחה לא תועיל, וגם, כי יש לצרף את השיטות הסוברות שאפילו יבש המעורב ביבש אין האיסור חוזר ואוסר. ומכאן יש להוכיח, שבספק משהו חמץ, אפילו של יבש ביבש, אין להחמיר, גם למנהג אשכנז¹⁶.

(מא) שומן מהותך – שמן שנתקשה אחר תהליך חימום.

(מב) בני יומן – אם לא נזהרו מחמץ, יתכן שהיה שם חמץ. ואף שהיה זה פירור משהו, הרי לא נמס ונעלם. נוסף על זאת, כלי החמץ היה בן יומו, ואין טעמו פגום, לכן השמן ייאסר. אבל אם נזהרים מחמץ, והכלי אינו בן יומו, מותר. לכן יש להתיר אכילת מאכלים תעשייתיים בפסח, כשאין ברכיביהם חמץ¹⁷.

(מג) מרקחת – מאכל עשוי מפירות מבושלים וסוכר, כמו ריבה.

(מד) אסור בפסח – אם יש חשש שבושל בכלי בן יומו. לדעת המחבר אין לחשוש לזה. וכשלא ידוע, יש להניח שבושל בכלי שאינו בן יומו.

(מה) יש להקל בו – בחוץ לארץ יש שני ימים טובים. והיום השני בשביעי של פסח הוא רק מדרבנן. לכן דינים שהונהגו רק כחומרה, מקילים בו. ובכלי שהחמירו עליו, שמא לא היה בן יומו, אין מחמירים ביום טוב אחרון.

(מו) שאין להחמיר – כי אפילו איסור המרקחת עצמה הונהג בגלל חשש

16. על כן כתב המשנה ברורה (ס"ק נד) שבדיעבד, אפילו אם לא הדיחו כלל, מותר.

17. כי אין חשש שנפל בהם חמץ. ואפילו אם חוששים שנפל שם חמץ, אין לאסור. כי לא אומרים "חוזר וניעור" בספק, וגם אין לחשוש לבליעות חמץ בכלים, שכן אפשר להניח שאין בני יומן. ואפילו היו בני יומן, ודאי ניקו אותם, קודם השימוש, בדברים הפוגמים את הטעם הבלוע בכלי.

נראה לי. יש מחמירין להסתפק מחומץ יין שמסתפקין ממנו כל השנה, דחיישינן שמא נתנו בו מן הנשאר מן הסעודה ולפעמים יש בו פירורי לחם (מז) (מהרי"ל). ובמקומות אלו שאין חומץ יין מצוי, לא ראיתי מחמירין בזה (מח). עוד יש מחמירין לכתחלה שלא למלאות מן יין וחומץ, יין, תוך שלשים לפסח בכלי חמץ, ואם מלאוהו תוך שלשים, נוהגין שלא לשתותו בפסח (תשובת מהר"י ברי"ן). והמיקל לא הפסיד, כל שכן במקום שאין יין וחומץ מצוי (מט) כן נראה לי. חבית יין שדבקו נסריו בבצק (נ), אם הוא תוך שני חדשים קודם פסח עדיין רך הוא ונותן טעם בפסח ואסור לשתותו (נא); ואם נתנוהו קודם לכן, כבר נתייבש ואינו נותן טעם בפסח, ושרי (נב) (מרדכי ריש פרק כל שעה וסמ"ג והגהות מיימוני פ"א). מיהו אם יש כזית בצק במקום אחד, חייב לבערו אף

שולחן ערוך כפשוטו

"משהו", ולא מחמת חמץ ממש, לכן אינו יכול לאסור תבשיל אחר.

(מז) **יש בו פירורי לחם** – דברי הרמ"א משמשים מקור לנמנעים משימוש בסוכר וקפה בו השתמשו קודם פסח, מחשש שנכנס בהם פירור חמץ. אמנם הספרדים אינם צריכים להחמיר, כי גם ב"יבש ביבש" אומרים שהחמץ שנתבטל, אינו חוזר וניעור בפסח.

(מח) **לא ראיתי מחמירין בזה** – כי זה חשש רחוק. ואין להחמיר אלא כשחומץ אחר מצוי.

(מט) **שאיין יין וחומץ מצוי** – כי זה רק חומרה. שהרי מן הדין, כלי חמץ, לא ברור שהוא בן יומו. ואין זה אלא חשש רחוק, שלכתחילה מחמירים בו, כשיין או חומץ מצויים. ואם לאו, סומכים על עיקר הדין.

(נ) **שדבקו נסריו בבצק** – הבצק מתקשה, ובעבר היה משמש כחומר הדבקה, כמו מלט.

(נא) **ואסור לשתותו** – כי היין בולע קצת מהעיסה המשמשת כדבק של החבית¹⁸.

(נב) **ושרי** – מותר, כי אינו נותן כל טעם ביין.

18. ויש מקילים בזה, עיין שער הציון ס"ק ק'.

על פי שעשו לחזק (פסקי מהרא"י סימן קמ"ט) כדלעיל סימן תמ"ב סעיף ז' (נג).

סעיף ו

מלח ששמו במדוכה (נד), מותר למלוח בו בשר בפסח (נה) (משום דאינו מפליט בצונן (נו)).

מורדכי פרק ב דפסחים סימן תקנז, ושם כתב במדוכה של חמץ.

סעיף ז

בוסר (נז) שדכין קודם פסח במדוכות מחומצות (נח), מותר לאכלו בפסח (נט). הגה: משום דאינו מפליט בצונן (ס). ואפילו אם נעשה בפסח סמ"ק בסימן (רכ"א) [רכב].

שולחן ערוך כפשוטו

(נג) סימן תמ"ב סעיף ז' – ועיין שם פירושו.

(נד) במדוכה – כלי שלפעמים טוחנים בו חמץ.

(נה) בשר בפסח – כי המלח קר, ואינו בולע מן החמץ הבלוע בדפנות המדוכה.

(נו) בצונן – אף שראינו ביורה דעה¹⁹ שמלוח נחשב כמו רותח. אבל כשאין בו ציר ונוזל, אין בכוחו להפליט חמץ מדפנות המדוכה. וכל שכן שמותר להשתמש בימינו במלח וסוכר הנמכרים כל השנה, אף שלא הוכנו במיוחד לפסח.

(נז) בוסר – זהו ענב שלא נתבשל, והיו דכים אותו במדוכה, כדי לקבל משקה. (נח) מחומצות – שבמשך השנה דכו בהם גם חמץ, ויתכן שהמדוכה בלעה ממנו.

(נט) לאכלו בפסח – כפי שהרמ"א מסביר מיד.

(ס) דאינו מפליט בצונן – כלומר הכלים בולעים ומפליטים דווקא בנגיעת נוזל חם, לכן מדוכה זו לא נאסרת. ואפילו אם בלעה חמץ, משקה הענבים לא ייאסר, כי המדוכה אינה פולטת בצונן.

19. סימן צ"א סעיף ה'.

אינו אוסר, אם היה הכלי נקי (סא); אבל אם חתכו בסכין של חמץ תוך הפסח, יש להחמיר, דסתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הדבוק עליו (סב) (מהרי"ל). אבל אם נתערב אותו דבר בתבשיל, אין לחוש ולהחמיר ולאסור מספק (סג), כך נראה לי.

פעיף ח

^פזיתים שנזהרו לחתכם בסכין חדשה (סד), אפילו לא נזהרו לכבשם בקדירה חדשה, אם אינה בת יומא, מותרת לכולי עלמא (סה).
^פטור אפילו לדעת בעל התרומות סימן ט, דכיון דבשעת כבישה נותנים בהם מים, בטל חורפיהו.

שולחן ערוך כפשוטו

- (סא) הכלי נקי – כפי שהסביר, שאינו מפליט בצונן.
 (סב) הדבוק עליו – מדובר בסכינים שלהם, ולא בסכינים שלנו, כי הם נקיים.
 (סג) ולאסור מספק – כי מה שאוסרים את המאכל בא כחומרה, שהרי לא בטוח שהסכין היה מלוכלך. ולכן משהו מדבר זה, שאינו אסור מעיקר הדיון, לא יאסור מאכל אחר.
 (סד) בסכין חדשה – וברור מאליו, שאין חמץ דבוק עליה.
 (סה) מותרת לכולי עלמא – השימוש בכלי שבלע חמץ, נאסר לכתחילה, ואפילו אינו בן יומו. וגזרו כן חכמים, כדי שלא ישתמש בבן יומו. ובדיעבד, מאכל הכבוש בכלי שאינו בן יומו, לא יאסור, כי החמץ שנפלט, טעמו פגום.

סעיף ט

(סו) יִבֶּשׁ בִּיבֶשׁ, אֵף עַל גַּב דְּבִשְׁאָר אִיסוּרִים חָד בְּתָרֵי בְטִיל (סז), חֲמֵץ בְּמִצָּה אִפִּילוּ בְּאַלְף לֹא בְטִיל (סח). וַיֵּשׁ אֹמְרִים דְּחֲמֵץ שׁוֹה לְשֹׂאֵר אִיסוּרִין בִּזְהָ (סט).

יה"ר"ף בסוף פרק בתרא דעבודה זרה לז ע"א והמרדכי בפרק ב דפסחים סימן תקנג והרשב"א בתורת הבית בית ד שער א.

שולחן ערוך כפשוטו

(סו) **הקדמה לסעיף** – עד כאן נתבאר דינו של "משהו חמץ" הנמס ונמחה במאכל או בתבשיל. סעיף זה דן במאכלים יבשים שלא נימוחו זה בזה, אלא מונחים זה לצד זה, חלקם כשרים וחלקם לא, ולא נודע מי כשר ומי אינו. בכל האיסורים הכלל הוא, שהולכים אחר הרוב. כגון שתי חתיכות בשר כשרות, ואחת לא כשרה, ואינך יודע איזו אינה כשרה, הדין הוא, שמותר לאכול את כולם. כלל זה נקרא "בטל ברוב", ולמדוהו מהפסוק (שמות כג ב) אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטּוֹת.

(סז) **חד בתרי בטיל** – תרגום: אחד בטל בשתיים. כלומר, נתבטל המיעוט ברוב, והכל מותר.

(סח) **אפילו באלף לא בטיל** – כמו שבערוב לבח בלח מחמירים ו"משהו" אוסר את הכל, כך החמירו בחמץ יבש, שהמיעוט אינו בטל ברוב.

(סט) **שוה לשאר איסורין בזה** – שחמץ בטל ברוב, ומותר לאכול הכל. דעה זו סבורה, שבגמרא²⁰, הובאה רק החומרה שחמץ אוסר אפילו במשהו בתערובת נמיסה, אבל לא אמרו בתלמוד לבטל דין "ביטול ברוב", ואין להמציא איסור מדעתנו. והלכה כדעה ראשונה, הן לאשכנזים והן לספרדים.

20. פסחים כ"ט ע"ב ל' ע"א עיין שם.

סעיף י

נותר טעם לפגם, מותר גם בפסח (ע). הגה: ויש מחמירין (עא), וכן נוהגין באלו המדינות (עב). ובמקום שיש מנהג להחמיר (עג), אפילו משהו ונותן טעם לפגם אסור (עד) (תרומת הדשן סימן קכ"ח).
 טור בשם אביו הרא"ש שם בעבודה זרה פרק ה סימן ל.

סעיף יא

(עה) ^טבין חמץ שנתערב קודם פסח ועבר עליו הפסח (עו), בין ^טטור בשם ר"י תוס' עבודה זרה סו. ד"ה מכלל ורבנו תם שו"ת ספר הישר סימן נו אות ה ורש"י פסחים ל ע"א ד"ה אמר רב ורא"ש ע"ז פ"ה סי' ו, ורוב הפוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ע) **מותר גם בפסח** – כי לא מצינו בתלמוד חילוק והבדל בין "נותן טעם לפגם" שבאיסור חמץ לבין נתינת טעם בשאר איסורים. וכך מסתבר, כי "פגום" אינו חשוב, שאין בו אפילו משהו איסור.
 (עא) **ויש מחמירין** – להחשיב טעם פגום ל"משהו".
 (עב) **וכן נוהגין באלו המדינות** – אבל כתב המשנה ברורה, שהאיסור לא התפשט בכל מדינות אשכנז, לכן זה אסור רק במקום בו ידוע שנהגו לאסור. ולמנהג ספרד, אין להחמיר בנותן טעם לפגם, אבל לכתחילה אסור. לכן אין להשתמש בכלים של כל השנה, אם אין מכשירים אותם. אף שבדיעבד, אם השתמשו בהם, אין התבשיל נאסר.
 (עג) **ובמקום שיש מנהג להחמיר** – שזה, כאמור, לא בכל המקומות.
 (עד) **אסור** – כלומר, המחמירים מצרפים שתי חומרות, "משהו" ו "נותן טעם לפגם" אסור מאכל או תבשיל.
 (עה) **הקדמה לסעיף** – כל חמץ שעבר עליו הפסח, נאסר מדרבנן, כקנס על עברו באיסור בעלות על חמץ. סעיף זה דן בדינו של חמץ שנותר באיסורו אחר הפסח, אלא שכמות פחותה מאחד חלקי ששים (1/60) נתערבה בהיתר.
 (עו) **ועבר עליו הפסח** – ובו יותר מאחד חלקי ששים (1/60), ולאחר שנאסר בפסח, נותר באיסורו גם אחר הפסח.

שנתערב בפסח^פ וועבר עליו כל הפסח (עז), בין שעבר הפסח על החמץ (עח) ונתערב לאחר הפסח (עט), בטל בששים (פ). (ובפחות מששים (פא) סגי ליה בהשלכת הנאת האיסור לים המלח (פב)) (הגהות מיימוני פ"א).

^פמימרא דרבא שם פסחים ושם בגמרא ל' ע"א.

סעיף יב

^צחמץ נוקשה (פג), אפילו בעיניה (פד) אינו אסור בהנאה אחר^צ הריב"ש בתשובה סי' ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(עז) כל הפסח – והיה עליו לבערו בפסח ולא עשה כן.

(עח) שעבר הפסח על החמץ – על חמץ גמור.

(עט) ונתערב לאחר הפסח – השולחן מתייחס לשלשה מקרים, ועובר מן הקל אל החמור. הראשון, חמץ שנתערב לפני פסח, והשני אפילו נתערב בפסח, והשלישי אפילו היה בעין בפסח, שלא נתערב כלל, שכל אלה נותרים באיסורם אחר פסח.

(פ) בטל בששים – כשמתערב חמץ זה, אחר הפסח, בהיתר, אין בו כח לאסור במשהו, כי חומרת "משהו חמץ" נוהגת רק בפסח עצמו.

(פא) ובפחות מששים – שאין בתערובת ששים כנגד החמץ, ונאסרת מעיקר הדין.

(פב) לים המלח – כלומר רשאי למכרו, אבל יפחית ממחירו את ערך החמץ שבו, כך נמצא שאינו נהנה מהחמץ. ונראה, שגם הספרדים יכולים לסמוך על דעה זו²¹.

(פג) חמץ נוקשה – כלומר, אינו ראוי לאכילה.

(פד) אפילו בעיניה – אפילו בלי תערובת.

21. אף שהמחבר לא העתיק דין זה בשולחנו אף שהביאו בבית יוסף ונראה שאינו סובר קולא זו, להלכה הסכימו הפוסקים להקל ואם יש כזית בכדי אכילת פרס נחלקו הפוסקים אם אפשר לסמוך על קולא זו ועיין כף החיים אות רנ"ב ואות רנ"ג.

הפסח (פה). והפידאו"ש, חמץ גמור הן ואסורים בהנאה אחר הפסח. הגה: יש נמנעין לשחוק על השלחן עם קלפים הנקראין קרטין (פו) בפסח, דחוששין שמא יפול מחמץ נוקשה שבהן לתוך מאכל (פז) (פסקי מהרא"י סי' קפ"ו).

שולחן ערוך כפשוטו

(פה) אחר הפסח – אם היה חמץ נוקשה זה בתוך תערובת, מותר להשהותו. ואף כשחמץ זה נוקשה גמור, מן התורה הרי אינו אסור, אפילו שחייב לבערו מדרבנן, לא קנסוהו חכמים כשעבר והשהה. ועיין פרטי דין זה בסימן תמ"ב (סעיפים ב-ג).

(פו) הנקראין קרטין – נראה שהיו נדבקים על קלפים אלה עיסת חמץ. והוא חמץ שאינו ראוי לאכילה, ואין איסור להשהותו בפסח.

(פז) לתוך מאכל – זה "משהו חמץ", כי בנופלו לתבשיל, מתרכך מעט, ונהיה ראוי קצת לאכילה. ו"משהו חמץ" אוסר מאכל כשנופל בפסח עצמו. ויש אומרים שחמץ כזה אינו אוסר במשהו, ובטל בששים. אפשר לסמוך עליהם בשעת הצורך, הן אשכנזים והן ספרדים.

סימן תמ"ח

דין חמץ שעבר עליו הפסח, ובו ז' סעיפים.

איסור חמץ שונה מכל שאר איסורי אכילה, בכך, שאיסורו מוגבל בזמן לימי הפסח בלבד, אבל אחריו הוא מותר. אמנם חמץ שיהודי שמר בפסח, אסור מדרבנן. וזה קנס שקנסו חכמים על כך שלא ביער את חמצו כדין. סימן זה דן בדין חמץ שעבר עליו פסח, ומה דין חמץ שביטל לפני פסח, אבל לא ביערו. וכן מה דין חמץ שנמכר לאינו יהודי, ורוצה לקנותו אחרי פסח.

סעיף א

^אחמץ של אינו יהודי שעבר עליו הפסח, מותר אפילו באכילה (א).

^אמשנה פסחים כח ע"א.

סעיף ב

^באם אינו יהודי מביא לישראל דורון חמץ* (ביום אחרון של פסח (ב), לא יקבלנו הישראל וגם לא יהא ניכר מתוך מעשיו שחפץ

^בטור בשם אביו הרא"ש בפרק ב דפסחים סימן ד. (*)(הוא הדין אפילו ביום טוב ראשון, והא דנקט ביום אחרון, לרבותא נקט, דאפילו ביום אחרון שהוא מדרבנן לא יקבלנו מידו, כן כתב הטור, וכן הביא הבית יוסף בשם הרשב"א).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אפילו באכילה – חמץ של יהודי שעבר את הפסח, אסור גם אחרי פסח, כקנס על כך שהיהודי לא ביער את חמצו. אבל חמץ של אינו יהודי, שלא נעשה בו איסור, מותר באכילה אחרי פסח.

(ב) אחרון של פסח – דין זה שייך גם בשאר ימי פסח. אלא שהיה מצוי יותר שגוי מביא לחם בסוף החג, כדי שיהיה ליהודי לחם מיד בצאת החג.

בו (ג); וטוב שיאמר שאינו רוצה שיקנה לו רשותו (ד).

סעיף ג

יחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה ^אאפילו הניחו שוגג או אנוס (ה). ^הואם מכרו או נתנו לאינו יהודי ^ישמחוץ לבית קודם הפסח, אף על פי שהישראל מכרו לאינו יהודי ויודע בו שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו, מותר ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה בלי שום תנאי, או שימכרנו לו מכירה גמורה בדבר מועט (ו); ^אאבל מתנה על מנת להחזיר לא ימשנה שם. ^ארמב"ם בפרק א ה"ד. ^התוספתא פ"ב ה"ו, כתבה הרא"ש בפרק ב דפסחים סימן ד. ^אבית יוסף מדברי תרומת הדשן סימן קט-קכ. ^אשם בתרומת הדשן.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **שחפץ בו** – כי אדם לא נעשה בעליו של דבר נגד רצונו, אולם יעשה מחיצה כדי שלא יבוא לאוכלו.

(ד) **שאינו רוצה שיקנה לו רשותו** – לדעה זו, כשאינו מביע התנגדות מפורשת, מניחים שרוצה את שהובא לו. ובכך שהחמץ ברשותו, נעשה בעליו. (ה) **שוגג או אנוס** – מן התורה, גם חמץ של יהודי שעבר את פסח, מותר, כי איסור זה הוגבל בזמן. אמנם חכמים אסרו הנאה מחמץ שהיה ברשות יהודי בפסח, כי מן הדין נתחייב לבערו, ואינו ראוי שירוויח מזה שלא ביערו, אף אם היה שוגג או אנוס.

(ו) **בדבר מועט** – בסעיף זה הובא דין מכירת חמץ שהונהג כדי לעקוף את איסור השהיית חמץ בבית. במכירתו או נתינתו לאינו יהודי, יוצא החמץ מבעלותו לימי פסח, וגם אין חשש שיבוא לאוכלו, כי אינו בבעלותו, וכבר הסיח דעתו ממנו. האופן המובחר במכירה הוא להעביר את החמץ לרשות הגוי, כפי שמפורש בדברי המחבר "לאינו יהודי **שמחוץ לבית**". אבל המכירה מועילה גם ללא הוצאת החמץ מביתו, כי עיקר כוונת המחבר היא שנכרי זה אינו עבד בביתו, והמוכר לנכרי ומותיר החמץ בביתו, אינו עובר באיסור, אם

מהני (ז).

שולחן ערוך כפשוטו

לא קיבל עליו שמירה¹.
 ובכל זאת אין הדבר ראוי, שחמץ שהיה בבעלותו, יישאר ברשותו. לכן כשאינו יכול להוציא חמץ מביתו באופן פיזי, ימכור או ישכיר את החדר או המקום, בו הונח החמץ, לנכרי, ובזה אין החמץ ברשותו בפסח.
 שינוי הבעלות על החמץ תלוי באופן המכירה. חמץ המוצא מן הבית באופן פיזי, נקנה לנכרי בהעברה לרשותו, וזו, כאמור, הדרך המובחרת ביותר.
 אבל כשאין זה אפשרי, נעשית העברת הבעלות באחד מן הקנינים הבאים²: תשלום כסף, קנין סודר, אמירה בפה, וקנין אגב – כלומר, אגב מכירת או שכירת המקום בקנין כסף, מוכרים את החמץ לגוי. בסוף הסימן תובא דוגמא של "שטר מכירת חמץ".
 בדרך כלל הרב מוכר את החמץ לאינו יהודי, וצריך למנותו לשליח, ונוהגים לעשות זאת באמצעות ייפוי כוחו של הרב המוכר. ומצורפת כאן, בסוף הסימן, דוגמא לייפוי כח.
 תקנת "מכירת חמץ" הונהגה, אמנם, רק עבור שעת הדחק, כגון לטובת עניים או חנויות שבבעלותם חמץ רב. אולם כבר נהגו רבים לסמוך על המכירה, גם בלא שעת הדחק, ויש להם על מה לסמוך.
(ז) מתנה על מנת להחזיר לא מהני – כי אם לא יקויים התנאי, אין החמץ מכור. ונמצא שבימי פסח היה היהודי בעלי החמץ³.

1. עיין ב"ח אות ב'.

2. לכתחילה משתדלים אמנם להרבות בקניינים. אבל בדיעבד, המכירה חלה אפילו בקניין כל דהו. כמו שהסביר המשנה ברורה (סקי"ז) שהיות והחמץ אסור באכילה ובהנאה, אם כן הרי אינו שלו. אלא שהתורה החשיבתו כשלו כדי לחייבו בבל יראה, כי מראה שלא חס על איסור תורה. אבל בעלות קטנה כזו, אפשר להעביר בכל קנין שהוא.

3. יש להקשות על דין זה, במה הוא שונה מנתינת לולב על מנת להחזיר, שמתנתו מתנה, ומקבל המתנה, מקיים מצווה בלולב זה, למרות התחייבותו להחזיר. הסבר הדבר, כתב בביאור הלכה, שהחמץ, כל זמן שלא הוחזר, עדיין של היהודי, ורק בהחזרתו, מתברר שהיה של גוי. ואין לסמוך על החזרת הנכרי כשמבקש להינצל מאיסור. עוד נראה לחלק, שבחמץ, עיקר המכירה תכליתה

פעיף ד

ה'רשאי ישראל לומר לאינו יהודי בשעה חמישית או קודם: עד שאתה לוקח חמץ במנה קח במאתים (ח) שמא אצטרך ואקחנו ממך אחר הפסח (ט); ^ט אבל לא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי (י), ואם עשה כן הרי זה עובר בבל יראה (שמות יג, יז) ובל ימצא (יא)

(שמות יב, יט).

^נ שם בתוספתא הנזכרת. ^טרמב"ם בפרק ד ה"ז.

פעיף ה

ה'חמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח, אסור, אף על פי ^טטור בשם הירושלמי פרק ב ה"ב ורא"ש בפרק ב דפסחים סימן ד וכרבי יוחנן.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) קח במאתים – כלומר קנה יותר חמץ מהנצרך לך.
 (ט) ואקחנו ממך אחר הפסח – אולי אחרי פסח אקנה ממך. מותר לומר זאת, אף שזהו רמז על שישוב ויקנה אחרי פסח, ושהנכרי סומך על זה.
 (י) ולא יתן לו על תנאי – לא יסכם עם הנכרי שימכור לו חזרה אחרי פסח.
 (יא) בבל יראה ובל ימצא – כפי שהסברנו בסעיף הקודם, במכירה על תנאי, אינו מקיים מצוות תשביתו. ואינו נמנע מאיסור בל יראה אלא בהוצאה גמורה מבעלותו.

הוצאת חמץ מהיהודי, לקיום מצות "תשביתו". ובמכירה על תנאי אינו משבית את החמץ ומוציאו ממנו.

עוד נראה לי, ששונה דין חמץ מדין לולב. כי בחמץ, קיום התנאי, שמקיים את המכירה, מקיים את בעלותו. שהרי כל זמן שהגוי לא החזיר את החמץ, נחשב החמץ של היהודי, ואין סילוק בעלותו נפעל אלא בהחזרת החמץ, נמצא לפי זה שקיום התנאי מגלה שאין רצון במכירה, וכיצד תבטל קבלת החמץ את בעלותו? מה שאין כן בלולב, שמה שחשוב הוא נתינתו לחברו, ולא הוצאתו מהבעלים.

ויש אומרים שאין זו אלא חומרה (מ"א ס"ק ה), אבל מדברי המחבר שהביא לשון הרמב"ם משמע שעובר על בל יראה. ועיין בביאור הלכה ד"ה לא מהני, ובפוסקים קיימים דיונים רבים סביב קושיה זאת.

שביטל (יב).

סעיף ו

אסור להאכיל חמצו בפסח (יג) אפילו לבהמת אחרים או של הפקר (יד).

^כשם בשם הירושלמי.

סעיף ז

אסור ליתן בהמתו לאינו יהודי להאכילה בימי הפסח, אם הוא יודע שמאכיל אותה פסולת שעורים שהוא חמץ (טו).

^לאגודה פ"ב סימן כג.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) אסור אף על פי שביטל – זו גזירת חכמים, כדי למנוע מאנשים ביטול חמץ לא כנה, הנעשה רק מהשפה ולחופן, אבל בעצם מבקשים לזכות בחמץ אחר פסח.

(יג) חמצו בפסח – כגון שבפסח מוצא חמץ בביתו.

(יד) או של הפקר – לא יתן, כי נהנה מדאגתו לבעל חי. אלא ישרוף החמץ שמצא בתוך פסח, או ידאג לכלותו בכל דרך.

חמץ שאינו שלו, המחבר אינו אוסר בנתינה לבהמה. כגון, אדם הפועל בבית גוי, ומתבקש לתת חמץ לבהמת הנכרי, אין הדבר אסור, כי אין החמץ שלו, והבהמה גם היא אינה שלו, ונמצא שאינו נהנה מהחמץ⁴.

(טו) פסולת שעורים שהוא חמץ – כי הוא האחראי להאכלת בהמתו, וכשהגוי מאכילה חמץ, הרי נהנה מחמץ בפסח. אמנם כיון שאין החמץ, הניתן לה, שלו, לא נאסר אלא כשידוע לו שהנכרי מאכילה חמץ, שהגוי נראה כשלוחו. אבל כשלא נודע לו מה אוכלת, אין איסור, כי לא תבע שיאכילה חמץ, והחמץ הרי אינו שלו, לכן אין כל איסור בדבר.

4. המהרי"ל אמנם אוסר גם בחמץ שאינו שלו, ובבית יוסף הביאו המחבר. אבל בשולחן ערוך לא העתיקו להלכה, ודקדק לכתוב בלשונו "חמצו", כלומר דוקא חמץ שלו.

דוגמא של "שטר מכירת חמץ"

חוזה השכרה ומכירה

הרב _____ (כותבים שם הרב המוכר), בשמו ובשם ישיבת _____ (כאן כותבים שם מוסד - אם נדרש) ובשם ישוב _____ (כותבים שם המקום - אם נדרש) ובשם כל מי שיפה את כוחו, בין אם יפה כוחו בעל פה, בין אם יפה כוחו בחתימת שטרי יפוי כוח. בין אם שטרי יפוי כוח נמצאים כאן בין אם לא נמצאים כאן.

משכירים ל _____ (כותבים שם הנכרי) את כל שטחי ישיבת _____ (כאן כותבים שם המוסד) כולל כל המבנים הנמצאים ב _____ וב _____ (כאן ירשום כתובת בנין המוסדות), וכן כל מקומות הציבוריים של ישוב _____ (כאן כותבים שם הישוב), וביניהם המזכירות, בית ספר, הגנים, וכל המקומות שמייפי הכוח ציינו, וכל המקומות שמונח שם חמץ, אפילו אם בעל החמץ לא ציין את המקום.

מיום י"ד ניסן התשע"ו עד וכולל כ"א ניסן התשע"ו כדי ש(כאן כותבים שם הנכרי) _____ יוכל להניח שם חפציו (ולמי שגר או נמצא בחו"ל עד כ"ב ניסן התשע"ו).

הרב _____ (כותבים שם הרב המוכר), וכל מי שיפה את כוחו, מתחייבים לאפשר לשוכר לגשת למקומות שהשכירו, בכל עת שהשוכר יחפוץ. עלות השכירות של מקומות אלה היא 100 ₪.

שכירות זו מתבצעת על ידי אחד או יותר משלשה קניינים, לפי מה שמחזק את חלות השכירות:

- חתימת שטר זה
- תשלום של 100 ש"ח
- קניין סודר

וכן, הרב _____ (כותבים שם הרב המוכר) בשם ישיבת _____ (כאן
 (כותבים שם המוסד) בשמו ובשם ישיבת _____ (כותבים שם
 המוסד) ובשם ישוב _____ (כאן כותבים שם הישוב), ובשם כל מי
 שייפה כוחו, בין אם ייפה כוחו בעל פה, בין אם ייפה כוחו על ידי חתימת
 שטרי ייפוי כוח, בין אם שטרות אלה נמצאים כאן בין אם לא נמצאים כאן
 מוכרים ל_____ (כאן כותבים שם הנכרי הקונה) כל חמץ
 או שאור (חמץ נקרא: כל מה שנעשה מחמשת מיני דגן והחמץ בין אם הוא
 בעין בין אם הוא מעורב באוכל אחר כגון גרעינים, קמחים בכל צורה שהיא,
 אטריות, חטיפים, לחמים, פירורי לחם, צנימים, ביסקוויטים, מיני עוגות
 ומאפה, ממתקים, ממרחים, שימורים, תבלינים, תמרוקים, תרופות, ויטמינים,
 שכר, יינות, משקאות חריפים, מניות, וכן כל שאר המינים והמצרכים שיש
 בהם חשש חמץ) שבבעלותם או ברשותם או שנמצאים תחת אחריותם
 מכירה גמורה והחלטית בלי שום תנאי או הגבלה כל שהיא, בין אם החמץ
 מצוין בשטרי ייפוי הכוח בין אם לא מצוין בשטרות אלה בין אם נמצאים
 במקומות המוזכרים בין אם לא נמצאים במקומות המוזכרים. ואם ישתמשו
 חולים בתרופות שנמכרו, אין בזה כדי לגרוע מתוקף המכירה כלל.
 מחיר החמץ נקבע על פי המחיר הנהוג ברמי לוי או חנויות דומים בהנחה של
 עשרים אחוז (20%).

ומחיר של 10 ש"ח נקבע עבור החמץ שקשה להעריך אותו בגלל ערכו הנמוך.
 המכירה מתבצעת על ידי אחד או יותר מחמישה קניינים לפי מה שמחזק את
 חלות המכירה:
 חתימת שטר זה.

תשלום מקדמה על כל החמץ בסך 100 ש"ח. שאר הכסף ישולם בכ"ד ניסן
 ונזקף כמלווה. אי תשלומה לא יבטל בשום אופן את המכירה.
 קניין אגב. אגב שכירות המקומות, יזכה השוכר בחמץ בין הנמצא במקום
 השכירות בין הנמצא במקום אחר.
 קניין סודר.
 הצהרה.

המוכרים מציינים שאין להם שום אחריות על החמץ הנמכר. ואם ייפגם או יאבד, יישאר הקונה חייב במלוא מחירם.

המוכרים אומרים שנאסר עליהם החזקת כל בעלות על החמץ בכל חג הפסח, ומערב פסח משעה חמישית. ולכן הם מעוניינים שהמכירה תחול, ומתחייבים לא לעשות שום מעשה שיוכל לבטל או לצמצם את המכירה אלא להיפך, מעוניינים בחלות המכירה בצורה החלטית. אם מי מן המוכרים ישתמש בחמץ שאינו שלו, לא תבוטל המכירה עקב כך, אלא הוא יתחייב לקונה מלוא התשלום.

י"ד ניסן התשע"ו

המוכר, בשמו ובשם (כאן כותבים שם המוסד) הקונה

ובשם היישוב כאן כותבים שם הישוב

ובשם כל מי שייפה את כוחו.

דוגמא של "ייפוי כוח" מוכר החמץ

הרשאה (ייפוי כוח) לרב למכירת חמץ והשכרת המקומות בהם מונח החמץ
אני, (נא לציין שם פרטי ושם משפחה) _____
החתום מטה, הגר ב (לציין כתובת המגורים של כל השנה)

מייפה את כוחו של הרב _____ (כאן כותבים שם הרב המוכר
שליט"א או לאחד מבאי כוחו למכור לאינו יהודי כל חמץ או תערובת חמץ
השייך לי.

דברי החמץ כוללים: כל מיני אוכל העשויים מחמשת מיני דגן (חוץ מאלה
הכשרים לפסח) כגון גרעינים, קמחים בכל צורה שהיא, אטריות, חטיפים,
לחמים, פירורי לחם, צנימים, ביסקוויטים, מיני עוגות ומאפה, ממתקים,
ממרחים, שימורים, תבלינים, תמרוקים, תרופות, ויטמינים, שכר, יינות,
משקאות חריפים, מניות, וכן כל שאר המינים והמצרכים שיש בהם חשש חמץ
הקנויים לי והנמצאים באחריותי הידועים לי ושאינם ידועים לי הנמצאים
במקומות המצויים למטה או נמצאים במקום אחר.

בין השאר אני מציין את החמץ (לרשום רשימת החמץ הידועה לכם)

המונח (לציין את המקומות בהם מונח החמץ) ב _____

כמו כן, אני מייפה את כוחו של הרב _____ (כאן כותבים שם
הרב המוכר) שליט"א, או לאחד מבאי כוחו, להשכיר לאינו יהודי מיום י"ד
ניסן עד כ"ב ניסן (כותבים את השנה), את המקום או המדפים שמונח בהם

ועליהם, ואת כל המקומות המוזכרים לעיל, שאני בעליו, או שוכרו, או שיש לי בהם רשות השתמשות, כדי שהאינו יהודי יוכל להניח בו חפציו.

אני מתחייב לתת לו אפשרות לבוא בכל עת שירצה למקומות המושכרים ואני מוסר לו המפתחות, או מתחייב לתת לו מפתחות, לפי בקשתו. הוא יכול לקבל את המפתחות אצל: _____

(לציין היכן הקונה יוכל לקבל את המפתחות).

רצוני המוחלט שלא יהיה לי שום חמץ מיום י"ד בניסן (חוץ מהחמץ שאני אוכל ביום י"ד בניסן עד שעת איסור חמץ. לכן אני מבטל מראש כל מעשה או אמירה שעלולים לבטל או לצמצם כוחו של שטר הרשאה (ייפוי כוח) זה.

תוקף שטר הרשאה זה יהא כתוקף שטרי הרשאות העשויים כפי תיקון חז"ל וכתוקף ייפוי כוח בלתי חוזר, לפי חוקי המדינה, כל זה נעשה באופן היותר מועיל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, בביטול כל מודעות, והכל שריר וקיים.

הרב _____ (כותבים שם הרב המוכר), יוכל להשתמש במקדמות שיקבל מהקונה.

ועל כן באתי על החתום

ביום _____

אם אתה נוסע לחוץ לארץ, ציין בבקשה את שם הארץ המיועדת: _____

סימן תמ"ט

דין חמץ שנמצא בחנות ישראל והפועלים אינם יהודים

או בהפך, ובו סעיף אחד.

סעיף א

^אחנות של ישראל ומלאי (פירוש, הסחורה וכלי החנות) (א) של ישראל ופועלים הנכנסים לשם אינם יהודים, חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה (ב). חנות של אינו יהודי ומלאי של אינו יהודי ופועלים הנכנסים לשם ישראל, חמץ שנמצא שם מותר אפילו באכילה (ג); כך היא גרסת רש"י ורבינו האי, אבל רבינו חננאל גורם בהיפך (ד).

^אברייתא פסחים לא ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הסחורה וכלי החנות** – והרי בתוך הסחורה שבחנות יתכן ויש חמץ.
(ב) **אסור בהנאה** – כי מניחים שחמץ זה הוא מהמלאי. ואם אין חמץ במלאי כגון שלפני פסח ביערו כל החמץ, אז החמץ הנמצא ודאי הוא מהפועלים.
(ג) **מותר אפילו באכילה** – כי כל הסיכויים הם, שהחמץ בא מחנות הגוים, וחמץ של גוי שעבר עליו הפסח מותר.

(ד) **גורס בהיפך** – הוא מבין שמדובר בבעל חנות ישראל שודאי דאג שלא יישאר לו חמץ במלאי, ואם כן החמץ הנמצא בחנות הוא ודאי של האינם יהודים, העובדים שם. אבל אם החנות והמלאי הוא של אינו יהודי, אף שודאי שהחמץ במלאי הוא של האינו יהודי, החמץ הנמצא בתוך החנות, יתכן והוא מחמץ שהפועל היהודי הביא לפני פסח, ונשכח שם. לפי דעה זו, החמץ שנמצא בתוך החנות, ודאי של הפועלים הוא, כי הם אלה החיים בפועל בחנות.

למעשה, צריך לדון בכל מקרה לגופו, ולפי המציאות של המקום. שאם קיימת סבירות שהחמץ של ישראל, אסור. ואם הסבירות היא שזה של הגוים, מותר.

ואם זה ספק שקול, מותר, כי חמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא.

סימן ת"נ

דין ישראל ואינו יהודי שיש להם שותפות, ובו ז' סעיפים.

סימן זה דן באיסור הנאה מחמץ שלא בצורה ישירה. מן התורה אסורה ההנאה מחמץ בפסח. וגם חמץ שעבר עליו פסח אסור בהנאה, אבל מדרבנן. אמנם ישנן הנאות לא ישירות, והסימן דן איזו מהן אסורה גם בדיעבד, ואיזו אסורה רק לכתחילה, ואיזו מותרת.

סעיף א

^אישראל שלוח ככר מחבירו קודם הפסח צריך לפורעו אחר הפסח ויש בו משום גזל, אם אינו פורעו (א).

^אטור בשם רש"י בתשובה סימן קח ובשאר פוסקים, מהא דבי רבי ינאי עבודה זרה סב ע"ב.

סעיף ב

^בישראל שמקבל מאינו יהודי ברבית ככרות בכל שבוע (ב), יאמר ^בטור בשם אבי העזרי מס' פסחים סי' תסו.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **אם אינו פורעו** – להבנת הסעיף נסביר את ההבדל בין פיקדון להלוואה. חמץ שהופקד אצל החבר, נשאר בבעלות החבר, ועובר על בל יראה. לכן נאסר החמץ אחר הפסח. אבל בהלוואה, החמץ נועד לשימוש הלווה, ולא ניתן לו כדי שיחזירו אלא שיחזיר את ערכו, הן בכסף והן בלחם אחר. לכן המלווה אינו בעלי החמץ, וחייבים להחזיר לו את ערכו. אחרי פסח יכול להחזיר לו לחם שנאפה אחרי פסח. ואם מחזיר כסף, יכול לפורעו גם בתוך פסח.

(ב) **בכל שבוע** – כלומר יהודי נתן כסף לאינו יהודי בהלוואה, וזה התחייב, שכל עוד ולא יחזיר את הקרן, יתן ליהודי כיכר לחם כל שבוע. אלא שבשבוע של פסח היהודי אינו יכול לקבל לחם, כי זה חמץ. לכן יבקש מהאינו יהודי

לו קודם פסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח או מעות, וכיון שהתנה עמו כך אף על פי שאחר הפסח נותן לו בכרות חמץ, חליפי הקמח והמעות הן, ושרי (ג).

פעיף ג

ישראל ואינו יהודי שיש להם תנור בשותפות (ד), אומר לאינו יהודי קודם הפסח: טול אתה של פסח ואני אטול אחר כך (ה).
ישם בשם תשובת רש"י סימן קיא.

שולחן ערוך כפשוטו

שבשבוע זה יתן לו כסף, או קמח שאינו חמץ.
(ג) ושרי – בשבוע שאחר הפסח, הוסיף הגוי ונתן כיכר לחם נוסף. מאחר ובימי הפסח לא יכל לתת חמץ. כיכר נוסף זה מותר, ולא נחשב כחמץ שעבר עליו הפסח, כי סוכם שיקבל כסף. ואחרי פסח, תמורת הכסף, נתן הגוי לחם, לכן אין זה חמץ שעבר עליו הפסח.¹
(ד) תנור בשותפות – בעלי התנור אפו לחם ללקוחות בתנורם, וכמו המאפיות המצויות בימינו. וכיון שהחמץ אסור בהנאה בפסח, לכן אסור ליהודי להפעיל את תנורו בפסח, כי בזה נהנה מן החמץ, מלבד איסור הבעלות על הלחמים שברשותו, עד מכירתם.
(ה) אחר כך – כדי שלא יפסיד כסף, יסכם עם הגוי שהתנור שלו, וכל רווחי החמץ מהשבוע של פסח ילכו אליו, וכנגד זה, בשבוע שאחר פסח, ילכו כל רווחי הלחמים לטובת השותף היהודי, וכך אינו עובר באיסור, כי הלחמים של פסח אינם שלו רק של הגוי.

1. אבל אם היהודי לא התנה כן, אסור. כי הגוי הוצרך להביא כיכר לחם בפסח ליהודי, ורק דחה ואיחר את נתינתו, ונראה הדבר כחמץ שעבר עליו הפסח. כך נראה לי לפרש דעת המחבר. ויש מקילים בדיעבד, כי סוף כל סוף החמץ לא היה ביד היהודי בפסח, ואין זה חמץ שעבר עליו הפסח.

פעיף ד

דישראל שהיה לו תנור ואפו בו אינו יהודי חמץ בפסח, אפילו מעות אסור לקבל בשכרו, דהוה ליה משתכר באיסורי הנאה (ו); ואם קבל כבר המעות, מותר ליהנות מהם (ז).

טור בשם רבינו שמשון בן אברהם, ושם מפורש שהביאו לו אחר הפסח. שם. ועיין לעיל סוף סימן תמ"ג.

פעיף ה

ויש מי שמתיר להשכיר תנורו לאינו יהודי על מנת שיאפה בו מצה, ואם יאפה בו חמץ אין זקוק לו (ח). הגה: וכן מותר להשכיר לו בית לדור בו, ואף על פי שמכניס בו אחר כך חמץ, שרי (ט) (אגור סימן תשד).
שם ממשנה ריש פרק ה' דעבודה זרה סב ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) **משתכר באיסורי הנאה** – מקרה זה שונה מהסעיף הקודם, בזה שהגוי, במקרה שלנו, רק משתמש בתנור, ואופה את לחמו שלו. ואין כאן איסור הנאה מחמץ ששייך ליהודי, אבל עם כל זה הדבר אסור לכתחילה, כי יש כאן הנאה מחמץ של גוי, וגם זאת אסרו חכמים.

(ז) **ליהנות מהם** – אם שילמו לו, מותר, בדיעבד, ליהנות מהכסף. כי התשלום ניתן עבור שימוש בתנור ולא עבור הלחם החמץ. וזהו איסור מדרבנן, שראו בשכר זה דמיון ל"משתכר באיסורי הנאה", כי שכר זה בא מתנור האופה חמץ. אבל זה רק דמיון ולא ממש "משתכר באיסור הנאה".

(ח) **אין זקוק לו** – כי הוא השכיר תנור, ומה שהגוי עושה בתנור אין זה עניינו. ורק כשמשכירו לאפיית לחם, הרי זה משתכר מאיסורי הנאה², כי מקבל כספו בגלל שאופים בו חמץ.

(ט) **שרי** – מותר. כלומר מעשי הנכרי בדירתו אינם תחת אחריותו, ואין זה

2. המחבר דקדק לכתוב "יש מי שמתיר", כי יש מקום לדמות דין זה לסעיף הקודם, כי אף שבפיו אמר הנכרי שיאפה מצה, הרי זו הערמה, וידוע שיאפה חמץ, ולכאורה ראוי לאסור זאת. אבל עם כל זה התיר הדבר, כי האמירה מפחיתה מן הנראות, שלא נראה כל כך כנהנה מחמץ.

סעיף ו

¹מותר לומר לעבד (י) בפסח: הילך דינר זה וקנה ואכול, אף על פי שיודע שיקנה חמץ (יא); ²אבל לא יאמר לו: צא ואכול ואני פורע (יב); ³ויש מתירים גם בזה (יג), אלא אם כן הקדים דינר (יד) או שנשא ונתן ביד (טו). הגה: ואסור לקנות חמץ לאינו יהודי בפסח, אפילו במעותיו של אינו יהודי (טז) (ריב"ש סימן ת"א).

¹טור והמרדכי בפרק ב' דפסחים סימן תקמט. ²מהא דעבודה זרה סג ע"ב. ³שם במרדכי.

שולחן ערוך כפשוטו

דומה לתנור, שכל מטרתו היא אפיית לחם. ואם השוכר שוכר הבית בתוך פסח בפירוש כדי להניח בו חמץ אסור, כי מקבל שכרו בזכות החמץ שהגוי יניח בו.

(י) לעבד – הכוונה למשרת, ולא לעבד ממש, כי הוא אסור באכילת חמץ. **(יא) שיקנה חמץ** – חובתו לתת אוכל לפועל שלו, ואין זה עניינו מה יעשה הפועל בכסף זה.

(יב) ואני פורע – כי כשהעובד קונה חמץ ולא משלם, הרי מפעילו מתחייב לשלם למוכר, ונראה כאילו החמץ שייך ליהודי.

(יג) מתירים גם בזה – כי סוף סוף החנווני הגוי נותן חמץ לפועל הגוי, ואין זה מכניס את החמץ תחת בעלות היהודי. ולכתחילה הלכה כדעה ראשונה שמחמירה בזה.

(יד) הקדים דינר – בעל הבית שילם מראש, חלק מן הכסף, לסוחר הגוי, והרי זה ממש כאילו הוא קונה חמץ.

(טו) ונתן ביד – כלומר לא שילם כלום, אבל בעל הבית עצמו לקח את החמץ מהחנווני, ונתנו לפועל, זה ודאי אסור, כי אף שקונה בשביל הפועל שלו, סוף סוף הוא קנה את החמץ, ובזה עבר על בל יראה.

(טז) של אינו יהודי – כי בקניית החמץ, הרי זה נותר בידי כפקדון, עד שיבוא לידי משלחו, והוא חייב באחריות, על כן זה נחשב כחמץ שלו, ועובר בבל

סעיף ז

'אסור להשכיר כלי לאינו יהודי בפסח כדי שיבשל בו חמץ (יז).
'טור, מפני שרוצה בקיומו של איסור שלא יבקע הכלי.

שולחן ערוך כפשוטו

יראה³.

לכתחילה, טוב להימנע מעבודה במפעל של גוי, שם עובדים עם חמץ, כגון מלצר במסעדה, או שמירה על מחסן בו מונח גם חמץ, וכל כיוצא בזה, אבל בשעת הדחק, שזו פרנסתו, מותר⁴.

(יז) שיבשל בו חמץ – כלומר לא השכיר כלי סתם אלא השכירו בפירוש כדי שיבשל בו חמץ, ואף שהחמץ הוא של האינו יהודי, הרי היהודי מעוניין בקיום חמץ זה. כי בזמנם, כלי שבושל בתוכו חמץ, ורוקן מן החמץ, נבקע ונשבר מחום האש. וכיון שרוצה שהחמץ יתקיים בתוך הסיר, לכן אסור. אמנם בזמננו לא שייך דין זה. כי גם סירים ריקים המונחים על אש גלויה אינם

3. וגם יש חשש שמא יבוא לאוכלו.

4. ישנן שלש סיבות לאסור: א. שמא יבוא לאכול, ב. רוצה בקיומו של החמץ, ג. משתכר באיסורי הנאה.

אלא שכנגדם יש סיבות להקל, כי החשש "שמא יאכל" אינו מוסכם, מאחר ובגמרא לא ראינו גזירה כזאת, בחמץ שאינו שלו ואינו ברשותו. וגם, הרי נאסר על המלצר לאכול מן המוגש לסועדים, ואם יאכל, ייענש. וגם בריב"ש שהביא חשש זה לגבי איסור קניית חמץ ממעות של גוי, עבור הנכרי, אין זה טעמו העיקרי.

וגם איסור "רוצה בקיומו", נאמר דווקא כשהחמץ נבלע בכלי, כפי שיוסבר בהערה הבאה.

ולענין "משתכר באיסורי הנאה" נראה שהמחבר לא פסק כך במקרה זה, כי התיר להשכיר חמור לצורך הבאת חמץ (כאן סעיף ז). ואף שאסר להשכיר תנור לאפית חמץ, הרי זה משום שהוא עיקר ייעודו של תנור. וגם לפי הפוסקים שאכן עובר בהשכרת החמור לנשיאת חמץ על "משתכר באיסורי הנאה", הרי זה רק אם השכיר אותו בפירוש עבור נשיאת החמץ.

וזה שונה ממלצרות, שאינו משתכר ממכירת החמץ, אלא מעבודתו כמלצר, בה כלולים כל מיני עבודות. וגם לשיטת חיי אדם (כלל קכד סימן יח) האוסר קבלת כסף תמורת שמירה על חמץ, הרי זה כששומר רק על חמץ. ואין זה דומה לאיסור השכרת כלי לבישול חמץ, כי אין זה מחמת "משתכר באיסורי הנאה", אלא כיון שהכלי שלו בולע חמץ, וכפי שהסברנו בפנים.

כמו כן מותר להיות רואה חשבון במפעל שמתעסק עם חמץ.

אבל משכיר לו חמור להביא עליו חמץ (יח). הגה: ויש מתירין להחם חמץ בכלי חמץ (יט) ולרחוץ בהן, וכן שאר צרכי הנאה בכלי חמץ, וכן הוא המנהג (תוספות פרק אין מעמידין ומרדכי פרק כל שעה).

שולחן ערוך כפשוטו

נשברים⁵. ואולם גם בזמנם, אם השכיר כלי סתם, ולא פירש שנועד לחמץ, אין הדבר אסור.

(יח) להביא עליו חמץ – כי אם יפול החמץ של האיננו יהודי מהחמור, לא ייגרם כל נזק לחמור. ואין זה דומה למשכיר תנור, כי מהות התנור הוא אפיית חמץ, לכן זה נחשב "משתכר בחמץ". אבל כלי או חמור אינם מיועדים להבאת חמץ, והוא השכיר את כלל השימושים האפשריים, ולא אכפת לו מה יעשה בהם הגוי⁶.

(יט) חמץ בכלי חמץ – אין להחשיב חימום מים כהנאה מחמץ, כי החום מגיע למים גם אם הכלי לא בלע חמץ מעולם⁷.

5. ואף שהבית יוסף כתב ביורה דעה סימן קל"ג ש"רוצה בקיומו" נאסר, מחמת חיוב איבוד עבודה זרה מן העולם, וזה הרי לא שייך לגבי חמץ, עם כל זה אסר כאן משום "רוצה בקיומו", כי כשחמץ נצרך כדי שהכלי שלו לא יישבר זה נעשה כחמץ שלו. וזה פשוט דברי הטור כאן "רוצה בקיומו".

6. מוסבר על פי המגן אברהם ס"ק י"א.

7. ואף שנוהגים לגנוז את כלי החמץ, לבל יבואו להשתמש בהם, כאן מדובר שייחדו כלי זה להחם עבורם חמץ לרחיצה, לכן אין חשש. עיין משנה ברורה ס"ק כ"ז.

סימן תנ"א

דיני הגעלת כלים, ובו כ"ז סעיפים.

סימן זה דן מה צריך לעשות הרוצה להשתמש בכלי חמץ בפסח. הבעיה בכלי החמץ היא, שבבישול נבלע בו טעם חמץ, ולכשיבושיל בו בפסח, ייפלט טעם זה אל התבשיל, וחמץ הרי אוסר במשהו. והנה בימינו, הכלים המודרניים כמעט ואינם בולעים, ואם בולעים, זה כל כך מעט, שאין בו כדי לאסור. בשונה מן העבר, שהכלים הוכנו מחומרים שונים, שממש בלעו, וממילא, יכלו לפלוט¹. עם כל זאת, נהגו גם בימינו, ברוב המקומות, להכשיר את הכלים כפי שהונהג בזמן התלמוד, וכאילו הכלים אכן בולעים, כי רוב הפוסקים נקטו שלמרות השינוי בדרכי יצירת הכלים, אין לשנות את הדין. הנהגה זו תעמוד בבסיס כתיבת ההלכות, אבל מובן שאין להוסיף חומרות, כי אפילו עיקר האיסור רופף, וכאמור.

מלבד האמור, גם כלים שבלעו חמץ, אינם אוסרים את המתבשל בהם, אלא בתוך עשרים וארבע (24) שעות, מעת בליעת החמץ. אבל אם חלפו עשרים וארבע (24) שעות מהבישול, הטעם שהכלי פולט אינו טוב אלא פגום, ואינו אוסר את המאכל.

אמנם, אף שאינו אוסר, אסרו חכמים לכתחילה, לבשל בכלי, גם לאחר עשרים וארבע שעות, כדי שלא יבואו לבשל בתוך עשרים וארבע (24) שעות מהבליעה. וגם הצריכו כלים נפרדים לחלבי ולבשרי. והנהיגו שלא להשתמש בכלים שאחרים השתמשו בהם לאיסור. ונראה לי, שמזה הטעם ראו חכמי דורנו שלא לשנות את ההנהגה המקובלת מדורי דורות.

מצויות כמה דרכים להשתמש בכלי. כלים שמשתמשים בהם למאכלים קרים בלבד, אינם בולעים, ומותר להשתמש בהם בפסח, אחר נקיון. כלים

1. כך מפורש בסעיף כו, שזכוכית אינה צריכה הכשרה כי אינה בולעת. ומכאן מוכח שההכשרה נדרשת כאשר הכלי בולע, ועיין דבר חברון (יורה דעה ב, קנג), ועיין בפניני הלכה (כשרות ב עמוד 276) שמאריך בענין זה. וכן בספר טעם בעיקר (עמוד תקיא). ועיין באגרות משה (אורח חיים חלק ג סימן נח) שמסתפק בדיון זה.

המשמשים למאכלים חמים, בולעים, והכשרתם תיעשה בהגעלה, כי כשם שבליעתו באה על ידי בישול, כך פליטתו, תצא בהגעלה במים רותחים. כלים שאינם משמשים למשקה, כגון תבניות לאפיית עוגות, בולעים מכח האש, ואין אפשרות להכשירם אלא על ידי ליבון. וההסבר הוא, שכפי שבלעו באש גלויה, כך היא הכשרתם. ביצוע הליבון נעשה בלהבת אש גלויה (ברנר), השורפת כל חמץ בלוע, עד שניתזים ניצוצות מן הכלי. ואולם קשה מאוד לעשות ליבון כדון, ולמעשה טוב שלא לעשותו, אלא להעדיף שימוש בכלים אחרים.

אלו הם הכללים העיקריים. הסימן להלן דן בפרוטרוט בכל מקרה ומקרה, ומתייחס בעיקר לכלים בהם השתמשו בזמנם. ובכל מקום נציין את העקרון ההלכתי השייך לימינו. ובסוף הסימן נציג דרכים מעשיות להכשרת כלים בני ימינו.

סעיף א

^אקדירות של חרס (א) שנשתמש בהם חמץ כל השנה, ^באפילו אותם שעושים בהם דייסא ומיני קמחים (ב), משפשפן היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהם, ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהם בין במינו בין שלא במינו (ג). ^גומצניען בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם, כדי שלא יבא להשתמש בהם ^אגמרא פסחים ל ע"א. ^בכשמואל, הסכמת הפוסקים. ^גהרא"ש שם פ"ב סימן ו.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) של חרס – אי אפשר להכשיר אותם, כי החרס הוא סוג חומר הבולע הרבה, ואין דרך להפליט כל מה שבלע.
- (ב) מיני קמחים – שנדבקים על הכלי, כי בזמנם היה קשה מאד לנקות את הכלים היטב.
- (ג) בין שלא במינו – מכאן אנו למדים, כי אין איסור להשהות בפסח את החמץ הבלוע בכלי, אפילו מדרבנן.

בפסח (ד), ¹וטוב לסגרם בחדר ולהצניע המפתח (ה). ²האבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל להם, ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין (ו), אפילו שלא על ידי האור (ז) אלא שעירה לתוכה רותחין (ח). הגה: ויש אוסרים אפילו בכלי שני (ט) (המגיד פרק ה' הכ"ה). ואפילו אם ימלאו גחלים, דחיישינן דלמא חיים עליהו שמא פקעי (י) (פירוש, שמא ³טור. השם בגמרא ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) להשתמש בהם בפסח – כי היות והכשרתם אינה אפשרית, אסור להשתמש בהם. ובדיעבד, אם השתמש בהם בטעות, וכבר חלפו עשרים וארבע (24) שעות מעת השימוש בחמץ, התבשיל מותר.

(ה) ולהצניע המפתח – להסיר כל חשש משימוש בפסח.

(ו) שנשתמש בהם חמין – כלומר, בושלו בהם תבשילי חמץ.

(ז) שלא על ידי האור – כלומר אפילו לא אפו בו. הוצאת בליעה מכלי לאחר שאפו בו, קשה יותר, כי ללא נזלים, המגע הישיר באש מבליע יותר. ומסביר המחבר, שאפילו אם לא השתמשו בו לאפיה, רק לבישול, אי אפשר להכשיר את כלי החרס.

(ח) שעירה לתוכה רותחין – כלומר אפילו לא בישלו בכלי חרס, אלא עירו לתוכו תבשיל חמץ, מכלי ראשון שעמד על האש, גם אז, כלי החרס בולע את החמץ, ואין דרך להפליטו.

(ט) בכלי שני – כלומר, לא עירה אל כלי חרס מכלי ראשון, אלא הכניסו בתוך כלי שאל תוכו הועבר תבשיל החמץ, גם אז כלי החרס בולע, ואין דרך להפליט. נראה, שהמחבר מודה לדין זה.²

(י) שמא פקעי – תרגום: חוששים שמא יחוס על הכלים, שלא יתפוצצו, ולא יסיקם היטב.

2. מפורש בסעיף ה' שגם כלי שני צריך הכשר, וכן כאן בבית יוסף. ואף שבשאר איסורים מקילים בכלי שני, חמץ בפסח, שאוסר במשהו, חמור יותר.

יתבקעו) ולא עביד להו הסקה מעליא (יא). 'ומיהו אם החזירן לכבשן (יב) שמצרפין בו כלי חרס חדשים, מותר דכיון שמכניסין להם גדול כזה ודאי לא חיים עלייהו דילמא פקעי (יג), אבל לתנורים שלנו לא (יד). הגה: כל כלי הצריך לבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפילו צונן בלא הכשר (טו) (מרדכי ריש פרק כל שעה). ועיין ביורה דעה סימן קכ"א.

יתוספות שם ד"ה התורה והביאו שאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) הסקה מעליא – כאן המחבר חוזר לדרכי הכשרה, וכותב שאפילו מילוי הכלי בגחלים לא יועיל להכשיר את הכלי. אף כי על פניו, חום כזה, באש ישיר, יש בו כדי להועיל ולהפליט, ולמה נאסר? מסביר המחבר, שבהכשרה כזאת קיים חשש אמיתי, שמא יתפוצץ הכלי, ויתכן שלא יכשירו בצורה טובה.

(יב) לכבשן – תנור חם מאוד, המיועד ליצירת כלי חרס.

(יג) דלמא פקעי – חום הכבשן גדול כל כך, ואם היה חושש לפיצוץ הכלי, לא היה מכניסו לכבשן. ואין חשש שמבקש להערים ולא להכשיר כמו שצריך, לכן ניתן להכשיר את הכלי בדרך זו.

(יד) לתנורים שלנו לא – שאינם חמים כל כך. למעשה, אין נוהגים כלל להכשיר כלי חרס, כי לא שייך להכניסם לכבשן.

כיום מצויים כלי פורצלן או חרסינה, והם עשויים מאדמה, כמו כלי חרס. אבל יש עליהם כיסוי חלק מאד, העשוי מחומר ממנו יוצרים זכוכית, ונחלקו הפוסקים אם אפשר להכשירם. למעשה, נמנעים. אבל בשעת הדחק, יש על מי לסמוך ולהקל, כי המציאות היא, שאינם בולעים, ואפשר להכשירם בהגעלה³.

(טו) בלא הכשר – כלומר אין להשתמש בפסח בכלי שבלע חמץ, אף אם בפסח משתמש במאכלים קרים, שאינם בולעים, מחשש שיאכל בהם גם דברים חמים, אלא צריך להצניע את הכלים שבלעו חמץ, וזה מוסכם גם על המחבר.

3. כמו שהסברנו בהקדמה, שמקובל להכשיר אף כי למעשה אין כל כך הרבה בליעות.

סעיף ב

^אכוביא, שהוא כלי שעושין מלבנים ועפר ואופים ומטגנין בו, וכן תנור קטן שקורין פידלי"א הסיקו מבחוץ אסור לאפות בו בפסח, דאין חמץ שבו נפלט בכך; ואם מלאו גחלים מבפנים, שרי (טז).

^אשם בגמרא.

סעיף ג

^בסכינים (יז) מגעילין בכלי ראשון ומותרין (יח). וכלי ראשון נקרא שהרתיחו בו מים על האש, ^ואפילו אינו עתה על האש רק שעודנו רותח (יט). וקודם ההגעלה צריך לשופם יפה במשחזת, או ברחיים, להעביר כל חלודה שבהם, קודם הכשרם (כ). הילכך אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה, אין מועיל לו הגעלה (פירוש, הפלטה שהכלים פולטים האיסור שבהם, והוא מלשון 'שורו עבר ולא יגעיל' (איוב כא י)) לבד, ^השם בגמרא. ^טטור מהא דשבת מ"ב ע"א במשנה, וכפירוש רש"י שם ד"ה לא. 'הרא"ש שם בפרק ב' דפסחים סימן ז' והביא ראיה מספרי זוטא לא כב.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) ואם מלאו גחלים מבפנים שרי – הכוביא הוא כלי שאינו מוכר לנו היום, ותשמישו באש. לכן צריך ליבון, ויש ללבנו במקום בליעת החמץ, ולא מחוצה לו.

(יז) סכינים – בזמנם, היתה איכות הסכינים ירודה ביותר, והם כוסו, כדבר שבשגרה, בנקבים וחלודה, עובדה שגרמה להתקבצות לכלוך. על פי זה נבין את הנאמר בסעיף זה.

(יח) ומותרין – כמו כל כלי שתשמישו ברותחים, שאפשר להכשירו בהגעלה. (יט) רק שעודנו רותח – אין צורך להכניסו בכלי דוקא בעמדו על האש, שכן תשמיש הסכין אינו בתוך סיר שעל האש. לכן די להכניסם, לצורך הכשרתם, בכלי שירד מן האש.

(כ) קודם הכשרם – כי יתכן שנותר חמץ במקום החלודה, שאינו בלוע בגוף המתכת, ולא תועיל ההגעלה להוציאו.

וצריך ליבון במקום הגומות (כא). הגה: והנדן של סכינים אין לה תקנה בהגעלה ואסור להכניס בה הסכין, בפסח (מהרי"ל).

סעיף ד

כלים שמשתמשים בהם על ידי האור (כב), כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון; לזהליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם (כג). הגה: ויש מקילין אם נתלבן כל כך שקש נשרף* עליו מבחוץ (כד) (מרדכי סוף ע"ז (סימן תת"ס) והגהות מיימוני פרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות). ונוהגין כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה, רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללבנו, סגי בליבון ברייתא סוף ע"ז עה: הביאוהו הרי"ף ח ע"ב ורא"ש בפרק ב' דפסחים שם. וכן הסכמת רוב הפוסקים להשוות דין חמץ לשאר איסורין. ירושלמי שילהי ע"ז פ"ה הט"ו. (רצונו לומר, שאם ישימו עליו קש מצד חוץ ישרף הקש מכח הליבון).

שולחן ערוך כפשוטו

(כא) במקום הגומות – כלומר צריך לשרוף מקום הגומות, כדי לשרוף חמץ שאולי דבוק שם.

(כב) על ידי האור – כלומר אין דבר המבדיל, מלבד הכלי, בין המאכל לאש, כי אינו מונח בנוזל כלשהו.

(כג) ניתזין מהם – לצורך כך יש להשתמש במבער (ברנר). כיום, קשה מאוד להביא את הכלי להתזת ניצוצות. והעצה היא, להצניע הכלים, ולהשתמש בכלים מיוחדים לפסח. כל זה כמובן, כשבמשך השנה, שמשו הכלים לחמץ, אבל אם שימשו רק לבשר, לא נאסרו, ודי לנקותם היטב.

(כד) שקש נשרף עליו מבחוץ – זהו ליבון קל. לשיטה זו, כיון שהחמץ נבלע בעודו מותר, ובפסח תיאסר רק הבליעה, די להכשיר בליבון קל⁴.

4. סברא זו יסודה בדעה שכדי להכשיר כלי מחמץ לא נדרש ליבון, אלא די בהגעלה. כי בעת בליעת החמץ, היה זה מותר, ולכן איסורו קל, לדעה זו, מבליעת בשר לא כשר. ואף שלהלכה לא נתקבלה דעה זו, יש משתמשים בדעה זו להקל ולהסתפק בליבון קל.

קל כזה (כה). חצובה (כו) צריך ליבון (כז) (מהרי"ל).

סעיף ה

¹⁰ כלים שנשתמש בהם בחמין (כח), כפי תשמישן הכשרן. אם תשמישן בכלי ראשון, כגון כף שמגיסין בו בקדירה, צריך להכשירן בכלי ראשון; ואם תשמישן בכלי שני, הכשרן בכלי שני; ובכלי שמשותמין בו בעירוי שמערה מכלי ראשון, לא סגי ליה בהכשר דכלי שני, ¹¹אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון (כט). הגה: כל הכלים שיש בהן סדקים או גומות או חלודה והוא בתוך הכלי ולא יוכל ¹²שם ברייתא בעבודה זרה, והביאה הרי"ף ורא"ש בפרק ב' דפסחים שם. 'תוספות בשבת לט ע"א ד"ה כל בשם ר"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) בליבון קל כזה – כפי שנראה בסעיף הבא, בזה מספיק ליבון קל.
(כו) חצובה – עליה מניחים את הסירים. בזמנם נהגו להניח עליה אוכל, ובמגע ישיר כזה, היה החמץ נבלע על ידי אש.
(כז) צריך ליבון – כלי שבולע על ידי אש, הכשרו על ידי אש⁵. כיום, ברוב המקומות, אין מניחים אוכל על החצובה אלא כלים. וגם אם במקרה נשפך עליה חמץ, הרי בפסח לא מניחים אוכל ישירות על החצובה, על כן מותר להשתמש בה גם בלא ליבון.
(כח) בחמין – בתבשיל חמץ חם.
(כט) מכלי ראשון – ההגעה המכשירה צריכה להיות באותה רמה של בליעה. ועל כן הכשרת מדיח כלים תיעשה על ידי הפעלת המכונה בחום הגבוה

5. המשנה ברורה (ס"ק לד) כתב שבדיעבד מותר, כי אפשר לסמוך על הדעות שבליעת חמץ מוגדרת "היתרא בלע". ובמקומות שהחצובה אינה משמשת להנחה ישירה של מאכלים מותר גם לכתחילה.

לנקרן ולנקותן, אין להגעילן וצריכין ליבון במקום הסדק והחלודה (ל) (רשב"א בתשובה, ח"א סימן שעא).

סעיף ו

כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו (לא); הלכך קערות אף על פי שלפעמים משתמשים בהם בכלי ראשון על האש (לב), כיון שהרי"ף ח ע"ב ורמב"ם בפרק ה הכ"ד והר"ן שם ד"ה אבל, והרשב"א בתשובה ח"א סימן שעב.

שולחן ערוך כפשוטו

ביותר, וללא כלים במדיח⁶.

(ל) במקום הסדק והחלודה – זה שורף את החמץ המצוי שם, ובכך נעשית ההגעלה אפשרית.

(לא) רוב תשמישו – כי אז רוב הסיכויים שחלפו למעלה מעשרים וארבע (24) שעות מעת השימוש. בדיעבד אין איסור, כפי שלמדנו, כי חיוב הכשרת כלים הוא גזירה על כלי שאינו בן יומו, משום בן יומו. וחשש זה שייך דווקא בכלי שרוב תשמישו מצריך הכשר.

(לב) על האש – כלומר מכניסים אותם בקדירה מליאה במים הנמצאת על האש.

6. ועיין באגרות משה (יורה דעה חלק א סימן מב) שמתיר להשתמש בכיור הן לכלים חלבים והן לכלים בשריים, וטעמי ההיתר הנזכרים שם, שייכים גם לכאן. אלא שכאן הם שייכים אפילו יותר. שהרי ההגעלה נעשית כהפרדה בין השימוש של ימי השנה, לשימוש של פסח [ולא כהוצאת איסור מהכלי]. אמנם במקום אחר (אורח חיים חלק ג סימן נח) החמיר להניח אבן רותחת לפני הפעלת המכונה. אבל אין זה מעיקר הדין, כמבואר בדבריו. שכן כתב, שזה נותן טעם בר נותן טעם. ומעיקר הדין מספיק שהמכשיר יהיה נקי, כי ממה נחוש. אם נחוש לבליעת חמץ בדפנות, בזמן הדחת כלי חמץ, הרי למעשה מכוח המים, החמץ נשטף מיד. ואפילו אם נבלע בדפנות, ויש חשש שבשטיפת כלי הפסח ייפלט החמץ מדפנות המדיח ויכנס בכלי פסח, ויאסרו את האוכל החם שיונח בצלחות, הרי אלו חששות רחוקות בדין "נותן טעם לפגם", ועל כן די בהפעלת המכונה בחום הגבוה ביותר, כדי לצאת מידי כל חשש.

שרוב תשמישין הוא בעירוני שמערה עליהן מכלי ראשון, כך הוא הכשרן. הגה: ויש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון (טור בשם אבי העזרי, ומרדכי פרק כל שעה (סימן תקפה), ותוספות סוף מסכת עבודה זרה, עד: ד"ה דרש), וכן הוא המנהג (לג). וכן בכל דבר שיש לחוש שמא נשתמש בו בכלי ראשון (לד), כגון כפות וכדומה לזה (לה) (הגהות מיימוני פרק ה' הכ"ד, ואגור - סימן תשמב). ויש מחמירין להגעיל כל כלי שתיה אף על פי שתשמישין בצונן, משום שלפעמים משתמשין בהם בחמין (רבינו ירוחם נתיב ה' ח"ב); וכן הוא המנהג להגעילן (לו), ובדיעבד סגי להו בשטיפה (לז). וקערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון, יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון (לח), והוי ככלי ראשון. וכן כל כיוצא בזה. ויעביר האבן על כל הכלי, שאז מגעיל כולו (לט) (מרדכי פרק כל שעה סימן תקפא, והגהות מיימוני פרק ה', ואגור (שם), ואיסור והיתר הארוך כלל נ"ח אות ע).

שולחן ערוך כפשוטו

(לג) וכן הוא המנהג – שאם פעם אחת השתמשו בו בכלי ראשון, יש להגעילו, כי אכן בלע בכלי ראשון, והבליעה אינה יוצאת אלא כפי שנכנסה.

(לד) בכלי ראשון – אפילו פעם אחת.

(לה) וכדומה לזה – זהו מנהג אשכנז. הספרדים, לעומתם, סומכים על דעת המחבר, שהולכים אחר רוב תשמישו. ולפי דעה זו, כלי שרוב תשמישו בצונן, אפילו אם קרה שהשתמשו בו בחמץ בחמין, אין צריך הגעלה אלא ניקוי.

(לו) להגעילן – זהו מנהג אשכנז כאמור.

(לז) בשטיפה – מספיקה להם שטיפה. כי להלכה, העיקר כדעת המחבר. ובימינו, בשעת הצורך, יכולים גם אשכנזים להקל.

(לח) ויערה עליהן רותחין מכלי ראשון – ואף שנאסרו בכלי ראשון ממש, אפשר להכשירם בעירוני אליו מצורפת אבן מלובנת, המוסיפה חום למים הרותחים הנשפכים על הכלי.

(לט) שאז מגעיל כולו – כי צריך להוציא את הבליעה מכל שטחי הכלי.

סעיף ז

עיש מי שאומר דכפות העשויות מקרן (מ) אין להם תקנה בהגעלה, דכיון שמתקלקלין במים חמין חיישינן דלמא חיים עלייהו (מא).

^טטור בשם בעל המנהיג הלכות פסח סימן ל.

סעיף ח

פ' אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת, דינם להכשירם בהגעלה (מב). הגה: וכן כלי עצם צריכים הגעלה (מג) (מרדכי פרק כל שעה סימן תקפב).

^טהרי"ף בפרק ב' דפסחים שם, ורא"ש שם סימן ז.

סעיף ט

צ' המגעיל קודם שעה חמישית יכול להגעיל ביחד כלי ראשון וכלי שני וכלים שבלעו דבר מועט, ואינו חושש (מד) (גם כן אם מגעיל טור בסימן תנ"ב בשם אביו הרא"ש שם, והתוס' ע"ז עו ע"א ד"ה מכאן, ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(מ) מקרן – צורתו של חומר זה משתנה בחום.

(מא) חיישינן דלמא חיים עלייהו – תרגום: חוששים שיחוס על הכלים, ולא יעשה הגעלה כדין.

(מב) בהגעלה – רק כלי חרס אינו ניתן להכשרה, כפי שראינו בסעיף א'. לכן אפשר להכשיר בהגעלה אפילו כלים עשויים מפלסטיק קשיח.

(מג) צריכים הגעלה – כלים העשויים מעצמות בעלי חיים. גם הם בולעים, וזקוקים להכשרה.

(מד) ואינו חושש – באיסורים אחרים, כגון בשרים לא כשרים, אין להגעיל יחד כלים שבלעו בצורה שונה, מחשש שהכלי שבלע כמות רבה יפלוט, והכלי שבלע רק מעט יבלע פליטתו. אבל חמץ, טרם שעת איסורו, הרי גם מה

מקצת הכלי שני פעמים (מה)) (דברי עצמו).

סעיף י

קסלים שמולחים בהם הבשר, יש מצריכין להם הגעלה (מו) ויש מי שחולק (מז), ונראין דבריו (מח), (וטוב להגעילן או לקנות חדשים (מט)).
קטור בשם אבי העזרי סימן תסד.

סעיף יא

למחבת שמטגנין (פירוש, שיוצקין בה שמן לאפותו) בה, מותרת בהגעלה (נ);
ואם היא ארוכה, משים חציה, והופך עוד ומשים חציה האחר (נא).
ואם היא ארוכה ביותר, מלבנה באמצע (נב) (ובליבון כל דהו שקש
ישם בשם אבי העזרי שם, וכן כתב אביו הרא"ש בתשובה כלל יד סימן א.

שולחן ערוך כפשוטו

שיוצא מכלי אחד עדיין מותר, וטעמו מוחלש ביותר, על כן אין בכוחו לגרום איסור לכלי אחר.
(מה) שני פעמים – יש שחששו שלא להגעיל כלי פעמיים, כי בפעם שניה יבלע מה שפלט בפעם הראשונה. מלמדנו הרמ"א שאין לדאוג לזה.
(מו) יש מצריכין להם הגעלה – מחשש להמצאות חמץ בנקבי הסלים.
(מז) ויש מי שחולק – וסובר שאין לחשוש לזה.
(מח) ונראין דבריו – הכל לפי המציאות.
(מט) לקנות חדשים – לכתחילה, טוב להחמיר. אבל כאמור, הכל לפי המציאות.
(נ) מותרת בהגעלה – כי הטיגון אינו נחשב אפיה אלא בישול, ולכן אינו זקוק לליבון.
(נא) חציה האחר – כלומר אין חובה להגעיל את הכלי כולו, בבת אחת.
(נב) מלבנה באמצע – על ידי מבער, המוציא להבת אש מרוכזת, השורפת את הבליעות כולן.

נשרף עליו (נג) סגי ליה. ויש מחמירין ללבן המחבת (נד), אך בלבון כל דהו דהיינו שישרוף עליו קש מבחוץ סגי (נה) (דברי עצמו). ונוהגין ללבנו לכתחלה, מיהו סגי ליה בהגעלה (נו) אם אין בו גומות (מהרי"ל הלכות הגעלה).

סעיף יב

שכל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן (נז). הגה: מיהו אם לא הגעילו הידות, אין לאסור בדיעבד (נח); ואפילו לכתחלה יכול להגעילן על ידי עירוי שמערה עליהן (נט) (איסור והיתר הארוך כלל נ"ח דין מד).
ש"טור, וכן כתב המרדכי בפרק ב' דפסחים סימן תקעז.

שולחן ערוך כפשוטו

(נג) שקש נשרף עליו – ולפי זה די להניחה על אש הכיריים. ואם ישים נייר על המקום שאי אפשר להגעיל, והוא ישרף, הרי זה כאילו עשה ליבון. וגם הספרדים יכולים לסמוך על דעה זו.

(נד) ללבן המחבת – ולא להסתפק בהגעלה, גם כשהיא אפשרית.
(נה) קש מבחוץ, סגי – וכפי שהסברנו, די להניחו על האש. ואם אחר החימום, יונח בו נייר, והחום ישרפנו, סימן שהיה די בחום האש לכלות את כל הבלוע בו.

(נו) יסגי ליה בהגעלה – מספיקה לו הגעלה, כי דברי המחבר, שטיגון בשמן נקרא בישול ולא אפיה, התקבלו להלכה.

(נז) ידותיהם כמותן – כי חוששים שהותז עליהן מתבשיל חמץ. דין זה הוא חומרה, ולכן נראה בהמשך, שלא מחמירים בידיות כבגוף הכלי.

(נח) אין לאסור בדיעבד – כי אין חשש שהאוכל של פסח יגע בידיות שלא הוכשרו.

(נט) עירוי שמערה עליהן – אין צורך להכניס את הידיות בכלי מלא רותחים, אלא די לערות עליהן, כי גם בליעת החמץ, אם היתה, ארעה בעירוי נזול.

סעיף יג

(ס) ^תכלי שיש בו טלאי, אם קדם הטלאי (סא) לבליעת האיסור אין צריך להסירו דכבולעו כך פולטו (סב); ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי, צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה (סג) או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור, אם ישנו, ואחר כך מגעיל כל הכלי; ואם הוא של עץ, אין לו תקנה (סד) אלא אם כן ירחיב הסדק כל כך שיוכל להוציא משם מה שבתוכו. הגה: רושם שעושים האומנים בתוך כלים, מותר להגעילן מאחר שנעשה מחדש; וינקרם היטב (סה) (איסור והיתר, והגהות).

^תטור בשם אבי העזרי סימן תסד.

סעיף יד

^אכסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה, צריך הגעלה כיון שמוזיע בכל שעה מחום הקדירה; ^בואם נתנוהו בפסח על הקדירה בלא הגעלה, ^אטור. ^בשם, וכן כתב הגהות מיימוני בהלכות הגעלה בסוף הלכות חמץ ומצה, ממשנה סוף פרק (ק) [ה'] דמכשירין משנה י"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ס) **הקדמה לסעיף** – סעיף זה דן במציאות שלא קיימת בימינו. כאשר היתה קדירה מתקלקלת, ונוקב בה נקב, הדביקו שם מתכת.
 (סא) **הטלאי** – החתיכה שהודבקה לסתימת החור.
 (סב) **דכבולעו כך פולטו** – כשם שהחמץ נבלע בכלי דרך הטלאי, כך יפליטנו.
 (סג) **קודם הגעלה** – כי המים לא יכולים להגיע למקום שבלע חמץ, וכוסה בטלאי אחר הבליעה.
 (סד) **אין לו תקנה** – כי אי אפשר להשתמש באש, בלי שריפת הכלי.
 (סה) **וינקרם היטב** – ינקה מקום החריץ.

כל התבשיל אסור (סו), שזיעת הכסוי מתערבב בתבשיל (סז).

סעיף טו

כסוי של ברזל שמשימים אותו על החררה (סח) כשנאפית על הכירה, צריך ליבון (סט).

⁷טור לדעתו, וכן דעת רוב הפוסקים.

סעיף טז

⁷מדוכה (ע) מותרת בהגעלה (עא); ⁸וואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה, משים בה מים רותחים ומכנים בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה בכל שפתה, דכל כחאי גוונא הוי הגעלה ⁹טור בשם ר"י הובא ברא"ש, ורא"ש סימן ט'. ¹⁰רבינו ירוחם נתיב ה"ב, וכן כתב בהגהות מיימוני פרק (ב') [ה'] הכ"ו אות ח'.

שולחן ערוך כפשוטו

(סו) כל התבשיל אסור – אם הכיסוי בן יומו, כלומר שהשתמשו בו בחמץ, במהלך העשרים וארבע (24) שעות אחרונות. ובמקום שנוהגים לאסור אינו בן יומו, כחלק ממנהגי אשכנז, אסור גם בדיעבד⁷.

(סז) מתערבב בתבשיל – כי הכיסוי בולע מהתבשיל כמו הקדירה עצמה, שהרי בזמן רתיחה, התבשיל מבעבע וממש נוגע בכיסוי. ובימי הפסח, תתערבב זיעת הכיסוי בתבשיל.

(סח) החררה – סוג של עוגה.

(סט) צריך ליבון – כי הוא בא במגע ישיר עם העוגה, ובולע חמץ ללא נוזל רטוב, על כן צריך ליבון.

(ע) מדוכה – כלי בו טוחנים, יחד עם חמץ, שורשים שונים ודברים חריפים, ויתכן שנבלע בתוכו חמץ. בימינו, השימוש בכלי זה אינו מצוי.

(עא) מותרת בהגעלה – הגעלה ודאי מספיקה, כי לא היה בו חום אש, אלא חום הנגרם מן הטחינה, ומהדברים החריפים.

⁷ בסימן תמ"ז סעיף י', הביא הרמ"א שמנהג אשכנז לאסור נותן טעם לפגם גם בדיעבד, אבל המשנה ברורה כתב שם (ס"ק צח) שמנהג זה לא פשט בכל מקום.

דכלי ראשון (עב). הגה: ויש מחמירין ללבן המדוכה **(עג)** (טור יורה דעה (סימן קכא) בשם רבי יואל ותשובת רשב"א (ח"א סימן תקב) וטור בשם רש"י ור"ת), אך בלבון כל דהו, דהיינו שישרוף עליו קש מבחוץ סגי **(עד)** (דברי עצמו). ונוהגין ללבנו לכתחלה, מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות **(עה)** (מהרי"ל הלכות הגעלה); ואם המדוכה של עץ, יש לקלפו בכלי אומנות, דחיישינן לגומות **(עו)**, ולהגעילו אחר כך (הגהות מיימוני פרק ה').

סעיף יז

י'הדף שעורכים עליו (עז) כל השנה, וכן **י'עריבה (עה)** שלשין בה, ¹טור, וכן כתב הגהות מיימוני בפרק ה'. ²בגמרא דפסחים ל ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(עב) דכלי ראשון – היות ואינו יכול להכניסו בכלי ראשון, יקח אבן מלובנת, כלומר, שהניחה על האש, ונתחממה מאד, ולאחר החימום, יאחזנה בצבת ויניחה בתוך המדוכה, יערה שם מים רותחים, וזה נחשב כהגעלה בכלי ראשון, כי האבן הרוחת אינה מניחה למים להתקרר מרתיחתן.

(עג) ללבן המדוכה – כי עקב החום הנוצר בעת הטחינה, ללא רטיבות כלשהי, המדוכה נחשבת קצת, ככלי הבולע ישירות מן האש.

(עד) סגי – כולם מודים שלא צריכים ליבון בלהבת אש.

(עה) אם אין בו גומות – כלומר ליבון קל הוא רק חומרה, ומעיקר הדין די בהגעלה, כמחבר.

(עו) דחיישינן לגומות – ובכלי עץ מצויות גומות, שם נדבקות שאריות חמץ, שאינן יוצאות בהגעלה, ואדרבה, נבלעות בכלי על ידה. אמנם על ידי הקילוף, נעלמות כולן.

(עז) שעורכים עליו – את העיסה, לתת לה צורה יפה ונעימה.

(עה) עריבה – היא קערה עמוקה.

צריכים הגעלה (עט). הגה: ולא מהני בה קילוף בכלי אומנות (פ). וכן כל דבר שצריך הגעלה לא מהני ליה קליפה (פא) (מהר"י וייל סימן קצג). והמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהם כל השנה, אפילו על ידי הגעלה (פב), וכן עיקר (מרדכי פרק כל שעה סימן תקסה, וכל בו סימן מח). וכבר נתבאר לעיל סימן תמ"ב (פג) סעיף י"א.

סעיף יח

^חהנפה צריך לדקדק בה מאד לנקותה מפתיתי החמין הנדבק בה ונסרך ונדבק בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבה, וישפשפו אותה במים יפה יפה; והוא הדין לכל שאר כלי הלישה, שהשפשוף בהם עיקר גדול (פד). הגה: ונהגו שלא להשתמש בנפה על יד הגעלה (פה) ואין לשנות (מהרי"ל הלכות הגעלה, ובית יוסף ד"ה כתב הכל בו הנפה); וכן בכל כיוצא בזה, כגון הכלי שקורין רי"ב אייז"ן (פו), או הכיס של רחיים (מהרי"ל שם), בכולן לא ^חכל בו סימן מח.

שולחן ערוך כפשוטו

(עט) צריכים הגעלה – אף שהשימוש בהן נעשה בצונן, עם כל זה הצריכו חכמים הגעלה, בגלל שבעיסה יש שאור שחימוצו קשה, ודינו כדבר חם. נוסף על זאת, הלישה והעריכה נעשים בכח רב וזה מחמם את העיסה, לכן יש חשש שכלים אלה בלעו גם ללא בישול.

(פ) בכלי אומנות – אם הוא מעץ, הרי ניתן לקלף שכבה דקה, אבל אין בזה תועלת, כי הדף והעריבה בולעים בתוכם ממש.

(פא) קליפה – כי הבליעה עמוקה מן הקילוף.

(פב) על ידי הגעלה – כי נקיונם המוחלט קשה מאוד.

(פג) לעיל סימן תמ"ב – שם הוסבר, כי אף שאין משתמשים בהם בפסח, מותר לקיימן, ומצניעים אותם.

(פד) עיקר גדול – ובאמת קשה מאוד לנקותם, ועדיף לנהוג כעצת הרמ"א.

(פה) על יד הגעלה – כי המציאות היא, שנקיון מוחלט קשה מאד.

(פו) רי"ב אייז"ן – מגררת.

מהני להו הגעלה (פז). וכן סלים שמשמשין בהן חמץ דינם כנפה (פח), אבל שקים ישנים נוהגין בהן היתר על ידי כבוס; וצריך להתיר כל התפירות שבהן קודם הכבוס (פט) (תרומת הדשן סימן קי"ו).

סעיף יט

^טהרחת שקורים פאל"ה (צ), 'יש אומרים שאין מועיל לה הגעלה וצריך לקנות חדשה (צא).

^טכל בו שם. 'הגהות מיימוני פרק ה', ותרומת הדשן סימן קל מדברי הסמ"ק מצוה רכב.

סעיף כ

^כהשלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה (צב), רגילים לערות עליהם רותחין, לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן (צג).

^כטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(פז) לא מהני להו הגעלה – כי בכלי זמנם, היו נקבים קטנים, שהקשו מאד על הנקיון.

(פח) דינם כנפה – שכן חמץ ממש דבק בנקבים.

(פט) קודם הכיבוס – בזמנם, היה החמץ דבק במקום התפר. ובמפות שלנו אין חשש, לכן מספיק לכבסם כדי לצאת מכל חשש.

(צ) פאל"ה – לוח עץ המשמש להכנסת דברי מאפה אל התנור, והוצאתם ממנו, בתום האפיה.

(צא) חדשה – כי הוא נכנס בתנור לוהט, ולכן מוגדר "תשמישו באור", שהגעלה אינה מועילה לו, וגם אי אפשר ללבנו, כי יישרף.

(צב) כל השנה – כלומר שמניחים עליהם או בתוכם אוכל. ולכאורה אינם צריכים הכשרה, כי האוכלים המונחים שם צוננים, ואין שום בליעות.

(צג) לתוכן – ואז בלעו מן החמץ. ואם בימי פסח יונח שם מאכל חם, הוא עלול לבלוע מהחמץ שבתובה או בשלחן.

המחבר כתב "רגילים" ומשמע שאין זה חיוב גמור. הסיבה לזה, כפי הנראה, כי

סעיף בא

לחביות של חרם שנתנו בהם שיכר שעורים (צד), מותרים בהגעלה (צה) או בעירו שלשה ימים (צו). הגה: והגעלת החביות יעשה בדרך זה (צז), ילבן אבנים וישימם בהם (צח), ויערה עליהם רותחים מכלי ראשון (צט) ויגלגל החבית שיגיע הגעלה לכל מקום (ק) (הגהות מיימוני פרק ה'). ובדיעבד אם נתנו בהם יין או דבש בלא הגעלה, רק שהדיחן היטב תחלה, מותר לשתות ממנו בפסח (קא) (מרדכי פרק כל שעה סימן תקסז, והגהות אשר"י פרק ב' דעבודה זרה (סימן כד), טור בשם רבינו יואל, ובית יוסף ד"ה רגילין בשם רוב הפוסקים, כיון דתשמישו בצונן).

שולחן ערוך כפשוטו

נצטרפו כאן חששות רבים. חמץ שנשפך, והנחת מאכל חם בפסח, בדיוק באותו מקום. אבל כיום, במקום שלא נוהגים לאכול ממשטח השולחן, אין צורך להכשירו. ואולם במקום שנוהגים לאכול ישירות ממשטח השולחן, צריך לנהוג כדברי המחבר.

(צד) שיכר שעורים – צונן.

(צה) בהגעלה – אף שראינו בסעיף א', כי בלתי אפשרי להכשיר כלי חרס, במקרה זה ההכשרה אפשרית, כי השיכר צונן, ואף שמעט ממנו נבלע בשהותו בחבית, ההגעלה פולטתו ומכשירתו.

(צו) עירו שלשה ימים – מניח מים רגילים בתוך החבית לעשרים וארבע (24) שעות. כעבור עשרים וארבע (24) שעות, יריק את הכלי, וימלאנו שוב במים לעשרים וארבע (24) שעות נוספות, וכך יעשה גם ביום שלישי. פעולה זו מועילה כהגעלה, לכלים שלא בלעו נוזלים חמים.

(צז) בדרך זה – יש קושי בהגעלת חבית, כי אין כלי גדול מספיק להכילו. לכן מסביר הרמ"א כיצד לפעול.

(צח) בהם – ירתיח אבנים באש, ויניחם בתוך החבית.

(צט) מכלי ראשון – באמצעות תוספת החום מן האבנים, נחשב הדבר כהגעלה בתוך כלי ראשון.

(ק) לכל מקום – כדי להכשיר כל מקום שבלע חמץ.

(קא) בפסח – כיון שהנוזלים שבו צוננים, אין חיוב להגעיל מעיקר הדין, אלא

ותרומת הדשן בסימן ר"א).

סעיף כב

^פכל הכלים, אפילו של חרם, שנשתמש בהם חמץ בצונן, מותר להשתמש בהם מצה אפילו בחמין (קב), חוץ מבית שאור (קג) ובית חרוסת (קד), שאף על פי שלא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן, אסור להשתמש בהם מצה בחמין, אבל בצונן להניח בהם מצה אפויה, מותר; אבל אסור ללוש בהם (קה). וכל זה בלא הגעלה, אבל על ידי הגעלה, אפילו בית שאור וחרוסת מותרים אם אינם של חרם (קו), אבל לשל חרם לא מהני הגעלה (קז), ואפילו לא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן, לא ישתמש בהם מצה אפילו בצונן. והאידנא נהגו עלמא דלא לאשתמושי בפסח במאני ^פמהא דשמואל פסחים (ל"ו) [ל"ז] ע"ב, כגירסת הרא"ש שם פ"ב סימן ט'. הרא"ש שם בשם הר"י ושאר פוסקים. ^פשם בגמרא דף ל' ע"ב. "כגירסת הר"ף שם ט ע"א, וכמו שפירש הר"ן שם ד"ה ד"ה אבל.

שולחן ערוך כפשוטו

זו חומרה. לכן בדיעבד אין לאסור, שהרי הכלל הוא שדבר בלוע נחשב פגום לאחר עשרים וארבע (24) שעות, ואינו אוסר מעיקר הדין⁸.
(קב) אפילו בחמין – כי כלי שנשתמשו בו בצונן לא בלע חמץ, ואין שום חשש להשתמש בו.
(קג) מבית שאור – כלי שמניחים בו שאור, וחימוצו קשה וחרף, ומבליע גם בצונן.
(קד) ובית חרוסת – כלי בו הונחו מאכלים חריפים עם חמץ, והחריפות גורמת להבליע.
(קה) אסור ללוש בהם – כי על ידי עסק הלישה, העיסה מתחממת.
(קו) אינם של חרם – כדין כל הכלים המתכשרים בהגעלה.
(קז) לשל חרם לא מהני הגעלה – ואף שראינו בסעיף הקודם שמועילה

8. ועיין סימן תמ"ז סעיף י' ובדברינו שם.

דפחרא עתיקי (קח) (פירוש, כלי חרס ישנים). (ותנור של בית החורף **(קט)** דינו ככלי חרס ואסור לשום שום דבר על התנור בפסח) (מהר"י וייל סימן קצג).

מעיה כג

⁹כלי חרס המצופין בהתוך זכוכית, דינם ככלי חרס **(קי)**. הגה: ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בכלי חרס גליזאר"ט אפילו חדשים⁹ (מהרי"ל הלכות הגעלה), ואין להחמיר **(קיא)** רק במקום המנהג (תשובת מהרי"ל).
⁹שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

הגעלה לחביות של חרס שנתנו בהם שיכר צונן, שונה הוא בית שאור, כי השאור חריף, ומבליע יותר¹⁰.

(קח) דפחרא עתיקי – תרגום: ובזמן זה נהגו העולם, שלא להשתמש בפסח בכלי חרס ישנים.

(קט) ותנור של בית החורף – תנור לחימום הבית, שנהגו להניח עליו מאכלים לחמם, או לאפות עליו, ואגב כך בלע חמץ.

(קי) ככלי חרס – אף שלדעת שלדעת המחבר זכוכית אינה צריכה הכשר, כאן מדובר בשכבה דקה מאד של זכוכית, והכלי עדיין בולע, לכן אי אפשר להכשירו. אמנם כלי פורצלן של ימינו, שהוא כלי חרס מצופה באיכות גבוהה מאוד, אין כל בליעה, לכן ניתן להכשירם בהגעלה, ובזה יוצאים מידי כל חשש¹¹.

(קיא) ואין להחמיר – כי הסובין עמו הוכנו, כבר אינם ראויים לתת טעם. מזו הסיבה אין לאסור שימוש בכוסות קרטון, אף שיתכן כי השתמשו בחמץ לעשייתן.

9. כי בעשייתם היו משתמשים בסובין, שהן חמץ.

10. מוסבר על פי הכף החיים אות רסד, ובזה מתורצת קושיית הביאור הלכה ד"ה אבל. וכך מפורש בבית יוסף שחימוצו של שאור דומה לחום.

11. הפוסקים חלוקים בדין הפורצלן. הרדב"ז, שהוא בין המחמירים, כתב שלא ניתן להכשירו מטעם שאיננו בטוחים באטימות הציפויים. לכן בזמננו, שהציפוי איכותי מאוד, יש מקום להקל אפילו לדעתו. ועיין פניני הלכה (פסח פרק יא), שם הביא את הדעות השונות.

סעיף כד

^צכלי עץ המצופים בסמנים שקורים ברנים (קיב), דינם ככלי חרס. הגה: ויש מקומות שמחמירים שלא להשתמש בכלים צבועים אפילו הן חדשים (קיג) (מהרי"ל שם), וכן המחופין בבדיל (קיד); ואין להחמיר בזה רק במקום שנהגו איסור (קטו) (תשובת מהרי"ל).
^צטור בשם רב האי.

סעיף כה

^קכל כלי השתיה, בין צלוחיות בין כוסות, מותרים בשטיפה. בין שהם של זכוכית, בין שהם של עץ, בין שהם של מתכת, בין שהם של חרס, וואף על פי שלפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו (קטז). הגה: מיהו יש מחמירים ומצריכים הגעלה, וכן נוהגין (קיז) (ועיין לעיל סעיף ו').
^קטור, מהא דצוין לעיל סעיף ד'. יתשובת הרשב"א ח"א סימן שע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(קיב) ברנים – סוג של ציפוי הדומה לחרס, שאינו חלק אלא יש בו בליטות, ואינו פולט כל החמץ בשעת הגעלה, לכן דינו ככלי חרס¹².
 (קיג) אפילו הן חדשים – כי חוששים שמא תחת הצבע החדש נמצא כלי ישן, שבלע איסור, ונראה חדש רק בזכות הצבע.
 (קיד) המחופין בבדיל – מאותה סיבה, שמא הבדיל מכסה כלי ישן, שבלע איסור. וגם בגלל שהציפוי מוכן עם סובין.
 (קטו) במקום שנהגו איסור – כי אלה חששות רחוקות, ובין כה בדיעבד הכל מותר.
 (קטז) רוב תשמישו – כפי שהסברנו בסעיף ו'.
 (קיז) וכן נוהגין – כאן הרמ"א לשיטתו בסעיף ו', שהיות ובלע אפילו פעם

12. מוסבר על פי כף החיים אות רפג.

סעיף ב'

שכלי זכוכית אפילו מכניסין לקיום¹² ואפילו משתמש בהם בחמין, אין צריכים שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו (ק"ח). הגה: ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו (ק"ט); וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו (סמ"ק מצוה רכב, ואגור סימן תשל"ו). וכן כלי כסף שיש בתוכן היתוך זכוכית (קכ) שקורין גישמעלצ"ט, אין להגעילו; אבל מבחוץ אינו מזיק (קכא) (תרומת הדשן סימן קל"ב).
 ש"הר"ן בפרק ב' דפסחים ט ע"א ד"ה כי. ת"הרשב"א בתשובה סימן רלג.

שולחן ערוך כפשוטו

אחת בכלי ראשון, הטעם הבלוע אינו יוצא אלא בהגעלה. אמנם לדעת המחבר אין צריך הגעלה, וכך נוהגים הספרדים.
 (ק"ח) סגי להו – כי הזכוכית חלקה לגמרי ואינה בולעת כלום. מכאן הוכחנו בהקדמת הסימן שכל איסור השימוש בכלי חמץ בפסח הוא בגלל בליעתם. במציאות של ימינו, כיון שכמעט כל הכלים אינם בולעים, מעיקר הדין לא היה צריך להכשירם כלל, ובכל זאת מנהג ישראל בידינו להכשירם.
 (ק"ט) אפילו הגעלה לא מהני להו – כי מחשיבים אותם ככלי חרס שבולעים ולא פולטים. ואף שבימינו ברור שאינם בולעים, מנהג אשכנז הוא שלא להשתמש בהם. וכלי פיירקס ודורלקס שהם זכוכית קשה, שאינה נשברת, ניתן להכשירם בהגעלה לאשכנזים, ולספרדים מותרים לאחר רחיצתם¹³.
 (קכ) שיש בתוכן היתוך זכוכית – כלים שצידם הפנימי מכוסה בשכבה דקה של זכוכית.
 (קכא) אינו מזיק – כשהזכוכית מכסה את חלקו החיצוני של הכלי, ניתן להכשירו בהגעלה, כי האוכל אינו נוגע בצד זה.

13. כף החיים אות שט, וחזון עובדיה (פסח עמוד קנב).

סעיף כז

^אשפוד ישן שצלו בו עופות בפסח, מותרין (קכב), אף על פי שמקודם צלו בו בשר מלוח ממלח שלא נבדק (קכג). הגה: מיהו אין להתיר רק בדיעבד (קכד). וכן הברזות שבחביות של יין, נוהגין להדיחן (קכה) (אגור סימן תשז, מהרי"ל - הלכות שלושים יום קודם לפסח). וכן העצים (קכו) שתוחבין בהם כלי שתייה, צריכין הדחה לשום בהם כלים בפסח (קכז) (מהר"י וייל סימן קצג).

^אמרדכי בפרק ב' דפסחים סימן תקנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(קכב) מותרין – הכוונה שהשימוש בשפוד זה מותר לכתחילה¹⁴.
 (קכג) שלא נבדק – ויתכן שהיה חמץ מעורב במלח, ונבלע בשפוד, אלא שלפני פסח נתבטל מחמת מיעוטו. אין אומרים שבפסח חוזר ואוסר.
 (קכד) רק בדיעבד – הרמ"א חולק על המחבר, כי סובר שבדבר יבש אומרים חוזר ונייעור¹⁵, אלא שבדיעבד מותר כי נוכחות החמץ אינה ודאית¹⁶.
 (קכה) להדיחן – לרחוץ אותם, כי יתכן שנגע בהם בידים מלוכלכות. אמנם זו רק זהירות בעלמא, כי האוכל בפסח אינו בא במגע עם הברז.
 (קכו) העצים – הכוונה לכלים גדולים מעץ, ממולאים מים, שבתוכם מכניסים כוסות לנקותם, כעין כיור של ימינו.
 (קכז) בפסח – כלי שתיה הם כלים שמשמשים בהם בצונן, ולא בלעו איסור, אבל יתכן שנדבק קצת חמץ בתוך כלי העץ, על כן צריך לנקותם לפני פסח. ומכאן נלמד, שראוי לרחוץ לפני פסח גם כלים שאינם מחוייבים הגעלה.

14. על פי הכלל שלא אומרים חוזר ונייעור. ואף מי שסובר חוזר ונייעור, אין זה אלא בודאי חמץ, ולא בספק.

15. כפי שכתב בסימן תמ"ז סעיף ד'.

16. ומלבד זאת הטעם פגום, כי עברו עשרים וארבע (24) שעות, ואף שהרמ"א אוסר טעם לפגם בפסח, בכל זאת אין להחמיר, כי יש לצרף לאמור שזה רק ספק, ונתבטל לפני פסח.

סיכום הלכות הכשרה למעשה בזמננו

כלים שמשתמשים בהם רק בצונן

נזכיר כי עניין ההכשרה נתקן עבור כלים שבלעו אוכל חם, מחשש שבפסח יכניסו בהם אוכל חם, שיבלע את החמץ הנפלט מכלי החמץ. על כן כלים או משטחים שלא הונח עליהם אוכל חם, וכן כלים שנשתמשו בהם בצונן, אינם צריכים הכשרה. מכאן מוכח שמקררים, מקפיאים, שולחנות, שיש שלא מונח עליו חמץ חם במשך השנה במגע ישיר, כל אלה אינם צריכים הכשרה כלל. כוסות, ככוס קידוש וכוסות שתיה, שמשתמשים בהם רק לשתיה קרה, כל אלה אינם צריכים הכשרה, בין אם הם פורצלן, חרסינה, זכוכית, או כל חומר אחר.

כלים שמשתמשים בהם בחום

כלים מחרסינה ומפורצלן אינם ניתנים להכשרה. צלחות וסכו"ם ממתכת או מפלסטיק קשיח או מפיירקס, הכשרתם בהגעלה. כלי זכוכית, לספרדים מותרים ללא הכשרה (כי אינם בולעים), ובני אשכנז נוהגים לא להשתמש בהם בפסח, אם השתמשו בהם במשקה חמץ חם. סירים וכיסוייהם צריכים הגעלה.

כלים שמשתמשים בהם באפיה

תבניות, מצנם, רשת של תנור, אם מונח עליו מאכל ישירות, כל אלה ודומיהם, אין אפשרות להכשירם לפסח.

כלים או משטחים שלא מניחים עליהם אוכל ישירות

כלל גדול – אין מתכת בולעת חמץ מחברתה ללא נוזל. על כן הכיריים והחצובות אינם צריכים הכשרה, כי מניחים עליהם סירים, והמגע הישיר הוא בסירים ולא באוכל. ואין הבדל אם זה כיריים גז חשמל או

אינדוקציה¹.

גם פלטה של שבת אינה צריכה הכשרה. אבל אם במהלך השנה מפשירים חלה קפואה ישירות עליה, ינקנה היטב ויפעילה למשך חצי שעה, ובפסח לא יניחו אוכל ישר עליה, אלא בתוך כלים כנהוג².

משטחי שיש, או כל מקום אחר עליו אין מניחים מאכלים אלא סירים, אף אם הסירים חמים, אין צורך להכשירם.

מיחם וקומקום גם כן אינם צריכים הכשרה, כי אין מניחים עליהם חמץ. אמנם מי שמניח על המיחם חלה כדי להפשירה, יערה מים חמים על המכסה, ובפסח יזהר שלא יניח עליו שום מאכל.

מדיח כלים, יפעיל אותו פעם אחת ללא כלים. כיור אינו צריך הכשרה³.

תנור

תנור שהמאכל הנאפה בו, מונח ישירות על דפנות התנור, אינו ניתן להכשרה. תנורים של ימינו, שכל האפיה נעשית בתבניות, ואין מגע ישיר בין המאפה לדפנות, מעיקר הדין אינם צריכים הכשרה. אבל נוהגים להפעילם חצי שעה, ללא דבר בתוכם. ובתנור פירוליטי (שמגיע לחום גבוה מאד), יש להפעיל תוכנית לניקוי עצמי, והיא מכשירתו.

ככל האמור לעיל, יש לנהוג גם ברשת התנור, אם האוכל אינו בא עמו במגע ישיר, אלא מונח בתבניות.

כמובן צריך לוודא את נקיונם של הללו, לבל יהיה בהם חמץ בעין. מיקרוגל בו המאכל מונח בתוך כלי, אינו צריך הכשרה, אבל אם מאכל חמץ מונח ומתחמם על הצלחת, צריך לעשות לה הגעלה, למנהג אשכנז. ולמנהג ספרד, אין צריך כל הכשרה.

1. האינדוקציה היא שיטת בישול, ולפיה, ממקמים סלילים מגנטיים תחת משטח זכוכית קראמית, והם יוצרים אפקט חום מדויק, בקוטר המתאים לתחתית כלי הבישול.

2. לא מומלץ לכסות בנייר כסף, כי הוא עלול להתלקח.

3. אף שמצוי חמץ בכיור, מן הצלחות, ופעמים נשפך עליהם מים חמים, אין צורך להכשירו, כי לא מניחים בכיור אוכל חם אלא צלחות, ואין היתכנות שהחמץ הבלוע בכיור, ייפלט וייבלע בצלחות של פסח, וייאסר האוכל המונח שם. בהלכה אין חשש כזה.

סימן תנ"ב

דין זמן הגעלת הכלים, ובו ז' פעיפים.

בסימן הקודם נתבאר שכל כלי בו בושל חמץ, צריך הגעלה, כדי להכשירו לשימוש בפסח. סימן זה דן כיצד מגעילים ובאיזו שעה. עוד ראינו בסימן הקודם, שבחלוף עשרים וארבע (24) שעות מהשימוש האחרון בכלי, אין הבישול בכלי יכול לאסור את התבשיל, כי הטעם הנפלט כבר פגום. ולהבנת הסימן צריך לזכור כלל זה. ישנה נקודה חשובה נוספת, והיא, שכיון שהחמץ מותר כל השנה, הרי שטעמו הבלוע בכלי נקרא בהלכה "היתירא בלע", כלומר בלע טעם מותר. אלא שבהגיע זמן איסור חמץ, נאסר החמץ הבלוע. ואמרו חכמים שהכשרת הכלי טרם איסור החמץ, קלה ועדיפה, כי אז הנפלט, שטעמו חלוש, עדיין מותר, ואין לו כח להפוך את הכלי הבלוע, לכלי שבלע חמץ¹.

פעיף א

איש ליזהר להגעיל קודם שעה חמישית (א) כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו (ב) (או אם יש ששים במים נגד כלי
טור בשם אביו הרא"ש בפרק ב דפסחים ומרדכי שם ובתוספות בסוף עבודה זרה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שעה חמישית – משעה חמישית, כלומר משעתיים לפני חצות היום, יש איסור לאכול חמץ, ואם כן משעה זו נחשב החמץ איסור.
(ב) או לא – כבר למדנו, שאם הכלי אינו בן יומו (חלפו למעלה מעשרים וארבע שעות מהבישול האחרון), אין פליטתו אוסרת. מה שאין כן, אם הוא בן יומו, הטעם הנפלט נחשב כאיסור ממש, ויש חשש שייבלע שוב בכלי, ועל כן מגעילים כל דבר רק אחר עשרים וארבע (24) שעות. אבל חמץ לפני שעה

1. דין זה נקרא נותן בר נותן טעם דהיתרא. כלומר הטעם לא בא ישירות מן המאכל, אלא ממה שהכלי פלט, ועדיין אין כאן איסור.

שמגעיל (ג) או לאו (טור). וכן אם מגעיל כלים שבליעתן מועטת עם כלים שבליעתן מרובה (ד). וכן אם משהה הכלים בתוך היורה יותר מדאי, ואינו משהה אותם כל כך (ה). וכן כדי שלא יצטרך ליזהר שלא ינוחו המים מרתיחתן (ו). הגה: אך רבים חולקים וסבירא להו דאין הגעלה מועלת כלום אם אין המים רותחים (ז) (וכן משמע מהרא"ש וסמ"ג ות"ה סימן קל"א ואגור וטור בסימן ק"ה). על כן יש ליזהר אפילו קודם זמן איסורו שלא ינוחו מרתיחתן כל זמן שמגעיל (ח) (דברי עצמו). ושלא יכנים הכלים עד

שולחן ערוך כפשוטו

חמישית, אינו איסור, והחמץ הנפלט ממנו, אפילו אם הוא בן יומו, הרי טעמו חלש, וגם, עדיין לא נאסר, לכן אין בכחו לאסור את הכלי.

(ג) שישים במים נגד כלי שמגעיל – כי אם הכלי בן יומו, צריך שיהא במים שישים כנגד האיסור הנפלט, כדי לבטלו. שאם לא כן, הטעם חוזר ונבלע.

(ד) שבליעתן מרובה – כשמגעילים כלים שונים שבלעו איסור, אין להכשירם לפני שעברו עשרים וארבע (24) שעות, מחשש לכלי שבלע הרבה, והכלי שני שבלע רק קצת, יסיים לפלוט את בליעתו, ויחל לבלוע את הטעם שהראשון ממשיך לפלוט, על כן צריך להמתין עשרים וארבע (24) שעות, כך הטעמים כולם פגומים, וכל טעם הנפלט אינו יכול לגרום איסור.

(ה) כל כך – בכלים השוהים זמן רב יחד ברותחים, אנו חוששים לבליעת הטעם הנפלט. ואם שהו במים זמן קצר, יתכן שלא הספיקו לפלוט הכל. אבל כשהטעם פגום, אין כל חשש.

(ו) מרתיחתן – כיון שהכל פגום, ואין חשש של איסור בדיעבד, אין להרבות בחששות.

(ז) אם אין המים רותחים – שהרי הכלל הוא, שבליעה בבישול, נפלטת רק בבישול. לכן אם חום רתיחת המים אינו ברמת חום בישול, הרי זה כאילו לא הוכשר.

(ח) כל זמן שמגעיל – כי אם לא נזהר, אין פעולתו מועילה להכשיר. ואף שהחיוב רק מדרבנן, אין להקל.

שירתיהו המים (ט).³ זכך כדי שלא יצטרך להגעיל היורה הגדולה, שמגעילים בה, תחלה וסוף (י). הגה: ואם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הפסח (יא), שאז (יב) חמץ במשהו ואינו מועיל הגעלה שחוזר ובולע (יג). אבל מותר ללבן כלי תוך הפסח (יד) (דברי עצמו ותשובת רשב"א). וכשמגעיל קודם פסח לאחר שש (טו) צריך ליזהר בכל הדברים הנזכרים שאין צריך ליזהר בהן קודם שש (טז).

³הרא"ש שם בפרק ב דפסחים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) שירתיהו המים – כלומר לפי המחבר, כדי להכשיר, די שהמים חמים מאוד, אפילו אינם רותחים ממש. כי היות ובלע היתר, וכל החשש הוא שהבלוע ייהפך לאיסור, אין כל כך מקום לחשוש, כי בדיעבד שום דבר לא ייאסר.

(י) תחילה וסוף – תחילה להכשירה מהחמץ שבלעה, ולבסוף, יש חשש שבלעה מהכלים שפלטו.

(יא) עד הפסח – כלומר ערב פסח אחר הצהרים, שאז החמץ אסור, אבל הוא כשאר איסורים, ואינו אוסר במשהו, אלא בטל בשישים.

(יב) שאז – משעה שפסח ממש נכנס.

(יג) שחוזר ובולע – כי בשעה זו החמץ כבר אסור אפילו במשהו, ולכן מה שנפלט אינו בטל כלל.

(יד) תוך הפסח – כי הליבון שורף את החמץ, ונמצא שאין חמץ כלל.

(טז) לאחר שש – הכוונה לאחר שנאסר החמץ, בתחילת שעה חמישית, שאז הוא איסור מדרבנן. אמנם מסוף שעה שישית, החמץ נאסר מן התורה, אבל כשאר איסור, ואינו אוסר במשהו.

(טז) קודם שש – כלומר שאין להגעיל כלים שונים יחד, ואין להוציא מהר, וגם לא להשהות זמן רב בתוך המים. וצריך שישים נגד הכלי שרוצים להכשיר, או שיזהר לבל יהיה בן יומו.

סעיף ב

יֵישׁ לִיזְהַר מִלְהַגְעִיל כְּלֵי הַבֶּשֶׂר וְכָלִי חֶלֶב בִּיחָד, אֵלֶּא אִם כֵּן אֶחָד מֵהֶם אֵינּוּ בֶּן יוֹמוֹ (יז). (וְכָל שֶׁכֵּן כְּלֵי שֶׁל אִיסוּר (יח); ע"כ נהגו שלא להגעיל שום כלי בן יומו) (יט).

י'הרשב"א בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) אינו בן יומו – אם שניהם בני יומן, נפגשים פליטתם במים, ונעשה בישול בשר בחלב, שייבלע בכלים. ובכל זאת האיסור הוא לכתחילה, כי בדיעבד, הרי טעם הבשר והחלב נחלש מאד, שנבלעו כל אחד בנפרד בכלי שלו בעודם מותרים, ובבליעה זו נחלש טעמם. וכשנפליטים במים, מוסיף טעמם להחלש, ועל כן בדיעבד אין לאסור². אמנם למנהג אשכנז אסור גם בדיעבד.

אבל כשאחד מן הכלים אינו בן יומו, הנפלט ממנו פגום, ואינו יכול לאסור. והנפלט מהבן יומו, טעמו חלוש, ועדיין מותר, ואינו יכול לאסור את הכלי שאינו בן יומו³.

(יח) וכל שכן כלי של איסור – שהרי נפלט ממנו איסור, ואינו טעם פגום, וטעם האיסור נבלע בכלי השני, ואוסרו. וזה אסור אפילו אם רק אחד מהכלים בן יומו. ואפילו להכשירו בפני עצמו אינו מועיל, בעודו בן יומו, כי האיסור הנפלט חוזר ונבלע⁴.

(יט) שום כלי בן יומו – מחשש שלא יבחינו בין כלים שבלעו איסור, לכלים שבלעו בשר או חלב. בשעת הדחק, אפשר לסמוך על עיקר הדין, כפי שכתב המחבר.

2. כך מפורש בשולחן ערוך יורה דעה סימן צ"ה סעיף ג'.

3. לדוגמא, הבשר נבלע בכלי, והוא עדיין מותר, וטעמו נחלש. ולכשייפלט במים, נחלש טעמו עוד יותר, ועדיין מותר. ואם נבלע בכלי חלב, בן יומו, אין בכוחו לאוסרו. ואולם כלי שבלע איסור, אף שנחלש טעמו, אבל הוא הרי איסור.

4. על פי המשנה ברורה ס"ק י"ט.

סעיף ג

^אלא יניח כלים הרבה לתוך כלי ויגעילם יחד (כ) (אם נוגעים זה בזה).
^אמרדכי בפרק ב' דפסחים בשם הרוקח.

סעיף ד

^האם מגעיל בצבת (כא) יגלגל הכלי, דאם לא כן במקום הצבת לא סליק דיקולא דמיא (כב).
^המצא כתוב בשם ספר האגודה.

סעיף ה

^אאין מגעילין בחמי טבריה אפילו כלים שדינם ככלי שני, מפני שאינה תולדות האור, וכבולעו כך פולטו, מה בולעו על ידי תולדות האור, אף פולטו על ידי תולדות האור (כג). הגה: מיהו אם נשתמש בו רק במי טבריה, מגעילו בהן (כד) (כ"י בשם א"ח). ואין מגעילין בשום משקה, רק במים; מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה (כ"י בשם א"ח). אם ^אארחות חיים.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) יחד – הטעם כפי שמסביר הרמ"א, שאם נוגעים זה בזה, לא יוכשרו במקום הנגיעה.
 (כא) בצבת – במלקחיים.
 (כב) דמיא – במקום אחיזת הצבת, אין המים יכולים לעבור, ואינם מפליטים חמץ שנבלע במקום זה.
 (כג) תולדות האור – מן הכלל "כבולעו כך פולטו" למדנו, ששימוש בצונן מצריך הדחה במים קרים בלבד. ומה שבלע ישירות מן האש, ללא נזל, צריך ליבון. ומה שבלע בבישול, צריך הגעלה. המחבר מרחיב כאן דין "כבולעו כך פולטו", גם למקור החום. לכן מה שבלע בבישול מאש, לא ניתן להכשרה במה שחומם מחום טבעי, כחמי טבריה, שהם מים חמים מן הטבע.
 (כד) מגעילו בהן – כי כפי שבלע במי טבריה, כך יפלוט במי טבריה, וכלשון חכמים "כבולעו כך פולטו".

הגעיל הרבה כלים ביורה עד שמרוב פליטת הכלים נעשו המים כציר, אין להגעיל עוד באותן המים (כה) (ר"ן פרק כל הבשר).

סעיף ו

כלי גדול שאינו יכול להכניסו לתוך כלי אחר מחמת גודלו, עושה שפה לפיו^ה בטיט כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים בשפתו, וממלאו מים ומרתיחו; ואו יקח אבן רותחת או לפיד אש וישליכנו לתוכו בעודו רותח ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו (כו).
 'עבודה זרה עו. "לשון הרי"ף והרא"ש. "הרא"ש והמרדכי בפרק ב דפסחים.

סעיף ז

'נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה (*מיד (כז).

'טור בשם תשובת רש"י ושאר פוסקים. (*)(כדי שלא יחזור ויבלע מה שפלט כבר).

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) באותן המים – כי עינינו רואים שהוא מלא איסור, וזה יבלע בכלי. תיאור זה מוכיח מה שאמרנו בהקדמת סימן תנ"א, שהמציאות בתקופה הקודמת, הייתה שונה לחלוטין ממציאות ימינו. שאז הכלים ממש בלעו את טעם המאכל, ובעת ההגעלה היה הטעם הבלוע נפלט עד שלאחר הגעלת כלים רבים, נעשו המים סמיכים כציר. אמנם במציאות ימינו, שכמעט לא נפלט דבר, גם הדין שונה.

(כו) על שפתו – צריך להגעיל את הכלי הן מבפנים והן מבחוץ, על כן צריך לדאוג שהמים יעברו מעל גדות הכלי, ובזה מכשירים גם את הצד החיצוני של הכלי.

(כז) מיד – כדי לא להשאיר מים ובהם איסור בתוך הכלי, ואין זה אלא מנהג. לכן אם לא עשה כן, ההכשרה מועילה.

המצה

סימנים תנ"ג – תס"א

מסימן זה עד סימן תס"א, דנים אודות המצות של פסח. תחילה, בסימנים תנ"ג ותנ"ד, בדין החיטים, אחר כך בסימן תנ"ה דיני המים. ומסימן תנ"ו עד סימן תנ"ט דיני הלישה, הכמות, הפרשת החלה, זמן הלישה, ודיני זהירות בעת הלישה – למניעת החמצה; הכוונה בעשיית המצות בסימן ת"ס. ודיני האפיה בסימן תס"א. כלומר כל השלבים מהקצירה עד האפיה.

סימן תנ"ג – דיני החטים וטחינתם למצות, ובו ט' פעיפים.

למצה בפסח שני תפקידים. תחליף לאכילת לחם, האסור בפסח, כמו שכתוב בפסוק "לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות"¹, כלומר, במקום לחם, אכול מצות. וחוב אכילת מצה בליל ראשון של פסח, שנאמר "בערב תאכלו מצות"².

מסימן זה עד סימן תס"א, ידון השולחן ערוך בעשיית המצות, מה דין החיטים, המים, דרך הלישה והאפיה כדי שלא יחמיצו. ודינים מיוחדים למצה של מצוה.

פעיף א

^אאלו דברים שיוצאים בהם ידי חובת מצה, בחטים ובשעורים
^אמשנה פסחים לה.

1. דברים ט"ז, ג'.

2. שמות י"ב, י"ח.

ובכוסמין ובשבולת שועל ובשיפון (א), (והמנהג ליקח לכתחלה חטים
(ב)) (מהרי"ל),¹ אבל לא באורז ושאר מיני קטניות (ג), וגם אינם באים
לידי חימוץ² למותר לעשות מהם תבשיל (ד). הגה: ויש אוסרים (טור)
והגהות מיימוני פ"ה ומרדכי פ' כל שעה). והמנהג באשכנז להחמיר, ואין לשנות (ה).
³ שם בגמרא. ימהא דרב הונא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ובשיפון – מצות אכילת מצה מתקיימת רק בחמישה מיני דגן, שיכולים
להחמיץ, ונזהרו בהכנתם לבל יחמיצו. התורה כתבה בסמיכות את חובת
אכילת מצה יחד עם איסור אכילת חמץ.
(ב) חיטים – שהם חביבים יותר.
(ג) מיני קטניות – אורז וקטניות, וכל שאר מיני קמחים, העשויים מצמחים
שונים, אינם מחמיצים, ולכן אינם כשרים למצוות מצה.
(ד) תבשיל – כשם שלא ניתן לקיים באורז ושאר קטניות את המצוה, כיון
שאינם מחמיצים, כך מותר להכין מהם כל תבשיל, כי לא שייך בהם חימוץ.
(ה) ואין לשנות – גם לרמ"א אין הקטניות מחמיצות, אבל משתי חששות
נהגו לאסור. הראשון שמא יתבלבלו בין קמח קטניות לקמח חיטה, והשני,
מחשש שנתערב קצת קמח חיטה עם קמח קטניות. כיום, אין כל כך מקום
לחששות אלה, כי הקמחים ארוזים היטב בחבילות סגורות. אמנם כיון שמנהג
זה התפשט מאוד בכל אשכנז, גם היום ממשיכים לנהוג כך. ויש אפילו קהילות
ספרדיות שאימצו מנהג דומה, שלא לאכול קטנית מסוימת, כזו או אחרת.
אבל זה לא התפשט בכל עדות המזרח. על כן הרוצה לעשות התרת נדרים,
ולבטל מנהג זה יכול לעשות כן. והרב עובדיה יוסף סבר, כי בחור שמתחתן,
וכבר אינו גר בביתו, אינו חייב להמשיך במנהג איסור בית אביו, אפילו ללא
התרת נדרים³.
מלבד זאת, בימינו נחלקו הדעות לגבי חלק מן החומרים, אם שייך בהם מנהג
זה או לא, ובכל ספק אפשר להקל. וראה להלן רשימה מפורטת של קטניות.

3. חזון עובדיה פסח עמוד פה.

מיהו פשוט דאין אוסרים בדיעבד אם נפלו תוך התבשיל (ו). וכן מותר להדליק בשמנים הנעשים מהם (ז), ואינן אוסרים אם נפלו לתוך התבשיל (ח). וכן מותר להשהות מיני קטניות בבית (ת"ה סי' קי"ג). וזרע אקליז"א (מהרי"ל) ואני"ס אליינד"ר אינן מיני קטניות (ט), ומותר לאכלן בפסח, כן נ"ל.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) לתוך התבשיל – שהרי אינם חמץ כלל, מעיקר הדין. ועל כן מותר לאכול אצל מי שאינו נוהג איסור קטניות, כי התבשיל שאינו קטניות, לא נאסר אם בושל בכלי שמבשלים בו קטניות.

(ז) מהם – כי אינם חמץ, ולא נאסרו בבל יראה.

(ח) התבשיל – על כן אין צורך להרחיק את הנרות מהמאכלים מחשש לנפילת שמן מן הנרות אל התבשיל.

כיום, יש מקילים בשמן קטניות, אם לא באו במגע עם מים. וכן אם טחנו קטניות, ונזהרו לעשות מהם תבשיל או מאפה בלי מים, שהם מותרים כדי שלא יהיו הקטניות חמורות מן הדגן עצמו⁴. וכן חולים שצריכים לאכול קטניות מותרים כגון חולה צליאק שחלק עיקרי ממזונם הוא אורז.

(ט) אינן מיני קטניות – הם מיני תבלינים. קטניות שלא היו מוכרים בזמן ימי הביניים כשפשט המנהג מותרים.

נביא כאן רשימת קטניות, אלו שהמנהג לאוסרם, ואלו שלא נהגו לאוסרם. כל אלו שיש מחלוקת לגביהם, הבאנו להיתר, כי זה ספק במנהג, שהוא קל יותר מאיסור דרבנן.

נהגו לאסור: אורז, אפונה, דוחן, זרעוני פשתן, חומוס, חרדל, כוסמת, כמון, עדשים, פול, שומשומין, שעועית, תירס.

אינם אסורים: אניס, בוטנים, גרעיני אבטיח, גרעיני דלעת, גרעיני חמניות, כוסברה, כורכום, כותנה, סויה, פיסטוק, קימל, קצח, קינואה, קפה, שום, וקמח

4. חיי אדם קכ"ז, א'. לא כל האחרונים מקבלים קולה זו, כי לכאורה גם עם מים, הקטניות אינן מחמיצות, ואין כל קשר בין מנהג הקטניות לאפשרות של חימוץ, ובכל זאת החמירו, לכן אין להקל. אמנם דעת המקילים היא שגזירת קטניות היא שנוהגים בקטניות כאילו הן חמץ, ובחמץ עצמו כשאין מים מותר. ואפשר לסמוך על המקילים, במיוחד היום, שטעמי האיסור אינם שייכים.

מע"ף ב

^דהעושה עיסה מן החטים ומן האורז, אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו בפסח (י).

^המשנה פ"ג דחלה וכתבו הרמב"ם בפרק ו.

מע"ף ג

^{הא}ם לא ביררו החטים מאכילת עכבר (יא), אין בכך כלום (יב).
הגה: וכן אם לא ביררו ממנו אותו דגן שצמח (יג); מיהו צריך לראות שאין
^הלדעת הטור ותשובת הרמב"ן בסימן ק"נ.

שולחן ערוך כפשוטו

תפוחי אדמה, וכן שמן קנולה. השוקולדים והממתקים שיש בהם לפתית מותרים.

(י) **יוצא ידי חובתו בפסח** – אפילו אם כמות האורז גדולה מכמות החיטה, כיון שטעם קמח החיטה מורגש יותר, והוא הדומיננטי, הרי זו מצה כשרה. ודי לאכול כזית ממצה זו, כדי לצאת ידי חובה. בגלל שטעם החיטה מורגש, נחשב כאילו הכל חיטה. וכתבו הפוסקים שקולא זו נאמרה בקמח אורז דוקא, כי טעמו אינו מורגש. אבל בקמחים אחרים, צריך רוב קמח, בנוסף לטעמו⁵.

(יא) **עכבר** – יש חוששים, שהעכבר השאיר רוק, שהחמיץ את החטים.

(יב) **אין בכך כלום** – כי יתכן שהחיטים אינן מבוקעות. כמו כן, אולי הרוק אינו מחמיץ, ואפילו אם נחשוש שמחמיץ, הרי הקמח העשוי מהחיטים שהחמיצו בטלים בששים, לפני פסח, לכן אין כל מקום לחשש.

(יג) **שצמח** – חסר פה בדברי הרמ"א על מה הוא דן. במקורות רואים שמדובר בחיטים שבערימה, וצמחו מלחלוחית האדמה בה הונחו, ויש חשש גדול שנתחמצו. ולכתחילה, אם מכיר ומבחין בם, יוציאם. ואם לא עשה כן, הם בטלים בשישים. ומותר לעשות מצה מתערובת זו.

5. ויש חולקים וסוברים שצריך גם רוב קמח חיטה וגם טעם חיטה. עיין משנה ברורה ס"ק י"ד.

בו כל כך שלא יהא ששים כנגדו מן ההיתר (יד) (הגהות מיימוני פ"א בשם סמ"ק ות"ה סימן קי"ד).

פעיף ד

החטים שעושים בהם מצת מצוה טוב לשמרן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה (טו), ולפחות משעת טחינה (טז).⁶ ובשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק (יז).

⁶טור בשם הרי"ף, מימרא דרבא שם מ. 'כמו שכתב הרא"ש ממימרא דרב הונא שם. ⁷טור בשם גאון.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) מן ההיתר – אבל אם יש מהם כמות רבה עד שהם יותר מאחד חלקי ששים (1/60) אסור לעשות מהם מצה, בלי לבררם.

(טו) משעת קצירה – מן הדין אין חשש שהחטים יחמיצו מרטיבות הגשמים הנופלים עליהם, כי חימוצם מתבצע בעיקר אחר טחינתם. ובכל זאת יש חשש רחוק, שחטים שנתבקעו יחמיצו בירידת מים עליהם. ואף שמעיקר הדין, הם בטלים ברוב הגדול של חטים שלא מתבקעים, באפיית מצת מצוה טוב לוודא לכתחילה שלא יפלו עליהם מים, כבר משעת קצירה.⁶

(טז) משעת טחינה – מדבר באירופה, שהריחיים הופעלו על ידי מפלי מים, ובהם היה שכיח חשש של חימוץ.

(יז) קמח מן השוק – כי מעיקר הדין די בזהירות משעת לישה, שאז אם לא ממהרים ולא עושים כפי הדין, העיסה תחמיץ.

כיום, החטים עוברים הרטבה לפני הטחינה, לצורך הסרת הקליפה. אמנם זו הרטבה מינימלית, ואינה דומה ללתינה, שבסעיף הבא. על כן, אף שלכתחילה אין להשתמש בקמח זה לאפיית מצה, אבל בשעת הדחק מותר. ואין צריך להחשיבו כחמץ, ודי להצניעו במשך ימי הפסח.⁷ בסימן ת"ס נלמד, שמלבד השמירה מהחמצה הנדרשת משלב הלישה, צריך גם ללוש ולאפות לשם מצת מצוה. ומה שמחמירים כאן לשמור משעת קצירה, זו שמירה שלא יחמיץ.

6. ועיין בספרי בעקבות המחבר חלק א' עמוד שנה בדיון הקשור בכל הסעיף הזה.

7. עיין יביע אומר חלק ט' סימן ל"ט.

סעיף ה

^טהאידינא אסור ללתות בין חטים בין שעורים (יח).

^טהרי"ף והרא"ש בפרק ב' דפסחים ורמב"ם בפרק ה.

סעיף ו

'שקים שנותנים בהם קמח כל השנה (יט), אם רוצה ליתן בהם קמח ומכבסים אותם יפה, צריכים להתיר קודם הכבוס כל התפירות שבהם בקצוות (כ) או אם הם מטולאים (כא).
'תרומת הדשן.

סעיף ז

^כשמוליכים השקים שיש בהם קמח מהרחיים אסור להניחם על גבי בהמה שאין אוכף או עור עב תחת השק (כב). הגה: וכן יזהר לכתחלה שלא להניח הרבה שקין עם קמח זה על זה, במקום שאפשר (כג) (מרדכי ס"פ אלו עוברין).
^כשם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) **בין שעורים** – הלתיתה היא שפיכת מים חמים, שמסייעת בהסרת הקליפה, ואם לא יודעים את הטכניקה של הלתיתה, יש חשש של חימוץ, ועל כן אין ללתות את החיטים והשעורים המשמשים לעשיית קמח לאפית מצות.
(יט) **כל השנה** – והקמח החמיץ בגלל הרטיבות והלחות.
(כ) **בקצוות** – כדי שלא יישאר חמץ בקשרים, שאינם ניתרים בכביסה.
(כא) **מטולאים** – הכוונה שנקרע השק במקום כלשהו, ותפרו טלאי על מקום זה. ומוטל על הבא לכבס להתיר טלאי זה, כי הקמחים נכנסים בין התפירות.
(כב) **תחת השק** – כי מן החום והלחות והזיעה הנובעים מגב החמור, עלולים הקמחים להחמיץ.
(כג) **במקום שאפשר** – כי יש חשש שהנחת שק על שק תיצור חום העלול להחמיץ את הקמח. אמנם זה חשש רחוק, ועל כן אין זו אלא זהירות לכתחילה.

פעיף ח

לנוהגים לנקר הריחים (כד) משום דזמנין נתנו בהם תבואה לתותה לסולת (כה).⁸ לנוהגים שקמח הראשון שנמחן אחר הניקור שומרים אותו עד לאחר הרגל (כו). הגה: ואנשי מעשה רגילים לילך בעצמם אל מקום הרחיים לראות הם בעצמם לטחינת קמחיהם (כז) (מרדכי).
⁸האגור בשם מהר"י מולין ותשובת אשכנזים. שם.

פעיף ט

יצריך לטחון החטים יום או יומים לפני הלישה; ואם טחנו בערב פסח, יש אומרים שאסור ללוש מצה בו ביום לפי שהקמח בשעת טחינה רותח ומחמם המים והעיסה נוחה להחמיץ (כח).
⁹האגור בשם שבלי הלקט על פי הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) לנקר הריחים – כלומר לנקותם יפה.
 (כה) לסולת – במשך השנה ייתכן שלתנו את החיטים, כלומר שפכו עליהם מים, לצורך הפרדת קליפתם. ויתכנו אחדים שהחמיצו.
 (כו) לאחר הרגל – כי יתכן שהתערבו בטחינה הראשונה כמה גרעיני חמץ, ועל כן טוב שלא להשתמש בהם לאפיית המצה. אבל אין זה חמץ, ואפילו לא ספק חמץ, ועל כן אפשר להשאיר קמח זה לאחר הפסח.
 (כז) לטחינת קמחיהם – הכוונה שהולכים לא רק לראות, אלא גם להשתתף בטחינה, כי מצוה בו יותר מבשלוחו.⁸ ואם הכוונה לראות בלבד, הרי זה הן משום חיוב מצוה, והן כדי לוודא שהכל נעשה כדין. כיום, ברוך השם, יש משגיחים יראי השם, בכל מקום שעוסקים בעשיית מצות לפסח.
 (כח) להחמיץ – במציאות של ימינו, הכל נטחן זמן משמעותי טרם עשיית המצות, ועל כן אין לחשוש כלל.

8. משנה ברורה ס"ק מ"א, כי כך משמע בבית יוסף, אף שאין זה מתאים כל כך ללשון הרמ"א.

סימן תנ"ד

באיזה מצה אינו יוצא ידי חובתו, ובו ד' סעיפים.

בסימן תנ"ג למדנו על הקמחים הכשרים לעשיית מצות לפסח. בסימן זה נלמד על העיסות הכשרות לעשיית המצות.

סעיף א

^א אין יוצאין לא בפת סובין ולא בפת מורסן (א), ^ב אבל לש הוא את העיסה בסובין ובמורסן שבה ויוצא בה (ב). ויוצא במצה מסלת נקיה ביותר (ג), ואין אומרים אין זה לחם עוני (ד). הגה: וטוב לכתחלה שלא לעשות המצה רחבה יותר מדאי, דהוי כאשישה (ה) (מהרי"ו).
^א טור בשם הרמב"ם בפרק ו ממשנה ו פרק ב דחלה. ^ב ברייתא פסחים לו וכפרוש רמב"ם וכן פרש הרא"ש דברי הרי"ף ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **מורסן** – סובין ומורסן הן שתי קליפות של גרעין החיטה. ואין יוצאים ידי חובה במצה העשויה ללא הגרעין, כי הגרעין הוא עיקר החיטה. אבל אפשר לעשות מהן מצות לאכילה, וצריך לשמור שלא יחמיצו, כפי שמוסבר בסימן תס"ה.

(ב) **ויוצא בה** – כלומר אם טחן יחד את הגרעין והקליפה, יוצאים ידי חובה.

(ג) **נקיה ביותר** – זה קמח לבן, בו הפרידו את הסובין והמורסן מן החיטה.

(ד) **לחם עוני** – כי בזמנם היה לחם לבן ייחודי לעשירים בלבד. היום מקובל, מבחינה בריאותית, שלחם מלא, העשוי מטחינת דגנים עם הסובין והמורסן, בריאים יותר.

(ה) **כאשישה** – מצה עבה ביותר, שאין זה לחם עוני. והמצות שהספרדים ותימנים עושים היום, שהם עבים קצת, אינם נחשבים אשישה, ומותרים גם לאשכנזים.

סעיף ב

יְעִיסָתָהּ הַכִּלְבִּים (ו), בְּזֶמֶן שֶׁהָרוּעִים אוֹכְלִים מִמֶּנָּה יוֹצְאִים בָּהּ (ז);
וְאִם לֹא (ח), אֵין יוֹצְאִין בָּהּ יִשְׁאִין זֶה מִשּׁוֹמֶרֶת לֶשֶׁם מִצָּה (ט). הַגָּה:
כֵּךְ הֵם דְּבָרֵי הָרַמְבַּ"ם אֲבָל יֵשׁ אוֹמְרִים הַטַּעַם מִשּׁוֹם שֶׁאֵינוֹ קָרוֹי לֶחֶם כֹּל זֶמֶן
שֶׁאֵין הָרוּעִים אוֹכְלִים מִמֶּנּוּ, וְכֵן נִרְאֶה עֵיקַר (י) (טור י"ד סימן ש"ל ור"ש בפירוש
דמסכת חלה פ"ק).

יְמִשְׁנָה פֶּרֶק קָמָא דְּחָלָה. יְהָרַמְבַּ"ם לִפִּי פְּרוּשׁוֹ שֶׁמֶּהֱעִיסָה הַנַּעֲשִׂית לְכִלְבִּים וְשֶׁלֹּא
יֵאָכֵל מִמֶּנָּה שׁוֹם אָדָם אֵינָה חַיִּיבֵת בְּחָלָה וְאֵינָה לֶחֶם גַּם לַעֲנִין חוֹבֵת מִצָּה בַּפֶּסַח.

סעיף ג

הַיֵּכָא בְּזֶמֶן הַזֶּה דִּידַע לְמַחֲלָט (יֵא), הֵילֶכֶךְ כֹּל מִין חֲלִיטָה אֲסוּר
(יב).

יְטוֹר בְּשֵׁם הַגָּאוֹנִים, וְכֵן כָּתְבוּ שָׂאֵר פּוֹסְקִים.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ו) הַכִּלְבִּים – עִיסָה שִׁישׁ בָּהּ הִרְבֵּה מוֹרְסָן אוֹ סוֹבִין, וְהִיא קֶשֶׁה לְאֲכִילָה.
(ז) יוֹצְאִים בָּהּ – כִּי הִיא עֲדִיין מֵאֲכָל אָדָם. וְנִזְהָרוּ לֵאפֹתָהּ בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא יַחֲמִין,
שֶׁהִיא יִיתְכֵּן וְהָרוּעִים יֵאָכְלוּ מִמֶּנָּה.
(ח) וְאִם לֹא – אִם לֹא נִתְכוּוֹנוּ בַּעֲלֵיו שֶׁהָרוּעִים יֵאָכְלוּ, יֵשׁ לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁלֹּא
נִזְהָרוּ מִחִימוּצָה.
(ט) לֶשֶׁם מִצָּה – כְּשֶׁעִיסָה זֶה אֵינָה נַעֲשִׂית לְאֲכִילַת בְּנֵי אָדָם, חֲסֵרָה כּוֹוֹנָה
לַעֲשִׂית מִצָּה, וְצָרִיךְ לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁלֹּא נִזְהָרוּ שֶׁלֹּא יַחֲמִין.
(י) עֵיקַר – כְּלוֹמַר אֲפִילוֹ אִם הָעִיסָה וְדָאִי לֹא הַחֲמִיצָה, אֵינָה נִחְשָׁבֶת לֶחֶם,
וְלֹא נִתֵּן לְצֹאתָהּ בִּידי חוֹבָה.
לִפִּי הָרַמְבַּ"ם יוֹצָא, שֶׁאֵין לְאֲכֹל מַעֲיָסָה זֶה גַּם בְּשָׂאֵר יְמֵי פֶסַח, מִחֲשֵׁשׁ שֶׁהַמִּצָּה
הַחֲמִיצָה. אֲמֵנָּה לְשִׁטַּת הָרַמְבַּ"ם, רַק קִיּוֹם הַמִּצָּה בְּלִילָה הָרִאשׁוֹן אֵינָה
אֲפֻשְׁרִית, מִחֲמַת חֵיּוֹב הַכֶּנֶת הַמִּצָּה לֶשֶׁם הַמִּצָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּרְאֶה בְּסִימָן ת"ס.
אֲבָל אֲכִילָתָהּ בְּכָל יְמֵי הַפֶּסַח, מוֹתֵרֶת.
(יֵא) דִּידַע לְמַחֲלָט – תִּרְגוּם: אֵין בְּזֶמֶן הַזֶּה מִי שִׁידַע לְחָלוּט.
(יב) כֹּל מִין חֲלִיטָה אֲסוּר – חֲלִיטָה הִיא שֶׁפִּיכֶת מִיָּם חֲמִים מְאֹד עַל הַחִיטִּים,

פעיף ד

י'אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה. (יג) כמה דברים אמורים, כשגזול מצה; י'אבל אם גזל חטים או קמח ועשאו מצה, יוצא בה, י'הרמב"ם שם, וכן דקדק הרא"ש מפרק ב דפסחים והרב המגיד מן הירושלמי. י'הרב המגיד שם.

שולחן ערוך כפשוטו

לצורך הוצאת המורסן והסובין. אין לעשות כן, מחשש להחמצת החיטה, אפילו שקיימת טכניקה שאינה גורמת החמצה, כיון שאיננו בקיאים בה כיום. (יג) במצה גזולה – גזילה לצורך קיום מצוה, מובן שאסורה, ואין לזה שום ערך. אמנם אם עשה כן בשוגג, כגון שלא ידע שהמצה אינה שלו, יש לדון אם קיים את המצוה, או שעליו לאכול כזית נוסף. להלכה, הכלל הוא שמצוה הבאה בעבירה אינה נחשבת מצוה¹, לכן לא קיים את המצוה, ויאכל כזית נוסף, ויברך. אם קונה מצות בהקפה, כגון שמצבו דחוק, צריך לוודא שהמצות יהיו שלו בלי תנאי, והחוב יוגדר חוב כספי רגיל.

1. הסברנו על פי הרמב"ם (חמץ ומצה ו, ז) שכתב שאין יוצאים ידי חובה במצה גזולה, כי אין יוצאים ידי חובה במה שאסור לנו. וזה על פי הירושלמי (מסכת חלה פרק א הלכה ט) שהביאו המגיד משנה (שם), והרא"ש (פסחים פרק ב, יח). אמנם המשנה ברורה (ס"ק טו) הסביר על פי הגמרא (פסחים לח א) כי לא די שהמצה לא תהא "איסור", אלא צריכה המצה להיות בבעלות אוכלת.

על פי פירוש הרמב"ם לא ניתן לצאת ידי חובה גם במרור גזול, מה שאין כן לדעת המשנה ברורה בביאור הלכה (ד"ה אין אדם יוצא), שמסתפק בדין מרור גזול.

במצה שאולה יוצאים ידי חובה לכל הדעות. גם לדעת הרמב"ם, משום שאין כאן עבירה. וגם לדעת המשנה ברורה, כי השואל מחזיר כסף, ואם כן המצה נחשבת שלו, כפי שהסביר הט"ז בס"ק ד'.

שקנאה בשינוי, ודמים לבד הוא חייב לו (יד). (ולענין ברכה (טו) עיין לקמן ריש סימן תרמ"ט).

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) הוא חייב לו – פעולה זו גם היא אסורה, כמובן. אבל אם נעשתה בשוגג, כגון שלא ידע שהחיטים גזולות, יצא ידי חובת המצוה, כי המצה אינה גזולה, ואינו צריך להחזיר את המצה, אלא את ערך החיטים. כמו כן אם קנה מצות, והתברר שהמוכר גזל אותם, יצא ידי חובה².

(טו) לענין ברכה – היודע שמצתו עשויה מחיטים גזולים, אינו יכול לקיים בה את המצוה, ולכן לא יברך. אבל אם אכל ממנה כזית, אינו חייב לאכול כזית נוסף.

2. כי המצות הן שלם, והגזלן חייב לשלם לנגזל.

סימן תנ"ה

דין מים שלנו, ובו ו' פעיפים.

בעשיית המצות שני מרכיבים, הקמח והמים. שני הסימנים הקודמים דנו לגבי הקמח, ובסימן זה דנים לגבי המים. הכלל החשוב הוא, שהמים צריכים להיות צוננים ולא פושרים או חמים. הטעם הוא, שלשה במים מעט חמים, עלולה להחמיץ את העיסה. בזמנם לא היה בבתים ברזי מים או בקבוקי מים, אלא כל אחד שאב מים מבארות או מנהרות. וחששו חכמים שמא טמפרטורת המים הנשאבים תהא פושרת, ולכן התקינו שלא להשתמש במים אלא לאחר שיונחו במקום קריר עד למחרת.

אמנם המציאות היום שונה מאוד. אף אחד אינו שואב מי שתיה מנהרות ובארות, ולרוב, מים אלו גם אינם ראויים לשתיה. בנוסף, תיאור המציאות, לגבי מים צוננים ולגבי טמפרטורה פושרת, לא תמיד מתאימה למציאות שאנו מכירים. לכן עיקר תשומת הלב צריכה להינתן לחומם של המים, שלא יהיו פושרים, אלא צוננים. גישתנו בהסברת הסימן היא שאם כי רובו אינו מעשי, בכל זאת נסביר כיצד יש לנהוג כיום למעשה.

פעיף א

^א אין לשין אלא במים שלנו (א), בין שהם מי בורות ומעיינות, ^ב בין שהם מי נהרות. ושואבין אותם מבעוד יום (ב) (סמוך לבין ^א מימרא דרב יהודה פסחים מב. ^ג הרא"ש שם, וכן כתב הכל בו.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שלנו – שעבר עליהם לילה, לצורך צינונם.

(ב) מבעוד יום – כלומר אי אפשר לשאוב בבוקר, וללוש עמם באותו יום, אלא צריך להמתין עד למחרת, כדי שיצטננו בלילה.

השמשות (ג), (דברי עצמו והגהות מיימוני פ"ה), או בין השמשות (ד). ואין לשון בהן עד שיעבור הלילה כולה (ה). ויכולים לשאוב יום אחד לימים הרבה; והוא הזמן חם יניחם במרתף שהוא קר (ו). ואם הזמן קר, יניחם באויר כי המרתף הוא חם (ז). וצריך להשכים ולהכניסם לבית קודם שיזרח השמש, ואפילו ביום המעונן (ח). הגה: ואם לא הכניסם בהשכמה, אם לא עמדו כל כך עד שהוחמו, אינו מזיק (ט). ויותר טוב להעמידם תחת התקרה (י), שמא ישכח להכניסם בהשכמה (כ"י בשם א"ח). וכשמוליך המים תחת אויר הרקיע, יש לכסותן (יא) (ת"ה סימן קט"ו בשם סמ"ג וסמ"ק ומהרי"ק). כשחל פסח באחד בשבת, יש לשאוב המים אור י"ג, דהיינו בליל חמישי (יב) (מרדכי ספ"ק דפסחים). לכתחלה יש לשאוב מן הנהרות ולא מן ירש"י ובה"ג ושאר רוב הפוסקים. תשובת הרשב"א. ה"טור בשם אביו הרא"ש. ארחות חיים.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ג) סמוך לבין השמשות – לפי הרמ"א חשוב לשאוב אותם בסוף היום, כדי ש"ההצטננות" תתחיל כשאינם חמים מאוד.
- (ד) או בין השמשות – אבל לא מאוחר יותר, כי כפי שהבינו, המים התחממו במשך הלילה.
- (ה) הלילה כולה – כדי שיצטננו לגמרי.
- (ו) שהוא קר – כדי שלא יתחממו במהלך היום.
- (ז) הוא חם – העיקר הוא, שלא יתחממו.
- (ח) ביום המעונן – כי גם ביום מעונן יש כח בשמש לחמם.
- (ט) אינו מזיק – כיבוד הכללים דבר חשוב הוא, אבל המציאות חשובה יותר, ולכן אם עדיין לא הוחמו, מותרים.
- (י) תחת התקרה – זה מסייע למקרה ששכח להכניסם, כי אז הם מוגנים מחימום ישיר של קרני השמש.
- (יא) יש לכסותן – שוב, כדי לגונן על המים מקרני השמש.
- (יב) בליל חמישי – כי אם ישאב במוצאי שבת (לאפות מצות לליל זה), הרי ישאב בלילה, וראינו שצריך לשאוב דוקא ביום, ולהניחם למשך הלילה

הבארות (יג) (אשירי ומרדכי); אבל כשהנהרות גדולות מהפשרת שלגים וגשמים טוב יותר לשאוב מן הבארות (יד) (מהרי"ו). ואין לשפוך מים שלנו מכח מת (טו) או תקופה הנופלת (טז) (מרדכי פרק כל שעה והגהות מיימוני פ"ה); ומכל מקום טוב לכתחלה להשים בהם ברזל (יז). גם אסור לשאוב מים על ידי אינו יהודי

שולחן ערוך כפשוטו

שיצטננו.

(יג) ולא מן הבארות – כי הנהרות זורמים, ועל כן מימיהם צוננים יותר.

(יד) הבארות – כי לפי המציאות של זמנם ומקומם, היו מימי הנהרות בעת הפשרת השלגים חמימים מעט יותר מן המים שבבארות.

(טו) מכח מת – כאשר נפטר בשכונה איזה מת, נהגו כמובא בשולחן ערוך יורה דעה (סימן שלט סעיף ה), לשפוך את המים השאובים בשכונתו, כסימן המודיע לשכנים על פטירת אדם. שורש המנהג הוא, שלא להודיע בשורה רעה בפה מלא. אלא שלגבי מים שאובים, אומר הרמ"א שאין לשפכם, כי נשאבו לעשיית מצות, ואין לזלזל במה שנשאב לצורך מצוה. ועיין בס"ק הבא.

(טז) תקופה הנופלת – התקופות הן העונות המחושבות על פי חשבוננו של שמואל. ומובא ברמ"א שבזמן שינוי התקופות, נהגו שלא לשתות מים למשך שעה. כמו שכתב בלשונו "ומנהג פשוט שלא לשתות מים בשעת התקופה וכן כתבו הקדמונים ואין לשנות" (שולחן ערוך יורה דעה סימן קטז סעיף ה). כאן הרמ"א אומר, שאין לחשוש לזה, וגם בעת התקופה מותר להשתמש במים שנשאבו, כי העוסק במצוה, לא ידע דבר רע.

הרבה אינם מקפידים בשני מנהגים אלו, מאחר ואין להם מקור בגמרא¹.

(יז) ברזל – מנהגם היה, שבהנחת ברזל סר החשש משתיית המים.

1. כך כתב ערוך השולחן (יורה דעה סימן שלט סעיף ט), ובשו"ת מים חיים מהרב יוסף משאש חלק ג' (מים קדושים) סימן פ"ד.

למצות של מצוה (יח); ואף לשאר מצות (יט) ישאב ישראל (מרדכי ומהר"י ברי"ן ומהר"ל), אם אפשר. ונוהגין ליטול מים מיוחדים למצה של מצוה (כ). ונוהגין ליקח כלי חרס חדשים (כא), ואין לשנות המנהג; אבל בשל עץ, אין להקפיד (כב) (כל בו).

סעיף ב

י"ש אומרים שמים המכונסין בסיסטירנ"ה (כג), מותר ללוש בהם סמוך לשאיבתן; וואין להקל בדבר (כד), אם לא בשעת הדחק (כה).¹ ארחות חיים בשם הראב"ד. בית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) למצות של מצוה – בסימן ת"ס נראה, שלישת ואפיית המצות צריכה להעשות לשם מצוות מצה. ושאיבת המים גם היא חלק מן המצוה. אמנם אין זה אלא הידור לכתחילה,² והמחבר לא הביא הידור זה להלכה.

(יט) לשאר מצות – בגלל שאם המצה המיועדת למצוה תאבד, מן הסתם ישתמשו בשאר מצות.³

(כ) למצה של מצוה – ויאמר בעת שאיבתן לשם מצה של מצוה.

(כא) כלי חרס חדשים – לכבוד המצוה, כי כלי חרס ישנים מאוסים.

(כב) אין להקפיד – שיהיו חדשים, כי יכול להשתמש גם בישנים, שהם אינם מאוסים.

(כג) בסיסטירנ"ה – הסיסטירנה היא מקום כינוס ומאגר מים רבים לתושבי שכונה. כמות המים רבה מאד, ואינם מתחממים בנקל.

(כד) ואין להקל בדבר – מחשש שגם הם התחממו, ועל כן לכתחילה צריך להלין אותם.

(כה) בשעת הדחק – מים אלה נחשבים כמים שלנו, בגלל הזמן הרב שהם

2. כפי שמוכרח ממקור הדין במהר"ל (מנהגים) הלכות מים דלישת המצות "וטוב ונכון הוא שדוקא יהודים ישאבו את מי המצות ולא על ידי נכרים, וכ"כ הר"ר שמואל מפלייזא. וחומרא יתירה היא. ואולי טעמא, כיון דאי אפשר בלתי מים מין עיסה, ואם גוי שאב המים, המים כשרים ללישה.

3. כך מפורש במהר"ל הנ"ל, שהוא מקור הדין.

סעיף ג

^טאין ללוש במים חמין אפילו לא נתחממו אלא בחמה, ולא במים הגרופים 'מדוד גדול שנחשתו עבה ותלוי על מקום האש ומים שבתוכו פושרים, אפילו כשאין האש תחתיו. ^זואם עבר ולש בין באלו ^זבין במים שלא לנו, אסור (כו). ^זויש חולקין ומתירין בלש במים שלא לנו (כז). ^זויש אומרים דבשוגג מותר, ובשעת הדחק יש לסמוך עליהם (כח). הגה: ואפילו בלא דחק יש להתיר אם עבר בשוגג ולש במים שלא לנו (כט) (ר' ירוחם וב"י).

^טשם בגמרא מב. 'כפרוש רש"י שם. 'שם וכרב אשי. 'טור בשם הרי"ף והרי"ק גיאות לפירוש, דבמים שלא לנו פליגי, וכן כתב הרמב"ם בפרק ה. 'טור לפרוש רש"י, וכן פסק הרא"ש שם. 'שם בשם אבי העזרי ורבנו ירוחם.

שולחן ערוך כפשוטו

נמצאים בכלי הגדול הזה.

למעשה: כיום אפשר להשתמש במים מהברז, ובקבוקים קנויים, ולצנן אותם בלילה, ולכבד בכך את המנהג שהיה נהוג כשכל אחד שאב מים מבאר או מנהר.

לפעמים הבתים חמים, ואפשר לצנן את המים במקרר.

לכתחילה, כדי לכבד את מנהג הקדמונים, יש להלין את המים. אף שלמעשה, אם קיררו אותם במקרר, הם כשרים ללישת המצות⁴.

(כו) אסור – כלומר אי כיבוד המצוה להלין את המים, גורם חשש להחמצת המצות, כיון שהמים היו פושרים.

(כז) בלש במים שלא לנו – כי אין וודאות שהם פושרים. אבל אם לש במים חמים או פושרים, אין המצות כשרות לפסח.

(כח) יש לסמוך עליהם – כי אפילו לא לנו, מי אמר שהיו חמים, הרי זה רק חשש. אבל מי שמזלזל ביודעין בתקנות חכמים, אוסרים את המצות שלו.

(כט) במים שלא לנו – כי לא נאסרו מים אלו אלא משום חשש רחוק, ולא

4. עיין בהערות איש מצליח (נדפסו בסוף ספר משנה ברורה), שדן בהרחבה בשאלה זו.

פעיף ד

^סמים שלא לנו שנתבטלו חד בתרי במים שלנו (ל), לשין בהם (לא).

^ססמ"ג בשם רבנו יחיאל וסמ"ק.

פעיף ה

^טנוהגין שלא ליתן מלח במצה (לב), ונכון הדבר (לג); (ואפילו בדיעבד יש לאסור) (לד) (מרדכי ודברי עצמו).
^טטור ובית יוסף.

פעיף ו

^פלש המצה בקצח ושומשמין ובמיני תבלין, כשרה כיון שיש בה
^פרמב"ם בפרק ה והרא"ש והמרדכי בפרק ב דפסחים מהא דמנחות כג.

שולחן ערוך כפשוטו

שהעיסה ודאי תחמיץ אם תילוש במים שלא לנו.

(ל) **חד בתרי במים שלנו** – כלומר התערבו בתוך מים שלנו כמות כפולה מהם.
(לא) **לשין בהם** – כי בכמות כזאת אין החמימות של המים שלא לנו מורגשת.
(לב) **מלח במצה** – כי המלח מחמם ויכול לגרום החמצה. לדברי המחבר אין זאת אלא זהירות לכתחילה, אבל בדיעבד המצה מותרת. הרבה ראשונים אינם חוששים לזה. לכן מעיקר הדין אין איסור, ועל כן כתב המחבר בלשון "נוהגים".

(לג) **ונכון הדבר** – לכתחילה נכון לחשוש לזה, וזוהי דרכו של המחבר שבכל מקרה, שאין בו טרחה וצורך, כדאי לחשוש לדעת המחמירים, כי הלוא יכול להוסיף מלח אחר האפיה.

(לד) **יש לאסור** – לדברי הרמ"א אסור גם בדיעבד. וכתבו הפוסקים שאם הוכנסה רק כמות מועטה של מלח, גם לרמ"א מותר בדיעבד⁵.

5. משנה ברורה ס"ק מ"ב.

טעם מצה (לה); ³ומכל מקום אין ליתן בה תבלין, לפי שהוא חד ומחמם העיסה (לו). הגה: ופלפלין, אפילו בדיעבד אסור; וכן אם נפל בה סיד (לז) (מהרי"ב).

³טור בשם רוקח, ושם כתבו פלפלין, ואיסור התבלין כתב הכל בו בשם הראב"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(לה) טעם מצה – כלומר שהרוב הוא קמח. ואף שהקצח והשומשמים נותנים טעם, אינם מבטלים את טעם הקמח. ובאכילתה, יוצאים ידי חובת המצוה.

(לו) חד ומחמם העיסה – כי יש חשש שיחמיצו בגלל החדות שלהם. אמנם אין זה בטוח כלל, ולכן כתב המחבר "אין ליתן בה תבלין", ולא כתב **אסור**, משמע שבדיעבד כשר.

(לז) נפל בה סיד – כי הפלפלין מפני חריפותם, והסיד מפני תכונתו, מחממים את העיסה. והחשש שהעיסה תחמיץ גדול יותר, ועל כן, לדעת הרמ"א, אסור גם בדיעבד. ולדעת המחבר, בדיעבד מותר, אפילו בפלפלין וסיד.

סימן תנ"ו

דין שיעור כמות לישת המצות, ובו ג' סעיפים.

כשהיו בני ישראל במדבר, היה מאכלם "לחם מן". שיעור לחמו של כל אדם היה, כמובא בתורה, מידת "עומר", שהיא כנראה הכמות הנצרכת לבן אדם ליום.

מן התורה יש מצוה להפריש חלה מן העיסה, כמפורש בכתוב "וְרָאִיתָ עֲרֹסֶתְךָ, חֶלֶה תְּרִימוּ" (במדבר טו כ). במסורת למדנו ש"עֲרֹסֶתְךָ" פירושו כמות העיסה של אבותינו במדבר¹. ובפרשת בשלח צויין, כי כמות המן שירדה לאדם היתה "אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ, עֹמֶר² לְגֻלְגֻלֶּת" (שמות טז ז), כלומר עומר לכל אדם. לישת כמות גדולה מעוררת חשש לחימוץ העיסה. סימן זה דן בשיעור הקמח הראוי ללישת המצות.

סעיף א

^א אין לשין לפסח עיסה גדולה משיעור חלה (א), שהיא מ"ג ביצים

^א מימרא דרב פסחים מח

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שיעור חלה** – זהו "עומר", שהוא עשירית האיפה, ככתוב וְהָעֹמֶר עֲשָׂרִית הָאִיפָה הוא (שמות טז, לו), שהוא 43.2 ביצים³.

במידות שלנו, שיעור הביצה הוא 57.6 סמ"ק, ואם כן נפח הקמח המחויב בהפרשת חלה בברכה הוא 2.488 ליטר קמח, ובגלל שמשקל הקמח קל, זה

1. עירובין פ"ג ב'.

2. וראה בפירוש רש"י שם "תקחו עמר לכל גלגלת".

3. נפח האיפה הוא שלש סאה, וכל סאה היא ששה קב, וכל קב הוא עשרים וארבע ביצים. יוצא מכאן שבכל איפה יש ארבע מאות שלושים ושתיים ביצים (החשבון הוא $3 \cdot 6 \cdot 24 = 432$). מכאן, שנפח העומר, שהוא עשירית ממנו, הוא 43.2 ביצים.

וחומש ביצה בינונים והוא עשרון, ¹וכן ישער אותה, ימלא כלי מים ויערה המים ממנו לכלי אחר, ואחר כך יתן מ"ג ביצים ויחזיר בו המים שעירה ממנה והמים שיותרו יתנם בכלי אחר, והכלי המחזיק אותם הוא המדה למלאותו מקמח. ²והמדה מחוקה ולא גדושה (ב), ושיעורה מקמח חטה מצרית תק"כ דרהם מצריים בקירוב (ג). הגה: ולא ידחק הקמח במדה (ד), דא"כ לא ילוש יפה. וטוב לומר בשעת נתינת הקמח למדה, שעושה לשם מצוה (ה) (מהרי"ל).
³טור ושאר פוסקים. יתשובת הרשב"א והרא"ש בהלכות חלה ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

יוצא 1.66 ק"ג (סך הכל, קילו ושני שליש), וזה השיעור המירבי ללישת עיסה של מצות.

(ב) מחוקה ולא גדושה – כלומר לא ימלא את הכלי מעבר לגובה שפתו.

(ג) תק"כ דרהם מצריים בקירוב – שיעור הדרהם, יש אומרים שהוא כ-3.2 גרם⁴, ולכן 520 דרהם הוא 1.66 קילו ויש אומרים 1.56 קילו⁵. למעשה, קשה לדייק, לכן יקח בערך קילו וחצי.

(ד) ולא ידחק הקמח במדה – הכוונה שאין לדחוק ולהוסיף עוד קצת קמח בנפח האמור, כי עיסה מכמות כזו מתחממת, ויש חשש שתחמיץ. בימינו יש כלי מדידה, ולכן אין זה רלוונטי.

(ה) לשם מצוה – בסימן הבא נראה, שלכתחילה טוב ללוש ולאפות את המצות של מצוה, לשם המצוה. כאן הרמ"א אומר, שגם משעת מדידת הקמח טוב לכתחילה להחמיר בזה. אמנם זה רק לכתחילה, ואם לא כיוון, המצות כשרות למצוה.

4. כי יש אומרים שהדרהם הוא 3 גרם, ולפי זה חיוב הפרשת חלה הוא מ-1.56 קילו קמח.

5. בעניין השיעורים רבו הדעות והחולקים. אנו הבאנו את פסיקתו של הרב עובדיה יוסף ביחווה דעת (חלק ד סימן נה).

סעיף ב

אם לש יותר משיעור זה, מותר בדיעבד (ו).

^יטור בשם הרב רבי יונה והרא"ש ושאר פוסקים.

סעיף ג

האף על פי שאין מודדין קמח ביום טוב ללוש, ביום טוב של פסח שאין לשין עיסה גדולה מעשרון, מותר למדוד (ז); ויש אוסרים (ח), אלא יקח באומד הדעת ולא ירבה על עשרון (ט) (והכי נהוג).

^התוספות והרא"ש לדעת המתירין. ^ישם בביצה כט והר"ן. ^יהרי"ף והרמב"ם והעטור ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) בדיעבד – כי כל זה אינו אלא חשש לכתחילה, אבל אם לש בזריזות, גם כמות גדולה של מצות כשרה. מכונה לאפיית מצות לשה עיסה גדולה בהרבה מן השיעור, ובכל זאת אין חשש, כי רב כוחה ללוש, ומהירותה גדולה פי כמה מכוח בני אדם, לכן אין כל חשש לחימוץ.

(ז) מותר למדוד – כי מדידה של מצוה מותרת, כפי שראינו בהלכות שבת סימן ש"ו סעיף ז'.

(ח) ויש אוסרים – לדעתם, אפשר להסתדר ללא מדידה, על ידי אומדן והשערת כמות הקמח, דבר זה אינו מפריע בהכנת מצות תקינות. ומי שחשוב לו מדידה מדויקת, או שחושש שמא בטעות יקח יותר מעשרון, יכול לסמוך על דעת המקילים, ולמדוד. כמו כן, גם במדידה של שיעור כזית מצה או מרור, מותר למדוד, כאשר יש צורך במידה מדויקת, כגון שהוא חולה ורוצה לאכול רק מה שממש מחויב.

(ט) עשרון – העשרון הוא העומר הנזכר בתחילת הסימן. ויש לוודא שכמות הקמח אינה עולה על קילו וחצי.

בסימן הבא נלמד את האופן הנכון להפרשת חלה.

סימן תנ"ז

דין הנהגת החלה בעיסת מצה, ובו ב' סעיפים.

ראינו בסימן הקודם שאין ללוש עיסה גדולה, החייבת בחלה, מחשש שתחמיץ. אבל מצד שני, ההלכה מחייבת להימנע ממעשה הפוטר מחיוב חלה. מה שמונע את האפשרות להכין שתי עיסות קטנות הפטורות ממצוה זו. בסימן זה המחבר יסביר כיצד בכל זאת ניתן לקיים את המצוה. תחילה נקדים:

- א. לכתחילה צריך להפריש את החלה מן העיסה כנאמר בפסוק "וְרָאִיתָ כִּי חָלָה תְּרִימוּ תְרוּמָה" (במדבר טו כ).
- ב. השיעור המינימלי לחיוב חלה הוא עומר, שנקרא גם עשירית איפה, ובימינו כמות זו היא כ 1.56 או 1.66 קילו, כפי שראינו בסימן הקודם.
- ג. שתי עיסות הנוגעות זו בזו, נחשבות עיסה אחת.
- ד. הפרשת חלה אפשרית גם ממוצרים אפויים, שנאמר "וְהָיָה בְּאֶכְלֶכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תְּרִימוּ תְרוּמָה" (במדבר טו, יט), והלחם הוא, כמובן, אפוי.
- ה. ההפרשה צריכה להיות לכתחילה מן המוקף, כלומר, שהחלה המופרשת מצויה במקום העיסה. אבל בדיעבד, אם לא היתה במקום העיסה, והפרישו שלא מן המוקף, קיימו מצות חלה.
- ו. בזמן הזה מצות חלה היא מדרבנן (כי החיוב הוא רק כשכל ישראל נמצא בארץ ונלמד מן הפסוק "בְּבִאְכֶם אֶל הָאָרֶץ" - שם פסוק יח) ובחוץ לארץ, גם כשבארץ היה החיוב מן התורה, לא נתחייבו אלא מדרבנן.
- ז. לחלה המופרשת יש קדושה, ואינה מותרת באכילה אלא לכהן טהור.
- ח. כל זמן שלא הפרישו חלה, העיסה אסורה באכילה.
- ט. מן התורה שיעור ההפרשה הוא משהו, וחכמים תיקנו להפריש אחד מתוך עשרים וארבע (1/24). והיום שאין כהן טהור, חזרו לדין תורה, ונוהגים להפריש רק משהו.

סעיף א

^אמפני שצריך לדקדק בשיעור העיסה שלא להרבות בה משום חשש חימוץ, ומוטב שימעיט בה, לכן טוב לקרב העיסות יחד בשעת הפרשת חלה ^(*)שישקו זו בזו (א), דשמא יש בהם שלא היה בה כשיעור. ^בואם אי אפשר להפריש חלה בעודה עיסה מפני המהירות, יפרישנה אחר אפייה מיד, שיתן כל המצות בסל, והסל מצרפם לחלה (ב); וזהו הדרך היותר נכון (ג). הגה: ואם היה בו שיעור חלה ושכח להפריש (ד), יפריש אחר כך (ה), ואפילו צירוף סל לא צריך (ו). ואם לקח ממקצת העיסות, וממקצת לא לקח, ונתערבו, צריך ליקח חלה מכל ^אטור. ^(*)(פרוש, שידבקו זו בזו, בית יוסף). ^במימרא דרב יוסף וכרבי אליעזר פסחים מח.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **שישקו זו בזו** – ועל ידי שהעיסות נוגעות זו בזו, הם נחשבות כעיסה אחת לענין חיוב חלה.
- (ב) **והסל מצרפם לחלה** – אם לא מניחם בסל ביחד כל מצה עומדת בפני עצמה, ואין לה שיעור חלה. אבל בהכנסתם בסל, המה מצטרפים יחד, ומתחייבים בהפרשת חלה. ניתן גם להניחם על שולחן, ולכסתם במפה ובזה הם מצטרפים. טוב גם לוודא שהמצות יגעו זה בזה.
- (ג) **היותר נכון** – כי הפרשה מן העיסה, כדרך הראשונה, מעכבת, ויש חשש להחמצה מחמת ההתמהמהות.
- (ד) **ושכח להפריש** – בהיותה עיסה.
- (ה) **יפריש אחר כך** – אחר האפיה.
- (ו) **לא צריך** – אינו צריך לצרפם בסל, כי תכליתו של צירוף סל הוא לייצר את החיוב. ובמקרה זה השיעור שהיה בשעת הלישה כבר יצר חיוב הפרשה, לכן מספיק שהמצות כולן מונחות לפניו, ונחשב שמפריש מן המוקף.

אחד ואחד (ז) או ילוש עיסה אחרת ויקח ממנו (ח) גם כן על אותן שנתערבו. ואם מכיר מצה אחת שחייבת בחלה (ט), נוטל ממנה על האחרות (הגהות מיימוני פ"ג ומדרכי ר"פ אלו עוברין וב"י בשם תוספות פ"ק דביצה).

סעיף ב

ההלש עיסה ביום טוב של פסח, לא יקרא שם לחלה עד שתאפה, שאם יקרא לה שם (י) אינו רשאי לאפותה (יא). ואם יניחנה כך תחמיץ (יב), ואינו רשאי לשרפה ב"ט (יג). ואם שכח וקרא לה יחשנה פסחים מו וכרבי אליעזר, הסכמת הפוסקים. והרא"ש שם בשם רבנו תם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) **מכל אחד ואחד** – לא ניתן לקחת מאחד על כולם, כי אולי כבר נלקחה חלה מעיסה זו, ויצאה מטבל לחולין, וההפרשה צריכה להיות דוקא מן הטבל.

(ח) **ויקח ממנו** – כי עיסה זו ודאי טבל.

(ט) **שחייבת בחלה** – ואם שכח להפריש חלה כשאפה מצות בערב פסח, מעיקר הדין אסור להפריש חלה ביום טוב. ובהלכות יום טוב (סימן תקו סעיף ג – ד) מסביר המחבר כיצד לנהוג, ועיין בדברינו שם.

(י) **שאם יקרא לה שם** – כלומר מפריש אבל אינו מחיל על החתיכה המופרשת שם חלה, אלא מותירה עד אחר האפיה, ורק אז מחיל עליה שם חלה.

(יא) **אינו רשאי לאפותה** – כי חל עליה שם תרומה, ותרומה בזמן הזה אינה נאכלת¹, על כן היא מוקצית ואסור לאפותה.

(יב) **תחמיץ** – כי עיסה שאינה נאפית מיד, מחמיצה.

(יג) **לשרפה ב"ט** – מלאכת הבערה הותרה ביום טוב, אבל דוקא לצורך יום טוב. לכן יש בשריפתה איסור מלאכה. אבל אחר שנאפית, יכול להפריש ממנה חלה, ואת החתיכה המופרשת יניח עד מוצאי יום טוב, ואז ישרפנה.

1. כי הכהנים טמאים ואינם רשאים לאכול תרומה.

שם, יטילנה לצונן (יד) וימנענה מלהחמיץ. הגה: (טו) ואם יש כהן קטן שלא ראה קרי, או גדול שטבל לקריו, מותרים לאפות החלה בשבילו (טז) (טור). ויש אומרים שאין מאכילין חלה בזמן הזה לשום כהן (יז) (מהרי"ו). יש אומרים דמותר לו ביום טוב ללוש פחות מכשיעור, כדי לפטור עצמו מן החלה (יח) (ר"ן ריש פרק אלו עוברין).

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) יטילנה לצונן – ובמוצאי יום טוב ישורפנה.

(טו) הקדמה לדברי הרמ"א – ראינו בהקדמה לסימן, שהחלה אינה נאכלת אלא לכהן טהור. כיום, שכולנו נחשבים כטמאי מתים, היות ולא ניתן להיטהר מטומאת מת, גם אכילת החלה איננה אפשרית. אלא שמניעה זו שייכת לחלת ארץ ישראל, כי אף שחיובו בזמן הזה מדרבנן, יש בו שורש חיוב מן התורה. אבל בחלת חוץ לארץ, שלא שייך בה כלל חיוב תורה, הקילו חכמים כמה קולות, ואחת מהן, שרק אדם שראה קרי (כלומר יצאה ממנו שכבת זרע), ולא טבל, אינו רשאי לאוכלו. אבל אם טבל, או עדיין לא ראה קרי, כגון ילד, מותר לו לאכול חלה.

כאן הרמ"א דן לגבי חלת חוץ לארץ. המחבר לא הביא דין זה, כי הוא עסק בחלת ארץ ישראל, ובה אין קולה זו.

בחלת חוץ לארץ יש קולה נוספת, והיא, שאם נתחייב בחלה לפני יום טוב, ושכח להפרישה, אף על פי שאסור להפריש ביום טוב, מותר לאכול ולהשאיר קצת מצה, כדי להפריש ממנה חלה במוצאי יום טוב, ומועילה הפרשה זו גם עבור מה שכבר אכלו.

(טז) בשבילו – ואז אפשר להפריש חלה מן העיסה, ולהחיל לה שם תרומה מיד, כי האפיה אפשרית, שכן הבערה זו נעשית לשם אכילה המותרת ביום טוב.

(יז) לשום כהן – כי יש לנו ספק אם הכהנים בזמן הזה אכן כהנים, ומספק אין להאכיל את החלה, האסורה לשאינם כהנים. וכך נוהגים היום, שלא לתת את החלה לשום כהן.

(יח) מן החלה – מובא בשולחן ערוך הלכות חלה (יורה דעה שכד, יד) שאסור

לעשות עיסות קטנות הפטורות ממצות חלה, כדי שלא תשתכח מצות חלה. אומר לנו הרמ"א כאן, שבמקרה שלנו שאינו עושה כן כדי להימנע מקיום המצוה, אלא בגלל הקושי של הפרשת חלה ביום טוב, מותר. אלא שצריך להיזהר שלא יצרף את המצות אחר אפייתם, בסל אחד.²

2. ה"ט"ז כתב שכל ההיתר הוא דווקא כשאופה פחות מכשיעור, אחרת, צריך לחשוש שיצרפם בסל בלי משים, ויאכל איסור. אמנם הבאר היטב כתב שחולקים עליו. ונראה, שאם אינו צריך כמות שיש בה שיעור חלה, רשאי הוא לאפות פחות מכשיעור.

סימן תנ"ח

מצוה ללוש המצה בערב פסח, ובו סעיף אחד.

סעיף א

^אנוהגים שלא ללוש מצת מצוה (א) בערב פסח עד אחר שש שעות, שהוא זמן הקרבת קרבן פסח (ב). ובי"ד שחל להיות בשבת, ^בלשין בערב שבת אחר שש שעות (ג).

^אטור בשם אבי העזרי על פי הירושלמי. ^בשם בשם אביו הרא"ש ובשם המדקדקים שאופין הכל קודם מועד שאם יש משהו חמץ יתבטל קודם זמן איסור.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **מצת מצוה** – היא המצה בה מקיימים את מצות אכילת מצה בליל הסדר.
(ב) **קרבן פסח** – שני טעמים ניתנו למנהג זה: הטעם הראשון הוא, כי התורה הקישה את אכילת מצה להקרבת קרבן פסח ואיסור חמץ, כנאמר (דברים טז, ב–ג) "וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַה' וְגו' לֹא תֹאכַל עֲלָיו חֶמֶץ, שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עֲלָיו מִצֹּת". ויש שלמדו מכאן, שאפיית כל המצות שיאכל צריכה להיות רק בערב פסח או במשך החג. אבל המחבר הביא מנהג זה לגבי המצות של ליל הסדר דוקא, כי המצות המיועדות עבור שאר ימי החג, אין חובה לאכלן, רק יש לוודא שלא תהיינה חמץ. הטעם השני הוא, כי "חביבה מצוה" בשעתה, כלומר טוב לקיים את המצוה בזמן השייך לה.

להלכה, אין זה אלא הידור לכתחילה. ולכן כתב המחבר **נוהגים** ולא הביא את הדעות המחייבות, כי החיבור שהפסוק מקיש בין מצה לקרבן פסח, אינו עוסק באפית המצה אלא באכילת המצה. כמו כן, אם כי המצוה חביבה בשעתה, אבל מצד שני מומלץ להזדרז למצוות, ולא להמתין לרגע האחרון. כיום, לרוב בני אדם, אין זה מעשי. כי אינם אופים את המצות בעצמם, אלא קונים אותם. וגם האופה בעצמו, היות ואפיית המצה צריכה דקדוק רב, כדאי לעשות זאת בניחותא.

(ג) **אחר שש שעות** – ואין הלכה כדעות שאומרים לאפות במוצאי שבת

בכניסת החג, כי הנהגה זו אינה אלא מנהג טוב, ואם תארע האפיה במוצאי שבת, יש חשש שלא יספיקו לסיים את הסדר עד חצות. אלא שכדי לזכור את המנהג שאופים אחר חצות בי"ד, גם כשאופים בי"ג נוהגים לאפות אחר חצות. אכן, כאמור, אין זו חובה, אלא מנהג טוב, למי שיכול לאפות בשעה זו, בניחותא ובדקדוק רב.

סימן תנ"ט

דין מקום ופדר לישת המצות, ובו ו' פעיפים.

סימן זה דן בפעולות הנצרכות כדי לוודא שהעיסה לא תחמיץ בעת הלישה. העובדה היא, שהעיסה מחמיצה במקום בו מצוי חום. וההלכות נתבססו על הצורך במניעת חימום העיסה והחמצתה.

פעיף א

^אאין לשין במקום השמש (א). ^בזביוס המעונן אסור תחת כל אור הרקיע (ב), משום דיומא דעיבא כוליה שמשא (ג). הגה: ועל כן נהגו ליזהר מללוש נגד החלון הפתוח אפילו אין שם שמש, שמא יהיה מעונן ולא אדעתיה (ד) (ת"ה סימן קכ"ב). וכן יש ליזהר מלהוליך המצות (ה) לתנור תחת ^אמימרא דרבא פסחים מב. ^ביומא כח.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) במקום השמש – כי החום ממהר את חימוץ העיסה.

(ב) כל אור הרקיע – אפילו מאחורי קיר שמעניק צל כשהשמש זורחת, עדיין אסור, כי החום והלחות מצויים בכל מקום. אבל כשהשמש זורחת, מותר ללוש בצל קיר, כי ביום כזה יש הבדל ברור ומורגש בין מקום מוצל, למקום שאינו מוצל.

(ג) דיומא דעיבא כוליה שמשא – תרגום: ביום מעונן, כל המקומות חמים.

(ד) ולא אדעתיה – מעיקר הדין, כשהשמש גלויה, ולש בבית, אין ללוש סמוך לחלון, במקום שקרני השמש מגיעים. אבל בשאר המקומות בחדר, מותר. ואילו כשהשמש אינה גלויה, מותר ללוש בכל מקום, אבל גזרו חכמים שלא ללוש סמוך לחלון, אפילו שהשמש מכוסה, כי השמש תפציע לפתע, ולא ישים לב לזה.

(ה) מלהוליך המצות – כלומר אחר הרידוד וההכנה לאפיה.

הרקיע מגולה (ו); וכן המים או הקמח (הגהות מיימוני פ"ה בשם סמ"ק ומהרי"ו).¹ וְלֹא יִתְקַרֵּב לְלוֹשׁ אֶצֶל הַתְּנוּרָה, מִפְּנֵי חוּם הַתְּנוּרָה (ז).
 יִהְיֶה רָאשׁוֹ שֶׁם בִּפְרָק ב' דִּפְסֻחִים.

פעיף ב

יִלֹּא יִנְיָחוּ הָעִיסָה בְּלֹא עֶסֶק וְאִפִּילוּ רִגַע אֶחָד. יִוָּכַל זֶמֶן שְׁמַתְעִסְקִים בוֹ, אִפִּילוּ כָּל הַיּוֹם אִינוּ מַחְמִיץ; וְאִם הִנְיָחוּ בְּלֹא עֶסֶק שִׁיעוּר מִיֵּל (ח), הוּא חֲמִיץ. וְשִׁיעוּר מִיֵּל הוּא רְבִיעִית שְׁעָה וְחֶלֶק מֵעֲשָׂרִים מִן הַשְּׁעָה (ט). הִגָּה: וַיֵּשׁ לַהֲחַמֵּיר לְמַהֵר בְּעֵנִין עֲשִׂית הַמִּצְוָה, כִּי יֵשׁ יִמָּה אֲדֹרְבָא שֶׁם וּכְפֹרוֹשׁ רִשׁ"י אוֹ מִמְשָׁנָה מֵאָ וּכְחֻכְמִים. יִבְרִייתָא שֶׁם מוֹ. יִשֶׁם בִּגְמָרָא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) **מגולה** – אלא יכסנה במפה. ואם לא כיסה, המצות כשרות. המחבר לא הביא חומרה זו, אבל למעשה, נכון גם לספרדים לחשוש לזה לכתחילה, כי אין בזה שום טרחה.¹

(ז) **חום התנור** – שלא יחמם ויחמיץ את המצות.

(ח) **שיעור מיל**² – מצוי שמדפיסים על גבי אריזת המצות "מהודרות 18 דקות". כוונתם, שהחמירו לכתחילה, שלא יעברו, מעת תחילת הלישה עד סוף האפיה, יותר משמונה עשרה דקות. וזאת חומרה, כי מעיקר הדין, רק עיסה שנותרה ללא טיפול שמונה עשרה דקות, מחמיצה.

(ט) **רביעית שעה וחלק מעשרים מן השעה** – יחד זה שמונה עשרה דקות.

1. כי כתב בפירוש שלישה תחת שמש גלויה אסורה. ועיין בכף החיים אות יד שמביא שיש מתירים בזה.

2. כאן המחבר כותב כי שיעור מיל הוא שמונה עשרה דקות. אבל יש בזה דעות נוספות, או עשרים ושתיים וחצי דקות, או עשרים וארבע דקות.

מקור השיטה ששיעור מיל הוא שמונה עשרה דקות, מובא בגמרא, שם אמרו כי הספק ההליכה של אדם ביום, מהזריחה עד השקיעה, הוא עשר פרסאות, שהן ארבעים מילין. וביום ממוצע, כגון בפסח ובסוכות, יש בדיוק שתיים עשרה שעות של ששים דקות בין הזריחה לשקיעה, ובסך הכל שבע מאות ועשרים דקות. ואם מחלקים שבע מאות ועשרים דקות לארבעים מילין, נמצא שמונה עשרה דקות למיל (18=40:720), יוצא איפה ששיעור מיל הוא שמונה עשרה דקות.

לחוש שהשהיות יצטרפו לשיעור מיל (י), או שיהיה במקום חם שממהר להחמיץ (יא) (הגהות מיימוני פ"ה ומדכי פרק אלו עוברין).¹ ואחר שנתעסקו בבצק ונתחמם בידים, אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ (יב).² ואם התחילו בשתי עיסות כאחת והחמיצה האחת (יג), בידוע שהחמיצה (יד) גם השנית, אפילו אין רואין בה סימני חימוץ (טו).³ ואם החמיצה עד שיש בה סדקים, אפילו לא נתערבו הסדקים זה בזה אלא אחד הולך הנה ואחד הולך הנה (טז), הוי חמץ גמור.⁴ ושובת הרא"ש כלל יד.⁵ משנה שם מח.⁶ משנה שם מח וכחכמים.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) **יצטרפו לשיעור מיל** – יש דעה, שהעיסה מחמיצה רק לאחר שלא התעסקו בה שמונה עשרה דקות ברצף. אבל יש דעה מחמירה יותר וסבורה, שאם לא טפלו בעיסה כמה דקות, ושבנו להתעסק בה, ושוב השהו אותה כמה דקות, כל הזמנים מצטרפים, וחוששים שהחמיצה.

(יא) **שממהר להחמיץ** – ואז היא תחמיץ אפילו בפחות משמונה עשרה דקות. לכן, למעשה, צריך להתעסק בעיסה ללא כל הפסקות עד האפיה.

(יב) **מיד יחמיץ** – אין הכוונה מיד ממש, כי זה לא אפשרי. אלא הכוונה, שאחר סיום הכנת המצה לאפיה, זמן החימוץ קצר משהיית מיל, ולכן צריך למהר בהכנסת המצה לתנור.³

(יג) **והחמיצה האחת** – בגמרא מובא שיש סימנים על העיסה שמעידים כי החמיצה, ואז היא אסורה, גם אם לא שהתה זמן מה בלא עסק.

(יד) **בידוע שהחמיצה** – על פי הסימנים שיוסברו בהמשך.

(טו) **אפילו אין רואין בה סימני חימוץ** – אין בהעדר הסימנים ראיה שלא החמיצה, וכיון שהמצה השניה שהתה באותם תנאים של המצה הראשונה שהחמיצה, סביר להניח שגם היא החמיצה.

(טז) **ואחד הולך הנה** – כאן המחבר מסביר מה הן סימני חימוץ, שהם סדקים המופיעים בבצק.

3. עיין ביאור הלכה ד"ה ואחר, שמצמצם דין זה דוקא למקרה בו אנו רואים שהבצק חם.

והאוכלו חייב כרת. ואם אין בו סדק אלא הכסיפו (פירוש, נשתנה מראיתו ללובן, ערוך) פניו, כאדם שעמדו שערותיו (יז), האוכלו פטור (יח). הגה: ואם המצה עשויה (יט) וירא שלא תבא לידי חימוץ, מותר לשברה ולחזור לעשותה כדי שהעסק יבטל החימוץ (כ); מיהו טוב לזהר לכתחלה (כא) (מהרי"ל בשם אגודה ורוקח).

סעיף ג

(כב) 'אם האשה שהיא לשה היא מקטפת במים (נג), לא תקטף באותם מים שמצננת בהם ידיה (כד) מפני שהם מתחממים ומחמיצים את העיסה, אלא יהא לה כלי אחר מלא מים שתקטף מ'מירא דרבא שם מב וכפרוש הר"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) **כאדם שעמדו שערותיו** – מפחד, שאז צבע פניו משתנה קצת ללבן.
 (יח) **האוכלו פטור** – כלומר אסור לאכול, כי יתכן שהעיסה החמיצה. אבל אין הדבר ודאי, לכן פטור מכרת.
 (יט) **ואם המצה עשויה** – כלומר רידד את העיסה והכינה לאפיה.
 (כ) **שהעסק יבטל החימוץ** – שבירה של ממש מבטלת את הליך ההחמצה שהחל. וכך נוהגים האופים מצות בתנורים קהילתיים, כי מצוי שהתנור לא מוכן, ועל אף שהכינו את העיסה ורידדו למצה, שוברים אותה, ומרדדים מחדש.
 (כא) **לכתחילה** – צריך להתארגן בצורה כזו, שבגמר הלישה והכנת המצה לאפיה, יהיה התנור פנוי לקבלת המצה.
 (כב) **הקדמה לסעיף** – להבנת הסעיף צריך לדעת שבעבר נהגו לבצע "קיטוף", כלומר הכניסו את העיסה במים לפני אפייתה, כדי לצננה ולעכב את הליך החימוץ, או כדי למנוע הדבקת העיסה בתנור, ולהקל בכך על האפיה. אין זו חובה, וברוב המקומות, כיום, נמנעים מן הקיטוף. הסעיף דן בזהירות המתחייבת, למי שכן נוהג לקטף.
 (כג) **מקטפת במים** – כלומר מכניסה את העיסה במים לפני אפייתה.
 (כד) **ידיה** – כלומר לא תכניס מצה, במים שנועדו לצינון ידיה.

בו (כה). הגה: ומיהו בעברה ולא צננה ידיה, מותר (כו) (רמב"ם פ"ה).

סעיף ד

אם לש אחר זמן איסור חמין (כז), אלו המים (כח) עם שאר המים שרוחצים בהם העריבה, לא ישפכם אלא במקום מדרון, כדי שלא יתקבצו במקום אחד ויחמיץ (כט). הגה: והכלים שמתקנים בהם המצות, והסכין שחותכין בו העיסה, יגררם תמיד בשעת עשייה שלא ידבק בהם הבצק (ל), ולאחר עשייה ידיהם וינגבם היטב לחזור ולתקן בהם פעם שנית (מהרי"ל) וזהו עדיף טפי ממה שנוהגין לגררן, כי אי אפשר לנקותן היטב על ידי גרירה (לא). והמחמיר יגררן ואחר כך ידיהן (לב) (דברי עצמו). וביום טוב מותר במשנה שם מב וגמרא מב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) שתקטף בו – אין ללמוד מזה שחובה לקטף, שהרי לשון המחבר בראש הסעיף הוא "אם האשה מקטפת", משמע שקיטוף המצה במים אינו חובה, וגם צינון הידים במים אינו חובה, כשהלש אינו מקרב ידיו לתנור.

(כו) מותר – אין הרמ"א חולק אלא מסביר את דעת המחבר. הצורך בצינון ידיים נועד דווקא כשהלש עוסק גם בהכנסת המצה לתנור, וידיו מתחממות. אמנם היום לא נהגו לקטף או לצנן ידיים במים, כיון שמקפידים להעסיק שני בני אדם בהכנת המצה, האחד לש, והשני אופה, לכן אין צורך בצינון הידים.

(כז) זמן איסור חמץ – כלומר מחצות ערב פסח.

(כח) אלו המים – שבכלים, בהם מקטפים (מצננים) את המצות או רוחצים ידים.

(כט) ויחמיץ – כי נכנס מעט קמח במים אלה.

(ל) שלא ידבק בהם הבצק – החשש הוא, שיחמיץ את העיסות.

(לא) על ידי גרירה – גירוד הבצק הדבוק אינו יעיל כרחיצה.

(לב) והמחמיר יגררן ואחר כך ידיהן – זה לא כל כך נוגע לימינו, שהכלים מתנקים בקלות.

לעשותו על ידי אינו יהודי (לג). ואם אין אינו יהודי, יטילם לצונן (לד), או יתנם לתנור שיאפה הבצק שעליהם. והעריבות שאפשר לתת דבר בתוכו, מותר להדיח (לה); וכן כל כיוצא בזה. ויש לזהר בעריבה שלשין בה שלא יהיה בו שום גומא או סדק שלא יוכל לנקרו אחר הלישה ותחמיץ, ואחר כך כשחוזר ולש בו, מתערב בבצק (לו) (מהרי"ל). ולא יתן העריבה על כר או כסת צמר בשעת הלישה, שמחמם העריבה; אבל על של עור, שרי (לז) (מהרי"ו).

סעיף ה

⁷עברה ולשה תחת השמש, הפת מותרת (לח).

⁸הרמב"ם בפרק ה שלא כדעת הרא"ש דאוסר.

שולחן ערוך כפשוטו

(לג) על ידי אינו יהודי – בסימן שכ"ג סעיף ו' ראינו שהדחת כלים בשבת אסורה, אם היא נעשית שלא לצורך שבת, על כן כלים ששימשו להכנת מצות ביום טוב, אסורים בהדחה. אבל הרמ"א מבהיר, שמותר להדיחן על ידי אינו יהודי, כי מותר לבקש מאינו יהודי לעשות איסור דרבנן, אם זה לצורך מצוה, ומניעת חימוץ היא מצוה.

(לד) יטילם לצונן – כדי שלא יחמיצו, וטרחה קטנה זו, מותרת ביו"ט.

(לה) מותר להדיח – מדובר בקערות, שאם הן נקיות, ניתן להכניס בתוכן דברים. אם כן אין בהדחתן הכנה לחול, אלא צורך יום טוב עצמו, לכן היא מותרת.

(לו) מתערב בבצק – היום משתמשים בקערות אלומיניום, שאין בהם סדקים, וניקיונם קל מאד.

(לז) על של עור שרי – כי בניגוד לצמר המחמם, אין העור מחמם. אבל כל זה לא מעשי היום, כי אופי המצות דואגים למשטחים מיוחדים למצות, ואין סיבה להניחם על כרים ועורות.

(לח) מותרת – המצה מותרת, כי על אף שהחום מזרז את הליך החימוץ, אבל אין בזה וודאות אלא רק חשש, לכן אם העיסה טופלה כמו שצריך, ללא שהיות, אין היא מחמיצה. אבל אם רואים שהעיסה הוחמה, אסור אפילו

פעיף ו

^פאם העיסה רכה, לא יוסיף בה קמח (לט) אלא עושה עיסה קטנה מגיבול קשה (מ), ויערבנה עם העיסה הרכה (מא). הגה: וירחיק המצות מהקמח, כי הקמח הנדבק בהן בא אחר כך בתבשיל, ומתחמץ (מב)

(מרדכי ר"פ אלו עוברין).

^פתרומת הדשן.

שולחן ערוך כפשוטו

בדיעבד. וכן אם שהתה על יד התנור והוחמה⁴.

(לט) לא יוסיף בה קמח – מחשש שלא יתערב בבצק, וישאר בעין. על כן בעת אפיית המצה, ישאר קמח זה כמו שהיה, ואחר כך, כשתוכנס המצה בתבשיל או במים, יחמיץ. במקרה שהעיסה קשה, מותר להוסיף מים.

(מ) עיסה קטנה מגיבול קשה – על ידי זה, כל הקמח ייהפך לעיסה.

(מא) ויערבנה עם העיסה הרכה – כדי שתהיה יותר קשה וכך יוכל לאפותה. אם לא עשה כן, המצה כשרה בדיעבד, כי אלה חששות רחוקות, שכן גם אם הקמח לא התערב עם העיסה, יש סיכוי רב שנאפה בזמן האפיה, ולא יוכל להחמיץ.

(מב) ומתחמץ – על כן, אלה שהתעסקו עם הקמח, יפשיטו את הסינרים, כדי שהקמח הנדבק בסינר, לא יפול על המצות האפויות.

4. משנה ברורה ס"ק מ"א.

סימן ת"ם

דיני מצת המצוה, ובו ז' סעיפים.

בהכנת המצה יש שני חיובים שונים. האחד, אודותיו למדנו בסימנים הקודמים, הוא שמירת המצה מחימוץ. והאחר, עליו נלמד כאן, שייך רק למצה הנאכלת בליל הסדר, והוא, לישה ואפיה לשם המצוה. עשיה ייחודית זו נלמדת מהפסוק "וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַמִּצּוֹת" (שמות יב יז), כלומר שמור על המצה מחימוץ¹, ומלבד זאת, שמרם לשם המצוה². כמו כן, יש בסימן זה דינים נוספים השייכים להכנת המצה, ולשימורה מכל חשש חימוץ.

סעיף א

^אאין לשין מצת מצוה ולא אופין אותה על ידי אינו יהודי (א), ולא על ידי חרש (ב) שוטה וקטן (ג).
^אטור בשם השאלתות ורב כהן צדק, וכן פסקו שאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אינו יהודי – כי עבודתם נעשית לשם משכורת, וללא כוונה לשם מצוה. אבל יהודי העוסק בלישה, מספיק שידע כי הלישה והאפיה נעשית עבור פסח. וטוב אם יאמרו הלישה לשם מצוה, והאפיה לשם מצוה.
(ב) חרש – שאינו שומע ואינו מדבר. ויש מקילים בחירשים של ימינו, כי מצליחים לתקשר ולהבין, אחר לימוד שפת הסימנים.
(ג) וקטן – בן פחות מגיל י"ג, ובת פחותה מגיל י"ב. הבאר היטב³ הביא, שיש

1. כמו שראינו בסימן תנ"ג סעיף ד'.

2. אמנם לא כל הראשונים מסכימים לחיוב זה, אבל המחבר פסק כמותם. [ועיין בביאור הלכה ד"ה אין דן אם חיוב זה הוא מן התורה או דרבנן. אמנם להרבה ראשונים (הרי"ף והרמב"ם) אין בכלל חיוב להכין את המצות לשם מצוה, אלא רק לדאוג שלא יחמיצו].

3. ס"ק ג'.

סעיף ב

¹הרא"ש היה משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתה ומזרז העוסקים בהם ומסייע בעריכתן, וכן ראוי לכל אדם לעשות, להטפל הוא בעצמו במצוה (ד).

¹שם.

שולחן ערוך כפשוטו

מקילים שקטן יעשה נקבים במצה.

יש מחמירים שלא להשתמש אלא במצות שנילושו ביד ולא במכונה, כי המכונה לא יכולה לכוון. ויש מקילים בזה, כי האדם הוא שמפעיל את המכונה, ודי שיכוין בהפעלתה לשם מצוה.

בסימן תע"ה נראה, שחיוב אכילת מצה מן התורה הוא רק בכמות של כזית. ועבור הכזית הזה טוב להחמיר שהמצה תהיה מצת יד, אבל מעיקר הדיון, אדם יוצא גם במצת מכונה⁴.

(ד) להטפל הוא בעצמו במצה – כלל גדול בכל המצוות, שמצוה בו יותר מבשלוחו (קידושין מא, א). כך למדנו בהלכות שבת, שגדולי חכמים עסקו בעצמם בהכנת הבית והסעודות לכבוד שבת, וכך הוא גם בעניין מצות מצה, ואשרי מי שיכול לעשות כן. אמנם לרוב אין זה אפשרי, כי אין לאדם את המיומנות והידע הנדרשים לזה. יש מקומות שמארגנים לישא ואפיה על ידי בעלי בתים. זה דבר מבורך, אבל בתנאי שיהא שם משגיח שיוודא כי דרישות ההלכה מקוימות כראוי. אחרת, זו חומרה המביאה לקולא. אמנם הלומד יפה את ההלכות, ומכשיר את תנורו, יכול לאפות בביתו.

4. מאחר ולרי"ף ולרמב"ם אין צורך בעשייה לשם מצוה. מה גם שיש דעות שהפעלת המכונה לשם מצוה נחשבת כוונה, ועל כן יש מקום גדול להקל.

סעיף ג

ה'הלש אחר זמן איסור חמץ (ה) יאמר בשעת לישה: כל פרורים שיפלו בשעת לישה ועריכה, וכן בצק הנדבק בכלים, אני מבטל אותם (ו), כדי שנמצא שמבטלן קודם חימוצן (ז).

^יטור, וכן כתב המרדכי בפרק ג דפסחים ושאר פוסקים. ^ישם במרדכי ושאר פוסקים.

סעיף ד

ה'אין עושין סריקין המצויירין דהיינו לצייר בפת כמין חיה ועוף (ח); 'אבל כל מה שעושים אותו במסרק כדי שלא יתפח (ט), וכן מה שמנקבין המצות מותר (י), ומכל מקום טוב למהר לעשותן שלא להשהות בהם (יא). הגה: יש לעשות המצות רקיקין (יב), ולא פת ^הברייתא פסחים לז. ^יטור, וכן כתב הכל בו.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **אחר זמן איסור חמץ** – כלומר, מערב פסח בחצות, עת נאסרת הבעלות על החמץ מן התורה.

(ו) **אני מבטל אותם** – כדי שלא לעבור באיסור בעלות על החמץ.

(ז) **קודם חימוצן** – כי אחר חימוצן, לא ניתן לבטלן. שכן נאסרו באכילה ובהנאה, וכאילו הפקיעתם התורה ממנו.

(ח) **כמין חיה ועוף** – כי הציור לוקח זמן, והמצה עלולה להחמיץ. אמנם בדיעבד, אין לאסור המצה.

(ט) **במסרק כדי שלא יתפח** – המסרק יוצר חריצים המונעים תפיחה. ואף אם על ידי זה נעשה גם ציור, הדבר מותר, כי הכוונה היא רק למנוע תפיחה.

(י) **מותר** – כי מטרת הניקוב למנוע את תפיחתה, כמו בסריקה, ולא ליפות את המצה.

(יא) **שלא להשהות בהם** – אין חובה לנקב, ועל כן יש למהר את הניקוב, כדי שלא תצא תקלה והעיסה תחמיץ.

(יב) **רקיקין** – כלומר דק מאוד, כמנהג האשכנזים.

עבה כשאר לחם, כי אין הרקיקין ממחרין להחמיץ (יג).

סעיף ה

י' אין עושין בפסח פת עבה טפח (יד).

י' רבי ירוחם ממשמעות הגמרא לז.

סעיף ו

ח' אין להקל במה שהחמירו הקדמונים שלא לעשות פאנדי"ש או פלאדוני"ש (טו).

ח' ארחות חיים.

סעיף ז

ט' אין ליתן ביצים שלמים במצה שתאפה עמהם (טז).

ט' שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) ממחרין להחמיץ – ספרדים ותימנים לא נהגו בחומרה זו. אבל צריך להיזהר שלא לעשותה עבה מאד, וכדברי השולחן ערוך בסעיף הבא.

(יד) פת עבה טפח – כי קשה שעובי כזה לא יחמיץ. וכבר כתבנו בסעיף ד' שהאשכנזים נוהגים לעשות מצות דקות מאוד, ואילו ספרדים ותימנים עושים אותם קצת יותר עבות. ובכל זאת כולן כשרות לכולם⁵.

(טו) פלאדוניש – עיסה עם מילוי כל שהוא, כי המילוי מונע אפיה טובה במקום מגעו.

(טז) שתאפה עמהם – כי יש חשש שבמקום הנגיעה המצה לא תיאפה יפה ותחמיץ.

5. עיין ביאור הלכה (ד"ה ויש) שמביא דעות שצריך לעשות המצות דקות ממש. אמנם בדיעבד מסכים שאין להחמיר כל זמן שאין בו עובי טפח. וגם מצות הספרדים והתימנים אף שאינן דקות כמו אלה של אשכנזים אבל אין הן עבות ולכן אין ספק שכולן כשרות בדיעבד.

סימן תס"א**דיני אפיית המצה, ובו ה' סעיפים.**

סימן זה עוסק באפיית המצה, ודן בכמה שאלות הנוגעים בדבר:
 א. הכשרת תנור בו אופים חמץ כל השנה.
 ב. טיב האפיה הנדרשת למניעת חימוץ העיסה.
 ג. באיזו צורה אוכלים את המצה.

סעיף א

^אתנור שאופים בו חמץ צריך ליזהר כשיסיקוהו כדי לאפות בו מצה (א), שילכו הגחלים על פני כולו, ואין די לו בלהבה, דכמו שבולע על ידי גחלים כך פולט על ידי גחלים (ב) ושיהו נצוצות נתזין ממנו (ג); הילכך אם הסיקוהו כמה פעמים קודם הפסח (ד) אינו מספיק אלא אם כן כיון להתירו לצורך פסח, כי שמא לא הלכו הגחלים על פני כולו כל זמן שלא כיון לכך. ויש נוהגים ^אטור בשם הרב רבינו יונה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **לאפות בו מצה** – בתנורים של ימיהם, היו הלחמים נאפים על קרקעית התנור, ולכן היתה רצפת התנור בולעת חמץ. כדי שיוכלו לאפות בו מצות, הכשירוהו בהנחת גחלים לוחשות על פני כל רצפתו, ובזה היה החמץ הבלוע כולו נשרף.
 (ב) **גחלים** – כי הסקת תנוריהם נעשתה בגחלים בוערות על רצפתו, לכן הכשרתו גם היא כך.
 (ג) **נצוצות נתזין ממנו** – כלומר חום הגחלים רב כל כך, עד שניצוצות ניתזים מרצפת התנור.
 (ד) **קודם הפסח** – ללא כוונה שיוכשר לפסח.

להטיל בו קרקע חדש כדי שלא יצטרכו היסק (ה); ומנהג יפה הוא (ו). הגה: וכשמכשירו על ידי היסק, טוב וישר הוא לחזור ולהסיק לצורך האפייה ולא לעשות הכל בהיסק אחד (ז) (תשובת מהרי"ב).

סעיף ב

^בטפא (פירוש, אחד מן הרעפין שמכסין בהם הגג (ח), קופי בלע"ז) של חרס חדשה (ט), לא שנא הסיקה מבפנים או מבחוץ (י), מותר כיון שהאור שולט תחתיה אף על פי שאין שלהבת עולה על גבה, מרתח רתח (יא) והפת נאפית מיד ואינה בא לידי חימוץ; אבל צריך להסיק ^בטור בשם רב נטרונאי.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **שלא יצטרכו היסק** – כי ההיסק הזה, קשה ליישום.
 (ו) **ומנהג יפה הוא** – אבל אינו חובה.
 (ז) **בהיסק אחד** – כלומר אחר ההכשרה בגחלים, יכבה את התנור, ויבעירו שוב לאפיית המצות. כי אם ההיסק של ההכשרה ישמש גם עבור המצות, יתכן שלא יסיקנו בחום הדרוש לכליוי החמץ הבלוע, מחשש שהמצות הנאפים ישרפו. אין זו חובה אלא זהירות לכתחילה. המחבר לא הביא חומרה זו, וגם לרמ"א, אם לא עשה כן, המצות כשרות.
 אדם המבקש לאפות מצות בתנורו הביתי, צריך להשתמש בתבניות חדשות, כי קשה מאוד להכשיר תבניות בהם נאפה חמץ כל השנה.
 (ח) **מן הרעפין שמכסין בהם הגג** – כלומר תנור העשוי עם רעפים אלה, ונקרא גם כוביא.
 (ט) **חרס חדשה** – כי אם היא ישנה, אי אפשר להכשירה.
 (י) **הסיקה מבפנים או מבחוץ** – הסיקה מבפנים פירושה, הנחת גחלים מעל המשטח, עליו מונחים המצות ונאפים. והסיקה מבחוץ פירושה, הבערת הגחלים תחת המשטח, עליו המצות נאפות.
 (יא) **מרתח רתח** – אין לחשוש שמא חום המשטח אינו חזק דיו לאפיית מצה, ויחמיצה, כי הוא אכן נעשה חם מאוד, עד כדי רתיחה, אפילו שהשלהבת אינה נוגעת בצדו העליון.

תחלה (יב), בין תנור בין כוביא, בין באלפס בלא מים (יג), בין בקרקע (יד), אבל להדביקו תחלה ואחר כך להסיק, ייש אוסרים (טו) וטוב ליזהר (טז). ¹ויש מי שאומר שראוי למחות שלא יעשו חררות (יז) ברמץ (פירוש, אפר חם (יח), צינורני בלע"ז).

²שם בשם רב עמרם. ³ארחות חיים.

סעיף ג

⁴המצה שנאפית עד שאם פורסין אותה אין חוטין נמשכים ממנה, יוצאים בה (יט). הגה: ויש ליזהר שלא ללקחה מן התנור קודם לכן (דברי ⁵ברייתא פסחים לז).

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) צריך להסיק תחלה – כדי שהמשטח ירתח בעת שמניחים עליו מצה לאפיה.

(יג) באלפס בלא מים – זוהי קערה רחבה, שניתן להשתמש בה גם עבור בישול. אבל הבישול, הרי הוא, כמובן, דבר לא אפשרי באפיית מצה. על כן כתב המחבר אלפס בלי מים. המחבר מציין כלים אלו, כי בזמנם השתמשו בהם לאפיה.

(יד) בין בקרקע – היתה גומא בקרקע, שאת דפנותיה הרתיחו, ואחר כך יצקו בה עיסה, שנאפתה מחום הקרקע המורתחת.

(טו) יש אוסרים – מחשש שהעיסה תחמיץ עוד טרם ירתח המשטח.

(טז) וטוב ליזהר – בדיעבד, המצה כשרה, כי אין זה אלא חשש רחוק.

(יז) חררות – הן מצות.

(יח) אפר חם – כי האפר, עם היותו חם, הולך ומצטנן. ויתכן שהמצה לא תיאפה יפה, ותבוא לידי חימוץ. גם בזה המצה כשרה בדיעבד, כי אין זה אלא חשש רחוק.

(יט) יוצאים בה – כי זה סימן שנאפתה יפה, ואם לאו, אין לאוכלה, כי יש חשש לחימוץ.

עצמו) ולהחזירה, כי תוכל לבא לידי חימוץ (כ) (מהרי"ל).

סעיף ד

יוצא אדם במצה שרויה והוא שלא נימוחה; אבל אם בשלה, אינו

יוצא בה (כא).

¹ברייטא שם מא וקרבי יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) לידי חימוץ – מצה שהוצאה מן התנור קודם השלמת אפייתה, יתכן שתחמיץ, אפילו ללא שהיית שמונה עשרה דקות, כי חמימות התנור מזרזת את חימוצה.

(כא) אינו יוצא בה – אחרי שהמצה נאפית מותר להשרותה במים, ולבשלה, כי אינה באה לידי חימוץ. אבל קיום המצוה נעשה דוקא בטעם המצה. וכשהשרו אותה במים, נותר בה טעם מצה, ובדיעבד ניתן לצאת בה ידי חובה¹. אולם כשבישלוחה, נתבטל ופג טעמה, ואין יוצאים בה ידי חובה².

היתר שריית המצה נחוץ מאד עבור הזקנים, כי בגיל מתקדם מצוי שהשיניים נושרות, ואכילת המצה בעודה נוקשה, קשה מאד³.

סעיף זה מלמד, כי אין שום איסור להכניס מצות במים או במרק. ומה שיש נוהגים לאסור מצה שרויה בפסח, מחשש לנוכחות קמח שלא נאפה במצה, והוא יחמיץ. זוהי חומרה בעלמא, כי על פי הדין אין לחשוש לזה. כמו כן מותר לעשות תבשילים מקמח מצה⁴.

1. ויש אומרים שלכתחילה לא ישרה אותה במים, וההיתר הוא בדיעבד, או לכתחילה לחולה או לזקן. והנצרך לזה, עדיף שישירה את המצה במים מבשאר משקים, כי המים פחות פוגעים בטעם המצה. עיין משנה ברורה ס"ק י"ז.

2. ויש אוסרים להשרות את מצת המצוה אפילו בכלי שני, אף שלגבי שבת פסקו שכלי שני אינו מבשל. כי יש אומרים שיש בישול אחר אפיה גם בכלי שני. אמנם בשעת הצורך, ניתן להשרות בכלי שני, כי יש על מי לסמוך, שהרי מעיקר הדין, כלי שני אינו מבשל, אפילו אחר אפיה.

3. הביאור הלכה (ד"ה יוצא) מביא גם עצה לפורר את המצה, ולאוכלה מפוררת.

4. ועיין שערי תשובה סימן ת"ס אות א' (י).

סעיף ה

י'אם אפו חמץ עם מצה, לא נאסרה אלא אם כן נגעה בחמץ
 ח"נוטל ממקום שנגעה כדי נטילת מקום (כב), והשאר מותר (כג).
 הגה: מצה שנתכפלה בתנור ודבוקה עד שאין שולט שם האש, אוסרים אותה
 תוך הפסח (כד), אבל שאר מצות שבתנור מותרים (כה); וקודם פסח אין
 לאסור רק מקום *דיבוקה (כו) (תה"ד סי' קכ"ז ופסקיו סימן קמ"ה). מצה נפוחה (כז)
 באמצעיתה, אסורה (כח). אבל אם עלה עליה קרום כדרך שעולה על הפת
 בשעת אפייה, מותרת (כט) (מהרי"ל). אם שני מצות שוכבות זו על זו בתנור
 יטור בשם רבנו תם. "בית יוסף לדעת הרא"ש שהביא הטור. * (ואם הוא בערב פסח
 לאחר זמן איסורו צריך לשער בששים כנגד הכפל, מהרש"ל בתשובה).

שולחן ערוך כפשוטו

- (כב) **נטילת מקום** – כעובי אצבע, כלומר שתי ס"מ.
 (כג) **והשאר מותר** – כי אין החמץ עובר אל המצה ללא נגיעה, וריח הלחם
 אינו אוסר⁵.
 (כד) **תוך הפסח** – כי המקום שנכפל ונדבק, לא נאפה כל צרכו, ויתכן
 שהחמץ. על כן המצה כולה נאסרת, כי אפילו אם החלק שהחמץ קטן מאוד,
 הלוא למדנו⁶ שבפסח עצמו, חמץ אוסר במשהו.
 (כה) **מותרים** – כמו שראינו בתחילת הסעיף, שאין חמץ הנאפה עם מצה
 בתנור אחד, אוסר את המצה.
 (כו) **מקום דבוקה** – כי לפני פסח, החמץ בטל בשישים. והפעפוע של החמץ
 המועט, ודאי שאינו יותר ממשהו.
 (כז) **מצה נפוחה** – מצה שנתגבהה במקום מסוים, בצורה בולטת, יותר משאר
 מקומות.
 (כח) **אסורה** – כי הנפיחות מעידה על חימוץ.
 (כט) **מותרת** – כי אין הקרום עדות על חימוץ.

5. כפי שמובא ביורה דעה סימן ק"ח, ש"ריחא לאו מילתא היא".

6. סימן תמ"ז סעיף א'.

קודם אפייתן, אסורים דהוי כמצה כפולה (ל) (מהרי"ו). וכן יש ליזהר שלא יגעו זה בזה בתנור בעודן לחין, כי אין האור שולט במקום נגיעתן ובאין לידי חימוץ (לא) (ב"י בשם ארחות חיים).

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) כמצה כפולה – כי במקום המגע, אין חום האש אופה לגמרי.
 (לא) לידי חימוץ – כשאפו בפסח עצמו, שתי המצות נאסרות. אבל אם אפו לפני פסח, די להוציא את מקום הדיבוק.

מה נקרא חמץ

סימנים תס"ב – תס"ז

מסימן זה עד תס"ז, השולחן ערוך דן בתנאים בהם דגן מחמיץ, ובתנאים בהם אינו מחמיץ.

סימן זה דן בהחמצת מי הפירות. סימן תס"ג דן אם נזול החיטה מחמיץ. סימן תס"ד עוסק במיני תיבול, אם מחמיצים אם לאו. המורסן, שהוא קליפת החיטה, נידון בסימן תס"ה. בסימן תס"ו נידונו סוגי משקים שונים, וסימן תס"ז דן אם דגנים שבאו עליהם מים, לפני שנטחנו, מחמיצים.

סימן תס"ב – דין מי פירות אם מחמיצין, ובו ז' סעיפים.

סעיף א

^אמי פירות (א) בלא מים אין מחמיצין כלל. ומותר לאכול בפסח מצה שנלושה במי פירות אפילו שהתה כל היום (ב), ^באבל אין יוצא בה ידי חובתו מפני שהיא מצה עשירה (ג) וקרא כתיב לחם עוני (דברים טז, ג).

^אטור בשם רבנו יונה ממימרא דרבי שמעון בן לקיש, פסחים לה ע"א. ^בשם בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מי פירות – ובכללם ביצים, שמנים, ומיצים למיניהם.

(ב) אפילו שהתה כל היום – מכאן נלקח ההיתר עבור עוגיות כשרות לפסח, הנלושות במי פירות.

(ג) שהיא מצה עשירה – אמנם אין היא חמץ, אבל גם לא ניתן לצאת בה ידי חובה.

פעיף ב

^ימי פירות עם מים ממהרים להחמיץ יותר משאר עיסה הילכך אין ללוש בהם (ד); ^יואם לש בהם, יאפה מיד (ה).

^יטור מברייטא דאין לשין וכו' שם (לו ע"א). ^ישם בברייטא וכחכמים.

פעיף ג

^המותר ללוש ביין אף על פי שאי אפשר לו בלא טיפת מים שנופלת בשעת הבציר (ו), ואף לכתחלה רגילים ליתן מים (ז)

^הסמ"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) **אין ללוש בהם** – מחשש שהעיסה תחמיץ בשהייה קטנה. אמנם אין זה אלא חשש, לכן בדיעבד, אם לא ראה סימני חימוץ, מותר¹.

(ה) **יאפה מיד** – כשאופה מיד, אין זמן להחמיץ.

(ו) **שנופלת בשעת הבציר** – בשעת הבציר יורד גשם. לכן, בעת סחיטת הענבים, מעורב קצת מים. עם זאת, למרות המים שבו, אין היין נחשב כממהר להחמיץ, כי המים בטלו והפכו לייץ². ורק בשעת הלישה אסור להכניס יין ומים לקמח, כי עיסה כזו ממהרת להחמיץ.

(ז) **רגילים ליתן מים** – לפני שנסביר מדוע הכניסו מים ביין, עלינו לדעת שיין הגויים הוחשב יין נסך, עקב מנהגם לנסך יינם לעבודה זרה, ונאסר מן התורה. איסור זה, עקב שכיחותו, החמירו בו מאד, וגם "ניצוק" נאסר. כלומר, זרם היין, כשנמזג מכד יהודי לכדו של גוי, ובו כמה טיפות יין, יוצר חיבור, שאוסר גם את יין היהודי. מגודל החומרה, לא ניתן לבטל איסור זה ברוב היתר, כי תערובת מין במינו, ביין נסך, אינה בטלה בשישים, אלא אפילו משהו אוסר.

1. עיין משנה ברורה ס"ק ח'. ודע שלפי הרמב"ם והרי"ף גם מי פירות שנתערב בהם מים, אינם מחמיצים.

2. המשנה ברורה (ס"ק יא) הביא דעות, שרק אם היין תסס אחר חדירת המים, אז הם בטלים. אמנם מותר לסמוך על דעת המחבר, וגם אם חדרו מים לייין אחר תסיסתו, ניתן ללוש עמו.

בשעת הבציר כדי להתיר נצוק (ח). ואף על פי כן אין לחוש להם, הואיל וכבר נתבטלו המים ביין קודם שלשו העיסה.

סעיף ד

ימי בצים ושאר משקים, כולם הוו בכלל מי פירות (ט). הגה: ובמדינות אלו אין נוהגין ללוש (י) במי פירות, ואפילו לקטוף המצות (יא) אין נוהגין, רק לאחר אפייתן בעודן חמין (יב), ואין לשנות אם לא בשעת הדחק לצרכי חולה או זקן הצריך לזה (יג).

¹טור בשם רבנו תם והרא"ש בפרק ב דפסחים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) **כדי להתיר נצוק** – הנצוק המדובר הוא זרם היין מכלי היהודי לכלי הגוי, שיתכן וייצור איסור, כפי שהוסבר. איסור זה ניתן למניעה, על ידי תוספת מים ליין היהודי. וכשיין נסך מתערב מין בשאינו מינו (כלומר אם מתערב בנוזל שטעמו שונה), הרי הוא בטל בשישים. לכן נהגו להוסיף מים ליין היהודי, כדי למנוע מראש איסור זה.

(ט) **בכלל מי פירות** – הם לבדם אינם מחמיצים, ובצירוף מים ממהרים להחמיץ.

(י) **אין נוהגין ללוש** – כי יש דעה בראשונים שסוברת שמי פירות כן מחמיצים, ואף שדעה זו היא דעת יחיד, לכתחילה, חוששים לה³.

(יא) **ואפילו לקטוף המצות** – כלומר אחר הכנתם לאפיה, וטרם כניסתם לתנור, אין לזלף עליהם מי פירות.

(יב) **בעודן חמין** – כי בסיום האפייה, כל הקמח כבר נאפה, ולא שייך בו חימוץ.

(יג) **הצריך לזה** – כי מעיקר הדין, הרי הלכה היא שאינם מחמיצים. וגם למנהג אשכנז, אין עיסה כזו נחשבת חמץ. לכן, אף שנמנעים מאכילת מצה עשירה, מותר להם לשמרה בבית, ואין בו איסור בל יראה.

3. ויש מסבירים, שחוששים שמא התערב מים.

פעיף ה

¹הלש עיסה במי פירות, טוב לעשותה פחות משיעור עשרון (יד), כדי שלא תתחייב בחלה (טו).

¹סמ"ק סימן ריט בשם רבנו נתנאל, מפני שאינה מקבלת טומאה, ואסור לשרפה, ואסורה לטמאים, כדלעיל בסוף סימן תנ"ז בהג"ה, ועיין ביורה דעה סימן שכ"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

פוסקי דורנו נחלקו לגבי עוגות מצה עשירה "פפושדו". אמנם למעשה, אפשר לסמוך על המתירים⁴.

(יד) פחות משיעור עשרון – שיעור עשרון הוא 1.560 קילו⁵.

(טו) שלא תתחייב בחלה – יש מחלוקת ראשונים אם עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה. הסוברים שהיא חייבת, מצריכים לברך על ההפרשה. אבל לסוברים שאינה חייבת, זו ברכה לבטלה. על כן טוב להימנע מלישת עישור, כדי שלא להכנס לספק זה. הסיבה שהמחבר כתב זאת רק בלשון "טוב" היא, משום שאין כאן איסור. ואם לש עישור, יפריש חלה, ויברך, כפי שפסק המחבר ביורה דעה (סימן שכט סעיף ט)⁶. את החלה לא יכול לשרוף, אלא יניחנה בצד עד שתתקלקל מעצמה, ואז יזרקנה.

4. המחמירים חוששים שמא מכניסים חומרים מסוימים בעוגה, שבכוחם ממהרים את החמצתה, או שמא ביין היה קצת מים, ועוד שאר חששות. ואולם הרב עמאר, בתשובתו, דחה את כל החששות. ראה שו"ת שמע שלמה סימן י"ג.

5. ראה לעיל סימן תנ"ו סעיף קטן ג'.

6. המחבר סותר את עצמו, לכאורה. הנה בהלכות חלה פסק, כאמור, שעיסה הנילושה במי פירות, חייבת בחלה, ולא התחשב בדעת החולקים, בעוד שאצלנו התחשב בדעתם. לכן כתבנו שכאן לא אסר, אלא רק נתן עצה כיצד לצאת ידי כל הדעות.

מלבד האמור, יש טעם נוסף מדוע חילק המחבר בין דבריו בהלכות חלה לדבריו כאן: עיסה הנילושה נטמאת במים שבה, כי לאחר שהקמח בא במגע עם מים, הוא מוכשר לקבל טומאה, וכיון שכולנו טמאי מתים, מגע ידינו מטמא את הקמח, נמצא שהחלה טמאה ומותר לשרפה. אבל כשנילושה רק במי פירות, אין הקמח מוכשר לקבלת טומאה, והחלה נותרת טהורה, לכן נאסר לשרפה. מציאות כזו, יוצרת חשש שמא יאכלנה. לכן אפשר לייעץ שילוש עיסה שאין בה שיעור, וממילא תפטר מחיוב חלה.

סעיף ו

החטה שנמצאת בדבש או ביין וחומין, מותר (טז), ובלבד שלא נתערב בהם מים (יז).

^ח טור ודלא כהירושלמי, וכן כתב הרא"ש בפרק ב דפסחים.

סעיף ז

ט"ש לברר המלח קודם פסח מחטים שלא יהיו בתוכו, כי כשהמלח מתלחלח הוא נכנס מעט מעט בחטים ומתחמין (יח).

^ט הגהת מיימוני פרק ה.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) מותר – שהרי הכלל הוא, שמי פירות אינם מחמיצים. והרמ"א לא אסר כאן, כי מנהג איסור מי פירות הוא חומרא, והחשש שהחיטה תחמין קטן, על כן לא הוסיף חומרה על חומרה⁷.

(יז) שלא נתערב בהם מים – כי אז המשקה ממחר להחמין.

(יח) ומתחמין – המלח נחשב כמים, כי יצירתו מן המים המלוחים. כיום, שלא נמצאים חיטים במלח הקנוי, נידון זה אינו מעשי.

ואולם כשלשים קמח בכל ימות השנה, אין כזו בעיה כמעט, כי לא מונעים מגע מים בקמח, ולכן נעשה מוכשר לטומאה, ואין איסור לשרפה.

טעם זה, שאין המשקה מכשיר את העיסה לקבלת טומאה, שייך רק בחלק מן המשקים, כי יש משקים, שמכשירים לקבל טומאה כמים, והם: יין, חלב שמן זית ודבש דבורים.

7. ראה גם בשולחן ערוך הרב (סימן תסב סעיף י) שהביא סיבה נוספת מדוע לא העיר כאן הרמ"א, וכך כתב: "אפילו למנהגינו שאנו חוששין בכל מי פירות, שמא נתערב בהם מים, אף על פי כן אין להחמיר בחטה הנמצאת בתוכם, כי חששא זו אינה כדאי אלא לאסור לכתחלה, שלא ללוש בהם עיסה, ושלא לעשות מהם תבשיל עם קמח. אבל בדיעבד, לא היה כדאי לאסור בשביל חששא זו, ואין אנו מחמירין אף בדיעבד, אלא כדי שלא יעשה כן פעם אחרת לכתחלה, אם נתירם לו לאכלם בפסח. אבל בדבר הנעשה מאיליו, כגון חטה שנפלה לתוך מי פירות, אין להחמיר בדיעבד".

סימן תס"ג

אם מותר לחרוך שני שבלים יחד ודיני כרמל, ובו ג' סעיפים.

סעיף א

^אמותר לחרוך שני שבלים ביחד (א), ולא חיישינן שזאז יצאו מים מאחת לחברתה (ב), שהם מי פירות ואינם מחמיצים (ג).
^אפסחים מ ע"א וכרבא.

סעיף ב

^בותיקא, שהוא תבשיל העשוי משמן ומלח עם קמח, מותר (ד),
^בזהו לא יחא בו מים (ה). הגה: ולדין שנוהגין להחמיר במי פירות,
^בשם לט ע"ב. ^בברייטא שם, וכמבואר בסימן דלעיל סעיף ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שני שבלים יחד** – החריכה היא ייבוש השיבולים באש, כדי לעשותם ראויים לאכילה. וכשמים אינם מעורבים בהליך זה, חוס האש אינו מחמיצים.
(ב) **מאחת לחברתה** – חימום השיבולים מוציא מהם נוזל מסוים, שאינו מחמיץ, כפי שראינו בסימן הקודם, שכל מי פירות אינם מחמיצים.
(ג) **ואינם מחמיצים** – החידוש הוא שמי דגנים גם נחשבים מי פירות שאינם מחמיצים.
(ד) **מותר** – למרות שבסוף הסימן הקודם ראינו כי המלח נחשב כמים, ובכוחו להחמיץ, כאן מדובר שמלבד המלח המועט שנוסף לשמן, אין מים בדגנים, וכיון שהמלח אינו ממש מים, לא אומרים שיש כאן תערובת מי פירות ומים, שממהרת להחמיץ.
מכאן מוכח, שמותר להשתמש במלח באפיית מצה עשירה (קמח, מי פירות, ומלח)¹.
(ה) **שלא יחא בו מים** – כיון שמי פירות המעורבים במים ממהרים להחמיץ,

1. ראה הערת איש מצליח על משנה ברורה (תסג הערה 3).

גם זה אסור (ו).

סעיף ג

כרמל (ז) שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו, אין מבשלים הקמח שלו במים שמא לא נקלה באור יפה ונמצא מחמיץ כשמבשלים אותו (ח), הוכן כשמוללין (ט) הקדירות (*החדשות (י) (פירוש, שנותנים קמח לתוך המאכל להקפות (יא)), אין מבשלים בהם, אלא ^ישם מימרא דמר זוטרא. הלשון רמב"ם בפרק ה. ^כ(פירוש, שאסור להשתמש בפסח בקדירות ישנות).

שולחן ערוך כפשוטו

כפי שלמדנו בסימן הקודם.

(ו) **גם זה אסור** – זו שיטת הרמ"א (בסעיף ד בסימן הקודם), שהנוהגים כמנהג אשכנז צריכים להחמיר. אלא שגם למנהגם, מותר להקל בזה עבור זקן וחולה. (ז) **כרמל** – הכרמל הוא שיבולים מלאים גרגירי חיטה, או גרגירים לא טחונים, שצולים באש, ואז אכילתם קלה ונוחה. הכרמל אינו חמץ, כי לא נתחמם במים.

(ח) **כשמבשלים אותו** – כלומר מן התורה קמח קליות כשר לפסח, אבל אם לא נצלה לגמרי, הרי קמחו יכול להחמיץ, לכן אסרו חכמים להשתמש בקמח זה.

(ט) **כשמוללין** – מלילה האמורה כאן היא שימת קמח במים חמים מאד. העקרון הוא, קמח שנתבשל במהירות, אינו נעשה חמץ.

(י) **הקדירות החדשות** – בזמנם, לא היו הקדירות החדשות חזקים דיים. כדי לחזקם, בישלו בהם קמח מעורב במים. בפסח, אסור לעשות כן, אף שמעיקר הדין, רק עיסת קמח ומים מחמיצה, עם זאת אסרו חכמים בישול כזה, שמא חום המים לא יהא גבוה כנדרש, וזה יגרום לחימוץ הקמח.

(יא) **להקפות** – דברים אלה אינם פירוש לדברי המחבר, אלא פירוש אחר מדוע מוכנס הקמח למים. בכל תבשיל יוצא קצף לכלוך על פני הסיר. לצורך הסרתו מן הקדירה, נהגו להכניס קמח במים הרותחים, והוא שאב זוהמה זו. פעולה זו גם היא אסורה, מחשש שחום המים לא יהיה גבוה כנדרש, והקמח

מצה אפויה שחזר וטחנו אותה (יב).

שולחן ערוך כפשוטו

יחמין.

(יב) שחזר וטחנו אותה – כבר ראינו בסימן הקודם, שאין חשש להשתמש בקמח הנעשה ממצה, כי כולו נאפה כראוי בתנור, ואין לחשוש לקמח בלתי אפוי. היתר זה הוא גם לספרדים וגם לאשכנזים².

2. יש מחמירים בזה, אבל דעת המחבר והרמ"א אינה כן, לכן אין כל חובה להחמיר בזה.

סימן תס"ד

חרדל שנתערב בתוכו קמח, ובו פעיף אחד.

פעיף א

^אחרדל או שאר מיני טיבול שיש בהם מים, אין נותנין בהם קמח (א); ואם נתן לתוך החרדל (ב), יאכל מיד ולא ישהנו שמא יחמיץ (ג), ובשאר מיני טיבולין כיון שאינם חדין כמו חרדל, ודאי יחמיץ, וצריך לשרפו – אם הוא אחר זמן איסור חמץ (ד). הגה: והמנהג שלא לאכול חרדל כלל בפסח, אפילו נתערב קודם פסח, דהוי כמיני קטניות שנוהגין בו איסור (ה) (הגהות מיימוני ריש פרק ה ותרומת הדשן סימן קי"ג).
^אמשנה פסחים מ ע"ב וכתנא קמא וכדמפרש לה רב כהנא.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **אין נותנים בהם קמח** – כי כמעט ודאי שהקמח יחמיץ.
 (ב) **נתן לתוך החרדל** – שחריפותו הגדולה מונעת את ההחמצה המיידית של הקמח, יכול לתקן אם ימהר לאכול. אבל לכתחילה לא יתן בו קמח.
 (ג) **שמא יחמיץ** – כי לאחר שהות, הקמח כמעט ודאי יחמיץ.
 (ד) **אחר זמן איסור חמץ** – כי בתערובת קמח ומים, הקמח נעשה חמץ גמור.
 (ה) **שנוהגין בו איסור** – כמו שראינו, שבני אשכנז נמנעים מאכילת קטניות בפסח.

סימן תס"ה

דיני מורסן בפסח, ובו ג' סעיפים.

המורסן הוא קליפת החיטה. בסימן זה אנו למדים שגם קליפה יכולה להחמין, למרות שאם יכינו ממנה מצה, לא ניתן לצאת בה ידי חובת המצוה¹, כי אין זה עיקר הדגן.

סעיף א

^אאין שורין מורסן לתרנגולים בשום פנים (א), ולא חולטין (ב).
הגה: וכשנותנים להם שעורים או חטים לאכול, יזהר שלא להשליכם במקום לח שיבוא לידי חימוץ (ג) (מהרי"ו).
^אמשנה פסחים לט ע"ב. ^בטור בשם הגאונים וכדלעיל.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) בשום פנים – כי לאחר שרייה במים, מחמיצים.
(ב) ולא חולטין – חליטה, היא הכנסת קמח למים רותחים. מעיקר הדין, היא אינה מחמיצה, כי הקמח מחמין דווקא במים לא רותחים. אף על פי כן, אסרו חכמים את החליטה, מחשש שחום המים לא יהא גבוה דיו, ויחמין את הקמח.
(ג) לידי חימוץ – זו דעת הרמ"א².

1. כמבואר בסימן תנ"ד סעיף א'.

2. הכף החיים אות י"ב, מביא שיש נוהגים להאכיל לבהמות דווקא קטניות גם במקום יבש כדי להימנע מכל חשש. אמנם גם הוא מודה שאין בזה איסור.

סעיף ב

י' אין האשה שפה מורסן (ד) על בשרה (ה), אפילו יבש (ו).
 יחשנה שם, וכתב הרא"ש שם, דהאידנא יש למנען, וכן כתב הטור בשמו.

סעיף ג

י"אם שפשפו מורסן באווז לח ממים, יש מי שאומר שהאווז אסור (ז). הגה: והכי נהוג לענין איסור חמץ שהוא במשהו (ח), ויש ליזהר שלא להבהב העופות (ט) בקשין (י), שמא יהיו שם חטים או דגן מחומץ ויתן טעם בעופות בשעת ההבהוב (יא).
 י"טור בשם אבי העזרי.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) שפה מורסן – בימיהם, נהגו לרחוץ בחדרי זיעה, ואחר שהגוף הזיע ונשטף במים, שפשפו את עור הבשר במורסן. אלא שבפסח, אם שפשפו את המורסן כשעדיין היה מים על עור הבשר, חששו שיחמיץ. וגם על עור שכבר נתייבש אסרו לשפשף, לבל יבואו לשפשף על בשר רטוב.
(ה) על בשרה – כשהוא רטוב, שמא יחמיץ את המורסן.
(ו) אפילו יבש – כשהוא יבש, חששו שיעשו זאת גם כשהעור אינו יבש.
(ז) שהאווז אסור – כי כאמור, שייך חימוץ במורסן.
(ח) שהוא במשהו – אף שמעיקר הדין החשש של חימוץ רחוק, אבל בגלל שחמץ בפסח אוסר במשהו, מחמירים.
(ט) להבהב העופות – הבהוב העופות הוא העברתן מעל להבת אש וצריבתן בחום היוצא.
(י) בקשין – קש, הוא הגבעול בתוכו החיטה צומחת.
(יא) בשעת ההבהוב – זו חומרה, כי נוכח חומרת איסור החמץ בפסח, שאוסר אפילו במשהו, אוסרים גם הבהוב באש היוצא מדליקת הקש, אף שחשש החימוץ רחוק מאד.

סימן תס"ז

אם הרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצים, ובו ו' פעיפים.

עד כה ראינו שמי פירות ומי ביצים אינם מחמיצים. סימן זה דן על משקים שכן מחמיצים.

פעיף א

^אלא ילעום אדם חטים ויתן על גבי מכתו, מפני שהן מחמיצות, שהרוק מחמיץ (א).
^אמשנה פסחים לט ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שהרוק מחמיץ – אין הרוק נחשב כמי פירות, אלא כמים. אין להתרפא בפסח מחמץ, כי החמץ אסור בהנאה. אמנם מותר לבלוע תרופות אפילו אם במרכיביהם יש חמץ, כיון שאין שיעור כזית בתרופה, וזה מיקל את חומרת האיסור¹, ויש לצרף לזה את העובדה שצורת החמץ השתנתה, ויש דעות שבכך האיסור מתבטל². וגם, הרי האיסור נפסל מאכילת כלב, אחר שיצא מגדר אוכל³. ועוד, הרי הכנסתו לגוף נעשית בבליעה, והנאה שלא כדרך הנאתו מותרת לחולה, אף שאין בו סכנה⁴. ומה שהרבנות מוציאה רשימה של תרופות נטולות חשש חמץ, זהו בעיקר הידור, כי מעיקר הדין כל

1. עיין תוספות שבועות כ"ג, ב' ד"ה דמוקי לה שחצי שיעור אף שאסור מן התורה אין בו לא לאו ולא עשה אלא איסורא בעלמא.

2. רבנו יונה על הרי"ף (ברכות לא, ב).

3. עיין שולחן ערוך תמ"ב, ט' ומשנה ברורה ס"ק ט' ואגרות משה אורח חיים חלק ב' סימן צ"ב ויחווה דעת חלק ב' סימן ס'.

4. על פי המובא בגמרא (פסחים כד, ב – כה, ב).

סעיף ב

^בהנותן שעורים לבהמתו ומצא בהם ריר (ב), צריך לבערם (ג).
הגה: אבל מסתם אין לחוש (ד), הואיל וכבר בטל (ה) (דעת עצמו). ויש מחמירין
לבער כל הנותר מן הבהמה, אף על פי שאין רואה עליו ריר (ו) (מרדכי ריש פרק
אלו עוברין בשם הרוקח).
^בטור, וכן כתב המרדכי בשם רוקח בפרק ג דפסחים.

סעיף ג

^גישק מלא קמח שנתלחלח מזיעת החומה (ז), מותר (ח); ^דויש
אוסרים (ט).
^גטור בשם אביו הרא"ש בפרק ב דפסחים. ^דטור בשם רבי אליעזר מגרמיזא.

שולחן ערוך כפשוטו

התרופות הנבלעות מותרות⁵, וכן מותר למרוח משחה, אף אם יש בה תערובת
חמץ, כי אין זה ראוי לאכילה כלל.
(ב) **ומצא בהם ריר** – הריר הוא כמין נוזל עב היוצא מפי הבהמה.
(ג) **צריך לבערם** – כי דינו של ריר הבהמה כדין רוק האדם.
(ד) **אין לחוש** – כלומר, אם לא מצא ריר, אין לחוש להמצאותו.
(ה) **וכבר בטל** – בערב פסח הרי ביטל את חמצו. ולדעת הרמ"א, כלול בביטול
זה כל חמץ שאמור להכנס תחת בעלותו בתוך הפסח.
(ו) **שאין רואה עליו ריר** – חוששים שהיה ריר, ולא שם לב. על כן נהגו לצמצם
את כמות החיטים או השעורים הניתנים לבהמה לאכילה, שלא תהיה יותר
ממה שסביר שתאכל⁶.
(ז) **מזיעת החומה** – מרטיבות הקיר.
(ח) **מותר** – כי זיעת החומה אינה נחשבת מים.
(ט) **ויש אוסרים** – הם סוברים שזיעת החומות מחמיצה. מעיקר הדין, אפשר

5. ועיין בספרי בעקבות המחבר (חלק ב סימן כד), שם הארכתי בדין זה, והבאתי עוד פוסקים
רבים הסבורים כך.

6. משנה ברורה ס"ק ה'.

סעיף ד

הנפלו מים על קמח, או נתלחלח השק, יאחוזו בידו כל המקום המלוחלח בשק עד שיריק כל הקמח שבשק (י); ואם אי אפשר לעשות כן, ירקד הקמח (יא) והשאר מותר (יב). ודווקא כל זמן שהוא מלוחלח, אבל אם נתייבש הלחלוחית לא מהני ריקוד, דמיפרך (יג) ומתערב עם השאר ואסור לאכלו בפסח (יד), אלא השם. 'מרדכי בשם ר"י מוינא בפרק ב' דפסחים.

שולחן ערוך כפשוטו

לסמוך על המקילים, על פי הכלל ההלכתי "סתם ויש אומרים, הלכה כסתם". אמנם לכתחילה, יזהר שלא להניח שקיות קמח במקום שמצויה בו רטיבות.

(י) שיריק כל הקמח שבשק – יש חשש גדול שהקמח עליו נפל מים, החמיץ. על כן צריך להפרידו משאר הקמח שבשק, ולהשתמש רק בו.

(יא) ירקד הקמח – כלומר יסנן את הקמח.

(יב) והשאר מותר – כי הקמח שהחמיץ, התעבה, ולא יעבור דרך הנפה.

(יג) דמיפרך – שמתפורר. כלומר, אחר שנתייבש, הוא מתפורר, ושב להיות דק כשאר הקמח, ובלתי אפשרי לסננו.

(יד) ואסור לאכלו בפסח – גם אם נתערב בערב פסח, כי יש דעות, שאף כשנתבטל לפני פסח, אסור בפסח. וגם למקילים, הרי לא הקילו כולם אלא

ירקדנו (טו) וישמרנו עד אחר הפסח (טז); ואם נתייבש בפסח, אסור להשהותו (יז).

סעיף ה

הטל, מחמיץ (יח). וכן מי רגלים^ט ומי הפה והחוטם והעין^י ירושלמי. רבנו ירוחם וארחות חיים.^י שם בארחות חיים.

שולחן ערוך כפשוטו

בתערובת לח בלח, אבל נתערב יבש ביבש, הרי יש מחמירים.⁷
(טו) ירקדנו – כלומר ינפה בנפה. ואם ימצא קמח שהחמיץ ולא התפורר, יוכל להוציאו.
(טז) עד אחר הפסח – ישמור את הקמח שעבר בנפה, כי גם אם נשאר חמץ, הרי הוא פחות מאחד חלקי ששים (1/60), ובטל.
(יז) אסור להשהותו – מחשש שכמות החמץ שבכל הקמחים היא כזית חמץ, ויעבור על איסור השהיית חמץ בפסח.
(יח) מחמיץ – כי הטל הוא מים.

7. כתבנו לאסור בנתערב קודם פסח, כי נראה שהמחבר לא רצה לעשות שתי קולות, גם לדחות את שיטת הרמב"ם, שלדעתו חמץ חוזר וניעור בפסח, והשולחן ערוך (בסימן תמב סעיף ד), הביא לשונו. וגם לדחות את השיטות שבנתערב יבש ביבש אומרים חוזר וניעור. שהרי יתכן שקמח נחשב יבש ביבש, כמו שנידון בט"ז (סימן תנג ס"ק ב), אם קמח נחשב יבש ביבש או לח בלח, ולכן לדעת המחבר יש לאסור גם בנתערב קודם פסח. ואף שהמחבר פסק בסימן תמז כסתם, בכל זאת, שיטת המחמירים לא נדחתה לגמרי, כפי שאפשר להיווכח מדברי הבית יוסף (בסימן תמב, ד ובסימן תנא אות כז ד"ה כתב המרדכי). וראה דברינו בסימן תמב (הערה 4).

פירוש אחר בדעת המחבר, הובא במ"א, שהסביר כי הקמח עליו נפלו טיפות מים, נחשב כמו פירורין, ואינו בטל, כי אינו מתערב טוב ואינו מתחבר עם הקמח, וכך פירש המשנה ברורה ס"ק ט"ז. אבל לפרש כך את דברי המחבר זה קצת דוחק כי כתוב מפורש בשולחן ערוך דמיפרך, לכן פירשנו בדרך אחרת, וה' יצילנו משגיאות.

והאוזן (יט); ודם (רבינו ירוחם) וחלב וזיעת אדם, אינו מחמיץ **(כ)** (טור).

סעיף ו

'קמח שנפל עליו דלף **(כא)**, אפילו כל היום, אינו בא לידי חימוץ, 'יהוא שיהיה הדלף טורד בלי הפסק **(כב)**; ויאפנו מיד לכשיפסיק, ואם הוא מסופק אם הדלף טורד אם לאו, אסור **(כג)**.
'ברייטא שם לט ע"ב. 'שם בגמרא. 'הרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) והאוזן – נוזלים אלו מחמיצים, ואינם נחשבים מי פירות. אמנם אין זה מעשי כלל.
(כ) אינו מחמיץ – אם במקרה נזל דם על העיסה⁸, או טפטפה איזו טיפת זיעה על הבצק, אין זה מחמיץ. וחלב, הרי מותר לכתחילה ללוש את העיסה בחלב.
(כא) דלף – טיפות מים שנופלות זו אחר זו ברציפות.
(כב) טורד בלי הפסק – גם זה לא מעשי כלל.
(כג) אסור – כי זה ספק של תורה, לכן דינו לחומרה.

8. דם האדם אסור מדרבנן, משום מראית עין. אמנם כאן מדובר שנבלע בעיסה ואינו נראה לעין, ובמקרה כזה אינו נאסר, כפי שלא נאסר דם מפצע בתוך הפה, שמתערב עם האוכל (עיין שולחן ערוך יורה דעה סימן סו, סעיף י).

סימן תס"ז

דין חטים שנפל עליהם מים ותבשיל שנמצא לתוכו חטה, ובו ט"ז סעיפים.

בסימן זה יש שני חלקים:

החלק הראשון, מסעיף א' עד סעיף י', מבהיר את דינם של זרעוני חיטה, לא טחונים, שבאו במגע עם מים. בדרך כלל, החימוץ נעשה בקמח דגנים שבא במגע עם מים. ואולם בתנאים מסוימים, יכולים גם זרעוני דגנים שאינם טחונים להחמיץ, במגע עם מים. אם כן, לא כל מגע במים מחמיץ, כפי שראינו בחליטה¹, שמעיקר הדין, אין מים רותחים הנשפכים על דגנים מחמיצה (אלא שהגאונים אסרו זאת, כי איננו בקיאים בהכנת חליטה).

בחלק השני, מסעיף י"א עד סעיף ט"ו, נדון באיסור "משהו חמץ", היכן מחמירים, והיכן לא. ונראה, כי מעיקר הדין, דווקא בבישול "משהו חמץ" יאסור כל התבשיל בו התבשל, אבל "משהו" שהתערב בצונן מליחה אפיה וצליה אינו מתפשט לאסור את הכל, ורק מקום מגעו נאסר.

סעיף א

^אדגן שנטבע בנהר או שנפל עליו מים (א) כשם שאסור לאכלו (ב) כך אסור לקיימו (ג), אלא מוכרו לישראל ומודיעו (ד), כדי שיאכלנו ^אלשון הרמב"ם בפרק ה מעובדא דההוא ארבא דטבעה וכו' פסחים מ ע"ב וכפי גרסתו שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) שנפל עליו מים – לפני פסח.
- (ב) שאסור לאכלו – מחשש שחלק מגרגירי החיטה נבקעו ונעשו חמץ.
- (ג) אסור לקיימו – כי מתייחסים אליהם כאל חמץ ודאי.
- (ד) מוכרו לישראל ומודיעו – שהם חמץ, כדי שיסיים צריכתם קודם פסח.

1. לעיל סימן תס"ה סעיף קטן ב'.

קודם הפסח; ואם מכרו לאינו יהודי קודם פסח, מוכר מעט לכל אחד ואחד כדי שיכלה קודם הפסח, שמא יחזור האיננו יהודי, וימכרנו לישראל (ה).

סעיף ב

י^א (ו) דגן זה שנטבע בנהר או שנפלו עליו מים, אף על פי שלא נתבקע אסור, דכיון דמינח נייחי אתי לידי חימוץ (ז). הגה: ולכן יש לזהר שלא יבואו מים או גשמים מזלפים על החטים, כי אז אפילו לא נתבקעו, אסורות (ח). ודגן שהיה מונח בעלייה (ט) וירדו גשמים דרך הגג בקצת המקומות ונתלחלחו, אותן שנתלחלחו אסורות (י), אבל שאר מקומות מותר להשהותן מכח ספק ספיקא (יא), שמא לא ירדו עליהם גשמים, ואם תמצי לומר ירדו, שמא לא נתחמץ; אבל לאכלן בפסח אסור, ולא מהני ספק ספיקא (יב) (אגור וכל בו).

יטור בשם רבנו אפרים והגהות מימוניות בשם רא"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) וימכרנו לישראל – והוא לא יבחין שהחטים נתחמצו, כי אינן ניכרות.
(ו) הקדמה לסעיף – מעיקר הדין, חיטה שלא נתבקעה, לא החמיצה, כיון שלא חדרו מים אל תוכה. ורק בחיטה שנתבקעה קיים חשש שאולי נתחמצה.
(ז) דכיון דמינח נייחי אתי לידי חימוץ – תרגום: 'בגלל שמונחים זמן רב במים יש חשש שנתחמצו', כי זרע החיטה מתרכך אחר שהות במים, ויתכן שחדרו אל תוכו.

(ח) אסורות – מהסיבה הנזכרת בשיטת המחבר.

(ט) בעלייה – בקומה העליונה, תחת הגג.

(י) אותן שנתלחלחו אסורות – כפי שראינו, אם שרו חטים במים, חוששים שמא החמיצו.

(יא) מכח ספק ספיקא – ספק ספיקא פירושו, שתי סיבות להתיר: א. ספק אם בכלל באו במגע עם מים. ב. אם הורטבו במים, יתכן שלא החמיצו. ובהלכה הכלל הוא, שמקילים בספק ספיקא.

(יב) ולא מהני ספק ספיקא – כי לגבי אכילה מחמירים בפסח לאסור במשהו,

פעיף ג

¹חטים שבאו בספינה, אם הם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיהן, אחזוקי איסורא לא מחזקינן (יג).

²טור בשם בה"ג ובשם רב צמח גאון.

פעיף ד

¹שנה שרבו גשמים וירדו על ערימות שבשדות עד שהיו קצת מהשבילים שעל הערימות מעלים צמחים, אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה (יד).

²תשובת הרשב"א.

שולחן ערוך כפשוטו

על כן מחמירים גם שלא להתיר ספק ספיקא. אמנם זו רק דעת הרמ"א, כי לדעת המחבר גם באיסור חמץ מקילים מחמת ספק ספיקא, ולדעתו מותר לאכול חטים אלה.

(יג) **אחזוקי איסורא לא מחזקינן** – תרגום: 'איננו מחזיקים שהיה בו איסור', כלומר אין לחשוש על מה שלא ראו עינינו, לכן סתם חטים מוחזקות כשרות לפסח.

(יד) **סתם חטים של אותה שנה** – כלומר רק חטים בהן אובחנה פגיעה ויתכן שהחמיצו נאסרות, אבל השאר מותרות מחמת ספק ספיקא, שהרי יתכן ולא נגעו בהם מים, ואפילו אם נגעו, יתכן שלא החמיצו.²

2. ואף שבסעיף ב' הרמ"א החמיר בדין ספק ספיקא, שם זה אינו מעיקר הדין, אלא משום חומרא של פסח. אבל כשיש ריבוי גשמים על החטים, צריך לנקוט כעיקר הדין, אחרת לא יוותר קמח לפסח. אלא שכמובן יש להמנע מלקיחת החטים העליונים, אלא יקח רק את אלה שבבטן הערימה.

פעיף ה

ה^(טו) דגן שבמחובר שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה (טז), כמאן דמנח בכדא דמי (יז) ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים.
 ה^{רשב"א} בתשובה מהא דפסחים לג ע"א.

פעיף ו

ה^{חטים} שנמצאו בהם (יח) מבוקעות (יט), אותן שאין מבוקעות מותרות מפני שהדבר מצוי שבשעת גשמים, עליונות הגדיש ותחתיתו מתחמץ ומתבקע, ואין המים נוגעים באמצעיתו כלל (כ).
 יתשובת הר"ן.

פעיף ז

ישראל שיש לו בורות מלאים חטים, וחושש שמא יש בקרקעית הבור ובקירותיו חטים מבוקעים (כא) מלחות הבור והארץ, בביטול יתשובה להרמב"ן, סימן קס"ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) הקדמה לסעיף – החיטים, כל זמן שהן מחוברות לגבעולן, באמצעות יונקות מהקרקע, לא יחמיצו, אפילו בירידת גשמים רבים.
 (טז) ואינו צריך ליניקה – אחר ייבושן המוחלט הן נחשבות תלושות, כי חדלו לינוק מן הקרקע, ובירידת גשמים, הן עלולות להחמיץ.
 (יז) כמאן דמנח בכדא דמי – תרגום: החיטים נדמות כמונחות בכלי.
 (יח) שנמצאו בהם – אחר קצירת החיטים וכינוסם בגדיש.
 (יט) מבוקעות – הגשמים ביקעום, ויתכן שהחמיצו.
 (כ) ואין המים נוגעים באמצעיתו כלל – כלומר, רק החיטים שסביר כי נגעו במים אסורות, דהיינו העליונות, עליהן הגשם ירד, וגם התחתונות המונחות על הקרקע, כי בעת הגשמים, הקרקע כולה נרטבת.
 (כא) חטים מבוקעים – מה שמעורר חשש שהחיטים החמיצו, ואף שאין לו כוונה לצרוך חיטים אלה, יש לחשוש מפני איסור בל יראה.

בעלמא סגי (כב) (ועיין לעיל סימן תל"ו סעיף א' (כג)).

סעיף ח

דבש של אינו יהודי (כד), אין מחזיקים בו איסור ואוכלים אותו בפסח. הגה: מיהו יש מחמירין (כה) (מרדכי פרק כל שעה והגהות מיימוני פ"ד). והמנהג במדינות אלו שלא לאכול דבש רק אותו שמביאים בחביות מן הכוורת, שעושין ממנו משקה שקורין מע"ד (כו). ותאנים יבשים וענבים יבשים שקורין רוזינ"י גדולים או קטנים, תלוי במנהג המקומות, כי יש מחמירים שלא לאכלן (כז) ויש מקילין; ולכן נהגו במדינות אלו להחמיר שלא לאכול שום פירות יבשים, אם לא שידוע שנתייבשו בדרך שאין לחוש טור והגהות מיימוני בשם ראב"ן והרא"ש בתשובה כלל כד.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) בביטול בעלמא סגי – כי אין וודאות שהחטים החמיצו.

(כג) סימן תל"ו סעיף א' – שם כתב רמ"א, כי אחר פסח מותר למכור לגוי חטים שספק נתחמצו באוצר, ואף שעבר הפסח אין לאסרו בהנאה, כי איסורו מדרבנן, ובספק מותר.

(כד) דבש של אינו יהודי – יש שרצו לאוסרו, מחמת אלה שהכניסו בו קמח חמץ. אולם דבר זה אינו שכיח, על כן אין לאסור. כל שכן בימינו, שאין לחשוש לזה.

וכן שאר מאכלים, כגון קפה, קקאו, וכל מוצר שאין ברכיביו חמץ, יש להתירם בפסח, גם ללא השגחה מיוחדת לפסח. כיום, בארץ ישראל, כמעט כל מוצר נמכר בהשגחה מיוחדת לפסח, ללא תוספת מחיר, לכן ודאי עדיף לצרוך אותם.

(כה) יש מחמירין – כי בזמנם ובמקומם אכן היה חשש לתערובת חמץ בדבש.

(כו) שקורין מע"ד – כי נודע בבירור, שבמשקה זה אין מוסיפים קמח חמץ.

(כז) שלא לאכלן – כי חששו שנבלע בהם חמץ בעת ייבושם.

לחמץ (כח). וצוקר (כט) אסור לאכלו, אפילו להשהותו אסור (ל) (תרומת הדשן סימן ק"ט). וביום טוב האחרון אוכלין פירות יבשים וצוק"ר קנדי"ל (לא) שאין בו חשש חימוץ (מהרי"ל). והמנהג במדינות אלו שלא לאכול כרכום (לב) שקורין זפרי"ן או נעגלי"ך (מהרי"ל), מיהו אינן אוסרין תערובתן, וכן נראה לי (לג).

סעיף ט

^טתבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים או חטים, אם נתבקעו ממש הרי כל התבשיל אסור (לד); ואם לא נתבקעו ממש, התבשיל מותר (לה), הגה: ואין המנהג כן, אלא אוסרים הכל במשהו אפילו לא ^טטור בשם הרי"ף, וכן כתב הרמב"ם בפרק ה'.

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) שאין לחוש לחמץ – אם כן הכל תלוי במציאות. ואם זו אינה ידועה, ולא ניתן להשיג מידע על רכיבי המוצר, או שלא יודעים כיצד לפענח את הרכיבים, צריך לקנות דברים מושגחים.

(כט) וצוקר – סוכר.

(ל) אפילו להשהותו אסור – כי בזמנם נתערבו בו חיטה או קמחים שהחמיצו. אמנם כיום, הרי עינינו רואות שהסוכר הנמכר במהלך השנה, סגור בחבילות, ונקי מחמץ ומכל תערובת. לכן אין צורך לקנות סוכר מושגח מחמץ.

(לא) וצוק"ר קנדי"ל – הסוכר, מספר מקורות לו, כגון קנה סוכר, וסוכר סלק. בזמנם היה בחלק מהם חשש להמצאות חמץ, ובחלק כלל לא חששו. עם זאת, כולם נאסרו, כשנארזו ללא השגחה, כדי שלא יבלבלו בינם. אמנם בחוץ לארץ, ביום שמיני של פסח, הרי אין איסור, אלא רק מתורת מנהג, לכן הסוכר שנאסר בימי הפסח משום גזירה, אינו אסור בו.

(לב) שלא לאכול כרכום – גם זה משום חשש לחמץ המעורב בהם.

(לג) וכן נראה לי – כי אכן אין זה אלא חשש רחוק.

(לד) כל התבשיל אסור – כדין חמץ בפסח, שאוסר אפילו במשהו.

(לה) התבשיל מותר – כי אין וודאות שנעשו חמץ, וכיון שאיסור חמץ במשהו הוא איסור דרבנן, יש להקל בספק.

נתבקעו (לו). ואותם חטים או שעורים שורפים אותם (לז).

סעיף י

'תרנגולת מבושלת שנמצא בה בפסח חטה מבוקעת, מותר למוכרה לאינו יהודי, שאינה נמכרת יותר ביוקר (לח) בשביל החטה שנמצאת בתוכה. הגה: ובמדינות אלו נוהגין לשרוף הכל (לט) (ועיין לעיל סימן תמ"ז סעיף ג') (מ).² ואם נמצאת ביום שמיני של פסח, מותר להשהותה עד אחר הפסח (מא).

'מרדכי בפרק ב דפסחים. ³טור בשם ר"א ממין ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) אפילו לא נתבקעו – לדעת רמ"א, כיון שחמץ בפסח אסור במשהו, יש לאסור גם בספק.

(לז) שורפים אותם – כי מחשיבים אותם כחמץ בעין.

(לח) שאינה נמכרת יותר ביוקר – כלומר אפילו שנאסר העוף באכילה מחמת "משהו חמץ" שבו, אבל גופו עצמו הרי איננו גוף חמץ, לכן מותר למכרו אפילו שהנאה מחמץ אסורה, כי החמץ הבלוע בבשר העוף אינו מייקר את המחיר, נמצא שאין כל הנאה מן החמץ.

(לט) נוהגין לשרוף הכל – לרמ"א, כיון שחמץ אסור במשהו, נחשבת התרנגולת כולה כמו חמץ.

(מ) סימן תמ"ז סעיף ג' – שם הוסבר, כי חיטה הנמצאת בתרנגול שהתבשל בתוך הפסח, אסור במשהו. וממילא צריך לשרוף את התרנגול, כי הוא נחשב חמץ. ודעת המחבר שאף שאכן התרנגולת אסורה גם באכילה וגם בהנאה אבל אינה נחשבת חמץ ולכן מותר למוכרה לאינו יהודי.

(מא) עד אחר הפסח – יום שמיני של פסח בחוץ לארץ אינו אסור אלא מדרבנן, ואין להחמיר בחומרה זו שאינה עיקר הדין.

סעיף יא

לאם נמצאת חטה בקועה (מב) בעיסה או במצה אפויה, יסיר ממנה כדי נטילת מקום (מג), והשאר מותר. ^פויש מי שאוסר כל העיסה ואו אותה מצה (מד); וראוי לחוש לדבריו (מה) אם לא במקום הפסד מרובה או בשעת הדחק. הגה: וכן נוהגין תוך הפסד לאסור אותה מצה (מו) שנמצא בה החטה, ומתירין את האחרות, בין שנמצא בה אפויה או חיה, ואמרינן כאן נמצאת כאן היתה (מז); ואם נמצאת בעיסה, ^טטור בשם אביו הרא"ש בפרק ב דפסחים. ^פשם בשם אחרים, וכן כתב הרשב"א בתשובה סימן קעו. ^יטור בשם קצת גדולים.

שולחן ערוך כפשוטו

(מב) חטה בקועה – מניחים שהחמיצה, כי הבקע מעיד שהמים יכלו לחדור אל תוכה ולהחמיצה.

(מג) כדי נטילת מקום – לא הכל נאסר, כי בעוד שבבישול האיסור מתערב בכל האוכל, הרי שבאפיה אין האיסור מפעפע ומתפשט כל כך, לכן יאסר רק המקום סביב החיטה שהחמיצה.

(מד) אותה מצה – חומרת איסור "משהו חמץ" גורם שנחשוש שמא נתפשט בכל שטח המצה.

(מה) וראוי לחוש לדבריו – כלומר, מעיקר הדין מותר, אלא שאם אין הפסד גדול, יש מקום לחשוש לשיטת המחמירים.

(מו) לאסור אותה מצה – ולא מצות אחרות שנאפו עמה. ונראה, כי הרמ"א סבור שמחמירים ואוסרים מצה זו גם בהפסד או שעת דחק, ולא כדעת המחבר.

(מז) כאן נמצאת כאן היתה – לא חוששים שהחיטה הייתה בעיסה הגדולה טרם חולקה למצות. ואף שניתן להניח כי אכן היתה בו לפני החילוק, אבל כיון ש"איסור משהו" הוא חומרה, אפשר להקל, כשיש צד נוסף להקל, כמו במקרה זה, שיש ספק אם בזמן לישת העיסה היה בו בכלל "משהו" חמץ, לכן

אוסר כל העיסה (מח); ודוקא תוך הפסח, אבל קודם הפסח אין אוסרין רק כדי נטילה (מט), והכי נהוג.

סעיף יב

^טאם מלגו (פירוש שהרתיחוהו במים להעביר הנוצה) תרנגולת, ואחר כך מצאו במים (ג) גרעין חטה בקועה, אסורה התרנגולת (נא). ^יואם נמצאת חטה בקועה (נב) או לחם חמץ (נג) בכלי של מים ואין בו כדי ליתן טעם, ^פשהמים צוננים, ובישלו באותם מים (נד) תבשיל או לשו ^{טו}טור בשם ראב"ן. ^{שם} בשם אבי העזרי. ^זדתרתי בעינן, שיהא יותר משישים, ושיהיו המים צוננים.

שולחן ערוך כפשוטו

המצה כשרה לאכילה.³

(מח) אוסר כל העיסה – הרמ"א פוסק כ"ש מי שאומר "שבמחבר, וחושש שמשהו מהחמץ פעפע בכל העיסה.

(מט) רק כדי נטילה – צריך להסיר רק את סביבות החיטה, שם יש סבירות שחלק ממשי מהחיטה שהחמיצה פעפע, אבל בשאר העיסה החשש הוא רק מפני התפשטות "משהו", ולפני פסח אין אוסרים מחמת "משהו". וכבר פסקנו⁴ שחמץ שהתבטל לפני פסח, אינו חוזר ואוסר בפסח.

(ג) מצאו במים – בהם מלגו.

(נא) אסורה התרנגולת – כי החיטה נתחמצה, וחמץ בפסח אוסר במשהו.

(נב) חטה בקועה – הנחשבת חמץ.

(נג) לחם חמץ – שהוא ודאי חמץ.

(נד) ובישלו באותם מים – אחר הוצאת החיטה או הלחם, כמובן.

3. הסיבה שלא התיר רמ"א מחמת ספק ספיקא, כבסעיף ב', היא, כי בעוד ובסעיף ב' החיטים בפנינו, אלא שספק אם החמיצו, ואם כן, מי מהם. הרי בסעיף זה, כדי ליצור מצב של "ספק ספיקא" צריך לנקוט שהחיטה נכחה בעיסה בעת חילוקה, וזו חומרה שאין להחמיר באיסור "משהו חמץ".

4. סימן תמ"ז סעיף ד'.

עיסה, מותר (נה); ³ויש מי שאוסר, אם הוא בתוך הפסח (נו). הגה: (נז) ויש מי שמתיר אפילו במליגת תרנגולים, משום דאמרינן שמא אחר כך נפלה לשם (נח) (תא"ו נ"ה מח"ו ומהרי"ב). ויש מי שאוסר בשאר בשר ומתיר בתרנגולת (נט) מכח ספק ספיקא (מרדכי פרק כל שעה). ולענין מנהג נראה לאסור ³כן פירש הבית יוסף דברי הטור דמתיר לדעת הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(נה) מותר – כי מה שחמץ אוסר במשהו, זה דוקא מחמת בישול, שמערב חמץ בכל. אבל מים צוננים, אינם מעבירים את החמץ הלאה.
(נו) בתוך הפסח – כי חוששים שמא משהו חמץ אכן פעפע. וכשארע הדבר לפני פסח, אין החמץ המבוטל חוזר ואוסר בפסח, כמו שראינו, על כן ודאי מותר.⁵

(נז) הגה – הבנת דברי הרמ"א בסעיף זה תיעשה בנקל אחר הקדמה קצרה. לדעתו, גם "ספק משהו חמץ" אסור, בניגוד למחבר שמתיר "ספק משהו" ככל ספק דרבנן. עם זאת, הרמ"א מודה שבהצטרף סיבה נוספת להקל, אין להחמיר בספק משהו.

(נח) אחר כך נפלה לשם – דעה זו מנוגדת לדברי המחבר, כי בעוד שלדעתו התרנגולת אסורה, כי סביר שהחיטה היתה כבר במליגה, הרי שלדעה זו שהביא רמ"א (ולא פסק כמותה), זהו רק "ספק משהו", כי אין וודאות שהיתה במליגה, ולכן מותר, הגם שעכשיו החיטה מצויה במים, שכן איסור "משהו" הוא דרבנן, וב"ספק משהו" מקילים.⁶

(נט) אוסר בשאר בשר ומתיר בתרנגולת – ההבדל בין תרנגולת לבשר הוא, שאצל תרנגולת, מלבד הספק הנזכר (שמא נפלה החיטה במים אחר המליגה), יש ספק נוסף, והוא, שמא היתה החיטה במעי התרנגולת, כי דגן הוא מאכל

5. ואף שראינו כי המחבר הביא דעה שונה (סימן תמז סעיף ד), ולפיה איסור משהו שהתבטל לפני פסח, חוזר בפסח עצמו ואוסר, כאן שנוסף עוד ספק, שהרי יתכן שבצוננים אין פעפוע, בזה לכל הדעות מותר.

6. ואפילו שלשיטת המחבר יש להתיר ב"ספק משהו", מקרה של מליגת תרנגולת עם חיטה שונה, כביכול אין בו ספק.

בשאר בשר (ס) או בחטה שלימה אפילו בתרנגולת (סא). ודווקא אם נמלגו התרנגולים, דהיינו שהיו המים חמין, אבל אם היו צוננין ושרו שם תרנגולים (סב), אין לאסור מספיקא (סג). ובמקום דאיכא למימר שמא נתעכל החטה בתרנגולת, כגון שהיא שבורה (מהרי"ב), אפילו במליגה יש להתיר מכח ספק ספיקא (סד). מיהו אם נתערבו התערובות (סה) ויש הפסד מרובה ומניעת

שולחן ערוך כפשוטו

תרנגולים. ואם כך ארע, אין החיטה מחמיצה, כי מיצי העיכול וחומציותם מונעים את חימוצה. נמצא שיש שתי סיבות להקל, על כן מקילים. אבל חיטה שנמלגה עם בשר, לא יתכן שבאה ממעי הבהמה, הלכך יש רק ספק אחד, מתי נפלה החיטה למים, קודם המליגה או אחריה. ואף שזה ספק בדרבנן, הרי נהגו להחמיר בספק משהו, והבשר נאסר.

(ס) לאסור בשאר בשר – כי כאמור, לפי המנהג, אוסרים בספק משהו.

(סא) בחטה שלימה אפילו בתרנגולת – היוותרותה בשלימות מוכיחה שלא נתעכלה, מה שמותר רק ספק אחד, מתי נפלה החיטה למים, האם קודם המליגה, ואז התרנגולת אסורה, כי נמלגה במי חמין. או אחר המליגה, והתרנגולת אינה נאסרת. וכיון שזה רק ספק אחד, מחמירים⁷.

(סב) ושרו שם תרנגולים – שהו במים פחות מעשרים וארבע (24) שעות. אבל אם שהו יותר, הם נחשבים כמבושלים, ונאסרים.

(סג) אין לאסור מספיקא – כי אפילו אם נפלה חיטה למים קודם שריית התרנגולת, הרי אלו מים צוננים שאינם מעבירים חמין ממקום למקום.

(סד) מכח ספק ספיקא – שמא התעכלה ואין בכוחה להחמין. ושמא נכנסה למים רק אחר המליגה. ומתירים, כי יש כאן שתי ספיקות בדבר שאיסורו מדרבנן.

(סה) אם נתערבו התערובות – אם הבשר שנאסר במליגתו ברותחים בהם מצאו חיטה, או שמצאו חיטה בתרנגולת, נתערבו בתבשיל, התבשיל מותר. כי איסור עצמו כבר חומרא, בהיותו ספק משהו. על כן אין לאסור תבשיל

7. לשיטה זו, אפילו שמקרה זה הוא ספק דרבנן, ובדרך כלל מקילים, בפסח מחמירים ב"משהו חמין" גם בספק, וכנזכר.

שמחת יום טוב, יש להקל בכל זה (סו) בספיקות איסור דרבנן שהוא משהו, ויש להתיר שאר תבשילין שיש בהן תערובות מאותה תבשיל של הבשר (סז) שנשרה במים או נמלג, כך נראה לי.

סעיף יג

^קאם הגעילו יורה מחומצת בת יומא (סח) וירדו המים (המחומצים) לבור (סט) ^שבתוך הפסח, אסור לשתות מימיו בפסח, בשביל שנתערבו (ע).

^קטור והמרדכי בפרק ב דפסחים. ^יבית יוסף. ^שבית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

שנתבשל עם בשר זה או תרנגולת זו.⁸

(סו) יש להקל בכל זה – כי מעיקר הדין, הרי זה ספק דרבנן, והיה אפשר להתיר גם אם לא היה "ספק" זה מתערב במשהו אחר. ואם מתערב במשהו אחר, אפשר בהחלט להקל.

(סז) תערובות מאותה תבשיל של הבשר – כלומר התבשיל הבשרי שנאסר (לאחר שבתוכו נמצאה חיטה, שיתכן ונפלה בו טרם הבישול ואסרתו) התערב בתבשיל אחר, כגון תפוחי אדמה וירקות, או אפילו בתבשיל בשר אחר, אלא שניכר וברור איזה בשר מהתבשיל הראשון ואיזה מהתבשיל השני. במקרה זה, התבשיל השני מותר באכילה, אף שבלע קצת מהתבשיל הראשון. כי איסור התבשיל הראשון לא נובע מעיקר הדין, אלא מחומרה, שהרי הוא ספק דרבנן שהחמירו לגביו, ואין איסורו חזק כל כך לאסור תבשילים אחרים.

(סח) יורה מחומצת בת יומא – קדירה (סיר) שדפנותיה בלעו חמץ, מבישול אותו יום.

(סט) לבור – שמכונסים בו מי שתיה, ונתערבו בהם מי חמץ, ובפסח אפילו משהו חמץ אוסר.

(ע) בשביל שנתערבו – אם התערובת ארעה קודם הפסח, המים מותרים, כי

8. כף החיים (אות קעא) וביאור הלכה (ד"ה אם מביאים) כתבו אפילו, שבשעת הדחק ובהפסד מרובה לצורך יום טוב, ניתן להקל גם בבשר ובתרנגולת עצמם.

סעיף יד

(עא) ⁹אם נמצאת חטה מבוקעת (עב) בתרנגולת קודם מליחה, די בשטיפה (עג). ¹⁰ואם אחר מליחה (עד), די בקליפה (עה); ¹¹ויש מחמירים לומר שמעמיק כל סביבותיה (עו) וחותר ומשליך; ואם ¹²תרבנו ירוחם. ¹³טור בשם הרא"ש ורשב"א בשם ר"א ממין. ¹⁴כל בו בשם הראב"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

לפני פסח, חמץ מתבטל בתערובת.⁹

מסעיף זה יש להוכיח, כי אין סיבה להחמיר בשתיית מי ברז בפסח, מכח טענה שהמים באים מהכנרת, ובה מושלכים פיסות לחם וחמץ, וממילא יש משהו איסור במים. שכן מי הכנרת צוננים, ואין החמץ מפעפע ומתפשט בכולו. ואפילו אם יפעפע בכולו, הרי נתבטל לפני פסח, ואינו חוזר להיות אסור.

(עא) **הקדמה לסעיף** – כל תרנגולת, טרם צריכתה, חייבת להמלח במליחה מרובה, כדי שהדם הבלוע, האסור באכילה, יצא. מתכוונת המלח, שהוא יוצר חום מסוים¹⁰, על כן, אם נמצאה חיטה מבוקעת בתרנגולת, או מונחת עליה, צריך לחשוש שהתרנגולת נאסרה. והסעיף דן בנושא זה.

(עב) **חטה מבוקעת** – שודאי החמיצה.

(עג) **די בשטיפה** – כי אין חמץ הנוגע בגוף צונן מפעפע בו כלל, ודי בניקוי מקום הנגיעה.

(עד) **אחר מליחה** – שהיא, כאמור, גורמת חום.

(עה) **די בקליפה** – כי ללא בישול, החמץ אינו חודר ומפעפע בבשר עד צדו השני.

(עו) **שמעמיק כל סביבותיה** – זה נקרא כדי נטילה. כי חוששים שחום המליחה החדיר את החמץ בכל סביבות החיטה.

9. וזה מותר גם לשיטות הסוברות חוזר וניעור, כי במים צוננים החמץ לא אסר כל המים.

10. ראה לעיל סימן תנ"ה סעיף ה'.

נמלחו עמה תרנגולות אחרות (עז), קולף את כולם (עח). הגה: ויש מחמירים לאסור כל מה שנמלח ביחד (עט). אבל העיקר לאסור אותה חתיכה כולה שנמצאת החטה עליה (פ), ולהתיר האחרות על ידי קליפה קצת (פא). ואם רוצה יוכל למכור הכל לאינו יהודי, כמו שנתבאר סימן תמ"ז סעיף א', אף על גב דאין נוהגין כן בשאר תערובות חמץ (פב), כן נראה לי.

סעיף טו

תרנגולות צלוייה שנמצאת בה חטה מבוקעת בתוך הפסח, חותך מקום פיעפועו, לפי אומד הדעת (פג); ^יויש אוסרים את כולה, לפי שכשמהפכים השפוד מתפשט הטעם בכל התרנגולות (פד); ^יוכן יש ^יטור בשם הרא"ש בשם רבי אליעזר ממין לנוסח הבית יוסף, וכן כתב ארחות חיים. ^יטור בשם הרוקח. ^ישם בשם הרא"ש אביו.

שולחן ערוך כפשוטו

(עז) **תרנגולות אחרות** – מדובר שנמצאה חיטה מבוקעת על התרנגולות (ולא בתוכה), ויתכן ששאר התרנגולות גם נגעו בחיטה¹¹.
 (עח) **קולף את כולם** – מסיר שכבה דקה מכל המקומות שבאו במגע עם החיטה המבוקעת.
 (עט) **כל מה שנמלח ביחד** – מחשש שחום המליחה מפעפע וחודר בכל הבשר.
 (פ) **שנמצאת החטה עליה** – כי חמץ אכן אוסר במשהו, וצריך לחשוש שבאותה חתיכה פעפע בכולה, אבל אין להגזים ולהחמיר על חתיכות אחרות.
 (פא) **על ידי קליפה קצת** – שמא נגעו בחיטה עצמה.
 (פב) **בשאר תערובות חמץ** – תמיד, גם תערובת חמץ אסורה בהנאה, אבל כאן שהאיסור הוא מחמת "משהו", אין במכירתו כל הנאה, לכן מותר.
 (פג) **לפי אומד הדעת** – כי הצלי שונה מבישול בכך שהחמץ אינו מפעפע כל כך. לכן מסירים כסנטימטר סביב לחיטה, שם סביר שהחמץ פעפע.
 (פד) **מתפשט הטעם בכל התרנגולות** – על כן זה דומה לבישול, המפעפע בכל.

11. על פי המשנה ברורה ס"ק ע"ב.

מי שאוסר כל התרנגולות הצלויות עמה באותה שפוד, הנוגעות זו בזו, כי על ידי היפוך השפוד מתפשט (פה) מזו לזו (פו).

סעיף טז

י' חטה או שעורה שנמצאת בזפק העוף לאחר שהבהבו אותו (פז), העוף מותר (פח) והחטה והשעורה צריך לשורפם, 'דלא חשיבי כמעוכלים (פט).

י' הר"ן סוף פרק ב דפסחים, ובאר שם דסגי בקליפה, ועור הזפק חשיב קליפה. 'טור בשם אביו הרא"ש דאין ללמוד איסור מטומאה, דלענין איסור לא הוי עיכול, וכן כתבו התוספות בחולין צ"ז ומרדכי בפרק ב דפסחים והגהות מיימוני בפרק א בשם ס"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

(פה) מתפשט – זוהי חומרה על חומרה, כי אם חוששים שזה מפעפע, זה מפעפע גם בתרנגולות האחרות, שהרי כולם נוגעים זו בזו. למעשה, גם המחמירים מסכימים שהצלי לא גורם פעפוע בכולו, אלא האיסור הוא אם הפכו את הבשר הנצלה מצד לצד.

(פו) מזו לזו – והעיקר כדעה ראשונה.

(פז) לאחר שהבהבו אותו – העבירוהו באש לשריפת נוצותיו.

(פח) העוף מותר – כי החמץ אינו מפעפע בחום ההבהוב.

(פט) דלא חשיבי כמעוכלים – אם כי חומצות הקיבה מונעות את חימוץ החיטה, אבל מניעה זו נעשית רק מרגע שהאוכל עובר בוושט, ואולם אם עדיין לא עברה בו, ומצויה רק בזפק, היא מחמיצה מכח הליחה המתחממת בהבהוב.

ערב פסח

סימנים תפ"ח – תע"א

מכאן עד סימן תפ"ו פורטו הלכות הסדר. תחילה הובאו הלכות ערב פסח, ובהם, דיני ההכנות, איסור עשיית מלאכה, תענית בכורות, והאכילה המותרת והאסורה. אחר כך, יבואו דיני ליל הסדר.

סימן תפ"ח

שלא לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות, ובו י' סעיפים.

סימן זה דן באיסור מלאכה בערב פסח. איסור זה שייך לתקופת בית המקדש, עת הובאו קרבנות פסח בי"ד ניסן, ובחצות חל זמן השחיטה, על כן הוגדר ערב פסח כיום חג במקצת. מלבד זאת, הרי מליל י"ד החלו דיני פסח, בבדיקת חמץ, ולמחרת בבוקר בביעורו, וכבר שתי השעות קודם חצות חל איסור על החמץ, לכן אסרו חכמים עשיית מלאכה מחצות. ולגבי שעות הבוקר, יש מנהגים שונים, כפי שנבאר בעזרת השם. איסור זה, שפרטי דיניו יוסברו בסימן זה, קל מאיסור מלאכה בחול המועד, לגביו חלוקים הפוסקים אם הוא מן התורה או מדרבנן.

סעיף א

(א) ^אהעושה מלאכה בערב פסח מחצות ולמעלה, ^בהיו ^גמשמתיין

^אמשנה פסחים נ ע"א. ^בשם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הקדמה לסעיף** – עשיית מלאכה בשבת אסורה מן התורה, והעושה מלאכה במזיד, חייב מיתת בית דין. גם ביום כיפור אסרה התורה עשיית

אותו (ב). ואפילו לעשות בחנם אסור (ג). ויש מי שאוסר אפילו על ידי אינו יהודי (ד); ויש מי שמתיר (ה) (וכן הוא המנהג (ו)).
ימרדכי שם. ורוקח בסימן ש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

מלאכה, והן אותן מלאכות האסורות בשבת, אלא שהעובר ועושה מלאכה במזיד, חייב כרת ולא מיתת בית דין. גם ביום טוב נאסרה עשיית מלאכות, והעובר ועושה במזיד, חייב מלקות. אלא שלא כל המלאכות נאסרו, שכן המלאכות הקשורות להכנת אוכל, הותרו. גם בחול המועד נאסרה עשיית מלאכות, אבל היקף האיסור צומצם מאד, והרבה מלאכות שביום טוב אסורות, הותרו בו. רמת האיסור אף היא הופחתה, אלא שהדעות חלוקים אם איסורם מן התורה או מדרבנן, וגם לסוברים שהוא מן התורה, האיסור קל מאיסור מלאכה ביום טוב. והעושה מלאכה אסורה בחול המועד, לא ייענש כלל.

בערב פסח, איסור המלאכה, לכל הדעות, אינו אלא מדרבנן. וגם, חלק מהמלאכות האסורות בחול המועד, הותרו בו.

סימן זה דן על שעת תחילת האיסור, ועל הפעולות שנאסרו. סיבת האיסור היא, כמוסבר בהקדמה, שבזמן המקדש היה ערב פסח יום חג, עקב הבאת הקרבן ושחיטתו. ואף שכיום איננו מביאים קרבן, האיסור נותר על כנו, שכן יום זה עדיין ראוי להבאתו ושחיטתו, לכן הוא נחשב יום חג. מה גם שאנו מצפים לחידוש העבודה במקדש בכל יום.

(ב) משמתין אותו – מנדים אותו. עונש זה מוכיח שהמלאכה עצמה נאסרה בערב פסח, ולא הרווחת שכר. והעושה מלאכה עובר על איסור דרבנן.

(ג) לעשות בחנם אסור – שכן לא הריחץ והשכר נאסר, אלא המלאכות עצמן הן שנאסרו, מחמת חגיגותו המסוימת של יום זה.

(ד) אינו יהודי – כמו שבחול המועד אסור להורות לאינו יהודי על ביצוע מלאכה שהיהודי עצמו אסור בה.

(ה) שמתיר – בשונה מחול המועד שאיסורו נרמז בפסוק, ולכן חומרתו גבוהה יותר, הרי שערב פסח, אשר איסורו מדרבנן, הדבר מותר.

(ו) וכן הוא המנהג – נראה שגם הספרדים סומכים על שיטה זו.

סעיף ב

^הבמה דברים אמורים, כשעושה מלאכה להשתכר (ז), (או בחנם והוא מלאכה גמורה לתפור בגדים ממש) (ח) (כ"י), אבל מתקן הוא כליו ליום טוב (ט); וכן מי שכותב ספרים לעצמו דרך לימודו (י), ^הטור בשם אבי העזרי, וכן כתב הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

אחר חצות, אין לקבל תספורת אצל ספר יהודי. אבל על ידי אינו יהודי, יש מקום להקל. כמו כן, מותר להסתפר ולהתגלח בעצמו, על ידי מכונת תספורת או מכונת גילוח, כי אין זה אלא מעשה הדיוט, וזה מותר¹.
 אסור לבנות לתפור לחרוש ולזרוע בערב פסח, כמו בחול המועד.
(ז) כשעושה מלאכה להשתכר – עיקר העניין הוא, שבערב פסח לא יצא לעבודה כבימי חול. אולם פועל שכיר שייענש אם ייעדר מן העבודה רשאי לעבוד, כי זה דבר האבד, שהותר אף בחול המועד.
(ח) לתפור בגדים ממש – נציג כמה דוגמאות שימחישו את ההבדל בין מלאכה גמורה לזו שאינה. תפירת בגד נחשבת מלאכה גמורה, אבל תיקונו אינה מלאכה גמורה. בניית בית אסורה, אבל תיקון בבית מותר. התקנת מערכת השקייה נחשבת מלאכה גמורה, בעוד שהשקיית גינה איננה.
(ט) מתקן הוא כליו ליום טוב – רשאי לתקן בגדיו לצורך החג.
(י) דרך לימודו – הכתיבה האסורה בערב פסח היא זו הדומה לכתיבת סופר, שכן בעבר היו כותבי החידושים עושים שימוש בעט ודיו, וכותבים בצורה מתוקנת ונאה, וכתובה כזו היא שנאסרה.

1. אמנם יש פוסקים שאסרו (עיין כף החיים אות ט"ו), אבל אנו סתמנו כדברי הש"ך (יורה דעה סימן שצט ס"ק יב). ואף על פי שבחול המועד הדבר נאסר, שם הדבר שונה, כי גזרו חכמים איסור, שיזרז ויגרום שלא יתעצלו וימתינו עם התספורת או התגלחת עד חול המועד, אבל בערב פסח לא שייך לגזור כן. עוד יש להוכיח להיתר, מדברי המחבר בסעיף ב', שהתיר תיקון בגדיו לכבוד החג, וזה דומה לנידון שלנו.

מותר (יא).

סעיף ג

¹קודם חצות, מקום שנהגו לעשות מלאכה, עושין. מקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין (יב). הגה: ולדין מקום שנהגו שלא לעשות (יג) (מהרי"ו); ודוקא מלאכות גמורות (יד) אבל שאר מלאכות אפילו מנהג ליכא (מהרי"ב).
¹חשנה שם נ ע"א.

סעיף ד

ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין (טו), לא יעשה

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) מותר – גם כתיבה כזו מותרת, כי יכול לשכוח את מה שעלה בדעתו לכתוב, ולכן זה דבר האבד, שמותר. כמו כן, כל כתיבה סתמית מותרת. וגם במחשב מותר לכתוב².
 (יב) אין עושין – בסעיף ה' נראה, כי בערב פסח יש להימנע מעשיית מלאכות כבר מהבוקר, מלבד מספר מלאכות לגבם יש מנהגים שונים, כפי שיתבאר. הטעם לזה, כפי שהוסבר בהקדמה, שדיני פסח מתחילים כבר בליל י"ד, כגון בדיקת חמץ, וחובת הביעור למחרת, על כן ודאי שמהבוקר יש לנהוג קצת כמו ביום חג.
 (יג) שנהגו שלא לעשות – למעשה, במקומות רבים נהגו לעשות מלאכה עד חצות, כפי שיתבאר להלן בסעיף ה', הן בקהילות אשכנז והן בקהילות ספרד.
 (יד) ודוקא מלאכות גמורות – ראה הסבר לעיל סעיף קטן ח'.
 (טו) למקום שאין עושין – ואין דעתו לחזור, אלא להתיישב שם בקביעות³.

2. כל שכן מחול המועד. עיין דברינו בסימן תקמ"ה.

3. הסברתי סעיף זה, שהוא העתק לשון הרמב"ם (הלכות יום טוב ח, כ), על פי הבנת הש"ך יורה דעה רי"ד ח'.

¹בישוב (טז) מפני המחלוקת; ¹¹אבל עושה הוא במדבר. ^(*)וזהחולך ממקום שאין עושים למקום שעושים, לא יעשה (יז). ונותנים עליו חומרי מקום שיצא משם (יח) וחומרי מקום שהלך לשם, ואף על פי כן לא יתראה בפניהם שהוא בטל, מפני איסור לעולם אל ישנה אדם מפני המחלוקת (יט). וכן מי שדעתו לחזור למקומו (כ), נוהג 'משנה שם. 'שם נב ע"א. *) כך הם דברי הרמב"ם בפרק ח מהלכות יום טוב ה"כ, ומה שאמר 'וכן מי שדעתו לחזור' הוא כלל לכל הענינים, ולמדו הרמב"ם שם ממעשה דרבה בר בר חנה שם כמו שהביא הרב המגיד (ועיין בכנסת הגדולה חלק א).

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) לא יעשה בשוב – כלומר, חייב לכבד את מנהג המקום אליו בא, אבל רק אחר שהגיע לשוב. כי אם הוא עדיין בדרכו, אינו חייב לנהוג כמותם, אף שעומד להגיע לשם.

(יז) לא יעשה – אינו רשאי להקל, אפילו שבני המקום מקילים ועושים מלאכה. ואין בזה פגיעה בכבוד התושבים, כי הבטל ממלאכה אינו פועל נגד מנהגם, שכן רבים אינם עמלים בעבודה.

(יח) חומרי מקום שיצא משם – כי עליו לכבד את מנהגיו שלו. זו דעת המחבר, אמנם להלכה נקטו הפוסקים שברגע שהתיישב במקום החדש ואין דעתו לחזור, נוהג מכאן ולהבא ככל מנהגי המקום החדש, בין להקל ובין להחמיר.⁴

(יט) מפני המחלוקת – כי הנמנע בצורה מופגנת, עלול לעורר מחלוקת.

(כ) שדעתו לחזור למקומו – כאן, בניגוד לתחילת הסעיף, המחבר דן במי

4. המחבר עצמו כתב כך ביורה דעה (סימן ריד סעיף ב). ובכל זאת אין סתירה בין דבריו שם לכאן, כי שם מדובר בתקנות שתיקנו אנשי העיר, והם מחייבות את בני העיר רק בזמן מגוריהם בעיר. אבל בסימן שלנו מדובר במנהגים שמבוססים על דעות שונות בהלכה, לכן סבור המחבר שאין לזנחם, אפילו שמתישב במקום אחר. אמנם להלכה, הסכימו הפוסקים שמותר להקל ולבטל מנהגיו הקודמים, וכאמור.

כאנשי מקומו בין להקל בין להחמיר (כא), והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו, מפני המחלוקת (כב).

סעיף ה

^טאפילו במקום שנהגו לעשות, לא יתחיל (כג) בתחלת מלאכה בארבעה עשר, אף על פי שהוא יכול לגומרה קודם חצות, ^כאלא שלשה אומניות בלבד הם שמתחילים בהם ^לבמקום שנהגו לעשות ועושין עד חצות ואלו הם, החייטים והספרים והכובסים (כד); אבל שאר אומניות, אם התחיל בהם קודם ארבעה עשר הוא שיגמור עד חצות (כה). הגה: ויש מקילין לומר ששלשה אומניות הנזכרים מתחילין ^טמשנה שם נה ע"א. 'הרא"ש ש.ש. ^כשם משנה כחכמים. ^לטור בשם הרמב"ם בסוף הלכות יום טוב.

שולחן ערוך כפשוטו

שכוונתו לחזור לשובו, ולא במתיישב במקום חדש⁵.
(כא) בין להחמיר – ואינו צריך לנהוג את חומרות המקום ממנו יצא ועזב, אלא רק בפניהם של אנשי אותו מקום.
(כב) מפני המחלוקת – הוראה זו שייכת לכל המנהגים, כי אין להחמיר בצורה גלויה. מכאן אפשר ללמוד, שהמקבל על עצמו הנהגה טובה שאיננה מעיקר הדין, אשריו ואשרי חלקו, אבל יעשה זאת בצנעא.
(כג) לא יתחיל – כלומר אין היתר גורף לעשות מלאכה בבוקר, אלא רק לסיים דברים שהותחלו קודם לכן, כגון עבודה בשדה, או בניית בנין.
(כד) החייטים והספרים והכובסים – שמלאכתם נצרכת עבור המועד. ובמקומות שנהגו לעשות, מותר אפילו להתחיל בי"ד. אבל במקומות שלא נהגו לעשות, יש לוודא שייעשו לפני הנץ החמה של י"ד.
(כה) שיגמור עד חצות – אבל אסור להתחיל אותם בי"ד בבוקר.

5. יש שפירשו המחבר שגם בתחילת הסעיף מדובר במי שדעתו לחזור אלא שאז קשה מה בין תחילת הסעיף לסופו והסבירו שתחילת הסעיף דן באיסור מלאכה וסופו בשאר מנהגים ולפי שאין רמז לזה הסברנו כפי שיוצא ממשמעות המילים וכפי הבנת הש"ך וה' יצילנו משגיאות.

ועושין עד חצות אפילו במקום שנהגו שלא לעשות (כו). ואם התחיל מבעוד יום (כז) בשאר אומנות והוא לצורך המועד, עושין עד חצות (כח), והכי נהוג (טור בשם הרא"ש).

סעיף ו

מושיבין שובכים לתרנגולים בארבעה עשר, ^ודהיינו לתקן מקום (כט) שיעמדו התרנגולים והתרנגולות.

^טמשנה שם וכפרוש הרמב"ם בסוף הלכות יום טוב לפי גרסתו כמבואר בבית יוסף בסימן תקל"ו.

סעיף ז

^יתרנגולת שישבה על הביצים שלשה ימים או יותר, ומתה, ישם ברמב"ם לפי פירושו שם בגמרא וכמו שכתב הבית יוסף שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) שנהגו שלא לעשות – כי מלאכות אלו הם צורך המועד. ולשיטה זו, במקום שנהגו לעשות, אין מגבלה כלל עד חצות, וכל המלאכות מותרות (כז) מבעוד יום – כלומר בי"ג. ובפוסקים מבואר שמותר עד הנץ החמה של י"ד בבוקר.

(כח) עושין עד חצות – הגבלת היתר עשיית המלאכות לצורך המועד עד חצות, לא שייך למלאכות שגם בחול המועד הותרו לצורך המועד, כגון הכנת האוכל, או תיקון ביגוד כנזכר בסעיף ב', אלא למלאכות גמורות כגון תיקון ביתו או גינתו לצורך המועד, ואלו לא הותרו אחר חצות, ובודאי לא בחול המועד. אבל בערב פסח עד חצות, אפילו במקום שלא נהגו לעשות מלאכה, מותר לסיימם עד חצות, כאשר יש בזה צורך המועד.

(כט) לתקן מקום – אף שפעולה זו כרוכה בטרחה מרובה, היא מותרת כל היום, כי אם לא יעשה כן, ייגרם לו הפסד. וזהו כלל לכל הפסד ממון, שלמניעתו הותרו כל המלאכות.⁶

6. קל וחומר מחול המועד, שבדבר האבד הותרה עשיית מלאכות.

מושיבין אחרת תחתיה כדי שלא יפסידו הביצים (ל).

סעיף ח

^זגורפין (פירוש, מוציאין במגרפה והוא כלי מיוחד לכך) זבל מתחת רגלי בהמה (לא).

^זמשנה שם.

סעיף ט

^זהזבל שבחצר, לא יוציאנו, אלא יסלקנו לצדדים (לב); ואם נתרבה בחצר (לג), יוציאנו לאשפה (לד).

^זברייתא שם וכדמפרש לה רבא.

סעיף י

^זמוליכים ומביאים כלים מבית האומן כל היום, אף על פי שאינם ^זמשנה שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) **שלא יפסידו הביצים** – כי אם לא מושיבים תרנגולת אחרת, לא יוצר אפרוח מן הביצה, וגם בתור ביצים נאסרה אכילתם, כי הגוזל כבר התפתח במידת מה. וכיון שמדובר במקום הפסד, לא אסרו את המלאכה בערב פסח. (לא) **מתחת רגלי הבהמה** – בערב פסח, גם אחרי חצות, מותר להוציא את האשפה שברפת מתחת רגלי הבהמה, ולא רק לסלקה לצדדים, אלא אף להוציאה לחוץ, למרות הטירחה הרבה. אמנם נראה, ש בחול המועד, אסור לטרוח בזה.

(לב) **יסלקנו לצדדים** – כדי שלא לטרוח יתר על המידה.

(לג) **ואם נתרבה בחצר** – והותרו בחצר בבכניסת החג תפגע בקדושת המועד.

(לד) **יוציאנו לאשפה** – למרות הטרחה הכרוכה בכך.

לצורך המועד (לה). הגה: ונהגו שלא להקיז דם בשום ערב יום טוב, ואין לשנות (לו) (כל בו בשם מהרי"ו).

שולחן ערוך כפשוטו

(לה) שאינם לצורך המועד – כי כלל לא אסרו את מלאכת ההוצאה בערב פסח, אמנם בחול המועד אין לטרוח שלא לצורך המועד.

(לו) ואין לשנות – דין זה לא שייך בזמננו⁷, אבל נבארו לצורך הבנת הדברים. בזמנם, אחד הטיפולים לחיזוק הבריאות היה הוצאת דם מן הגוף לעתים קרובות. פעולה זו חיזקה את בריאות בני האדם. אמנם בימים מסוימים, סברו שההקזה מסוכנת, ואחד מהם הוא ערב שבועות, ומחמתו גזרו על כל ערבי יום טוב.

הסיבה שהמחבר לא הביא דין זה להלכה היא, כפי הנראה, משום שענייני רפואה תלויים בהתקדמות הרפואית והגילויים הנלווים עמה, יחד עם הצטרפות הידע רפואי של כל תקופה. על כן לא שייך לקבוע בהלכה ימים אסורים וימים מותרים.

7. כי הוצאת הדם לא נעשית כמטרה בפני עצמה, מטעמי בריאות, אלא כעזר וסיוע בבדיקת מצב הדם ואבחון בריאות האדם, לכן אין בזה שום סכנה.

סימן תס"ט

שלא ליחד בשר לפסח, ובו סעיף אחד.

סעיף א

^אאסור לומר על שום בהמה, בין חיה בין יִשְׁחוּטָה; בשר זה לפסח, לפי שנראה שהקדישו מחיים לקרבן פסח ונמצא אוכל קדשים בחוץ (א); ^באלא יאמר: בשר זה ליום טוב (ב). הגה: וגדי מקולס (פירוש, שלם על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו), אעפ"י שלא פירש ואמר זה לפסח, אסור לעשותו (ג) (טור) כדלקמן ריש סימן תע"ו; אבל מותר לומר: חטים אלו לפסח (ד).

^אמימרא דרב פסחים נג ע"א. ^בבפרוש רש"י שם והרא"ש שם. ^גטור בשם מנהג אשכנז. ^דשם בגמרא וכרב פפא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אוכל קדשים בחוץ – אין כאן איסור, אלא נראות של איסור, שהרי ברור שכוונתו לייעד בשר זה לכבודו של חג הפסח. אבל המילה פסח פירושה הראשוני הוא קרבן פסח, ולכן באמרו כן נראה כמקדיש בהמות או בשר לקרבן. ואם בכל אופן טעה ואמר כך, מותר לאכול את הבשר, כי לא התכוין להקדישו לקרבן. זהירות זו מזכירה לנו, כי לצערנו, עדיין איננו יכולים לקיים מצות פסח כהלכתו.

(ב) בשר זה ליום טוב – בנוסח כזה אין מקום להסתפק, אלא ברור שהכוונה לכבוד יום טוב.

(ג) אסור לעשותו – כי כך היו עושים את הקרבן.

(ד) חטים אלו לפסח – כי חטים אינן שייכות לקרבן פסח, אלא ודאי כוונתו לכבוד חג הפסח, או לקיום מצות עשיית מצה לשמה.

סימן ת"ע

שהבכורות מתעניין בערב פסח, ובו ג' סעיפים.

המכה האחרונה שאפשרה את היציאה ממצרים היא מכת בכורות בו מתו כל הבכורות שבמצרים. מכה זו בושרה למצרים עוד בתחילת הליך הגאולה ככתוב "בְּנֵי בְכֹרֵי יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה אֲנֹכִי הֵרָג אֶת בְּנֶךָ בְּכֹרְךָ" (שמות ד כב-כג). מכת בכורות מסמנת שתפקיד הבכורה - הנהגת העולם, יעבור לעם שיקבל את התורה. לזכרון, נהגו בכורי ישראל להתענות בערב פסח. אמנם אין זו אפילו חובה דרבנן, אלא מנהג, שתוקפו פחות מדין רבנן רגיל. לכן מקילים לפטור בו חולים אפילו אם חוליים קל. ומי שצום זה יפגע בקיום תקין של מצוות ליל הסדר, פטור מצום זה. נוהגים גם שאחד עורך סיום מסכת, והבכורות נוכחים שם, וסעודת המצוה של הארוע פוטר מן הצום.

סעיף א

^אהבכורות מתעניין בערב פסח, בין בכור מאב ^בבין בכור מאם (א).

^אטור בשם מסכת סופרים פרק אחרון. ^בשם בשם אבי העזרי והגהות מימוני בפרק ו.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **בין בכור מאם** - המקור לדין זה הוא במסכת סופרים (כא, ג) אבל בגמרא בבלי, לא הובא מנהג זה, וגם הרמב"ם לא הביאו¹, לכן מקילים בו, ונוהגים לערוך סיום מסכת, וסעודת המצוה פוטר את הבכורות מהתענית, כי אין תענית זו דוחה סעודות מצוה. ויש מקילים יותר, שגם אם אינו נוכח ממש

1. הרא"ש (פרק י, אות יט) מביא שיש בו מקור בירושלמי (י, א) ועיין ב"ח שמסביר שהרמז הוא מה שכתוב שם, שרבי לא אכל בערב פסח לא חמץ ולא מצה, ויש מסבירים שהטעם הוא כיון שהיה בכור. ולכאורה בגרסה שלנו לא מובן היכן יש רמז בזה, כי יתכן שאכל דברים אחרים. אמנם במדכ"י (פרק מקום שנהגו, רמז תר"י), כמעט מפורש שאין זה הסבר של אחד המפרשים בכוונת הירושלמי, אלא הירושלמי עצמו מביא מאן דאמר "משום דרבי בכור הוה" וזה מקום אחד מיני רבות שחכמי אשכנז פוסקים כירושלמי.

י"ש מי שאומר שאפילו נקבה בכורה מתענה (ב), (ואין המנהג כן (ג)) (מהרי"ל).

¹תשובת אשכנזים בשם ספר אגודה.

פעיף ב

¹אם חל ערב פסח בשבת, יש אומרים שמתענים הבכורות ביום חמישי (ד), ¹ויש אומרים שאינם מתענים כלל (ה). הגה: אבל יש לנהוג כסברא הראשונה (ו). ונוהגין כשהאב בכור (ז), האם מתענה (ח) תחת בנה הבכור כשעדיין קטן; ואם אין האב בכור, הוא מתענה בעד בנו עד ¹תרומת הדשן, וכן כתבו ברוקח והאגור בשם מהר"י מולין. ¹שם בשם אביו.

שולחן ערוך כפשוטו

במקום הסיום, אלא מצטרף בטלפון או בזום, נחשב כשותף לסעודת המצוה. הגדרת סיום: בדרך כלל הכוונה לסיום מסכת של גמרא. אמנם כל מקום לפי מדרגתו, ולפעמים סומכים על סיומים אחרים, כגון משניות או ספרי הלכה.

(ב) בכורה מתענה – כי מצינו במקורות שאם הנקבה היתה הבכורה, גם היא מתה. אמנם זו דעת יחיד, וגם הספרדים לא קיבלו אותה.²

(ג) ואין המנהג כן – לבני אשכנז. וגם הספרדים מקילים בזה, כאמור.

(ד) ביום חמישי – כי בשבת אסור להתענות, לכן מקדימים ליום חמישי. וביום שישי לא צמים, כדי שלא להכנס לשבת מתוך עינוי.

(ה) שאינם מתענים כלל – כי אחר שנדחה מזמנו, יש לבטלו כליל, ואפשר לסמוך על שיטה זו. ולמעשה נהגו לעשות סיום, ובזה נפטר מן הצום לכל הדעות.³

(ו) כסברא הראשונה – למנהג אשכנז, שקיבלו חומרה זו.

(ז) כשהאב בכור – ומתענה כי הוא עצמו בכור.

(ח) האם מתענה – כי אין תענית האב פוטרת תענית הבן.

2. כף החיים אות י"ז.

3. על פי הכלל "יש ויש, הלכה כדעה אחרונה".

שיגדל (ט).

סעיף ג

¹האיסטנים מתענה בערב פסח (י), כדי שיאכל מצה לתיאבון (יא).

¹מהא דרב ששת פסחים קח ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) **עד שיגדל** – ואז הבן יצום. בני ספרד אינם צמים תחת הבן. (י) **מתענה בערב פסח** – בסימן תכ"ט ראינו כי אין לצום מראש חודש ניסן, ועם כל זה מותר לצום בערב פסח, גם למי שאינו בכור. זאת משום שיש אנשים שהצום מסייע להם בקיום מצוות הסדר באופן טוב יותר. (יא) **מצה לתיאבון** – בסימנים הבאים נראה שמצות אכילת מצה היא המצוה העיקרית של ליל הסדר, ואכילתה צריכה שתהא לשם מצוה. עבור זה נצרך האדם לרעוב במידה בינונית. כלומר, שלא ירעב ביותר, ולא יהא שבע, כי אז יקוץ במאכל.

סימן תע"א

בערב פסח אחר שעה עשירית אסור לאכול פת, ובו ג' פעיפים.

עיקר מצות חג הפסח בא לידי ביטוי במצות אכילת מצה בליל הסדר. קיום המצוות צריך להעשות מתוך שמחה ולא בעצב. לכן ראו חכמים לנכון לוודא שהאדם לא יהיה רעב בכניסת החג, כי זה יגרום אכילה מהירה וחסופה, ולא לשם מצוה. וגם שלא יהיה שבע מדאי, כי אז תהא אכילת המצה אכילה גסה. המחבר דן על האיזון העדין הזה, מה מותר ומה אסור באכילה בערב פסח.

פעיף א

^אאסור לאכול פת (א) משעה עשירית (ב) ולמעלה, כדי שיאכל מצה לתיאבון, ^באבל אוכל מעט פירות או ירקות (ג), ^גאבל לא ימלא כריסו מהם, (ואם הוא איסטניס שאפילו אוכל מעט מזיק באכילתו, הכל אסור (ד)) (רבינו ירוחם). ^דויין מעט לא ישתה, משום דמיסעד סעיד (ה), אבל אם רצה לשתות יין הרבה, שותה, מפני שכשהוא שותה ^המשנה פסחים צט ע"א. ^ההרא"ש שם. ^והרמב"ם בפרק ו' ומדברי הרי"ף. ^זמהא דרבא ברכות לה, וכן כתבו התוספות שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) לאכול פת – הכוונה למצה עשירה, כלומר שלא נילושה במים, אלא במי פירות או בביצים. ובמצה כזו לא ניתן לצאת ידי חובת מצה בליל הסדר. ועם כל זה אסור לאכלה משעה עשירית בערב פסח, כדי שבלילה יאכלו המצה בתיאבון.

(ב) משעה עשירית – כשלש שעות לפני השקיעה.

(ג) פירות או ירקות – בעוד שהמצה עשירה נאסרה לגמרי, הרי שפירות וירקות הותרו באכילה במינון סביר.

(ד) הכל אסור – האיסור נתקן כדי לסייעו בקיום מצוות הסדר כתיקונם.

(ה) דמיסעד סעיד – כלומר שתיית כמות מועטה של יין, שוברת את התיאבון.

הרבה גורר תאות המאכל (ו).

סעיף ב

ה'קודם שעה עשירית מותר לאכול מצה עשירה (ז). הגה: אבל מצה שיוצאין בה בלילה, אסורים לאכול כל יום ארבעה עשר (ח) (ר"ן פרק אלו עוברין בשם הרמב"ן והמגיד פ"ו). וקטן שאינו יודע מה שמספרין בלילה מיציאת מצרים, ה'הרא"ש בריש פרק ערבי פסחים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) **גורר תאות המאכל** – ולכן יכלתו לקיים מצוות הסדר כהלכתו לא תפגע. אין אנו יודעים מה הכוונה קצת ומה נחשב הרבה, כי ודאי אין הכוונה שישתכר. לכן ימדוד כל אדם בעצמו מה הכמות שתפריע לו לקיים את מצוות הסדר, ומה הכמות שתסייע לו לקיים את המצווה כהלכתה.

(ז) **מצה עשירה** – אשכנזים נמנעים מלאכול מצה עשירה, מלבד הקטנים והזקנים, כפי שראינו בסימן תס"ב סעיף ד¹.

(ח) **אסורים לאכול כל יום ארבעה עשר** – כי אם יאכל מצה במשך היום, לא יחוש שום דבר מיוחד במצה שאוכל בערב, וחשיבות המצווה תאבד מערכה. דין זה מוסכם על כל העדות².

גם מצה שלא נאפתה לשם מצוה, אין לאכול בערב פסח, כי היא נראית כמו כל מצה. אמנם כתבו הפוסקים שבשעת הדחק, כגון המצוי בבתי חולים או במחנות צבא בהם לא מגישים מאכלים מלבד מצות, מותר לאכלם אם לא נעשו לשם מצוה, כי אכן אין יוצאים בהם ידי חובה בפסח³.

1. ראה גם סימן תמ"ד סעיף א' ברמ"א.

2. מקורו בירושלמי (פרק י, הלכה א) וכל הפוסקים הביאוהו (הרי"ף פסחים טז, א), הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה ו, יב) והרא"ש (ג, ז) וגם הטור והבית יוסף ולא זכיתי להבין מדוע המחבר בעצמו לא כתב דין זה מפורשות. ואף שרמז לזה במה שהתיר אכילת מצה עשירה קודם שעה עשירית, משמע מכאן שמצה רגילה אסורה.

3. עיין חזון עובדיה (פסח עמוד רא) שביסס היתר זה על דעות הראשונים. אמנם אין לסמוך על ההיתר אלא בשעת הדחק, ומשני טעמים: א. כי יש דעות בראשונים שיוצאים ידי חובה במצה

מותר להאכילו (ט) (ת"ה סימן קכ"ה). ויש נוהגין שלא לאכול חזרת (י) בערב פסח, כדי לאכול מרור לתיאבון (תא"ו נ"ה ח"ג), וכן ביום ראשון של פסח, כדי לאכול בליל שני לתיאבון (יא). וכן נוהגין קצת למעט באכילת מצה ביום ראשון מהאי טעמא (יב) (כל בו). ויש מחמירין עוד שלא לאכול פירות, כדי לאכול החרוסת (יג) לתיאבון, ואין לחוש למנהג ההוא. ויש מחמירין שלא

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) **מותר להאכילו** – אף שאין להאכיל דבר איסור לקטן, המצה בערב פסח אינה נחשבת דבר איסור, אלא היא מותרת, אלא שעל המחויב במצוות נאסר לאכלה כדי שיאכל מצה בתיאבון, וזה לא שייך בקטן, שהרי אינו מחויב במצוות. אם הקטן מבין את ענין המצה, אין לתת לו לאכלה לפני ליל הסדר, כי זה יבטל כל ענין החינוך של אותו לילה.

(י) **חזרת** – הוא שורש מר שבני אשכנז נוהגים לאכול בליל הסדר לקיום מצות מרור. הספרדים נוהגים לקחת חסה למרור, אבל לא נמנעו מאכילת חסה בערב פסח⁴. והמשנה ברורה כתב שאין טעם למנהג זה ועל כן הרבה לא נוהגים בו.

(יא) **בליל שני לתיאבון** – בחוץ לארץ חוגגים שני ימים טובים ולא יום אחד. ולפי מנהג זה, אין לאכול מרור גם ביום ראשון של פסח.

(יב) **מהאי טעמא** – אבל לא מבטלים לגמרי את אכילת המצה שביום הראשון, כי חייבים לסעוד את סעודות היום, מה שמחייב פת. על כן אמר שנמעיט קצת.

(יג) **החרוסת** – מאכל מתוק מפירות מרוסקים, בו טובלים את המרור כדי להחליש מרירותו. אין אכילה זו חשובה בפני עצמה, אלא באה לשרת את המרור, ואין לאוסרה בערב פסח.

אפילו אם לא נילווה או לא נאפתה לשם מצוה. ב. כי מצה זו נראית כמו מצה רגילה, וגם טעמה דומה, ולכן אין ראוי לאוכלה קודם ליל הסדר.

4. כי הבית יוסף כתב שאין טעם למנהג זה. והנמנעים למדו זאת מדין איסור אכילת מצה, כדי לאכול מרור לתיאבון, כלומר, משום חיבוב מצוה (כף החיים אות כז) וכוונתו, שאם יאכל מרור בערב פסח, לא ייראה שאכילת המרור נעשית משום מצוה.

לפרר או לשבור המצות בערב פסח, שלא לבא לאכול מהם (מהרי"ו), ואין לחוש גם לזה (יד). מצה שנאפה כתקנה ואחר כך נתפררה ונילושה ביינ ושמן, אינה נקראת מצה עשירה ואסורה לאכלה בערב פסח (טו) (מהרי"ב).

סעיף ג

ואם התחיל לאכול קודם שעה עשירית ומשכה סעודתו עד הלילה (טז), דינו כמו בשבתות ושאר ימים טובים שנתבאר סימן רע"א סעיף ו'. (ומצוה לרחוץ ולגלח בערב יום טוב וללבוש בגדים נאים כמו בשבת (יז), ועיין לעיל סימן ר"ס ורס"ב (יח)).

^אטור בשם הרי"ף, ולזה הסכים הרא"ש (פסחים פ"י סימן ב) כהא דשמואל שם ק ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) ואין לחוש גם לזה – כי לא חוששים שיבוא לאכול ממנו. וגם אם ישכח ויאכל, אין בזה פגיעה בכבוד המצה, הנאכלת שלימה ולא מפוררת.

(טו) ואסורה לאכלה בערב פסח – מצה זו אינה מוגדרת מצה עשירה, לכן אכילתה מותרת בכל ימי פסח גם לאשכנזים שנמנעים מאכילת מצה עשירה. וכיון שקודם פירורה נאסרה באכילה בערב פסח, הפירור אינו מעלים את האיסור. פוסקי ספרד לא קיבלו חומרה זו.

(טז) ומשכה סעודתו עד הלילה – מציאות זו לא שייכת, שאדם יתחיל סעודה לפני שעה עשירית, וימשיך אכילתו בערב פסח עד שעת הסדר. ואם זה קורה, יכסו את המצות ויקדשו.

(יז) כמו בשבת – אבל המחבר כתב שבגדי יום טוב יהיו יותר מעולים משל שבת⁵.

(יח) ועיין לעיל סימן ר"ס ורס"ב – פרטי דיני רחיצה בשבת, לעיל ר"ס סעיף א', רס"ב סעיף ב'.

5. בסימן תקכ"ט, א'.

הלכות ליל הסדר ומנהגיו

סימנים תע"ב – תפ"ו

סימן תע"ב – דיני הסיבה וארבע כוסות, וכו' ט"ז פעיפים.

סימן זה דן בשתי מצוות דרבנן החלות בליל הסדר, שתיית ארבע כוסות יין, והסבה. התקנה לשתות כוסות נעשתה כדי לזכור את ארבעת שלבי גאולת ישראל ממצרים. השלב הראשון "וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם" (שמות ו, ו), בו שוחררנו מן הצער שבשעבודם האכזרי של המצרים. השלב השני, בו נסתיימה העבדות, כתוב בפסוק "וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵעֲבָדָתָם". השלב השלישי, בו יצאנו ממצרים בפועל, נאמר בפסוק "וְגֵאֲלֹתִי אֶתְכֶם בְּזֵרוֹעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטַיִם גְּדֹלִים". והשלב הרביעי, בו ניתנה תורה כתוב בפסוק וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים" (שם).

המצוה השניה מדרבנן היא ההסבה בליל הסדר. לא סמכו מצוה זו על פסוק, אלא על העובדה שבעבר, היתה צורת האכילה שונה מצורתה כיום. שאז הסבו בני החורין על מיטה באכילתם, בגוף מוטה שמאלה, וזו דרך אכילה נוחה מאד. לכן בערב זה, בו חרותנו נחגגת, ראוי שנסב כולנו בנוחות ותחושת חרות.

שתייהן קשורות זו בזו, כי מטרתן היא המחשת החירות. בתחילת הסימן עוסק המחבר במצות ההסיבה, השייכת לכמה מצוות היום. ובסיומו במצות ארבע כוסות. פרטי דינים אלה יוסברו בסימן זה.

פעיף א

^איהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכול מיד כשתחשך; ^בואף אם

^אברייתא פסחים קט ע"א וכפרוש רש"י. ^בברייתא שם.

הוא בבית המדרש, יקום מפני שמצוה למהר ולאכול בשביל
התינוקות שלא ישנו (א), ^יאבל לא יאמר קידוש עד שתחשך (ב).
^ימשנה שם צט ע"א וכמו שכתב התרומת הדשן.

סעיף ב

^ייסדר שלחנו יפה בכלים נאים כפי כחו (ג), ^יויכין מקום מושבו
שישב בהסיבה דרך חירות (ד). הגה: ואפילו עני שאין לו כרים, ישב על
הספסל (ה) (מרדכי ריש פרק ערבי פסחים).
^יטור. ^ימשנה שם צט ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **בשביל התינוקות שלא ישנו** – אחת המצוות המרכזיות של הסדר היא
לעורר ענין אצל הילדים בסיפור ניסי יציאת מצרים, כנאמר: "וְהַגִּדְתָּ לְבִנְךָ
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֶבְרָא זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם" (שמות יג). על כן צריך
למהר ולהתחיל את הסדר ככל הניתן.
(ב) **עד שתחשך** – בכל השבתות מותר להקדים את הסעודה, ולהתחיל
באכילתה מבעוד יום, אחר קבלת שבת. אבל ליל הסדר שונה, כי בזמן בית
המקדש, צלו את קרבן הפסח, ואכלוהו דווקא בלילה, כפי שצווינו וְאָכְלוּ אֶת
הַבֶּשֶׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה (שמות יב ח), וגם זמנם של שאר מצוות הסדר הוא דוקא
בלילה.
הכוס הראשון מארבע הכוסות הוא הקידוש, ובו מתחילים את הסדר, לכן אין
לקדש לפני הלילה. אמנם אפשר להתפלל ערבית לפני הלילה, כמו בכל שבת.
(ג) **בכלים נאים כפי כחו** – לכבוד החג.
(ד) **בהסיבה דרך חירות** – עיקר החיוב להסב הוא באכילת המצה, הן הנאכלת
בברכת "על אכילת מצה", הן המשמשת ל"כורך", והן האפיקומן. כמו כן, חובה
להסב בשתיית ארבעת הכוסות.
(ה) **ישב על הספסל** – ולא כמנהגו בשגרה, שיושב על הרצפה עקב דוחקו
הגדול. כי על אף עוניו, עליו להתעלות ולהודות לה' על גאולת העם כולו. וגם,
אם היה נותר במצרים, היה גורלו מר אף יותר משל עתה.

סעיף ג

יכשהוא מיסב לא יטה על גבו ולא על פניו ולא על ימינו, אלא על שמאלו (ו). (ואין חילוק בין אטר לאחר (ז)) (טור בשם רש"י ות"ה סימן קל"ו).
 ישם בגמרא קח ע"א.

סעיף ד

י'אשה אינה צריכה הסיבה (ח). אלא אם כן היא חשובה (ט). הגה:
 וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות (י) (מרדכי ריש פ' ע"פ ורבינו ירוחם), אך לא נהגו
 להסב (יא) כי סמכו על דברי ראבי"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב (יב) (דברי
 עצמו).
 ישם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) **על שמאלו** – כך הסבו ואכלו בנוחות, כי בשכיבה על הגב או על הבטן, אין האכילה נוחה. והמסב על צד ימין, מסתכן בחנק, כי אז האוכל חודר בנקל לקנה הנשימה.
 (ז) **בין אטר לאחר** – כי גם הושט של האיטר בצד שמאל.
 (ח) **אינה צריכה הסיבה** – כי בזמנם לא היו רגילות נשים להסב, על כן היתה ההסיבה זרה להם.
 (ט) **חשובה** – אצלה היתה ההסבה דבר שבשגרה.
 (י) **מיקרי חשובות** – כבר בזמן רמ"א ניתן מקום של כבוד לנשים, והם הסבו כגברים. גם נשים ספרדיות נוהגות להסב¹.
 (יא) **לא נהגו להסב** – גם גברים גם נשים.
 (יב) **אין להסב** – לדעתו, כיון שכל השנה איננו רגילים להסב, ובזמננו היא איננה פעולה נוחה, לכן היא גם אינה מסמלת תחושת חירות. ובכל זאת לכתחילה עדיין צריך להסב², כי זה יזכיר לנו את חובת ההודאה לה', על הוצאתנו מעבדות לחירות. ומי שההסבה אינה נוחה לו, יכול כמובן לסמוך על

1. חזון עובדיה הגדה של פסח עמוד קכ.

2. כפי שמוכרח דעתו בסעיף ז'.

סעיף ה

ח"בן אצל אביו צריך הסיבה, ^טאפילו הוא רבו מובהק (יג). 'תלמיד לפני רבו אינו צריך הסיבה (יד), ^כאפילו אינו רבו מובהק, אלא אם כן יתן לו רבו רשות (טו). 'ותלמיד חכם מופלג בדורו, אף על פי שלא למד ממנו כלום, חשוב כרבו ואינו צריך הסיבה (טז). (ודווקא כשאוכלין על שלחן אחד, אבל אם אוכל על שלחן בפני עצמו (יז) צריך להסב).

^חשם. ^טתוספות הרא"ש. 'שם בגמרא. ^כהרא"ש והמרדכי מדקדוק סוגיות הגמרא. 'תרומת הדשן.

שולחן ערוך כפשוטו

דברי הרמ"א, שהיום לא נוהגים להסב. אמנם גם אלו יודאו ששיבתם תהא על כסא נוח.

כיום, אין מסבים כבעבר, על מיטה. אלא מניחים כרית בצד שמאל של המושב, עליה נשענים.

(יג) **אפילו הוא רבו מובהק** – כי דרכו של האב למחול על כבודו, כדי שבנו יקיים את המצוות כראוי.

(יד) **אינו צריך הסיבה** – כי התורה מחייבת לכבד את הרב³, והמיסב בפני רבו, הרי זו כעין חוצפה.

(טו) **יתן לו רבו רשות** – וכך ראוי לעשות. כי בזה יקיים גם מצות הסיבה, וגם מצות כבוד לרבו, שכן לא היסב אלא בהסכמת רבו.

בזמננו, גם בכל השנה אין כל כך תחושת יראה מן הרב, והרבנים מקיימים בעצמם "רב שמחל על כבודו כבודו מחול", כי קירוב הנפשות בדורינו נצרך מאי פעם. אמנם כמו בכל דבר, אין להגזים, כי בלתי אפשרי ללמד תלמיד שלא מתנהג בכבוד ודרך ארץ.

(טז) **ואינו צריך הסיבה** – כי המופלג בדורו מוגדר כרבן של כל ישראל.

(יז) **שלחן בפני עצמו** – בתקופה שנהגו להסב, היו שהגישו את המאכלים על

3. לומדים זאת מן הפסוק "את ה' אלהיך תירא" (דברים ו, יג), וכפי שדרש רבי עקיבא, שהמילה המיותרת "את", באה לרבות יראה בפני תלמידי חכמים (פסחים כב, ב).

מע"ף ו

^טהשמש (יח) צריך הסיבה (יט).

^טשם בגמרא בעיא ונפשטא וכן הסכמת הפוסקים.

מע"ף ז

יכל מי שצריך הסיבה, אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא (כ), וצריך לחזור לאכול ולשתות בהסיבה. הגה: ויש אומרים דבזמן הזה, דאין דרך להסב, כדאי הוא ראבי"ה לסמוך עליו שבדיעבד יצא בלא הסיבה (כא) (אגודה פרק ע"פ). ונראה לי אם לא שתה כוס שלישי או רביעי בהסיבה, אין לחזור ולשתות בהסיבה דיש בו חשש שנראה כמוסיף על הכוסות (כב); אבל הרא"ש שם מדיוק לשון הגמרא, וכתב הרמב"ם בשעת אכילת כזית מצה, וכן כתבו שאר פוסקים, ובהגהות כתבו וכן כזית אפיקומן.

שולחן ערוך כפשוטו

שלחן אישי, אותו קרבו סמוך למיטת ההסבה, וממנו אכל הסועד.

(יח) השמש – מלצר המשמש את האורחים.

(יט) צריך הסיבה – דינו ככל ישראל. ואינו דומה לתלמיד לפני רבו, המחויב בכבוד רבו מחמת התורה שלימדו ושמביאו לעולם הבא.

(כ) לא יצא – משמעות דברי המחבר שכלל לא קיים חובתו, כי חכמים תקנו צורה מסוימת למצוה, ואם לא עשאה כתקנה, יחזור ויקיימה בברכה. אמנם למעשה אין מברכים, כי סומכים על הפוסקים שנתנו משמעות אחרת ל"לא יצא", והסבירו, שלא קיים את חובת ההסיבה. לכן יחזור ויסב באכילה ובשתיה, אבל לא יברך שוב, כי כבר קיים חובתו באכילה ושתיה⁴.

(כא) שבדיעבד יצא בלא הסיבה – ואף על פי שאינו חייב לקיים שוב את המצוה, רשאי הוא לשוב ולעשותה כתקנה, אם רוצה בכך.

(כב) כמוסיף על הכוסות – בין כוס ראשון לשני יש היתר לשתות, ואינו מברך

4. לדעה זו, נתקנה הברכה על עיקר המצוה, ולא על ההסיבה. וכיון שיצא ידי חובת אכילת המצה ושתית ארבע הכוסות, אין לברך שוב. והרב עובדיה יוסף כתב שזו גם דעת המחבר (שו"ת חזון עובדיה כרך ב עמוד תשסב).

בשני כוסות ראשונות, יחזור וישתה בלא ברכה (מנהגים), וכן באכילת מצה (כג). ולכתחלה יסב כל הסעודה (כד). (מהרי"ב).

סעיף ח

צריך לשתות ד' כוסות על הסדר (כה), ואם שתאן^ט זה אחר זה שלא כסדר, לא יצא.

^ט שם בגמרא קח ע"ב. ע"כ פירש הרא"ש ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

אם היה בדעתו לחזור ולשתות, לכן אין שתייתו נראית כהוספה על הכוסות⁵. גם אחר כוס שני מותר לשתות, כי הוא בא בתחילת סעודה, ובסעודה עצמה הרי מותר לשתות, לכן אפשר לשתות שוב ולהסב. אבל אחר כוס שלישי אסור לשתות, כמבואר בסימן תע"ט, מחשש שישתכר ולא יגמור את ההגדה, לכן אם ישוב וישתה, כדי להסב, זה נראה כמוסיף על הכוסות. וגם אחרי כוס רביעי אסור לשתות, כמבואר בסימן תפ"א, ואם ישתה עוד, ויברך, יראה כמוסיף על הכוסות. אמנם אם נשאר יין בכוסו, ישתה עוד קצת בהסבה. כל זה דעת הרמ"א והוא מנהג בני אשכנז. אמנם למנהג הספרדים, חוזר ושותה בהסבה בכל ארבעת הכוסות.

(כג) וכן באכילת מצה – חוזר ואוכל בהסבה אבל ללא ברכה⁶.

(כד) יסב כל הסעודה – וכן באמירת ההגדה, מלבד בעת אכילת המרור, וזה מוסכם על המחבר⁷.

(כה) על הסדר – כל כוס נקבע וסודר יחד עם אחת ממצוות הסדר. הכוס הראשון נסדר עם מצות הקידוש. הכוס השני נקבע במצות ההגדה. הכוס השלישי סודר עם מצות ברכת המזון, והכוס הרביעי במצות ההלל.

5. יש שכתבו שכיום, כיון שלא נהוג לשתות בין כוס ראשון לכוס שני, אם שתה כוס ראשון ולא היסב, לא יחזור וישתה בהסבה.

6. הבנה זו בדברי הרמ"א מוכיחה כי דעת המחבר היתה שהחוזר ואוכל בהסבה, צריך לשוב ולברך, כפי שכתבנו, ואולם הרמ"א חולק עליו.

7. כפי ששמע מלשונו בסעיף ב'.

סעיף ט

^פ(כו) שיעור הכוס, רביעית (כז) לאחר שימזגנו (כח) (אם רוצה למזגו (כט)), וישתה כולו או רובו (ל). ^זואם יש בו הרבה רביעיות, שותין ממנו כל כך בני אדם כמנין רביעיות שבו (לא). ^קויש אומרים שצריך לשתות רוב הכוס, אפילו מחזיק כמה רביעיות (לב). (וצריך לשתות השיעור שלא בהפסק גדול בנתיים (לג)) (כ"י בשם רוקח).
^פשם בגמרא. ^זכל בו וארחות חיים. ^קהרמב"ן ומהר"ר שם טוב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) **הקדמה לסעיף** – בזמנם היינות היו מאוד חזקים וכדי לשתותם נהגו להוסיף שלש מנות מים למנה אחת של יין. בימינו היינות ראויים לשתות איך שהם, ואין צריכים מזיגה.
 (כז) **רביעית** – שמונים ושש (86) מ"ל.
 (כח) **שימזגנו** – יין תקופתם היה, כאמור, חזק מאד, ולאחר ערבוב שלוש רבעי (3/4) מים בכוס, נעשה נח לשתיה.
 (כט) **אם רוצה למזגו** – גם בתקופתם היה מי ששתאו למרות חוזקו, וכיום שנחלש ודאי ניתן לשתותו ללא תוספת מים.
 (ל) **כולו או רובו** – אף שגודל הכוס צריך להחזיק רביעית, אין חובה לשתות אלא רוב רביעית. וגם כאשר הכוס מכיל יותר מרביעית, יצא ידי חובה אף שלא שתה את רוב הכוס. אמנם בכוס רביעי צריך לשתות דוקא רביעית שלם, כי לולי כן, לא יוכל לברך ברכה אחרונה.⁸
 (לא) **כמנין רביעיות שבו** – אין חובה שהכוס יוצב לפני כל אחד, אבל כל אחד חייב בשתיית רוב רביעית לפחות.
 (לב) **מחזיק כמה רביעיות** – דעה זו סבורה, שכל אחד צריך להעמיד כוס לפניו. למעשה אפשר לסמוך על הדעה הראשונה, אם כי לכתחילה מומלץ לקחת כוס שאינה מכילה כמות גדולה מאוד של יין.
 (לג) **שלא בהפסק גדול בנתיים** – לכתחילה יש לשתותו בזמן קצר כנדרש

8. כמבואר בסימן ק"צ סעיף ג'.

סעיף י

ימי שאינו שותה יין מפני שמזיקו (לד), או שונאו (לה), צריך לדחוק
י' הרשב"א בתשובה מהא דנדרים מט ע"ב ומהירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

לשתיית רביעית⁹, כי לדעת המחבר, אין לברך ברכה אחרונה אלא באופן זה. אמנם כיון שארבע כוסות היא מצוה דרבנן, ניתן להקל ולסמוך על השיטה הסוברת שיוצאים גם אם שתו במשך זמן הנדרש לאכילת פרס, כלומר במשך שש דקות¹⁰.

(לד) מפני שמזיקו – אין הכוונה שמזיק לו בצורה חמורה, כגון נפילה למשכב, אלא שהשתיה גורמת לו צער, כגון כאב ראש¹¹.

9. שער הציון סימן ר"י ס"ק י"א פירש ששיעור הזמן לשתיית רביעית היינו כדרך שתיית בני אדם, שאינן שותהו בבת אחת, כי אם בשתי פעמים, שהוא מדת דרך ארץ כמבואר בסימן ק"ע ח'.

10. הרבה דעות יש בשיעור זה. הרב יצחק יוסף כתב, בקיצור שלחן ערוך שלו (מהדורת תשסז סימן תעה סעיף ז), שהוא בין שש לשבע וחצי דקות. דין זה מובא בבית יוסף בשם הרוקח. ומה מאד מפליא הדבר, שהמחבר לא הביא דין זה כאן בשלחן ערוך, כמו כן יש להתפלא מדוע לא כתב בסימן ר"י, בדין ברכה אחרונה, שחייב ברכה אחרונה באכילה נוגע רק למקרה בו אכל את הכזית באכילת פרס, ובשתיה, כששתה בכדי שתיית רביעית. ולא הביאו אלא בהלכות יום כיפור (אורח חיים תריב ס"י), באמרו שאין אדם מתחייב אלא אחר שאכל כזית בכדי אכילת פרס, ושתה מלוא לוגמיו בזמן שתיית רביעית.

מכאן נראה שלדעת המחבר צירוף ההפסקות נתחדש דווקא לאיסור, אבל בברכת הנהנין, מה אכפת לנו כמה זמן נמשכה הנאתו, הרי העיקר הוא שיודה על הנאתו (על פי כף החיים סימן רי אות ז).

אמנם כל הפוסקים כתבו כפי שכתבתי בפנים, שהמחבר סבור כך גם בנוגע לחיוב ברכה אחרונה. על כן אין לזוז מדבריהם הקדושים. ויתכן שמרן לא הביא דין זה בסימן ק"י, ולא בסימן זה, כי משך זמן זה הוא הזמן הנצרך לכל אדם האוכל כזית, וכך גם השתיה, שהרי מלא לוגמיו היא כמות קטנה מאוד, ודרך העולם לשתותו ברצף, ומתוך שהיה פשוט, לכן לא הביא זאת המחבר. ובכל זאת, עדיין צריך עיון, כי במשקה חם שותים בלגימות ולא ברצף, אם כן מדוע לא כתב שבאופן זה אינו מברך ברכה אחרונה. לכן עדיין צריך עיון.

11. משנה ברורה ס"ק ל"ה. כי אפילו בקיום מצות עשה מן התורה אין על האדם לאבד ממון רב לקיומה, כנפסק בשולחן ערוך (סימן תרנו סעיף א), כל שכן שלא נדרש ממנו להביא עצמו לחולי, וכל שכן למצוה דרבנן. ואמנם במקור הדין בתלמוד (נדרים מט, ב) הובא סיפור על רבנים שסבלו

עצמו ולשתות, לקיים מצות ארבע כוסות (לו).

סעיף יא

שמצוה לחזור אחר יין אדום (לז), (אם אין הלבן משובח ממנו (לח))

(טור).

שטור בשם הירושלמי פרק ג' דשקלים.

סעיף יב

תיוצאים ביין מבושל (לט) ובקונדיטון (מ).

תשם בשם הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(לה) או שונאו – חשוב לדעת, שניתן לקיים את המצוה לכתחילה גם עם מיץ ענבים.

(לו) ארבע כוסות – ולאכילת מצה, שהיא מצוה מן התורה (בעיקר כזית אחד, כפי שנסביר בסימן הבא, בעזרת השם). אמנם אדם אלרגי לגלוטן, או שמצטער הרבה גם באכילת מצה, פטור ממצוות מצה.

(לז) יין אדום – אין זו חובה אלא מצוה מן המובחר, כי בירושלמי¹² למדו מהפסוק אל תִּקְרָא יֵינָ כִּי יִתְאַדָּם (משלי כג לא) שדווקא יין אדום נקרא יין¹³. ואף שאין הלכה כשיטה זו, מומלץ לנהוג כמותה לכתחילה.

(לח) משובח ממנו – כדי לכבד את המצוה, ראוי לקיימה בדבר החביב ביותר על האדם, וזה הידור גדול מיין אדום. אמנם נראה, שלדעת המחבר, אם היין האדום טוב גם הוא, ראוי להקדימו, אף שהלבן משובח ממנו.

(לט) ביין מבושל – אף שרמתו פחותה מיין לא מבושל. וביין מפוסטר, כל שכן שיוצאים, כי הפסטר, שהוא חימום היין ללא רתיחה, אינו פוגע באיכות היין.

(מ) ובקונדיטון – זה יין שהוסיפו בו דבש ופלפלן כדי לשבחו.

לאורך חודשים אחר שתיית הכוסות בליל הסדר. אבל התנהגותם מוגדרת מידת חסידות, ולא למדו מהם אלא שגם כאשר קיום המצוה אינו נוח כל כך, ואין בו הנאה אלא צער מסוים, עדיין יש להתאמץ ולקיים את המצוה.

12. שקלים דף ח' ע"ב.

13. וגם יש לזה מקור בתלמוד בבלי, על פי פירוש אחד בגמרא (בבא בתרא צז:).

סעיף יג

^אאפילו עני המתפרנס מן הצדקה ^בימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו (מא) בשביל יין לארבע כוסות (מב).
^אמשנה פסחים צט ע"ב. ^בכפרוש הרשב"ם שם.

סעיף יד

^גגם הנשים חייבות בארבע כוסות ובכל מצות הנוהגות באותו לילה (מג).
^גשם קח ע"ב.

סעיף טו

^דתינוקות שהגיעו לחינוך, מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו (מד).
 הגה: ואין ליקח כוס שפיו צר כעין קלו"ג גלא"ז (מה), מפני שלא יוכל ^דהרא"ש שם ובתשובה והמרדכי.

שולחן ערוך כפשוטו

(מא) **ישכיר עצמו** – כלומר יעבוד תמורת שכר.

(מב) **יין לארבע כוסות** – ואם במצוה דרבנן נדרש האדם להתאמץ כך, כל שכן שבשאר מצוות התורה יש להתאמץ בקיומם.

(מג) **באותו לילה** – אף שהיו צריכות להפטר מן המצה, כי זו מצוה שהזמן גרמא, עם זאת חוייבו, כי גם הנשים ניצלו ממצרים, כמו הגברים, וכן מחמת שחויב המצה נכתב עם איסור החמץ, לא תאכל עליו חמץ וגו' תאכל עליו מצות¹⁴, מכאן למדו חכמים שהנאסרים באכילת חמץ, מחויבים במצה, ובשאר מצוות הסדר.

(מד) **כוסו לפניו** – כי בערב זה עיקר המצוה היא חינוך הילדים, והעברת חווית היציאה מדור לדור. לכן ינתן לו כוס לשתות כמלא לוגמיו שלו.

(מה) **קלוג גלא"ז** – כעין בקבוק שפיו צר.

¹⁴. דברים ט"ז ג'.

לשתות רביעית כאחד (מו) (מהרי"ב). ובכוס של ברכת המזון בלאו הכי אין לוקחים אותו, ועיין לעיל סימן קפ"ג סעיף ד' בהגה (מז), וכן הכוס של קידוש, ועיין לעיל סימן רע"א סעיף י' (מח) (ב"י).

סעיף טז

המצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים, כדי שיראו שינוי וישאלו (מט).

הברייתא שם קח ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(מו) שלא יוכל לשתות רביעית כאחד – כפי שראינו, ששתיית רוב הכוס צריכה להמשך כזמן שתיית רביעית. אמנם אם אין לו כלי אחר, ישתמש בו.
 (מז) לעיל סימן קפ"ג סעיף ד' בהגה – שם מבואר, כי אין לקחת כלי זה לזימון, כי צריך להביט ביין בעת הברכה, ובכלי זה אי אפשר להביט ביין. אמנם כל זה הוא חומרא לכתחילה, והמחבר לא הביאה. טעם הנהגה זו הוא, כי צריך לחבר וליצור קשר בין הברכה לחפץ עליו מברכים¹⁵.
 (מח) לעיל סימן רע"א סעיף י' – בו מבואר כי יש להביט ביין בעת קידוש, על כן אין לקדש על יין בבקבוק, כי פיו צר.
 (מט) כדי שיראו שינוי וישאלו – בתורה כתוב וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֶבֶר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם (שמות יג ח). מכאן למדו חכמים שהחינוך עומד במרכז הלילה, ועל כן נתנו עצה לסייע בערנות הילדים ומיקוד תשומת לבם בסיפור היציאה.

15. דומה הדבר לדין החזקת המאכל ביד, בעת ברכת הנהנין (אורח חיים סימן רמו, ד), וגם בברכת המצוות אוחזים את חפץ המצוה ביד, כדי להסמיק את הברכה למעשה המצווה ככל האפשר, וכבטוי ההלכתי המוכר "עובר לעשייתו, לא עובר דעובר" (אורח חיים סימן כה, ח).

סימן תע"ג

דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס השני, ובו ז' סעיפים.

את הסימנים הבאים חילק המחבר על פי מהלך הסדר. סימן זה דן בדיני שתיית כוס ראשון וסיפור ההגדה. זה שאחריו בדיני כוס שני, וכן הלאה, באכילת מצה, אפיקומן, ברכת המזון וכוס שלישי, הלל וכוס רביעי. בסימן זה אנו פוגשים באחת המצוות המרכזיות של הלילה, הלא היא מצות ההגדה, המחייבת לספר ביציאת מצרים, כנאמר בפסוק "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם". לכן נוהגים בתחילת הסדר לעשות שינויים, שמטרתם לגרות את סקרנות הילדים, ולעוררם לשאלות. עוד יוסבר, כיצד לסדר את מאכלי הלילה בקערה.

סעיף א

^אמוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו (א), ומברך ^בשהחיינו (ב). ואם חל בשבת, אומר ויכולו (ג), ואם חל במוצאי שבת אומר ^אמשנה פסחים קיד ע"א. ^בכן משמע דף קג ע"א גבי יקנה"ז.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **מקדש עליו** – כמו שבכל שבת ציוותה התורה לקדש, כנאמר ¹"זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ", כך גם בכל יום טוב, ציוו חכמים לקדש על היין. ובשתיית הקידוש, מקיימים גם מצות כוס ראשון מארבע כוסות.

(ב) **שהחיינו** – בכניסת כל חג מידי שנה, מברכים את ה' על שהחיה אותנו לזמן זה ².

(ג) **ויכולו** – ואחר כך, בורא פרי הגפן. בברכת קדושת החג יזכיר את השבת, ובסיומה אומר "מקדש השבת וישראל והזמנים".

1. שמות ח' כ'.

2. ברכה זו שייכת גם לברכת שהחיינו על המצוה של אכילת מצה, כמו שתמיד מברכים על מצוה הבאה אחת לשנה (כף החיים אות ו).

יקנה"ז (ד), וואם שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה, ישרלים ההגדה עד גאל ישראל (ה) ואחר כך יבדיל (ו). הגה: ואין ליטול ידיו כלל קודם קידוש (ז) (רבינו ירוחם והרא"ש בתשובה ומדרכי פרק ערבי פסחים).
יספר ארחות חיים בשם רבו.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) יקנה"ז – כאשר נכנס החג במוצאי השבת, יש לקדש על החג, וגם להבדל מן השבת, מאחר וקדושת השבת גדולה משל יום טוב, כי בניגוד לשבת, בה נאסרנו בעשיית כל מלאכה, ביום טוב הותרה מלאכה, לצורך הכנת מאכלים. הבדל זה עומד בבסיס ריבוי הברכות. והסימן המועיל לזכירת סדר אמירתם הוא יקנה"ז.

י – יין. הכוונה לברכת הגפן על היין.

ק – קידוש. זו היא ברכת מקדש ישראל והזמנים.

נ – נר. מצוה לברך על אור הנר, כבכל מוצאי שבת.

ה – הבדלה. סיומת ההבדלה היא, המבדיל בין קודש לקודש.

ז – זמן. שהחיינו והגיענו לזמן הזה.

הסבר הסדר: בחלק הראשון סידרו את שתי ברכות הקידוש, ולאחריהם, שתי ברכות הבדלה. והקדימו את קידוש החג לפני ההבדלה, כי רק אחר החלת קדושה על היום הנכנס, ניתן לבדל בין הקדושה היוצאת לקדושה הנכנסת. את ברכת שהחיינו דחו לסוף, כי זו הודאה כללית על היום, ומעיקר הדין ניתן לאמרה בכל עת ביום, ולא דוקא בקידוש.

(ה) עד גאל ישראל – בברכה זו מסיימים את אמירת ההגדה. ורק אחריה יבדיל, כדי שלא להפסיק באמצע מצוה "והגדת".

(ו) ואחר כך יבדיל – ויחבר ברכת הנר וההבדלה לכוס השני. והסדר הוא ברכת גאל ישראל, בורא פרי הגפן, בורא מאורי האש והבדלה. ולנוהגים שלא לברך על כוס שני, כפי שיתבאר בסימן הבא, יש להבדיל תיכף אחר ברכת גאל ישראל, קודם שתיית כוס שני, ושונה ללא ברכת פרי הגפן.

(ז) קודם קידוש – מנהג רוב הקהילות, בכל השנה, שנוטלים ידים לסעודה רק אחר קידוש. אבל יש קהילות שנוטלים ידים קודם קידוש, ואחר שקידשו ושתו

ואם אין ידיו נקיות, יטול מעט (ח) אבל אין לברך על הנטילה (ט). ובעל הבית (י) לא ימזוג בעצמו, רק אחר ימזוג לו דרך חירות (יא) (מהר"י ברונא).

מעיק ב

¹ שותה בהסיבה (יב) ² ואינו מברך אחריו (יג).

³ מסקנא דגמרא קח ע"א. ⁴ טור בסימן תעד בשם רב שרירא ורב האי ורא"ש והרבנו יונה.

שולחן ערוך כפשוטו

יין, מברכים המוציא ובוצעים הפת, ואין הקידוש נחשב הפסק בין הנטילה להמוציא. ואלו לא ינהגו כך בליל הסדר, כי אין בוצעים את המצה תיכף אחר קידוש.

(ח) **יטול מעט** – כלומר ירחוץ ידיו.

(ט) **אין לברך על הנטילה** – כי לא מברכים על רחיצה של נקיות, אף שהנקיון בא לצורך הקידוש.

(י) **ובעל הבית** – העורך את הסדר.

(יא) **דרך חירות** – בעל הבית המנהיג את הסדר הוא נציג המסובין, וכשמוזגים לו את הכוס, נזכרים אנו במעלת החירות, שהרי מנהג אנשים חשובים שאחרים מוזגים את יינם. אמנם כיום המנהג הוא שכל אחד מוזג לשני, וגם הספרדים נוהגים במנהג זה³.

(יב) **שותה בהסיבה** – כפי שלמדנו בסימן הקודם.

(יג) **ואינו מברך אחריו** – כי ברכת המזון שאחר הסעודה פוטרת את היין שלפני הסעודה.

3. כך הובא בחזון עובדיה חלק שני, עם הגדה של פסח, עמוד קכז. במקור הדין, שמוזכר בדרכי משה בסימן תפ"ו, מפורש שמוזגים דוקא לעורך הסדר. אמנם בערוך השולחן כתב, שהרבה לא נהגו במנהג זה, כדי לא להיראות בעלי גאווה. ואולם לפי המנהג שהבאנו, שכל אחד מוזג לחברו, סרה טענתו.

סעיף ג

ואם ירצה לשתות כמה כוסות, הרשות בידו (יד); 'ומכל מקום ראוי ליזהר שלא לשתות בין ראשון לשני, אם לא לצורך גדול, כדי שלא ישתכר (טו) וימנע מלעשות הסדר וקריאת ההגדה.

¹משנה ק"ז ע"ב. 'כל בו בשם רבנו יהונתן.

סעיף ד

(טז) ¹מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלש מצות (יז)

²טור בסימן תעה בשם התוספות והרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) **הרשות בידו** – חובה לשתות כוס אחד, אבל מותר להוסיף ולשתות. ויש סוברים שרשאי רק עד שמתחיל במצות ההגדה, אבל משהתחיל לא ישתה, כדין השוכח להבדיל בין שבת לחג פסח, שממתין עד כוס שני, ורק אז מבדיל. (טו) **כדי שלא ישתכר** – לא מדובר בשכרות ממש, האסורה בכל מצב. אלא הכוונה לשתיה מרובה, שפוגעת בכח הריכוז, וממילא, ברמת קיום המצוה. אבל שתיית מים מותרת.

(טז) **הקדמה לסעיף** – סעיף זה דן בקערת הסדר, וכדי להקל על הבנת הענין, נסביר מעט לגבי המאכלים המונחים עליה.

מניחים שלש מצות זו על זו. במצה העליונה סועדים את סעודת החג. את המצה האמצעית חולקים לשנים, והחלק הקטן נאכל בתחילת הסעודה, כדי לקיים מצות אכילת מצה. וגם בחלק השני, הנקרא אפיקומן והנאכל בסוף הארוחה, מקיים מצוה זו, כפי שנבאר במקומו בעזרת השם. במצה התחתונה מקיימים מצות כורך, שהיא כריכת מצה סביב המרור.

בקערה עצמה מונח ירק, אותו נטבול בתחילת הסדר במי מלח, כדי לעורר את הילדים לשאול שאלות. גם מרור מונח עליה, בו מקיימים את מצות אכילת מרור. החרוסת בה טובלים את המרור, גם נמצאת שם, כי באה להפחית ממרירות המרור. עוד מונחים שם זרוע וביצה, כי בזמן שבית המקדש היה קיים, הקריבו בליל הסדר שתי קרבנות, האחד שה לקרבן פסח, ולזכרו מניחים

ומרור וחרוסת וכרפס או ירק אחר (וחומץ או מי מלח (יח)) וישני תבשילין, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, ונהגו בבשר (יט) וביצה (כ). הגה: ויסדר הקערה לפניו בענין שאינו צריך לעבור על המצוה, דהיינו הכרפס יהא למעלה מן הכל והחומץ סמוך לו יותר מן המצה, והמצות מן המרור והחרוסת, והם יהיו יותר קרובים אליו מן הבשר והביצה (כא) (מהרי"ל). 'והבשר נהגו שיהיה זרוע (כב), ונהגו שהבשר יהיה צלי על שם בגמרא קיד ע"ב. טור.

שולחן ערוך כפשוטו

זרוע. והשני, קרבן חגיגה, שבשרו נאכל לשמחת החג⁴, ולזכרו מניחים ביצה. (יז) שלש מצות – אחת על השניה, ואפשר להכניס כל אחת במפית בפני עצמה.

(יח) וחומץ או מי מלח – לטיבול הכרפס. המחבר מסכים לזה.

(יט) ונהגו בבשר – המזכיר יותר את קרבן הפסח, שהיה בשר.

(כ) וביצה – זכר לקרבן חגיגה.

(כא) מן הבשר והביצה – יש שני מנהגים עיקריים בסידור המאכלים על הקערה. הסדר המובא ברמ"א מבוסס על ההלכה שאין להעביר על המצוות. לכן סודרו באופן שהמאכל הנאכל ראשונה קרוב יותר.

בפתיחת הסדר אוכלים כרפס טבול במי מלח. על כן נסדרם קרוב לעורך הסדר. אחריהם נאכלים המצות, ועל כן יסודרו אחר הכרפס ומי המלח. המרור והחרוסת, בם מקיימים מצות אכילת מרור, יסודרו אחריהם. והזרוע והביצה אחרונים, כי אינם נאכלים כלל.

אמנם יש מנהג אחר, נפוץ מאד, המבוסס על תורת הקבלה, על פיו כל אחד מהמאכלים מסמל אחת ממידות ה' בהם יצר את העולם. ובדרך כלל, מובא בהגדות ציור המדגים את אופן הנחת המאכלים על פי סדר זה.

(כב) והבשר נהגו שיהיה זרוע – כדי לזכור שה' הוציאנו בזרוע נטויה.

4. פסחים ס"ט ע"ב.

הגחלים (כג), והביצה תהיה מבושלת (כד). (והוא הדין צלויה (כה), וכן נוהגין בעירנו).

סעיף ה

כאלו ירקות שיוצאים בהם ידי חובתו, חזרת (כו), עולשין (כז), תמכא (כח), חרחבינא (פירוש מיני עשבים מרים) (כט), מרור (ל); ויוצאים בעלין שלהם ובקלחן (לא), לאבל לא בשורש, אלא שבעלין אין יוצאין אלא אם כן הם לחים (לב), ובקלחים יוצאים בין לחים כמשנה שם לט ע"א. להגהות מימוני בשם רבנו תם וסמ"ג. שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) **צלי על הגחלים** – כי הזרוע מזכיר את קרבן פסח שנצלה באש. ואינו נאכל בלילה, לבל יטעו בו, כביכול אוכל קרבן פסח⁵, אבל למחרת מותר לאכלו.

(כד) **והביצה תהיה מבושלת** – זכר לקרבן חגיגה שבשרו נאכל גם מבושל. ואין חובה להניח דוקא ביצה, שכן ניתן לקחת גם בשר מבושל, ובכל זאת נוהגים להניח ביצה, כי בארמית היא קרויה ביעה, ויש בה גם משמעות של תפילה.

(כה) **צלויה** – כי קרבן חגיגה נאכל הן צלי הן מבושל. ומותר לאכלה בלילה אפילו צלויה, כי לא יטעו בו שאוכל קרבן פסח, שהביצה אינה דומה לקרבן⁶.

(כו) **חזרת** – חסה.

(כז) **עולשין** – ציקורה.

(כח) **תמכא** – יש מסבירים שהוא הירק שבימינו נקרא חזרת.

(כט) **מיני עשבים מרים** – כלומר אין לנו ידע מדויק מה זה חרחבינא.

(ל) **מרור** – סוג נוסף של ירק, שבזמנם נקרא מרור. אבל כיום איננו יודעים מהו.

(לא) **ובקלחן** – קלח הוא החלק העבה ביותר בירק, ממנו יוצאים העלים.

(לב) **לחים** – כי עלים יבשים מאבדים את מריחותם.

5. משנה ברורה ס"ק ל"ב, ועיין יחוזה דעת חלק ג' סימן כ"ז.

6. משנה ברורה ס"ק ל"ב.

בין יבשים, יאכל לא כבושים (לג) ולא שלוקים (לד) ולא מבושלים (לה); וכולם מצטרפים לכזית, שהוא השיעור שלהם (לו), ^וועיקר המצוה בחזרת (לז). ואם אין לו חזרת, ^זיחזור אחר ראשון ראשון, כפי הסדר שהם שנויים. הגה: ואם אין לו אחד מאלו הירקות, יקח לענה או שאר ירק מר (לח) (אגור). וחרוסת יעשה עב, זכר לטיט, ואחר כך נותנין בו מעט חומץ או יין אדום זכר לדם (לט) (טור). ועושין החרוסת מפירות שנמשלו י'שם במשנה. ^חשם בגמרא. ^טהגהות מימוני.

שולחן ערוך כפשוטו

(לג) כבושים – הונחו במי מלח או בחומץ למעלה מיום אחד.
(לד) שלוקים – נתבשלו הרבה.
(לה) מבושלים – בישול רגיל. ולא ניתן לצאת בהם, כי אבד מהם טעם המרור ולא נותר אלא טעם ירקות כבושים ושלוקים.⁷
(לו) שהוא השיעור שלהם – באכילת כזית קוימה המצוה. לכן רשאי לצרף חצי זית חסה, עם חצי זית ירק אחר, וכיוצא בזה.
(לז) ועיקר המצוה בחזרת – שהיא החסה, כי משמעות המילה מזכירה לנו שה' חס על עמו. ואף שאין החסה מרירה כל כך, כתבו הפוסקים שלכתחילה צריכים לאכול דוקא אותה בליל זה. אמנם האשכנזים נהגו יותר לאכול חזרת, אבל חשוב לפוררו לפני החג, אחרת הוא חריף מדי.
(לח) שאר ירק מר – כלומר קיום המצוה אפשרי גם בירק שאינו כלול ברשימה.
(לט) יין אדום זכר לדם – דם זה, יש אומרים שהוא דם התינוקות שנשחטו ודםם שימש כחומר לבנין, ויש אומרים זכר למכת דם.⁸

7. כף החיים כאן אות פה.

8. על פי קרבן העדה ופני משה, מפרשי הירושלמי פסחים פרק י' הלכה ג'.

בהם ישראל (תוספות פרק ערבי פסחים (מ)) כגון, תפוחים (מא), תאנים (מב), אגוזים (מג), רימונים (מד), שקדים (מה); ונותנין עליו תבלין, כגון קנמון

שולחן ערוך כפשוטו

(מ) תוספות פרק ערבי פסחים – פסחים קט"ז ע"א, ד"ה וצריך.
(מא) תפוחים – מבואר בגמרא⁹ "למה נמשלו ישראל לתפוח, לומר לך, מה תפוח זה פרו קודם לעליו, כך ישראל הקדימו נעשה לנשמע". ותוספות מביאים את הפסוק¹⁰ "תחת התפוח עוררתיה", ומסביר רש"י על הפסוק, שמדובר על קרבת ישראל לה' בהר סיני. ולפי זה התפוח מסמל את סיני, בו הקדימו נעשה לנשמע.

(מב) תאנים – על שם (שיר השירים ב יג) הַתְּאֲנָה חֲנֻטָּה פְּגִיָּה. כי התאנה, כפי שהסביר רש"י, מסמלת צדיקים, בזכותם החלה גאולה¹¹. וראה בגמרא (עירובין נד סוף ע"א) "למה נמשלו דברי תורה כתאנה, מה תאנה כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים, אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן, מוצא בהן טעם". באופן זה יש לדמות צדיקים המלמדים תורה לתאנים, כי נשאלים ומוסיפים חכמה.

(מג) אגוזים – בשיר השירים (ו יא) נאמר "אֶל גִּנַּת אֲגֹז יִרְדְּתִי", ולפי המדרש¹² הכוונה, שירדה שכינה לגינת ישראל, מן הטעם המוסבר ברש"י "מה אגוז זה אתה רואה אותו כולו עץ, ואין ניכר בתוכו. פוצעו, ומצאו מלא מגורות מגורות של אוכלים, כך ישראל צנועין וענוותנין מעשיהם, ואין תלמידים שבהן נכרים, ואין מתפארים להכריז על שבחן. בדקתו, אתה מוצא אותו מלא חכמה. ועוד כמה מדרשות לדבר, מה אגוז זה נופל בטיט, ואין מה שבתוכו נמאס, אף ישראל גולין לבין האומות, ולוקין מלקיות הרבה, ואין מעשיהם נמאסין".

(מד) רימונים – בהמשך הפסוק כתוב "לְרֵאוֹת בְּאֵי הַנֶּחַל לְרֵאוֹת הַפְּרָחַה הַגֶּפֶן הַנִּצֹּחַ הַרְמְנִים", וברש"י שם פירש, שנמשלו ישראל לרימון כי גם הרשעים

9. שבת פ"ח ע"א.

10. שיר השירים ח' ה'.

11. על פי המדרש, שמות רבה ט"ו, א'.

12. שיר השירים רבה פ"ו פרשה י"א.

וזנגביל הדומים לתבן שהיו מגבלין בו הטיט (טור).

סעיף ו

(מו) ^פנוטל ידיו לצורך טבול ראשון ולא יברך על הנטילה (מז).

^פצינתיו בסימן קנח סעיף ד.

שולחן ערוך כפשוטו

שבהם מלאי מצוות כרימון.

(מה) **שקדים** – מסבירים תוספות ששקד הקב"ה להקדים את היציאה ממצרים, כשקד שפריחתו מהירה מכל עץ. כי נאמר לאברהם¹³, שזרעו ישתעבד בארץ לא להם **ארבע מאות שנה**, אבל כדי לזרז יציאתם, חישוב הקב"ה ארבע מאות שנה מלידת יצחק, ויצאו אחר מאתים ועשר שנים. המתכון הנזכר אינו חובה.

(מו) **הקדמה** – הסעיף דן בשלשה חלקים מן הסדר, רחץ כרפס ויחץ. רחץ זו נטילת ידים קודם אכילת הנטבל במשקה. כרפס הוא טיבול ירק במי מלח, שנועד להתמיה ילדים, ולגרור שאלות, מה קורה בערב זה. יחץ היא חלוקת מצה אמצעית. הסבר נרחב יובא להלן, במקום המתאים.

(מז) **ולא יברך על הנטילה** – לעיל בסימן קנ"ח הובאה מחלוקת, אם צריך לרחוץ ידים על מאכל טבול במשקה. ולהלכה נפסק שיש ליטול ידים ללא ברכה, וכל המסובין חייבים בנטילה זו. וראה בפירושו שם, שבכל ימות השנה, אשכנזים רבים לא נוטלים ידים למאכל טבול. אמנם בליל הסדר גם הם נוהגים שבעל הבית נוטל ידיו, ולא שאר המסובים. טעם הדבר הוא, כי הסוברים שאין ליטול ידים, הסבירו שזו גזירה שנהגה רק בזמן שבית המקדש היה קיים, ולא בזמננו. ואולם בליל הסדר, הרי אנו רוצים לזכור את מנהג ישראל בעת הקרבת הקרבנות, לכן הונהג שבעל הבית ייטול ידיו, שזה מזכיר

13. בראשית טו, יג.

צ'ויקה מהכרפס פחות מכזית (מח) ומטבלו בחומץ (מט) ומברך בורא פרי האדמה ואוכל (נ), ואינו מברך אחריו (נא). צ'ויקה מצה האמצעית ויבצענה לשתים, ויתן חציה (נב) לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן (נג) ונותנין אותה תחת המפה, וחציה השני שם בגמרא קיד ע"ב. צ'הרא"ש שם, ר"י ושאר פוסקים ותשובת מהרי"ל, כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא דפוסקים בברכה אחרונה. צ'הרא"ש והמרדכי ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

את הזמן בו נהגו דיני טומאה וטהרה בקרב ישראל¹⁴.
(מח) פחות מכזית – שכן, האוכל כזית נכנס לספק ברכה אחרונה. כי יתכן שברכת המזון תפטרנו מברכה אחרונה, בהיות הכרפס קשור לסדר. אבל יתכן שמחמת ההפסק הגדול, לא תפטרנו ברכת המזון. לכן יאכל פחות מכזית, ובודאי לא יחוייב בברכה אחרונה. מה גם שגודל זה אינו משיע, ובהכרח שנאכל רק לקיום מצוה.
(מט) ומטבלו בחומץ – או במי מלח.
(נ) בורא פרי האדמה ואוכל – ואינו חייב להסב, כי טיבול במי מלח מזכיר עבדות ומרירות.
(נא) ואינו מברך אחריו – בגלל שלא אכל כזית¹⁵.
(נב) ויתן חציה – הגדול.
(נג) לשומרה לאפיקומן – לאכלה בסוף הסעודה, כפי שנבאר בעזרת השם,

14. פירוש זה שמעתי מבני הרב יחזקאל שיחי'. ופירושו מתרץ את קושיית הביאור הלכה (ד"ה פחות מכזית), שתמה, מדוע נקט המחבר שנוטלים ידים על כרפס פחות מכזית, הרי על פחות מכזית אין חיוב נטילה, כפי שלמדנו בסימן קנ"ח, אפילו על לחם. אמנם לפי פירושו של בני שיחי', הדבר מיושב. שכן מנהג זה בא כזכר להנהגות שנהגו במקדש, והוא מיוחד רק ללילה זה, לכן לא משנה גודל המאכל.

עוד מוסבר על פי פירוש זה, מדוע מסדרי הגמרא הכניסו דין זה, ליטול ידים לדבר שטיבולו במשקה, דווקא במסכת פסחים, במקום בו נסדרו הדינים הקשורים לסדר הפסח, כי בעיקרו הונהג בלילה זה רק כזכר למקדש.

15. ואם אכל כזית, נחלקו הפוסקים אם יברך אחריו, וספק ברכות להקל.

ישים בין שתי השלימות (נד) ^טוּיגְבִיָּהּ הַקֶּעֶרֶה ^ישֵׁשׁ בֵּהּ הַמִּצּוֹת וַיֹּאמֶר: הֲאֵל לַחֲמַא עֲנִיא (נה), עַד מָה נִשְׁתַּנָּה. הִגָּה: וַיֹּאמְרוּ בִלְשׁוֹן שְׂמִינִיּוֹת הַנָּשִׁים וְהַקִּטְנִים, אוּ יִפְרֹשׁ לָהֶם הָעֲנִיָּן וְכֵן עָשָׂה ר"י מְלוֹנְדְּרִי כָל הַהִגָּדָה בִלְשׁוֹן לַע"ז (נו), כְּדֵי שִׁיבִינוּ הַנָּשִׁים וְהַקִּטְנִים (כָּל בּוֹ וּמַהֲרִי"ל). ^אוֹאֵז יִצְוֶה לַחֲסִירִם מֵעַל הַשְּׁלַחַן וּלְהַנִּיחָם בְּסוֹף הַשְּׁלַחַן כֹּאֵלּוּ כִּבְר אֲכָלוּ, כְּדֵי שִׁירָאוּ הַתִּינוּקוֹת וַיִּשְׁאָלוּ (נז).

^טטוֹר וְהַרְוֹקָה. ^יהֲרָא"ש בַּתְּשׁוּבָה וְשֹׂאֵר פּוֹסְקִים. ^אשֵׁם בְּגִמְרָא קִטּוֹ ע"ב, וְכֵן כָּתְבוּ הַתּוֹס' וְרִשְׁב"ם שֵׁם.

סעיף ז

^במוֹזְגִין לוֹ מִיד כּוֹס שְׁנִי, כְּדֵי שִׁישְׁאָלוּ הַתִּינוּקוֹת לְמָה שׁוֹתִים כּוֹס ^גמִשְׁנָה וּבְרִייתָא שֵׁם קִטּוֹ ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

בסימן תע"ז.

(נד) ישים בין שתי השלמות – נדרשות שתי מצות שלמות, כי בשבת ובימים טובים צריך לבצוע על לחמים שלמים, כנגד זכור ושמור. ובמצה האמצעית החצויה, מקיימים את מצות אכילת מצה. והיא חצויה, כדי להזכיר שיש בו מימד של לחם עוני.

(נה) הא לחמא עניא – טקסט קצר, שמסביר כי זהו לחם עוני.

(נו) כל ההגדה בלשון לע"ז – כלומר יתרגם לשפה שהציבור מבין.

(נז) שיראו התינוקות וישאלו – כי זו אכן פעולה תמוהה, שמרימים את המצה, ואין אוכלים אותה. ואחר שאילתם מסבירים להם, שסעודה זו אינה ככל הסעודות שעיקרם אכילה, אלא מרכז הסעודה היא אמירת ההגדה. ויש שאינם מניחים את המצות בסוף השלחן, רק מסתפקים בהחזרת קערת המצות למקומה.

שני קודם סעודה (נח). ואם אין חכמה בבן, אביו מלמדו (נט). אם אין לו בן, אשתו שואלתו; ואם לאו, הוא שואל את עצמו. ואפילו תלמידי חכמים שואלים זה לזה: מה נשתנה (ס) וכו' (וכשהבן או האשה שואלת, אין צריך לומר: מה נשתנה, אלא מתחיל עבדים) (סא) (מהרי"ל).¹ וכשמתחיל עבדים היינו לפרעה, מחזיר הקערה (סב) שבה המצות לפניו, וקורא כל ההגדה (סג), וכשיגיע למצה זו צריך² טור מהא דלחם עוני וכו' קטו ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(נח) קודם סעודה – על הכוס הראשון לא יתפלא הבן, כי בכל שבתות השנה מקדשים על יין בתחילת הסעודה. אבל כשמכין כוס שני לפני הסעודה, ולא שותהו עד גמר אמירת עיקר ההגדה, ודאי יתמה הבן על הדבר, ויבוא לשאול, במקום זה, את ארבע הקושיות, כנדפס בהגדה.

(נט) אביו מלמדו – כלומר אם אינו מתעורר לשאול מעצמו, האב ילמדו לשאול את ארבע קושיות מה נשתנה. ואין הכוונה דווקא לבן זכר, אלא הוא הדין לבתו.

(ס) מה נשתנה – אף שהתשובה ידועה מראש, כמו בכל שנה, עדיין חובה לשאול, כי חוויית היציאה ממצרים, ותחושת השחרור מחדש, בלילה זה, היא המטרה.

למטרה זו, קיימים מנהגים רבים בבתי ישראל, הן באופן אמירת השאלות, והן בהמחשת היציאה באופן מוחשי, וכולם מבורכים.

(סא) מתחיל עבדים – כלומר אחרי השאלות מגיבים בתשובה, וממשיכים בקריאת ההגדה. ואין חובה שכל הציבור יחזור על אמירת השאלות.

(סב) מחזיר הקערה – בסיום הסעיף הקודם ראינו שנוהגים להוציא את הקערה, כדי לעורר את פליאת הילדים. אחר הבעת פליאתם, ניתן להחזירה למקומה.

(סג) וקורא כל ההגדה – שלב זה הוא תחילת קיום המצוה המרכזית של ליל הסדר, שהיא מצות עשה, כנאמר (שמות יג ח) וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעָבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מֵמִצְרָיִם.

להגביה, להראותה למסובין שתחבב המצוה עליהם (סד). (ויש להגביה מצה הפרוסה (סה) שהיא כלחם עוני) (מהרי"ד), וכן כשיגיע למרור זה (סו); ¹וכשיגיע ללפיכך (סז), מגביה כל אחד כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל (סח). הגה: ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבע (דברי עצמו) כשמגיע לדם ואש ותמרות עשן (סט), וכן כשמזכיר המכות דצ"ך עד"ש ¹שם קטז ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(סד) שתחבב המצוה עליהם – חיבוב זה מסייע לחוש בחוויית היציאה.
(סה) מצה הפרוסה – עמה יקיים, בהמשך הסדר, את מצות אכילת המצה.
(סו) למרור זה – עם היות המרור מזכרת למרירות ולשעבוד, אנו מחבבים אותו, כחיבתנו לכל המצוות. ובליילה שנאכל, יש להרימו, כי הוא מזכיר להודות לה' על שהוציאנו מהשעבוד.
(סז) ללפיכך – פסקת שבח והודיה לה', בסיום ההגדה.
(סח) כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל – כי הכוס מזכיר גאולה, כפי שהסברנו בהקדמה לסימן תעב.
(סט) לדם ואש ותמרות עשן – זה פסוק בנביא (יואל ג ג) שמנבא על מלחמת גוג ומגוג והצלת ישראל. אז ישפוך ה' על העמים המבקשים את כילוי ישראל, דם ואש ותמרות עשן, כלומר יהיו הרבה הרוגים ואש שורפת המעלה עשן. ובמקום זה, בו מתוארים מכות מצרים, נרמז גם על מאורעות הגאולה העתידה לבוא¹⁶.

16. ויש מפרשים שפסוק זה הובא כאן בכדי לתאר את הזוועות שארעו למצרים.

באח"ב (ע) בכלל ובפרט, הכל ט"ז פעמים (עא) (מהרי"ל). ויהיה הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה (עב) עד לפיכך, שאוחז הכוס בידו, ואז יכסה הפת (עג) (אגור ובית יוסף).

שולחן ערוך כפשוטו

(ע) דצ"ך עד"ש באח"ב – אלו ראשי תיבות של עשרת המכות: דם, צפרדע, כינים ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חושך, מכת בכורות. ותחילה מזכירים אותם בסימן וברמז, ואחר כך שבים ומונים כל מכה בפה מלא. חילוק המכות לשלשה קבוצות סיבתו, שלשה דרגות שיש בהכרת השם. תחילה מכירים במציאות ונוכחות ה' בעולם. אחר כך מכירים שהוא משגיח על הכל. ובדרגה השלישית, מכירים ביכולתו הבלתי מוגבלת, שהוא הכל יכול. (עא) הכל ט"ז פעמים – דם ואש ותמרות עשן שלשה פעמים, דצ"ך עד"ש באח"ב שלשה פעמים, ועשר המכות הם עוד עשרה, סך הכל ששה עשר פעמים.

גם הספרדים נוהגים כן.

(עב) הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה – כדי לחבר את מצות ההגדה עם מצות אכילת המצה. ובזה מעניק משמעות רבה יותר לקריאה. (עג) ואז יכסה הפת – כי כשעומד ליטול את הכוס בידו כדי לקיים מצות שתיית הכוס, אינו עוסק במצות אכילת מצה, לכן מכסים אותה¹⁷.

17. זהו פירוש לפתגם "כדי שלא יראה הפת בושטו".

סימן תע"ד

על כוס שני אין מברכין, ובו פעיף אחד.

פעיף א

שותה כוס שני^א וזאין מברך עליו לא ברכה ראשונה (א) ולא ברכה אחרונה (ב), שאין מברכין בורא פרי הגפן כי אם על כוס של קידוש ועל כוס של ברכת המזון (ג), וזאין מברכין על הגפן כי אם אחר כוס רביעי (ד). הגה: והמנהג בין אשכנזים לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס (ה), אבל ברכה אחרונה אין מברכין רק אחר האחרון לבד (ו),^א טור בשם אביו הרא"ש שם בפרק ערבי פסחים סימן כד ורב כהן צדק, וכתב הרא"ש שם שכן נהגו.^ב שם בשם רב שרירא ורב האי והרא"ש והר"י.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) לא ברכה ראשונה – כי ברכת הגפן שאמר בקידוש פטרתו.
 (ב) ולא ברכה אחרונה – כי ברכת המזון פטרת גם את השתיה שלפני הסעודה.
 (ג) ועל כוס של ברכת המזון – מכיון שבירך על המזון, אין ברכת כוס הקידוש פטרת כוס זה.
 (ד) אחר כוס רביעי – הוא הכוס האחרון. ברכה אחרונה זו מועילה גם עבור כוס שלישי.
 (ה) ברכה ראשונה על כל כוס וכוס – כי הברכה יוצרת היכר ששתיית הכוס נעשית למצוה. מה גם שחלף זמן רב בין כוס ראשון לכוס שני, באמירת ההגדה כולה, וזה יוצר היסח דעת. כמו גם בכוס שלישי, שאחריו אומרים הלל, ושאר תשבחות לה' יתברך, ורק אחר כך שותים את הרביעי.
 (ו) אחר האחרון לבד – כי ברכת המזון מועילה לשתי כוסות ראשונות, וברכה אחרונה על כוס רביעי פטרת גם את השלישי.

וכן דעת רוב הגאונים (ז).

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) **וכן דעת רוב הגאונים** – שצריך לברך לפני כל כוס וכוס, וכך נוהגים האשכנזים. אמנם הספרדים מברכים רק על כוס ראשון ושלישי, כהכרעת המחבר.

סימן תע"ה

יתר דיני הסדר, ובו ז' עיפים.

סימן זה דן בשתי מצוות האכילה המרכזיות של הסדר, והן, אכילת מצה ומרור.

אכילת כזית מצה בליל זה היא מצות עשה מן התורה, ככתוב בתורה¹ "בֶּעֶרְבַּ תֹּאכְלוּ מִצֶּת", כלומר בליל ט"ו ניסן. ואף שכתוב בתורה² גם "שִׁבְעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ", אין זו חובה, אלא שהרוצה לאכול לחם, יאכל מצה. וכאילו כתוב שבעת ימים תאכלו מצות במקום לחם.

אכילה מועטת של מצה לא נחשבת אכילה, אלא יש לאכול דוקא שיעור כזית, שהוא שיעור של 27 מ"ל. ובסימן תפ"ו נרחיב בהגדרת שיעור ה"זית".

המצוה לאכול מרור נלמדת מן הפסוק³ "עַל מִצֹּת וּמִרְרִים יֹאכְלֶהוּ" שפירושו, קרבן הפסח הנאכל בליל זה, יאכל יחד עם מצה ומרור. ומכאן שאכילת מרור היא מצוה מן התורה רק בעת שמקריבים קרבן פסח. אמנם בזמננו, אכילת המרור היא מצוה דרבנן.

קרבן הפסח מזכיר את הגאולה שארעה בלילה, בפסיחת ה' על בתי ישראל בעת הריגת בכורי המצרים. המרור מזכיר לנו את מרירות השעבוד במצרים, ואילו המצה מזכירה הן את השעבוד, עקב דמיונה ללחם העוני שאכלנו במצרים והן את הגאולה, כי בעת היציאה ממצרים, עזבנו בחפזון ובמהירות, ולא הספיקו הבצקים לתפוח.

1. שמות י"ב י"ח.

2. שם פסוק ט"ו.

3. במדבר ט' י"א.

סעיף א

^איטול ידיו ויברך על נטילת ידים (א), ויקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות (ב), ^בויאחזם בידו ויברך המוציא (ג) ועל אכילת מצה (ד), ואחר כך יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה, ^גמשתייהן ביחד (ה), ^דויטבלם במלח (ו). הגה: ואין המנהג ^אפסחים קטו ע"ב. ^בברכות לט ע"ב. ^גהרא"ש והמרדכי שם ושאר פוסקים. ^דטור בשם הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ויברך על נטילת ידים** – ככל פעם שנוטל ידיו טרם אכילת פת. ואין לסמוך על הנטילה שנטלו לפני אכילת הכרפס.

(ב) **שתי השלימות** – יש בליל זה שתי מצוות אכילה. האחת, אכילת לחם כבכל יום טוב. האחרת, אכילת כזית מצה, בו מתקיימת מצות אכילת מצה. מן המצה העליונה אוכלים כזית כמו בכל יום טוב. מן המצה האמצעית אוכלים כזית כדי לקיים את מצות אכילת מצה. והמצה התחתונה מיועדת למצות כורך, כפי שיוסבר בהמשך.

בעת הברכה צריך להחזיק את שלושת המצות בידו, כי על העליונה והאמצעית להיות מוכנות לאכילה מיידית, והתחתונה גם היא נצרכת, כדי שבעת הברכה יאחז שתי מצות שלמות, שהם לחם משנה, כבכל ארוחות שבת ויום טוב.

(ג) **ויברך המוציא** – כמו שמברך לפני כל פעם שעומד לאכול לחם.

(ד) **ועל אכילת מצה** – על המצוה המיוחדת בליל זה, לאכול כזית מצה.

(ה) **משתייהן ביחד** – כך יקיים את מצות אכילת לחם כבכל יום טוב, ומצות אכילת מצה של ליל זה.

(ו) **ויטבלם במלח** – כמו בכל פעם שאוכלים לחם, כדי להטעים את הלחם. ויש אומרים שהטיבול במלח נעשה כאות על מחויבות נצחית למצוות, כמלח שאינו נפגם לעולם⁴, וכך נוהגים הספרדים.

4. ועיין דברינו בסימן קס"ז.

לטבלה במלח בלילה ראשונה, דפת נקי אין צריך מלח (ז). ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד (ח), ^הואם אינו יכול לאכול כשני זיתים ביחד, יאכל של המוציא תחלה ואחר כך של אכילת מצה (ט), ^וואחר כך יקח כזית מרור ^זוישקענו כולו בחרוסת (י), ולא ^חטור. ^טמשנה פסחים לט ע"א. ^ימימרא דרב פפא קטו ע"א ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) דפת נקי אין צריך מלח – בסימן קס"ז (סעיף ה) ראינו, שלחם איכותי וטעים, כגון לחם שבעודו עיסה נמלח, או לחם שעשוי מקמח לבן, אינו צריך תוספת מלח. וכיון שהמצות עשויות מקמח לבן, אין צורך במלח⁵, וכך נוהגים האשכנזים.

(ח) כזית מכל אחד – אין הכוונה שמחדיר את שני חלקי המצה יחדיו אל פיו, אלא שאוכל כדרכו משני הכזיתים, ויאכלם ברצף.

(ט) ואחר כך של אכילת מצה – יש להקדים את אכילת המצה של יום טוב כי זהו הכלל, "תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם". מעיקר הדין, צריכים כל המסובים לאכול שני כזיתים. אבל מי שקשה לו, יכול להסתפק בכזית אחד⁶.

(י) וישקענו כולו בחרוסת – כבר ראינו⁷, שהחרוסת מזכירה לנו את הטיט בו עבדו בני ישראל במצרים. וממתיקים מעט את טעמו, כדי שמרירות המרור תחלש.

5. בדברי רמ"א (סימן קסז שם) כתב טעם נוסף להבאת המלח, כלשונו, הַשְׁלָחַן דוֹמֶה לְמִזְבֵּחַ, וְהָאֲכִילָה לְקִרְבָּנוֹ, וְנִיָּאמַר: עַל כָּל קִרְבָּנֵי תִקְרִיב מֶלֶח. ברם נראה, שזה שייד בעיקר לכל ימות השנה, כדי להעניק חשיבות לאכילה, שהיא אכילת חולין, ולהפכה לכעין מזבח. אמנם בליל הסדר אין צריך לרומם את האכילה, כי היא כולה מצוה.

6. יש אומרים שרק המברך חייב באכילת שני כזיתים. אמנם מלשון השולחן ערוך לא נראה כן. אמנם מי שיאכל רק כזית אחד, יקיים מצות אכילת מצה. ויש אומרים שבאותו כזית, מקיימים גם מצות סעודת יום טוב.

7. לעיל סימן תע"ג סעיף ה ברמ"א.

ישהנו בתוכו שלא יבטל טעם מרירותו (יא),⁷ ומטעם זה צריך לנער החרוסת מעליו, ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה (יב), ואחר כך נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה⁸ וכורכה עם המרור (יג) וטובלה בחרוסת. הגה: ויש אומרים דאין לטובלו (יד), וכן הוא במנהגים וכן ראיתי נוהגין. ואומר: זכר למקדש כהלל (טו), ואוכלן ביחד בהסיבה (טז). ומשבירך על אכילת מצה⁹ לא יסיה בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו (יז).

⁷טור בשם רבנו יונה. ⁸ברייתא שם. ⁹טור בשם רבנו שמעיה בשם רש"י והרא"ש. ¹⁰טור בשם המנהיג.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) שלא יבטל טעם מרירותו – כלומר טיבול המרור נועד רק להחליש את החרפות במעט.

(יב) ויאכלנו בלא הסיבה – כי זה מזכיר את המרירות וקושי השעבוד.

(יג) וכורכה עם המרור – לזכר אכילת מצה ומרור כפי שנהגו בזמן שבית המקדש היה קיים, עת אכלו קרבן פסח, ובו כתוב "על מצות ומררים יאכלוהו".
(יד) ויש אומרים דאין לטובלו – בחרוסת, כי חכמים תיקנו שתי טבילות בליל הסדר, ולא שלשה. אמנם גם אצל האשכנזים נפוץ המנהג לטבול את הכריכה בחרוסת.⁸

(טו) זכר למקדש כהלל – בזמננו שאין קרבן פסח קרב, נותרו בידנו שתי מצוות, מצה ומרור. המצה מן התורה, והמרור מדרבנן. וחובת קיומן היא בנפרד. אמנם בזמן בית המקדש, סבר הלל שצריך לאכול קרבן פסח יחד עם המצה והמרור. לזכר דעה זו, שלא נדחתה מן ההלכה, אוכלים מצה ומרור יחד.
(טז) ואוכלן ביחד בהסיבה – אפילו שהמרור חלק מהכריכה ואינו מחייב הסיבה.

(יז) גם לכריכה זו – כי זו מצוה דרבנן, שמצריכה ברכה, ככל מצוות דרבנן.

8. ואין זה נחשב שלש טיבולים, כי טיבולי המרור כולם נחשבים אחד.

סעיף ב

לאם אין לו ירקות לטיבול ראשון אלא מרור, יברך עליו בטיבול ראשון: בורא פרי האדמה, ועל אכילת מרור. ובטיבול השני יטבלנו בחרוסת, ויאכלנו בלא ברכה (יח).

^לשם בגמרא קטו ע"א וכרב חסדא.

סעיף ג

^מבלע מצה (יט), יצא (כ); אבל אם בלע מרור, לא יצא דטעם מרור בעינן וליכא (כא). ואפילו אם בלע מצה ומרור כאחד, ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא (כב). ^נואם כרכם בסיב, ובלעו, אף ידי מצה ^סשם בגמרא. י"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) ויאכלנו בלא ברכה – כי על ידי אכילת מרור לכרפס, כבר קיים את מצות אכילת מרור. לכן לא יברך כשאוכל בטיבול השני, אלא רק באכילה הראשונה, כשמטביל בכרפס.

(יט) בלע מצה – כלומר ללא לעיסה, גם זו נחשבת אכילה, כי נהנה מתזונת המצה. אבל לכתחילה אין לבלוע כך, כי צריך לחוש בפיו את טעם המצה, שהיא מזכירה את יציאת מצרים.

(כ) יצא – כי סוף סוף, גם אם בלע, הרי נגעה לשונו במצה, וחש מקצת טעמה בפיו⁹. ובעיקר, משום שגופו ניזון מן המצה.

(כא) דטעם מרור בעינן וליכא – תרגום: כי צריך לחוש בטעם המרור. הבולע ואינו לועס, אינו חש טעם מר. כלומר, עיקר מטרת אכילת המרור איננה האכילה אלא תחושת המרירות הפושטת בפיו, ובמקרה בליעה, המרירות לא קיימת¹⁰.

(כב) ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא – כל אחד כדינו.

9. על פי דברי המאירי פסחים קט"ו, ב'.

10. על פי הלבוש אורח חיים תע"ה סעיף ג'.

לא יצא לפי שאין דרך אכילה בכך (כג).

סעיף ד

אכל מצה בלא כוונה (כד), כגון שאנסוהו עכו"ם או לסטים לאכול, יצא ידי חובתו כיון שהוא יודע שהלילה פסח ושהוא חייב באכילת מצה (כה); אבל אם סבור שהוא חול, או שאין זו מצה, לא יצא (כו).

¹⁰ ראש השנה כח ע"א. "פירוש הר"ן שם לפי מאי דקיימא לן מצות צריכות כוונה.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) שאין דרך אכילה בכך – כלל, שהרי לא טועם כלום מן המצה¹¹.
 (כד) אכל מצה בלא כוונה – כלל גדול בידינו "מצוות צריכות כוונה". ומשמעותו, העושה מצוה, יחשוב "כך ציווני הבורא". בסעיף זה נראה, כי במצות אכילת מצה, יש יוצא מן הכלל.
 (כה) ושהוא חייב באכילת מצה – כלומר אף שלהלכה מצוות צריכות כוונה, וכאן לא הרהר בעת המעשה "כך ציווני הבורא". אבל כיון שידועה לו חובת אכילת מצה, ושהלילה פסח, יצא ידי חובה. אמנם יש ראשונים שלדעתם גם במקרה זה לא יצא ידי חובה. ואולם מציאות כזו כמעט אינה שכיחה.
 (כו) לא יצא – כי זהו הכלל, שמצוות צריכות כוונה. וכאן שלא ידוע לו כי מעשהו מצוה, לא יצא, אף שבמציאות אכל מצה, לכן יחזור ויאכל, ולדעת המחבר צריך גם לברך. אמנם למעשה, לא יברך, כי יש ראשונים הסוברים שמצוות לא צריכות כוונה¹².

11. תרופות שיש בהן משהו חמץ, מתירים לבלעם, מכמה טעמים. אחד מהם הוא, שהבליעה איננה דרך אכילה. ועיין מה שכתבנו בנידון זה בספר "בעקבות המחבר" (חלק ב סימן כד).

12. כף החיים אות נז, ויש חולקים וסוברים שיברך.

סעיף ה

(כז) ⁹אכל כזית מצה והוא נכפה (כח), בעת שטותו, ואחר כך נתרפא, חייב לאכול אחר שנתרפא, לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות (כט).

⁹טור בשם הרמב"ם בברייתא בראש השנה שם.

סעיף ו

(ל) ³אכל כחצי זית, וחזר ואכל כחצי זית, יצא ובלבד שלא ישהא בין אכילה לחברתה יותר מכדי אכילת פרס (לא). (ועיין לקמן סימן ³ברייתא פסחים קיד ע"ב).

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) **הקדמה לסעיף** – כדי שנבין את הסעיף עלינו לדעת, שהשוטה פטור מכל המצוות.

(כח) **נכפה** – מחלה שתוקפת את האדם מידי פעם, ובעת ההתקפה, מאבד החולה את שפיותו, ולאחריה שב לאיתנו.

(כט) **מכל המצוות** – וגם אם בירך על אותה אכילה, אין ערך לברכתו, ויחזור לאכול בברכה.

(ל) **הקדמה לסעיף** – ראינו למעלה¹³ שצריך לאכול את המצה ברצף, כי זו אכילה של מצוה. אמנם בסעיף זה אנו למדים שאם הפסיק קצת באמצע אכילת כזית המצה, אם לא שהה ארוכה, יצא בדיעבד.

(לא) **שלא ישהא וכו' יותר מכדי אכילת פרס** – לא ישהה יותר משש דקות¹⁴, ואם נזהר, הרי זה נחשב שאכל את הכזית ברצף. אבל אם שהה יותר, לא יצא ידי חובה.

13. ס"ק ח'.

14. בקיצור שולחן ערוך של הרב יצחק יוסף ילקוט יוסף (מהדורת תשסז) כאן סעיף ז', כותב "השיעור הוא משש דקות עד שבע דקות וחצי. וטוב להחמיר לסיים את אכילת הכזית בארבע דקות". ולכתחילה, כאמור, יאכלנו ברצף, שזה הרבה פחות מזמן זה.

תרי"ב ס"ג (לב)).

סעיף ז

ק"אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד (לג). הגה: ונהגו לעשות שלש מצות של סדר מעשרון (לד), זכר ללחמי תודה (לה), ועושים בהם סימן לידע איזה ראשונה או שנייה או שלישית (לו), ומניחים הראשונה פשוט שם בגמרא קכ ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(לב) לקמן סימן תרי"ב ס"ג – שם למדנו שאין איסור כרת באכילה ביום כיפור אלא אם אכל שיעור ככותבת הגסה (תאנה גדולה שהיא קצת יותר משני זיתים) אינו חייב כרת, מלבד אם אכלה בפחות מכדי אכילת פרס. וזה לשון המחבר שם "אֶכֶל, וְחָזַר וְאֶכֶל, אִם יֵשׁ מִתְחַלֵּת אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף אֲכִילָה אַחֲרֹנָה כְּדִי אֲכִילַת פָּרֶס, מִצְטָרֵפִין; וְאִם לֹא, אֵין מִצְטָרֵפִין".

(לג) בלילה הראשון בלבד – כפי שהסברנו בהקדמת הסימן.

(לד) מ'עשרון' – העשרון הוא שיעור הפרשת חלה. באפיית מצות אין מכינים בצק גדול מזה, כדי למנוע חימוץ, כפי שהסברנו בסימן תנ"ו סעיף א'. אמנם לרובנו, שאיננו אופים מצות בעצמנו, אין הלכה זו מעשית כל כך.

(לה) זכר ללחמי תודה – בתקופת המקדש, היה יהודי שניצול מצרה מקריב קרבן תודה, אליו צירף ארבעים לחמים, חלקם חמץ וחלקם מצה, וגודל כל אחד מלחמי המצה היה **שליש עשרון**. והיות שמהות ליל הסדר הוא להודות לה' על יציאת מצרים, יש רמז ללחמי תודה בכך ששלושת המצות של ליל הסדר נעשות משיעור עשרון¹⁵.

(לו) לידע איזה ראשונה או שנייה או שלישית – בזה נותנים חשיבות

15. המשנה ברורה כתב שנשתקע מנהג זה, כי הבית מאיר ערער עליו, וטען שכיון שזה דומה למקריב קרבן בחוץ, יש להמנע, כמו שנמנעים מאכילת צלי בליל הסדר. וגם, הרי קרבן תודה נאכל רק ליום ולילה, בעוד שעל המצות להיות ראויות לשבעה ימים.

אבל לא זכיתי להבין דבריו. הרי אין כוונת הרמ"א שיש לכוין במצות אלו לשם קרבן ממש, אלא לעשות כן לזיכרון בעלמא. ולכאורה מנהג זה יפה מאד, ומסייע לחבר כל הכנת המצות למצווה שיתקיימו אחר כך.

עליונה והשניה באמצע והשלישית בתחתונה לכריכה, ואם שינה לא עכב (לז) (טור בשם הרא"ש). ואופן אותם גם כן כסדר (לח) (כל בו ואבודרהם), ואם נשברה אחת מהן לוקחין אותה לשניה, דבלאו הכי פורסין אותה (לט) (אגור). ואף בלילה הראשון יוצא בכזית (מ). (ושיעור כזית עיין לקמן סימן תפ"ו).¹ שם.

שולחן ערוך כפשוטו

לארבעת הכזיתים שאוכלים בליל הסדר, כפי שהסברנו למעלה. מן העליונה כזית למצות שמחת החג. בשניה מקיימים את עיקר מצות אכילת מצה. חציו נאכל בתחילת הסדר, וחציו השני באפיקומן. ומן השלישית אוכל כזית למצות כורך.

(לז) ואם שינה לא עכב – כי כל זה אינו חיוב, אלא מנהג יפה.
(לח) ואופן אותם גם כן כסדר – יש לחלק עיסה זאת לשלשה. ואופים אותם אחת אחת, ומכוונים בכל אחת למצווה המיועדת לה.
(לט) דבלאו הכי פורסין אותה – כפי שלמדנו קודם, שהמצה האמצעית נחלקת.

(מ) ואף בלילה הראשון יוצא בכזית – כלומר, עיקר החיוב הוא כזית אחד, בו מקיים מצות אכילת מצה. אמנם כפי שראינו, מוסיפים כזית בו מקיימים מצות אכילה בחג, וכזית נוסף נועד לקיום מצות כורך. ומלבד אלו, כזית אחר לאפיקומן. אלא שהמתקשה באכילה זו, רשאי להסתפק בכזית אחד, בו מקיים את המצוה העיקרית.
בעלי רגישות אלרגנית לגלוטן, פטורים לגמרי ממצוה זו, כי היא מסכנת את בריאותם.

סימן תע"ו

מנהג אכילת צלי בליל פסח, ובו ב' פעיפים.

אחת מהמצוות החשובות של ליל הסדר, שבימינו אינה מתקיימת, היא אכילת קרבן פסח. הכנתו נעשתה בצליה, כשכל השה נותר שלם כולו, ללא נתיחה וחיתוך לחתיכות, ככתוב "כִּי אִם צָלִי אֵשׁ, רֹאשׁוֹ עַל כַּרְעָיו וְעַל קֶרְבּוֹ" (שמות יב ט).

כיום, לצערנו, מנועים אנו מהקרבתו, כיון שעבודת הקרבנות נעשית רק במקום המקדש, ובכל מקום אחר היא אסורה, על כן נאסר לעשות דמוי קרבן פסח, ואין תחליף למצוה זו. זו הסיבה שגזרו חכמים איסור בפסח להכין שה שלם ולצלולו כולו בבת אחת. ויש מי שהרחיב את האיסור, כפי שיוסבר בסימן זה.

פעיף א

^אמקום שננהגו לאכול צלי בלילי פסחים, אוכלים (א). מקום שננהגו שלא לאכול, אין אוכלין גזירה שמא יאמרו: בשר פסח הוא (ב).
^בובכל מקום אסור לאכול שה צלוי כולו כאחד בלילה זה, מפני
^אמשנה פסחים נג ע"א. ^בברייתא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **אוכלים** – כי לא נאסר אלא אכילת שה צלוי כולו כאחד.
(ב) **בשר פסח הוא** – אכילת כולו – צלוי, אסורה. ומנהג זה הרחיב את האיסור גם לחלקי בשר צלויים. בני אשכנז נהגו כדעה זו. ובכלל איסור זה נמנעים גם מצלי קדר, שהוא בשר צלוי בקדירה, ללא מים¹. ובקרב בני ספרד יש מנהגים שונים, כל מקום כמנהגו². אבל לא נמנעו אלא בלילה, בו הקרבן נאכל. ובמקום שאין מנהג, מותר לאכול בשר צלוי.

1. משנה ברורה ס"ק א'.

2. על פי הערות איש מצליח על משנה ברורה, בסוף הספר.

שנראה כאוכל קדשים בחוץ (ג); יזאם היה מחותך או שחסר ממנו אבר או שֶׁלֶק בו אבר והוא מחובר, הרי זה מותר במקום שנהגו (ד). הגה: ולא יאכל ולא ישתה הרבה יותר מדאי, שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה (ה) או ישתכר וישן מיד (ו) (מהרי"ל).

ישם עד ע"א.

סעיף ב

יֵאָפִילוּ בשר עגל ועוף, כל דבר שטעון שחיטה, אסור לאכול צלי, במקום שנהגו שלא לאכול צלי (ז). הגה: נוהגים בקצת מקומות לאכול בסעודה ביצים, זכר לאבלות (ח), ונראה לי הטעם משום שליל תשעה באב יטור בשם הירושלמי פ"ד ה"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **כאוכל קדשים בחוץ** – אף שאינו מתכוין כלל לאכול בשר זה כקרבן, אבל כיון שזה נראה כך, אסרו זאת. ולמנהג זה, לא נאסר אלא בשר שה. (ד) **מותר במקום שנהגו** – כיון שלא ניתן לצלותו כולו כאחד, הרי השה פסול לקרבן פסח, לכן ברור שאין כוונתו לשם קרבן פסח. (ה) **אכילה גסה** – שאינו תאב לאכול עוד. (ו) **או ישתכר וישן מיד** – דברי רמ"א הללו מוסכמים, כמובן, על המחבר. (ז) **שנהגו שלא לאכול צלי** – הגם שלא ברור כל כך שכוונתו לקרבן. מנהג זה משמש תזכורת, שעדיין לא זכינו לבנין המקדש. (ח) **זכר לאבלות** – כי ביצים קשות הם המאכל בו מאכילים את האבלים, כי אין להם פה, כמו האבל שיושב ודומם. ובסימן תע"ה³ ראינו שהביצה המונחת על קערת הסדר היא זכר לחגיגה.

3. סעיף ד'.

נקבע בליל פסח (ט), ועוד זכר לחורבן שהיו מקריבין קרבן פסח (י). ויש נוהגין שלא לאכול שום טבול בלילה, רק שני טבולים שעושים בסדר (יא) (מהרי"ל).

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) **נקבע בליל פסח** – כלומר שאם יום ראשון של פסח חל ביום ראשון בשבוע, גם תשעה באב של אותה שנה יחול ביום ראשון בשבוע.
 (י) **שהיו מקריבין קרבן פסח** – ביטול קרבן הפסח מרומז בעובדה שיום ראשון של פסח חל באותו יום בשבוע שחל בו תשעה באב.
 (יא) **רק שני טבולים שעושים בסדר** – מטעם זה, יש שנמנעים מטבילת המרור שבכורך בחרוסת. אמנם כבר נתבאר בסימן הקודם⁴, שהמנהג הרווח הוא, שגם את המרור שבכורך טובלים בחרוסת.

4. תע"ה ס"א בהג"ה ס"ק י"ד.

סימן תע"ז

דיני אכילת האפיקומן, ובו ב' סעיפים.

אכילת האפיקומן נעשית משתי סיבות: האחת, זכר לקרבן הפסח, שאכלוהו אחר השגת תחושת שובע בסעודה, כדי שהאכילה תהא לשם מצוה. את זכרון קרבן הפסח מקיימים דווקא באכילת המצה שבסוף הארוחה, ובאכילה נוספת זו מקיים מצות אכילת מצה בהידור, שכן אינו משקיט בה את רעבונו, אלא אוכלו לשם מצוה בלבד, והוא הטעם שני¹.

סעיף א

ל'אחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כזית כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השובע, ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו (א). ויהא זהיר לאכלו קודם חצות (ב). (ויקדים עצמו שגם הרי"ף כז' ע"א והרא"ש בסוף פרק ערבי פסחים סימן לד' ורמב"ם פ"ו ה"א. ציינתיו לעיל בסימן תעב סעיף ז אות נ. מימרא דרבא אליבא דרבי אלעזר בן עזריה, קכ' ע"ב. וכתב הרא"ש שם סימן לח שנכון להחמיר, ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ולא יברך עליו – לא ברכת 'המוציא', כי הוא עדיין סועד את סעודתו, ולא ברכת 'על אכילת מצה', כי כבר קיים את המצוה. וגם לא על זכרון קרבן הפסח, לבל יראה כקרבן ממש².
(ב) לאכלו קודם חצות – כמו שבקריאת שמע זמנה כל הלילה, ובאו חכמים ותיקנו לקרוא עד חצות, כך הוא דין קרבן פסח ואכילת מצה, שבאו חכמים

1. טעם זה לא הזכירו המחבר מפורש בסימן זה, אבל כך הוא סובר, כפי שניתן ללמוד מדבריו בסימן תפ"ב, שם כתב כי אדם שבידו רק כזית מצה, לא יאכלנו בתחילת הסעודה, אלא באפיקומן. ומכאן אנו למדים שלדעתו יש לאכול באפיקומן מן המצה השמורה לשם מצות אכילת מצה.

2. ויש נוהגים לאכול שני כזיתים אחד זכר לקורבן פסח ואחד זכר לקורבן חגיגה. אמנם אין חובה לנהוג כך.

ההלל יקרא קודם חצות (ג) (ר"ן פ' ע"פ וסוף פ"ב דמגילה).

סעיף ב

אם שכח ולא אכל אפיקומן ולא נזכר עד שנמל ידיו (ד) או שאמר
הב לן ונברך (ה), אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא (ו). ואם לא
נזכר עד שבירך ברכת המזון, ^האם נזכר קודם שבירך בורא פרי
הגפן יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן (ויחזור ויברך ברכת
^טטור בשם רבנו פרץ והגהות מיימוני בשם סמ"ק. ^השם בשם אבי העזרי, וכן כתב
הרא"ש שו"ת כלל יד סי' ה.

שולחן ערוך כפשוטו

והגבילו זמנם עד חצות.

ויש פוסקים שסוברים כי זמן אכילת מצה מן התורה הוא עד חצות, ואם כן
יש סיבה נוספת להזדרז ולסיים את אכילת המצה האחרונה, שהיא גם זכר
לקורבן פסח וגם אכילת מצה על השובע, כמו שביארנו, לפני חצות.
ואם התעכב ולא אכל לפני חצות, יאכל אחר חצות, כי להלכה אנו נוקטים
שעיקר זמנם מן התורה הוא כל הלילה.³

(ג) **ההלל יקרא קודם חצות** – לדעתו, כל הסדר, כולל אמירת הלל, מוגדר
כחטיבה אחת. אמנם המחבר לא סבור כך.

(ד) **שנטל ידיו** – הכוונה לנטילת מים אחרונים, שהעושה כן מתכוון לחדול
מסעודתו, ולברך על המזון.

(ה) **שאמר הב לן ונברך** – גם זה נחשב, לכאורה, הסחת דעת מן האכילה,
שהרי אומר בפיו כי מבקש לברך.

(ו) **בלא ברכת המוציא** – אף שמים אחרונים או קריאת הזימון נחשבות היסח

3. יש להוכיח כדברינו, שזו רק זהירות לכתחילה, מלשון המחבר שדקדק וכתב "יהא זהיר", ולא
כתב שאחר חצות עבר זמנו. יתירה מזו, יש הסוברים שגם יכול לברך. ונראה שהמברך יש לו על
מי לסמוך, כי כך דעתם של המחבר והרמ"א. ולמעשה כך נראה לי להורות לאדם שנתאחר
באכילה מחמת שמירה על הגבולות או על חולים, וכיון שלא איחר מחמת רשלנות, רשאי לאכול
בברכה.

המזון ויברך בורא פרי הגפן וישתה הכוס (ז) (בית יוסף),¹ ואם לא נזכר עד אחר שבירך בורא פרי הגפן לא יאכל אפיקומן (ח), ויסמוך על מצה שאכל בתוך הסעודה (ט) שכולן שמורות הן משעת לישה (י);² אבל במקום שנהגו לעשות שימור למצות מצוה משעת קצירה, אפילו לא נזכר עד אחר ההלל, יטול ידיו ויברך המוציא³ שם. 'הרא"ש בתשובות כלל כ"ד סימן ג.

שולחן ערוך כפשוטו

הדעת והסתלקות מן הסעודה⁴, וכתבאר. ואם יאכל, יחויב בברכת המוציא. אבל כיון שחויב באכילת אפיקומן, אין בהם כדי לסלקו מן הסעודה. (ז) **וישתה הכוס** – לא בא לחלוק, אלא להסביר את דברי המחבר. (ח) **לא יאכל אפיקומן** – כדי שלא יתחייב בברכת המזון על הכוס. אמנם כל זה למברכים תמיד על כוס יין, כי מנהגם מחייב שתיית כוס נוסף על ארבע כוסות, ובהמשך נראה (בסימן תעט) שאין לשתות כוס נוסף אחר כוס שלישי ורביעי. (ט) **שאכל בתוך הסעודה** – מלבד שלושת הכזיתים שאכל תחילה, וסך הכל אכל ארבע כזיתים. ואף שבסוף הארוחה לא אכל כזית לאפיקומן, אין זה מעכב. (י) **שמורות הן משעת לישה** – כדי להבין מה שכתב המחבר, נזכיר מה שלמדנו⁵, שקיום מצוות אכילת מצה לכתחילה אינה נעשית במצה שנשמרה מחימוץ בלבד, אלא ממצה שנשמרה גם לשם מצוה, כלומר שנילושה ונאפתה לצורך מצוה. אלא שיש בזה דעות. יש סוברים כי די בשמירה מעת הלישה, והיא המציאות הקיימת כיום ברוב רובם של המצות, בהן נעשו הלישה והאפיה לצורך המצווה. ויש מחמירים ומצריכים שמירה הן מחימוץ והן למטרת מצוה כבר מעת הקצירה. והנה מצות שנשמרו מעת הקצירה יקרות יותר, ובדרך כלל מקפידים לאכלם

4. כמבואר בשולחן ערוך (אורח חיים סימן קעט סעיף א).

5. ראה לעיל סימן ת"ס סעיף א'.

ויאכל האפיקומן (יא). הגה: ויחזור ויברך על הכוס ואין לחוש במה שמוסיף על הכוסות **(יב)** (תשובת הרא"ש כלל כ"ד). ואם נאבד האפיקומן יאכל כזית אחד ממצה שמורה אחרת **(יג)** (רוקח).

שולחן ערוך כפשוטו

רק לקיום המצוה, ולכן סביר להניח שהמצות שנאכלו בסעודה לא נשמרו מעת קצירה, ונמצא שחסר כזית אחד ממה שתקנו חכמים. אמנם כיון שכבר בירך על כוס של ברכת המזון, יכול לסמוך על כזית מהסעודה, אפילו שנשמרה רק מהלישה.

(יא) ויאכל האפיקומן – כי מנהג מקום זה, אינו מאפשר לסמוך על הכזית שבסעודה. ואת ברכת המזון שאחריו, יברך על הכוס, כי הכוס הקודמת ששתה, אינה נחשבת, מאחר ועדיין לא אכל אפיקומן.

(יב) שמוסיף על הכוסות – זה הסבר דברי המחבר.

לדברי המחבר יש לברך על הכוס גם אם בדרך כלל אינו מזמן על הכוס, כי הכוס השלישי ששתה לאחר שלא אכל את האפיקומן, אינו נחשב, כפי שהוסבר. אמנם הפוסקים כתבו שלא לשתות כוס נוסף, כי את מצוות הכוס השלישי כבר קיים, ולא נטל ידיו לסעודה שוב אלא לקיום מצות האפיקומן.

(יג) ממצה שמורה אחרת – כי אין חובה מעיקר הדין לאכול דוקא את המצה שחצאה בתחילת הסדר. אלא חשוב לאכול בעיקר את מנין הכזיתים שחייבו חכמים.

סימן תע"ח

שלא לאכול אחר אכילת האפיקומן, ובו ב' סעיפים.

להבנת הסימן נקדים שאסור לאכול אחרי אכילת קרבן הפסח, כדי שטעמו ישתמר בפה. וחכמים תיקנו לשמר גם את טעם המצה הנאכלת בסוף הארוחה, כזכר לקרבן הפסח. הרמ"א הרחיב את ההשוואה בין המצה לקרבן הפסח, ואסר לאכול את מצת האפיקומן בשני מקומות. כי קרבן הפסח אינו נאכל בשני מקומות, כפי שנלמד מהפסוק "בְּבֵית אֶחָד יֵאָכֵל, לֹא תוֹצִיא מִן הַבֵּית מִן הַבֶּשֶׂר חוּצָה וגו'" (שמות יב מו).

סעיף א

^אאחר אפיקומן אין לאכול שום דבר (א). הגה: ולא יאכלנו בשני מקומות (ב), דלא עדיף מאלו הפסיק בשינה דאסור לאכלו משום דהוי כשני מקומות (ג) (טור).

^אמשנה פסחים קיט ע"ב. וכדמפרש לה שם בגמרא שמואל ור' יוחנן, וכלשנא קמא דרב יהודה אמר שמואל.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שום דבר – כדי לשמר את טעם המצה בפיו. אבל שתיית מים מותרת. וכמובן גם שתיית כוס שלישי ורביעי.

(ב) בשני מקומות – כי הוא זכר לקרבן פסח. ואולם המחבר אינו סבור כך, ולכן לא הביא חומרה זו¹.

(ג) דהוי כשני מקומות – בסעיף הבא נלמד שאם נרדמו באמצע אכילת אפיקומן, אסור לאכלו. ולדעת הרמ"א, טעם האיסור הוא, כי זה דומה לאכילה בשני מקומות. דעת המחבר תוסבר להלן.

1. יש מי שפירש, שהמחבר מסכים לדברי הרמ"א. אולם מכך שלא העתיק דין זה בשולחנו, נראה שאינו מסכים לזה. ולמרות שבבית יוסף הביא דעה זו, אבל כיון שבסיום דבריו שם הביא את הדעה החולקת, הרי שזו מסקנתו. וה' יצילני משגיאות.

מע"ף ב

^במי שישן בתוך הסעודה והקיץ (ד), אינו חוזר לאכול (ה). בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה, חוזרים ואוכלים (ו). נרדמו כולם, ונעורו, לא יאכלו (ז). נתנמנמו כולם, יאכלו (ח). הגה: וכל זה אינו אלא שישנו לאחר שהתחילו לאכול האפיקומן, אבל שינה קודם לזה לא הוי הפסק (ט) (טור ורבינו ירוחם).

^במשנה שם ק"ע"ב וכרבי יוסי, וכפרוש רמב"ם בפרק ח ה"ד דרבי יוסי אסיפא קאי, והוא הדין לענין מצה מעובדא דרבה שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) והקיץ – אחר אכילת אפיקומן.²

(ה) אינו חוזר לאכול – כי השינה גורמת היסח הדעת, וכבר סיים לאכול את מצת האפיקומן, לכן אין לאכול אחריו כלום. ולרמ"א טעם הדבר הוא, כנבאר, שנראה כאוכל בשני מקומות.

(ו) חוזרים ואוכלים – כי הם חלק מהקבוצה, וכל עוד לא נרדמו כל בני הקבוצה, אין כאן היסח הדעת, אלא האכילה כולה נמשכת כחטיבה אחת.

(ז) לא יאכלו – כי יש כאן היסח הדעת.

(ח) יאכלו – כי הנמנום אינו מוגדר שינה ממש, על כן לא נראה שסיימו אכילתם.

(ט) לא הוי הפסק – כוונתו להסביר את דברי המחבר.

2. כך פירשו המפרשים, וכך גם נראה ממיקום הלכה זאת. אמנם אם כוונת המחבר כפשוטו, שנרדם באמצע הארוחה, הרי שהכוונה ב"אינו חוזר ואוכל", שלא יחזור לאכול אלא אם שב ונטל ידיו ובירך המוציא. ולפי זה הרמ"א אינו מסביר את דברי המחבר, אלא מפרש את המשנה באופן אחר.

סימן תע"ט

ברכת המזון על כוס שלישי, ובו סעיף אחד.

כבר הסברנו שחכמים תיקנו לשתות ארבע כוסות יין בליל הסדר, והסמיכו כל כוס לאחת ממצות הסדר. הכוס השלישי נסמכה למצות ברכת המזון, ובסימן זה הוסבר דינו.

סעיף א

אחר כך מוזגין לו כוס שלישי, ומברך עליו ברכת המזון ובורא פרי הגפן, ושותהו בהסיבה (א); ולא יברך אחריו (ב) ולא ישתה יין בינו לכוס רביעי (ג). הגה: מיהו מכוס שלישי יכול לשתות כמה פעמים והכל מחשב שתייה אחת, אף על גב דהפסיק בנתיים (ד) (מהרי"ל ומהר"י ותשב"ץ). ¹מצוה לחזור אחר זימון (ה). הגה: והגדול שבהן אומר הודו ^אמשנה פסחים ק"ז ע"ב. ^בציינתיו לעיל סימן תעג סעיף ב אות ה. ^גמשנה ק"ז ע"ב. ^דטור בשם מדרש תהלים (ק"ג).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ושותהו בהסיבה – כמו בכל ארבע הכוסות, שבאים כזכר לחירות, ולכן צריך לשתותם בהסיבה, ואם לא היסב יחזור וישתה בהסבה.
(ב) ולא יברך אחריו – כי הברכה אחרונה יאמרה אחרי שישתה את הכוס הרביעי.
(ג) בינו לכוס רביעי – שמא ירדם, ולא יאמר את ההלל כמו שצריך.
(ד) דהפסיק בנתיים – המחבר אינו חולק על פרט זה. אבל צריך לוודא ששותה רוב רביעית ברצף אחד.
(ה) לחזור אחר זימון – שיהיו בסעודה לכל הפחות שלושה גברים, כדי שיזמנו, ויקיימו בזה מצות הודיה, כי הזימון הוסמך¹ על הפסוק גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו. ובסעודת ליל הסדר, שכולו נתקנה כדי להודות לה', ראוי

1. ברכות מ"ה ע"א.

ואנא, והאחרים עונין אחריו (ו) (כל בו). והגדול יכול ליתן לקטן רשות (ז) (מהרי"ל). ויכול לצרף לזימון לענין הלל, אף על גב שלא אכל עמהם (ח). ונהגו שבעל הבית מברך ברכת המזון בליל פסח, שנאמר: טוב עין הוא יבורך (ט) (משלי כב ט), והוא מיקרי טוב עין, שאמר כל דכפין ייתי ויכול וכו'.

שולחן ערוך כפשוטו

שיהיה זימון. אמנם אין זו חובה.

(ו) עונין אחריו – בעל הסדר אומר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, והמסובים חוזרים אחריו. בעל הסדר אומר אנא ה' הושיעא נא, והמסובים חוזרים אחריו². ולפי דעת הרמ"א טוב שהעונים לדבריו יהיו שני גברים, ואולם לפי המחבר, אין צורך בזה, ומספיק שאשתו ובני ביתו עונים.

(ז) ליתן לקטן רשות – ואף שהמצוה מוטלת על בעל הסדר, יפה לכבד במצוה אחד ממשנתפי הסדר. והקטן הנזכר כאן, ודאי הגיע לגיל המצוות, אלא שחשיבותו מועטת מסועדים אחרים.

(ח) אף על גב שלא אכל עמהם – בזימון הנעשה טרם ברכת המזון נדרשים לפחות שנים שאכלו לחם, ואליהם צריך לצרף שלישי שאכל לכל הפחות משהו. אבל בצירוף לאמירת הלל, העיקר הוא שיהללו יחד, לכן די בכך שאחד אומר ושנים עונים, ואפילו אם לא אכלו. כי ההלל אינו שייך לאכילה.

(ט) טוב עין הוא יבורך – בכל ימות השנה נוהגים, שהאורח הסועד על שלחן בעל הבית מזמן, כדי שיברך את מארחו. אבל בסעודת הסדר, המנהג הוא שדוקא בעל הסעודה מברך, ומשום שבתחילת הסעודה הזמין את האורחים באמרו "כל דכפין ייתי ויכול", ועל כן זכותו לקיים מצות הזימון כפי שכתב שלמה המלך "טוב עין הוא יבורך". אמנם אין זה חובה ומותר לו לכבד אחר.

2. ויש בזה מנהגים שונים וכולם טובים, כגון, שבעל הסדר אומר 'הודו לה' כי טוב', והמוזמנים עונים 'כי לעולם חסדו' [איש מצליח על סימן זה הערה 3]. ועיין בסימן תכ"ב במשנה ברורה ס"ק י"ז.

סימן ת"פ

סדר כוס רביעי, ובו פעיף אחד.

את שתיית כוס רביעי קבעו צמוד למצות ההלל, הנאמר אחר ברכת המזון, והוא החלק האחרון של הסדר. בסימן זה יפורט מה נאמר בחלק זה של הסדר.

פעיף א

כוס רביעי^א מתחיל לא לנו וגומר עליו את ההלל (א); ואינו אומר יהללוך (ב), אלא אומר אחר גמר ההלל^ב הגדול שהוא מהודו ליי עד על נהרות בבל, שהם כ"ו כי לעולם חסדו (ג), ואחר כך אומר^ג נשמת כל חי וישתבח עד ומעולם ועד עולם אתה א"ל,^ד ואז יאמר יהללוך עד מלך מהולל בתשבחות (ד),^ה וישותהו בהסיבה

^אמשנה פסחים קיז ע"ב, וכמו שדקדק הרא"ש שם פ"י סימן לב. ^בברייטא שם קיח ע"א. וכרב יהודה שם. ^גכרבי יוחנן שם וכמו שכתב הטור בשם הרשב"ם. ^דכרב יהודה שם. ^הציינתיו לעיל סימן תעד אות א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) וגומר עליו את ההלל – כי את תחילת ההלל כבר אמרו בסיום מצות ההגדה, על כן עכשיו ממשיכים אותו. ואכן, את עיקר מצות ההלל מקיימים באמירתו על כוס רביעי, ולא אמרנו את תחילתו בסיום מצות ההגדה, אלא משום שלא ראוי לסיים את סיפורי הניסים ולא לומר תודה. מה עוד שבפרק הראשון של הלל נזכר מפורשות נס יציאת מצרים. על כן נסדר שם מקומו.

(ב) ואינו אומר יהללוך – בדרך כלל, אומרים בסוף ההלל טקסט קצר, והוא הברכה המסיימת את אמירת ההלל. אמנם בליל הסדר, כיון שמוסיפים אליו חלקים נוספים, דוחים את אמירת הטקסט 'יהללוך' עד אחר תוספת תודות אלו.

(ג) כי לעולם חסדו – בפרק זה הובאו במשפטים קצרים טובותיו של ה', וכל טובה מסתיימת באמירת "כי לעולם חסדו".

(ד) מלך מהולל בתשבחות – זו הברכה המסיימת את ההלל.

בלא ברכה תחלה (ה), (וכבר נתבאר לעיל סימן תע"ד דאנו נוהגין לברך (ו)), 'ומברך אחריו על הגפן (ז); ואם שותהו בלא הסיבה, 'צריך לשתות פעם אחרת בהסיבה (ח), (ועיין לעיל סימן תע"ב סעיף ו' (ט)), 'ומברך לפניו בורא פרי הגפן, לפי שהסיח דעתו מלשתות עוד (י). הגה: וי"א שיש לומר שפוך חמתך וכו' קודם לא לנו (ר"ן פרק ערבי פסחים יט. ד"ה ערבי) ולפתוח הפתח, כדי לזכור שהוא ליל שמורים ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על המכחשים בה' (מהר"י ברונא), וכן נוהגין (יא). ויכול לגמור הלל אף שלא במקום סעודה (יב) (רמב"ם והמגיד פ"ח ה"י).
 'גם זה שם אות ב. 'ציינתיו לעיל סימן תעב סעיף ז. 'ציינתיו לעיל בסימן תעד.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) בלא ברכה תחלה – לא יברך הגפן על כוס רביעי, כי די בברכה שאמר על כוס שלישי, ואין להחשיב את אמירת ההלל להיסח הדעת.

(ו) דאנו נוהגין לברך – כי על ידי הברכה ניכר שהשתייה נעשית לקיום מצות ארבע כוסות.

(ז) ומברך אחריו על הגפן – בברכה זו פוטר הן את הכוס השלישי והן את הכוס הרביעי.

(ח) לשתות פעם אחרת בהסיבה – כי לא יוצאים ידי חובה אם המצוה קוימה שלא כתקנת חכמים.

(ט) סימן תע"ב סעיף ו' – שם הוסבר שבדיעבד אין לשתות שוב, אלא סומכים על השיטות שהישיבה בזמננו ללא הסיבה, נחשבת כהסיבה בזמנם. להלכה, הספרדים נוהגים כמחבר, והאשכנזים כרמ"א.

(י) שהסיח דעתו מלשתות עוד – שהרי בשתיית הקודמת, חשב שזו הכוס האחרונה שלו.

(יא) וכן נוהגין – אבל סדר הפעולות ממש לא מעכב, וכל המנהגים טובים.

(יב) אף שלא במקום סעודה – בשונה מאכילת אפיקומן, שלדעת הרמ"א חוייבנו לאוכלו כולו במקום אחד, כפי שהסברנו (סימן תעב סעיף א).

סימן תפ"א

שלא לשתות אחר ארבע כוסות, ובו ב' סעיפים.

סעיף א

^אאחר ארבע כוסות אינו רשאי לשתות יין (א), אלא מים. הגה: וכל המשקין דינן כיון (ב) (בית יוסף). ומי שהוא איסטניס או תאב הרבה לשתות (ג), יכול לשתות כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול (ד) (מרדכי).

^אטור בשם אביו רא"ש פ"י סי' לג מדברי רבי יוסף טוב עלם, ושכן כתב הרי"ף, ושכן כתבו הגאונים.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **אינו רשאי לשתות יין** – כדי שלא להוסיף על הכוסות. ולפי זה דווקא יין אסור, אבל שאר משקים מותרים. ויש שכתבו הטעם כדי שלא ישתכר, ולפי זה גם משקים משכרים אחרים אסורים, וכדברי הרמ"א.

(ב) **דינן כיון** – הרמ"א אוסר גם שאר משקאות משכרים, כאמור, כיון שעלולים לפגוע ביכולת לסיים את הסדר בצורה ראויה.

שתיית תה, קפה, ושאר מיני מיצים מותרת, גם לדעת המחבר.

(ג) **לשתות** – יין.

(ד) **הלל הגדול** – כי בירושלמי מובא שצריך לשתות חמש כוסות, והכוס האחרון הוא כנגד לשון הפסוק וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם¹. ואף שלא פוסקים בירושלמי, יכול הרוצה לשתות, לסמוך על שיטה זו.

ההסבר מדוע איננו נוהגים לשתות כוס חמישי, אפילו שהוא כנגד וְהִבֵּאתִי, כי אכן ארבע הכוסות הראשונות נתקנו כנגד הלשונות המסמלים את יציאת מצרים ומתן תורה, שהם ארועים נצחיים, בעוד שאחר הארוע הנזכר ב'וְהִבֵּאתִי' שענינו הבאה לארץ ישראל, שייך גלות, לכן לא תיקנו חכמים כוס כנגד וְהִבֵּאתִי.

ונוהגים למלא כוס ולכנותו בשם "כוס של אליהו", והוא כנגד וְהִבֵּאתִי, כי הוא

1. שמות ו' ח'.

סעיף ב

^בחייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים, ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה (ה). הגה: וכל דין ליל ראשון יש גם כן בליל שני (ו) (אגור). ונוהגים שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע (ז), ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין (ח).
^בטור בשם תוספתא מהא דמעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע וכו'.

שולחן ערוך כפשוטו

מסמל את תקוותנו, למימוש הבטחת וְהִבֵּאתִי. ובדורנו, דור הגאולה, רואים בחסדי השם את מימושה של הבטחה זו.

(ה) **עד שתחטפנו שינה** – כלומר אחר גמר הסדר, עדיין יש ענין להמשיך בסיפור הניסים שאירעו, ולעסוק בהלכות פסח. אבל רק בתנאי שיוכל לקום בבוקר ולהתפלל במניין.

(ו) **בליל שני** – בחוץ לארץ ישנם שני ימים טובים, ובלילותיהם עורכים את הסדר. בראשון, מן התורה, ובשני מדרבנן. ולמרות שבשני עריכתו רק מדרבנן, תיקנו לנהוג בו ולחוותו בדיוק כמו בליל הראשון, כביכול היה גם הוא מן התורה. כי הבינו, שאם יקילו בו, באיזה דבר, יקילו ראש מאד, ולא יקיימוהו כראוי.

(ז) **רק פרשת שמע** – וברכת המפיל.

(ח) **ליל שמורים הוא מן המזיקין** – כיון שבלילה זה הוציאנו ה' ממצרים, עושים סימן על אותה שמירה גדולה. ולא אומרים חלק מן הפסוקים שנאמרים, בדרך כלל, קודם השינה. והספרדים נוהגים לומר פסוקי רחמים ככל הלילות.

סימן תפ"ב

מי שאין לו מצה שמורה, ובו סעיף אחד.

סעיף א

(א) מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית, מברך על אכילת מרור ואוכל (ב), וכשגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת, מברך על אכילת מצה ואוכל אותו כזית (ג), ואינו טועם אחריו כלום (ד).^ר טור בשם אביו הרא"ש פ"י סי' לה לסברת הרי"ף בסוף פסחים כז ע"א, ושכן כתב הרב רבנו יונה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הקדמה לסעיף** – הסברנו שבאכילת האפיקומן מקיימים שתי מצוות, האחת זכר לקרבן פסח, והאחרת אכילת מצה לאחר סילוק תחושת הרעב, שאז האכילה נעשית ממש לשם מצוה. בדרך כלל, הסיבה הראשונה חשובה יותר, כי מצות אכילת מצה קויימה, מעיקר הדין, כבר בתחילת הסעודה, והאכילה פעם נוספת אחר הסעודה באה רק כדי להדר ולאוכלו על השובע. סעיף זה מלמדנו, שאם אין לאדם אלא כזית אחד של מצה שמורה, יש להמתין באכילתו עד לאפיקומן, ורק אז לקיים את מצות אכילת מצה. ובתחילת הסעודה, יאכל מן המצה הלא משומרת.

(ב) **על אכילת מרור ואוכל** – אחר שבירך המוציא ואכל ממצה שאינה משומרת¹. ואת כריכת המצה עם מרור יבצע עם מצה שאינה משומרת².

(ג) **ואוכל אותו כזית** – כי היות ואין לו אלא כזית אחד, אוכלו בסוף, כדי שיאכלנו לשם מצוה, ללא תחושת רעבון.

(ד) **אחריו כלום** – כדי לשמר את טעם המצה בפיו, וכפי שהוסבר בסימן תע"ח.

1. אמנם אם יש בידו מצה משומרת מעת הלישה, יוכל לקיים בה את המצוות כרגיל, הגם שאינה משומרת משעת קצירה, וראה לעיל סימן תעז ס"ב (ס"ק י) מה שהוסבר בענין זה.

2. על פי כף החיים כאן אות ו'. ויש חולקים וסוברים שלא יעשה כריכה (משנה ברורה ס"ק ג).

הגה: ומי שאין לו שני הלילות רק שלש מצות (ה), יברך ליל ראשון המוציא ועל אכילת מצה וכן הכריכה הכל מן הפרוסה (ו), ושתי השלימות לליל שני (ז) (אבודרהם בשם אבן ירחי).

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) שלש מצות – ובכל מצה יש לפחות שלושה כזיתים.

(ו) הכל מן הפרוסה – בתחילת הסדר אוכל כזית מצה, אחר כך כזית לכריכת המרור, וכזית שלישי בסוף הסדר, עבור האפיקומן. כך נמצא שביום א' היו בידו שתי מצות שלמות, כנדרש בכל יום טוב, ומן האמצעית אכל מן חלק לאכילת מצה, וחלק לאפיקומן, וגם לכריכה.

(ז) לליל שני – בדרך זו מרויח שגם בליל השני יש בידו שתי מצות שלמות, ומן העליונה יאכל שני כזיתים, האחד לברכת המוציא, והאחר למצות מצה. ומן המצה השנייה, יאכל כזית בכריכתו עם המרור, ועוד כזית עבור האפיקומן.

סימן תפ"ג

דין מי שאין לו יין, ובו סעיף אחר.

סעיף א

^אמי שאין לו יין בליל פסח, מקדש על הפת שמברך המוציא ובוצע, ומניח ידיו עליו עד שגומר הקידוש, ומברך על אכילת מצה, ואוכל (א), ואח"כ אוכל שאר ירקות (ב) ומסלק השלחן (ג) ואומר מה ^אטור בשם הרי"ף בסוף פסחים כז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ואוכל** – מי שאין לו יין, לא יכול, כמובן, לקיים מצות ארבע כוסות. אמנם אין בזה כדי לעכבו מקיום שאר המצוות המלוות בכוס, כגון קידוש, אמירת הגדה, ברכת המזון והלל. את הקידוש עושה על המצה, וכיון שאוכל מצה אחר כך, הרי מקיים ממילא גם מצות אכילת מצה, ואף שאינה במקומה הרגיל, אחר אמירת ההגדה, אבל במקרה זה אין ברירה. ענין נוסף שונה כאן, כי ברכת 'המוציא' סמוכה בדרך כלל לברכת 'על אכילת מצה', אבל במקרה שלנו, אם יברך על אכילת מצה, הרי יוכרח לאכלה תיכף ומיד. ולא יוכל לומר את הקידוש. לכן סדר הדברים הוא, שתחילה מברך רק המוציא ובוצע האמצעית, ואחר כך אומר את נוסח הקידוש. בסוף הקידוש, מברך שהחיינו, ורק אז מברך 'על אכילת מצה', ומיד יאכל מן המצה.

(ב) **שאר ירקות** – זהו הכרפס. כלומר, אחר אכילת המצה, יטבילנו במי מלח, כנהוג תמיד, אחר קידוש¹. אכילת המרור, לעומת זאת, תיעשה במקומה, אחר גמר מצות ההגדה. ואף שבדרך כלל סומכים את המרור לאכילת מצה, במקרה זה אין לשנותה ממקומה הרגיל.

(ג) **ומסלק השלחן** – כלומר לא יתחיל את הסעודה, אלא יאמר את ההגדה, כבכל שנה.

1. ויאכלנו ללא ברכה, ככל ירק הנאכל בארוחה, ונפטר מברכת פרי האדמה בברכת המוציא לחם.

נשתנה וכל ההגדה עד גאל ישראל, ומברך על המרור, ואוכל, ואחר כך כורך מצה ומרור, ואוכל (ד). הגה: בלא ברכה. ובמקומות שנוהגים לשתות משקה הנעשה מדבש שקורין מע"ד (ה), יכול ליקח אותו משקה לארבע כוסות אם אין לו יין (ו) (מהרי"ל). ויש אומרים שאין עושין קידוש על שאר משקין, כמו שנתבאר לעיל סי' ער"ב סעיף ט' (ז). ולי נראה דלענין ד' כוסות יש לסמוך אמאן דאמר דמקדשין על שאר משקין אם הוא חמר מדינה (ח), כמו שנתבאר לעיל סימן ער"ב (ט).

שולחן ערוך כפשוטו

- (ד) **כורך מצה ומרור, ואוכל** – כלומר ימשיך את הסדר כרגיל.
 (ה) **שקורין מע"ד** – משקה אלכוהולי העשוי מדבש.
 (ו) **אם אין לו יין** – נראה שאם לאדם זה אין יין, יוצא בשתיית משקה זה, אף שהיין מצוי שם.
 (ז) **כמו שנתבאר לעיל סי' ער"ב סעיף ט'** – וגם המתירים שם, לקדש על שאר משקין, לא התירו אלא כשהיין אינו מצוי.
 (ח) **אם הוא חמר מדינה** – כלומר אם הוא משקה חשוב.
 (ט) **כמו שנתבאר לעיל סימן ער"ב** – אם כי ראינו שבסימן רע"ב פסק רמ"א לקדש על הפת, ולא על שאר משקין, שונה ליל הסדר שלא ניתן לצאת ידי חובת ארבע כוסות בלחם. לכן היקל כאן והתיר לקדש על שאר משקים חשובים, כמו משקה חריף כשר לפסח וכמובן, לא יברך עליהם בורא פרי הגפן, אלא שהכל². אבל לדעת המחבר יקדש על המצה.

2. יש מקילים עוד יותר לקחת מיצים ודומיהם. אמנם נראה שדעת המחבר והרמ"א אינה מתירה זאת. וראה מה שכתבנו בדיני הבדלה, סימן רצ"ו ס"ק ט', ובהערות שם.

סימן תפ"ד

דין מי שרוצה לעשות הסדר בהרבה בתיים, ובו סעיף אחד.

סימן זה דן לגבי אדם המבקש לסייע למשפחות שעריכת הסדר אינה ידועה להם היטב. כדי לסייעם, מתכנן לעבור, אחר עריכת הסדר בביתו, בכמה בתיים, ולהצטרף אל הסדר שלהם.

מעשה זה מעורר בעיה הלכתית בכמה נושאים, כגון שתיית כוסות. כי הוא עצמו, אינו רשאי, אחר שקיים מצוה זו, לשתות שוב ארבע כוסות, כי חכמים תיקנו ארבע בדוקא, ולא שתים עשרה או שש עשרה. ואף על פי שיכול אדם, אחר קיום מצוה, להוציא אחרים בברכת המצוה, אם ישמיע להם ברכה ויענו אמן. אולם בברכת הנהנין, אינו מוציא אחרים אלא אם מברך עבור עצמו.

סעיף א

^אמאן דבעי לברוכי בתרי או בתלת בתי (א), מברך ברישא בביתיה ואכיל כל מאי דצריך, ומברך ברכת המזון (ב), ^בוהדר מברך לכל חד וחד בביתיה (ג) ושתי אינהו כסא דקידושא ^אטור בשם הרי"ף סוף פסחים כז ע"א. ^במהא דרב אשי ראש השנה כט ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **בתרי או בתלת בתי** – תרגום: מי שרוצה לעשות את הסדר בשנים או בשלושה בתיים.

(ב) **ומברך ברכת המזון** – תחילה יעשה בביתו את כל הסדר עד הכוס השלישי, אותו ישתה אחר ברכת המזון. אחריו יוכל ללכת לבתים אחרים, לעריכת הסדר, וכשיסיים לסייעם, ישוב לביתו, וישלים את סוף הסדר, באמירת ההלל והשירים.

(ג) **והדר מברך לכל חד וחד בביתיה** – תרגום: אז יברך לכל אחד בביתו.

ודאגדתא ואכלי ירקי ומצה (ד), ואיהו לא אכיל ושתי בהדיהו (ה), ושביק להו למגמר סעודתייהו, 'ומברכי אינהו ברכת המזון (ו); ואי לא ידעי (ז), יקרא מלה במלה (ח) 'והדר אזיל לביתא אחרינא ועביד הכי (ט), והדר אזיל לביתיה וגמר הלילא ושתי כסא דהלילא (י). ואי בעי לאקדומי להנך בתי ברישא, בריך להו ולא אכיל ולא טעים והדר אזיל לביתיה ומקדש (יא), ואם ירצה יגמור הכל בביתו ימהא דתני אהבה שם ע"א. 'טור בשם אביו הרא"ש. 'הרי"ף שם ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) ושתי אינהו וכו' ואכלי ירקי ומצה – רק הם ישתו מהכוסות, ויאכלו ירקות ומצה. לגבי הברכות, הוא מברך ומוציאם ידי חובה. ואף שבברכת הנהנין אינו מוציא אחרים אלא כשהוא עצמו נהנה, בליל הסדר הדין שונה. כי ברכת הגפן, ושאר ברכות נהנין בליל זה, דינם כברכת המצוות, מאחר וחייבים בהם.

(ה) ואיהו לא אכיל ושתי בהדיהו – תרגום: 'הוא לא אוכל ושותה אתם'. כיון שכבר יצא ידי חובת כל המצוות.

(ו) ושביק להו למגמר סעודתייהו, ומברכי אינהו ברכת המזון – תרגום: 'אפשר להם לסיים את סעודתם, ויברכו הם ברכת המזון'. אם הם, כמובן, מסוגלים לברך אותה.

(ז) ואי לא ידעי – ואם גם את ברכת המזון אינם יודעים לברך.

(ח) יקרא מלה במלה – יקרא מילה והם יענו אחריו כל מילה. אבל אינו יכול להוציאם בברכת המזון של עצמו, כי ברכת המזון מוגדרת ברכת הנהנין.

(ט) והדר אזיל לביתא אחרינא ועביד הכי – ושב לערוך את הסדר בבית נוסף, כפי שעשה בראשון.

(י) והדר אזיל לביתיה וגמר הלילא ושתי כסא דהלילא – תרגום: 'אחר כן ישוב לביתו, יאמר את ההלל וישתה את כוס ההלל', שהוא הכוס הרביעי.

(יא) והדר אזיל לביתיה ומקדש – אם רוצה להקדים את עריכת הסדר בביתם אלה, רשאי לברך עבורם, אבל אינו אוכל ולא טועם, וכשמסיים, חוזר לביתו, שם יקדש ויקיים הסדר כרגיל.

ואחר כך ילך לקדש בבתים האחרים ולא יאכל וישתה עמהם (יב).

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) ולא יאכל וישתה עמהם – אם רוצה, יכול גם לסיים את הסדר כולו בביתו, ואחריו יפנה לעריכת הסדר במקומות אחרים.

סימן תפ"ה

דין מי שנשבע שלא לאכול מצה, ובו סעיף אחד.

להבנת סימן קצר זה, נקדים מספר ידיעות שאינן קשורות ישירות לדיני פסח. אדם הנשבע לעשות משהו, מחויב לעשות זאת, ואם לא יעשה, יעבור על איסור תורה וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בְשִׁמִּי לַשָּׁקָר (ויקרא יט יב). אמנם אם נשבע לעשות עבירה, אין שבועתו חלה, כהסבר הגמרא "מושבע ועומד מהר סיני", כלומר, נשמות כל היהודים נכחו בהר סיני, ונשבעו אמונים לתורה. במילים אחרות, בלתי אפשרי ששבועה תחול על דבר שהתורה אסרה. ואם בכל אופן נשבע על עשיית איסור, הרי הוא עובר באיסור שבועת שוא, ככתוב "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא" (שמות כ ז).

אמנם הנשבע שבועה, שבכללותה אינה סותרת את מצוות התורה, כגון שנשבע שלא ליטול לולב, והרי ברוב ימות השנה, אין מצוה ליטול לולב, השבועה חלה, וייאסר עליו ליטול לולב בסוכות. סימן זה אינו מעשי, כי לא נוהגים להישבע. מה גם שההלכה אוסרת, באופן כללי, להשבע.

סעיף א

^אאמר: שבועה שלא אוכל מצה (א) סתם, אסור לאכול מצה בליל ^אירושלמי בפרק ג' דשבועות ה"ד וכתבוהו הרי"ף פסחים כז ע"ב והרא"ש בסוף פסחים פ"י סי' לז, וכמו שפירש הר"ן שם ד"ה ירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שבועה שלא אוכל מצה – שבועתו חלה, כי מלבד ימי הפסח, אין חובה לאכול מצה, לכן שבועתו אינה מוגדרת כסותרת ומתנגדת למה שכתוב בתורה.

פסח (ב). אמר: **שבועה שלא אוכל מצה בליל פסח (ג), לוקה ואוכל מצה בליל פסח (ד).**

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) אסור לאכול מצה בליל פסח – הגם שהתורה מחייבת לאכול בליל זה מצה, אין בכח עשה זה לדחות את חיובו לקיום השבועה. ועליו ללכת אל הרב, ולהישאל על שבועתו, כלומר, לפעול לביטול שבועתו¹.

(ג) שלא אוכל מצה בליל פסח – במקרה זה, נשבע ישירות כנגד המצוה, לכן אין השבועה חלה, ומחויב לאכול מצה בליל הסדר.

(ד) ואוכל מצה בליל פסח – כי אין לשבועתו תוקף, אלא היא מוגדרת שבועת שוא, ועליה נאמר "לא תשא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא" (שמות כ ז), ונמצא שעבר על איסור לא תעשה מן התורה, ואם עשה זאת במזיד, חייב מלקות.

1. ואף שמצות עשה דוחה לא תעשה, ולכאורה, היה ראוי שחיוב אכילת המצה, ידחה את איסור השבועה, כאן זה לא כך, כי אינו עובר על העשה אלא במניעה, לכן הכלל הזה אינו חל.

סימן תפ"ו

שיעור כזית ובו סעיף אחד.

סימן קצר זה דן בשיעור הכזית, וביחסו לשיעור הביצה. שיטות רבות ישנן כיצד להמיר את שיעור הביצה לנפח מדויק, וכבר נכתבו ספרים שלימים בנושא. בפירושו הבאנו רק את הפירוש המקובל ביותר על הפוסקים.

סעיף א

^אשיעור כזית, יש אומרים דהוי כחצי ביצה (א). הגה: ויאכלנו ביחד ולא מעט מעט (ב); ובירקות צריך למעך חלל האויר שבין הירק, ולשער ^אבית יוסף ד"ה ושיעור מדברי תוספות חולין קג ע"ב ד"ה חלקו.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **כחצי ביצה** – שזה כעשרים ושמונה מ"ל בנפח. וכתב 'יש אומרים' מאחר ויש דעות שכזית הוא שליש ביצה, שזה כתשע עשרה מ"ל. וכאשר יש צורך, באכילה שחיובה מדרבנן, ניתן לסמוך על שיטה זו. למרות שכתב המחבר לשער לפי נפח, נהגו רבים לחשב לפי משקל, כי המשקל הסגולי של מאכלים רבים הוא ²1. אמנם יש מאכלים שהמשקל הסגולי שלהם הוא בין 0.3 ל 0.5³, כגון מצת מכונה, לכן די באכילת ארבע עשרה גרם, שזה שליש מצת מכונה רגילה, ובזה יוצא ידי חובה.

(ב) **ולא מעט מעט** – אין להאריך באכילת הכזית מעבר לזמן אכילת "פרס", שהוא כשש דקות. אבל לכתחילה, צריך לאכול ברצף אחד.

1. יש שהקשו, הרי במציאות רואים בבירור כי נפח הזית פחות אפילו משליש ביצה. ובכל זאת, אין לנו מידע מדויק על דעת חכמים בעת קביעת השיעורים, על איזה מן הכמויות התכוונו. ואין אנו נסמכים אלא על הראשונים, שאחר עיונם בדברי חכמים בגמרא, הגיעו למסקנה כי כזית של הגמרא הוא או שליש ביצה או חצי ביצה, ואחר שכך הסיקו, בלתי אפשרי לזוז מקביעתם.

2. כלומר שווים בנפחם ומשקלם (נפח ליטר שווה למשקל קילו).

3. כלומר שליש או חצי יחידת משקל, שווה ליחידת נפח, כביכול 300 גרם של קמח, תופסים נפח של ליטר 1.

שיעור הכזית בירקות עצמן ולא באויר שביניהם (ג).

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) ולא באויר שביניהם – זו הסיבה שרבים נוהגים לשער את הירק לפי משקל.

הלכות תפילות הפסח

סימנים תפ"ז – תצ"ד

סימן תפ"ז – סדר תפילת ערבית של פסח, ובו ד' סעיפים.

תפילת שמונה עשרה, היא עיקרה של תפילה, בה נערך כעין מפגש בין היהודי לאלוקיו. בכל העמידות, נמצא שלושה חלקים. החלק הראשון, הם שלושת הברכות הראשונות, בהן משבחים את ה' יתברך. החלק השלישי הוא, שלושת הברכות האחרונות, בהן מודים ומבקשים בקשות אחרונות טרם הפרידה, כביכול, מה' יתברך, נוסח ברכות אלה שוה ודומה בכל העמידות. החלק האמצעי שבעמידה, משתנה ותלוי בזמנים שונים. בימי החול, יש בו שלש עשרה ברכות, שהן בקשות. בשבתות ובימים טובים ישנה ברכה אחת העוסקת בקדושת היום. בסימן זה דן המחבר על תפילה של ליל פסח, שאינה דומה לתפילות ערבית של לילי שבת ויום טוב, מחמת מספר שינויים.

סעיף א

סדר היום, ^אערבית ושחרית ומנחה אומר שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע (א) אתה בחרתנו וכו' ותתן לנו ה' ^אטור מהא דרב שבת כד ותוספתא פרק ג דברכות הי"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) וקדושת היום באמצע – מנקודה זו מסכם המחבר את נוסח הברכה האמצעית של ליל פסח.

אֵלֵהֵינוּ אֶת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה אֶת יוֹם טוֹב יִמְקָרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה (ב),
 (וְעֵינֵינוּ לְקַמֵּן סִימָן ת"צ סַעִיף ג' (ג)), זְמַן חֲרוּתֵנוּ, יַעֲלֶה וַיָּבֵא, וְהַשִּׂיאֵנוּ
 וְחֻתֵּם: יִמְקָדֶשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמָנִים (ד); וְאִם אָמַר: מִקְדָּשׁ הַשַּׁבָּת, וְחֹזֵר
 בּוֹ תוֹךְ כַּדִּי דִיבּוּר (ה), יֵצֵא אַחֲרֵי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יוֹם טוֹב (ו).
 וְאִם חָלַל בַּשַּׁבָּת אָמַר: הִיא אֶת יוֹם הַמְּנוּחַ הַזֶּה וְאֶת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת
 הַזֶּה (ז), וְחֻתֵּם: מִקְדָּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְמָנִים; וְאִין אֹמְרִים
 יִטּוֹר בְּסִימָן תַּקפ"ב בְּשֵׁם מַסַּכַּת סוֹפְרִים פ"ט וּמִנְהַג סִפְרָד וְלִזְהָ הַסִּכִּים בֵּית יוֹסֵף.
 יְבָרְכֶנּוּ מִט ע"א. יְתוֹסְפוֹת דְּבָרִים יב ע"א ד"ה לֹא. הַבִּיצָה יז ע"א. יְבָרְכֶנּוּ מִט ע"א. יִטּוֹר
 בְּשֵׁם בַּעַל הָעֵטוֹר עַל שֵׁם רַבֵּנוּ נָסִים וְשֹׁאֵר פּוֹסְקִים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) מקרא קדש הזה – כִּךְ הוּא נֹסַח הַסִּפְרִים. שְׁמִזְכִּירִים גַּם אֶת חַג הַפֶּסַח
 הַזֶּה, וְגַם אֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קוֹדֶשׁ הַזֶּה, כִּי יֵשׁ כָּאֵן שְׁנֵי עֲנִינִים, חַג הַמִּצּוֹת
 הַנַּחֲגָה שְׁבַע יָמִים, וְגַם יוֹם טוֹב, הַנַּחֲגָה בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְנוֹהֵג בּוֹ
 אִיסוּר מְלָאכָה.
(ג) לקמן סימן ת"צ סעיף ג' – שֶׁם כָּתַב שְׁמִנְהַג בְּנֵי אֲשֶׁכְנֹז לֹמַר רַק "אֶת יוֹם
 חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה" וְאִינֶם מוֹסִיפִים "אֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קוֹדֶשׁ הַזֶּה".
(ד) וְחֻתֵּם מִקְדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמָנִים – הַחֲתִימָה הִיא סוּף הַבְּרָכָה, בַּשַּׁבָּת
 מִסִּימָיִם בְּרוּךְ אַתָּה ה' מִקְדָּשׁ הַשַּׁבָּת, וּבְיוֹם טוֹב, מִקְדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמָנִים.
(ה) תוֹךְ כַּדִּי דִיבּוּר – כְּלוּמַר תִּיכַף וּמִיד שֶׁם לֵב לְטַעוֹתוֹ.¹
(ו) שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יוֹם טוֹב – כִּי בַעֲיָקָר הַבְּרָכָה אָמַר נֹסַח שֶׁל יוֹם טוֹב, וְלִכְּנֵי
 הַתִּיקוֹן מוֹעִיל. אִם לֹא תִיקֵן, צָרִיךְ לְחַזֵּר לְרֹאשׁ הַבְּרָכָה. וְאִם הִבְחִין בְּטַעוֹתָיו
 רַק בְּסִימָן הָעֵמִידָה, צָרִיךְ לְחַזֵּר לְרֹאשׁ הָעֵמִידָה.
(ז) אֶת יוֹם הַמְּנוּחַ וְכו' וְאֶת חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה – כִּי יֵשׁ שְׁתֵּי קְדוּשּׁוֹת בְּיוֹם זֶה,
 קְדוּשַׁת שַׁבָּת וְקְדוּשַׁת יוֹם טוֹב, וְקִבְעוּ לְהַזְכִּירָם גַּם בַּעֲיָקָר הַבְּרָכָה, וְגַם
 בַּחֲתִימָה.

1. ברוב הנוסחאות אומרים "את יום השבת הזה", על פי נוסח האר"י ז"ל, ולא כפי שמובא במחבר.

2. שהוא בלשון הגמרא "כדי שאילת שלום לרבו", וזה זמן קצר מאוד.

ברכת מעין שבע (ח).**מעיה ב**

^חאין שליח צבור מקדש בבית הכנסת (ט).

^טטור בשם מנהג אשכנז ושאר פוסקים.

מעיה ג

^טשכח לומר אתה בחרתנו ואמר יעלה ויבא, יצא (י). הגה: ואפילו

^טארחות חיים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) ואין אומרים ברכת מעין שבע – תמצית של העמידה³, עליה חוזר שליח הציבור בכל ליל שבת, אחר שסיים הציבור את העמידה בלחש. סיבת תקנה זו היא, כי בתי הכנסת שבזמנם לא נבנו במקומות ישוב, אלא הרחק מן הבתים⁴, וחששו שלא ייגזקו המאחרים לצאת מהתפילה. לכן האריכו במעט את נוסח התפילה, כדי שימתינו להם, ויצאו כולם יחד.

אמנם כשחל ליל ראשון של פסח בשבת, אין אומרים תפילה זו, כדי לציין שזהו ליל הגאולה, ואין לחשוש בו. אלא יאמר ויכולו אחר העמידה, ואחריו קדיש.

יש נוהגים לומר קבלת שבת כבכל השבתות, ויש נוהגים להתחיל ממזמור שיר ליום השבת. וגם בשבת חול המועד נחלקו בזה המנהגים. וכל אחד ינהג כמנהג מקומו, ואם אין מנהג, נכון לקבל השבת כרגיל.

(ט) בבית הכנסת – בזמנם נהגו לקדש בבית הכנסת בלילות שבת, כדי שהעניים והאורחים האוכלים ולנים בבית הכנסת, יצאו ידי חובה. אמנם בימינו לא נותר מנהג זה אלא במקומות בודדים. וגם בהם, אין לקדש בליל הסדר, כי כל יהודי אוכל בביתו, או מוזמן וסועד על שולחן אחרים, ואינו צריך לשהות בבית הכנסת.

(י) יצא – מנסחי התפילה קבעו להזכיר את החג בברכה האמצעית של

3. לכן קרויה "מעין שבע".

4. כמבואר ברש"י שבת כ"ד ע"ב ד"ה משום סכנת.

היה שבת, אם הזכיר ביעלה ויבא, יצא (כ"י בשם א"ח). ואם אמר אתה בחרתנו והזכיר בו שבת, אפילו הכי צריך לחזור ולהזכירו ביעלה ויבא (יא) (תשובת מהרי"ל); מיהו אם לא הזכירו ביעלה ויבא, אין צריך לחזור (יב) (כ"י). וש"ץ ששכח להזכיר של יום טוב בשחרית, עיין לעיל סימן קכ"ו (יג).

סעיף ד

'בליל ראשון של פסח גומרין להלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף, וכן בליל שני של שני ימים טובים של גליות (יד). הגה: וכל זה כן מנהג הספרדים.

שולחן ערוך כפשוטו

העמידה, שתי פעמים: הראשון, בתחילת הברכה "אתה בחרתנו מכל העמים וכו' ותתן לנו את יום חג המצות הזה". השני, בקטע המתחיל במילים "יעלה ויבא", בו מבקשים שה' "יזכרנו לטובה ביום חג המצות הזה". בדיעבד, אם הזכירו פעם אחת בלבד דיו, כי זכר החג שולב בברכה.

(יא) ולהזכירו ביעלה ויבא – כלומר כשיגיע ל"יעלה ויבא" יזכיר גם שבת וגם חג המצות.

(יב) אין צריך לחזור – כי הזכירו בתחילת הברכה. למעשה, נהגו הספרדים שתמיד מזכירים ביעלה ויבא "את יום השבת" אבל בני אשכנז לא נהגו כן, מלבד במקרים ששכחו להזכירו בתחילת הברכה.

(יג) לעיל סימן קכ"ו – סעיף ג', שם ביאר הרמ"א, כי שליח הציבור אינו חוזר על העמידה, משום טורח הציבור. אמנם לדעת המחבר, גם שליח ציבור צריך לחזור, כשם שהיחיד חוזר, במקרה וכלל לא הזכיר את היום טוב, לא ב'אתה בחרתנו' ולא ב'יעלה ויבא'.

(יד) של שני ימים טובים של גליות – אמירת ההלל נעשית בדרך כלל ביום, כמשמעות לשון הפסוק "מִמְזִרְחַ שֶׁמֶשׁ עַד מְבֹאֵוּ מְהֻלָּל שֵׁם ה'".⁵ אבל כשם שהגאולה שווה לזריחת השמש והארתו, כך נוהגים אנו בליל בפסח, בו ארעה האתחלתא דגאולה, אחר מיתת בכורי המצרים, ומחשיבים את ליל הסדר

5. ראה מגילה כ' ע"ב.

אין אנו נוהגים כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל (טו).

שולחן ערוך כפשוטו

ממש כמו יום.

ברכה זו שמברך על ההלל בבית הכנסת, פוטרנו מלברך על ההלל הנאמר בתוך הסדר.

(טו) בבית הכנסת, ההלל כלל – לדעת הרמ"א, עיקר חיוב ההלל בליל פסח הוא כחלק מהסדר, ולא חידשו לומר הלל בבית הכנסת אלא עבור מי שאינו בקי, לכן בזמננו, שכולם בקיאים, אין צורך לאמרו בבית הכנסת. אמנם למעשה, נהגו רבים מקהילות אשכנז לאמרו בברכה אחר עמידת ערבית, וכל אחד ינהג כמנהגו. ומי שנוהג לומר את ההלל, ונמצא בבית הכנסת שלא נוהגים לאמרו, רשאי לאמרו בינו לבין עצמו, ולברך.

במקום שאין להם מנהג, יאמרו את ההלל בברכה.

גם מי שלא אומר ההלל בבית הכנסת, לא יברך על ההלל שאומר בביתו בליל הסדר, כי אינו אומר ברצף.

סימן תפ"ח

סדר תפילת שחרית של פסח, ובו ג' סעיפים.

סעיף א

^אשחרית נכנסים לבית הכנסת, וקורים הזמירות של שבת, ומתפללין תפלת שחרית, ^בוגומרין ההלל (א) ^ג(ומברכין לקרות ההלל (ב))^ד, ^הואין מפסיקין בו אלא כדרך שאמרו בקריאת שמע (ג), באמצע הפרק שואל בשלום אביו או רבו ומשיב שלום לאדם נכבד שנתן לו שלום, ובין הפרקים (ד) שואל בשלום אדם נכבד ^הלשון טור. ימימרא ערכין י ע"א. יטור בשם הר"מ מרוטנבורג. ^ו(הרב בסימן תרמ"ד פסק שמברכין לגמור וכן כתב הטור בסימן זה, ואף שהר"מ היה מברך לקרות, הרא"ש (ברכות פ"ה סי' ה) דחה דבריו, וכתב הבית יוסף שכן נראה מהמפרשים בפרק ב' דברכות, וכן נהגו הספרדים). ^זציינתיו לעיל סימן תכ"ב ס"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **וגומרין ההלל** – נוסח הברכה לפי הספרדים הוא "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְגַמּוֹר אֶת הַהֶלֶל". כי זה מדגיש שכל ההלל נאמר עתה. בשונה מחול המועד פסח, ומראשי חודשים, בהם רק חלק מן ההלל נאמר.
- (ב) **לקרות ההלל** – נוסח הברכה לבני אשכנז הוא "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְקַרְא אֶת הַהֶלֶל". כי אפילו שכל ההלל נאמר, חוששים שמא ישכח או ידלג על מילה כלשהי, ויתברר שלא גמר את ההלל, ובברכתו דיבר כזב.
- נוסח זה של מנהג אשכנז נאמר גם בימים שרק "חצי הלל" נאמר, כבחול המועד פסח, וראשי חודשים.
- (ג) **בקריאת שמע** – לעיל סימן ס"ו, ועיין פירושנו שם.
- (ד) **ובין הפרקים** – אמצע הפרק מצריך זהירות רבה שלא להפסיק בו, כי בהפסקה זו מאבדים את הרצף. אמנם בין פרקים, כלומר אחר סיום פרק אחד, וקודם תחילת הבא, אפשר להקל קצת יותר, כי הוא אכן לא מפסיד את רצף הפרק. אבל אין היתר מוחלט, כי הוא עוצר באמצע עשיית מצוה, ולא ראוי

ומשיב שלום לכל אדם (ה). הגה: (ודוקא בשני ימים הראשונים שגומרים בהם ההלל דינא הכי לענין הפסקה, אבל בימים שאין גומרין עיין לעיל סימן תכ"ב סעיף ד' (ו)).¹ וואם פסק באמצע ושהה אפילו כדי לגמור את כולו, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק (ז).

¹ גם זה ציינתי שם ס"ה.

סעיף ב

¹ בהלל, אפילו עשרה קורין כאחד (ח).

¹ ברייתא מגילה כא ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

לעשות כן.

(ה) ומשיב שלום לכל אדם – ישנם שלושה סוגי אנשים: א. אדם שיש חיוב לכבדו ביותר, והם אביו ורבו. לכבודם, מותר להפסיק, ואפילו לפתוח בשיחה, כגון לומר שלום באמצע הפרק, ב. אדם מכובד, עבדו מותר לענות באמצע, ובין הפרקים מותר אפילו לפתוח בשלום, ג. אדם מן השורה, עבדו ימתין עד סוף הפרק, ואז רשאי לענות לו.

למעשה, בקרב ציבור שומרי המצוות, אין האב או הרב מעוניינים שבנם או תלמידם יפסיקו באמצע מצוותם, כדי לומר להם שלום. לכן הכל תלוי לפי העניין והנסיבות.

(ו) עיין לעיל סימן תכ"ב סעיף ד' – שם נתבאר כי מותר להפסיק לצורך אמירת שלום לכל אדם, ואפילו באמצע פרק, אבל בלי סיבה אין להפסיק.

(ז) אלא למקום שפסק – כמו שפסק המחבר לגבי קריאת שמע¹.

(ח) קורין כאחד – בדרך כלל, נמנעים ולא קוראים בתורה כמה אנשים ביחד, כי אין בכח האוזן לתפוס מספר קולות הנשמעים בבת אחת. והרוצה לצאת ידי חובה בקריאת שליח הציבור, אינו יכול להתרכז. אמנם לגבי הלל, כיון

1. בקריאת שמע, פסק הרמ"א שאם עצר בגלל אונס, למשך זמן שיכל לקרוא קריאת שמע כולה, חוזר לראש. אמנם כאן לא העיר דבר, כי דווקא בקריאת שמע, שחיובו מן התורה, יש להחמיר. ועיין משנה ברורה סימן תכ"ב ס"ק כ"ד.

סעיף ג

מוציאין שני ספרים (ט) וקורין בראשון חמשה גברי (י) (ואם מוסיפין ביום טוב עיין לעיל ריש סימן רפ"ב) (יא) בפרשת בא^ה מן משכו (יב) עד מארץ מצרים על צבאותם (יג), ומפטיר קורא בשני, ה"ה רא"ש מגילה פ"ד ס"י י ושאר פוסקים בשם רב עמרם, וכתבו ואולי רבנן סבוראי הנהיגו כן והגאונים אחריהם שיוציאו שני ספרי תורה וסמכו אהא דאמרו שאמר הקב"ה לאברהם וכו', מגילה לא ע"ב. ^הבריייתא מגילה שם לא ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

שהוא חביב מאוד, וכולם שרים אותו יחד, אין חשש כזה. ויכול היחיד לצאת ידי חובה על ידי שמיעה, ובתנאי, כמובן, שתהא כוונתו לצאת ידי חובה, וגם ששליח הציבור יתכוון להוציאו ידי חובה. ואכן, במקומות רבים, נהגו כל הציבור לשיר יחד את ההלל.

(ט) שני ספרים – כי הקריאה מתחלקת לשני חלקים, חלק ראשון בענייני החג, וחלק שני בקרבנות החג. ואם יש להם רק ספר תורה אחד, יקראו בו את ענייני החג, ובסיימם קריאה זו, יגללו את ספר התורה מפרשת בא עד פרשת פנחס, ויקראו את קרבנות החג.

(י) חמשה גברי – חמישה עולים. וכשחל בשבת, שבעה.

(יא) ריש סימן רפ"ב – שם מובאת דעה שביום טוב מותר להוסיף עולים. גם אם מוסיפים, אין להגזים, כדי שלא להטריח את הציבור. על רב המקום לנקוט בחכמה. מצד אחד יראה לכבד כמה שיותר מתפללים, ומצד שני יודא שלא להגזים. ובזה ימצא את שביל הזהב, להשכין חיבה בקרב בני קהילתו, ולא יגרום שיעזבו את בית הכנסת מחמת אריכותה הגדולה של התפילה.

(יב) מן משכו – שמות י"ב כ"א.

(יג) עד מארץ מצרים על צבאותם – שם פסוק נ"א. פרשיה זו דנה בעיקר על קרבן פסח.

בסיום הקריאה בספר הראשון, למנהג אשכנז, מניחים את ספר התורה השני על הבימה. והעולה האחרון, או הקורא, אומר חצי קדיש ומכוון על שני

בפרשת פנחס ובחודש הראשון (יד), ומפטיר ביהושע בעת ההיא (טו), ומתפללין תפלת מוסף¹ ואין מזכירין גשם מכאן ואילך (טז) (ועיין לעיל סימן קי"ד), וכן פוסקים משם ואילך מלשאל בברכת השנים. הגה: ונוהגין לומר בכל יום טוב בתפלת מוסף פסוקי מוסף היום, אחר שאמר על ידי משה עבדך כאמור (יז).
¹ ציינתיו לעיל בסימן קיד אות א.

שולחן ערוך כפשוטו

הספרדים. הספרדים לעומת זאת, נהגו לומר חצי קדיש פעם נוספת אחר מפטיר, ועל כן אינם מניחים את הספר השני על הבימה.
(יד) ובחודש הראשון – פרשיה העוסקת בקרבן המוקרב בכל ימי הפסח. מקומה בפרשת פנחס פרק כ"ח, מפסוק ט"ז עד פסוק כ"ה.
(טו) ביהושע בעת ההיא – פרק חמישי בספר יהושע (מפסוק ב ואילך) עוסק בבני ישראל שמלו עצמם בעת הכנסם לארץ, וביכלתם להקריב את קרבן הפסח, האסור באכילה לערלים².
(טז) מכאן ואילך – לפני תפילת מוסף מתפללים תפילה מיוחדת הנקראת "תפילת טל", ותפקידה לבשר ולפרסם כי מעתה ואילך, מפסיקים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם. למנהג אשכנז, בתפילה בלחש עדיין אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם, ובתוך החזרה אומרים את הפיוט הנ"ל, ושליח הציבור אומר מוריד הטל.
כיום, חלק גדול מקהילות אשכנז אימצו את מנהג ספרד, ואמרים את הפיוט לפני התפילה בלחש, כמנהג הספרדים.
(יז) על ידי משה עבדך כאמור – כך נוהגים בני אשכנז, אבל הספרדים לא מוסיפים פסוקים אלה, כדי שלא לבלבל את המתפלל.

2. ככתוב וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכֵל בוֹ (שמות יב מח).

סימן תפ"ט

סדר תפילת ליל שני של פסח וספירת העומר, ובו י' סעיפים.

מיומו השני של חג הפסח, עד ערב חג שבועות, חובה על כל אחד לספור ספירת העומר, ככתוב בתורה "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַת שָׁבָתוֹת תְּמִימַת תִּהְיֶינָה, עַד מַמְחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה" (ויקרא כג, טו-טז).

הספירה נועדה ליצור חיבור בין קרבן השעורים המוקרב ביום השני של פסח¹, לקרבן מנחת חיטים המוקרב בחג שבועות². שתי קרבנות אלה מסמלים את מעברם החד של בני ישראל ממעמד נחות, בו עמדו ביציאתם מצרים, עד העפלתם ועלייתם לרמה הרוחנית הגבוהה אותה השיגו בחג שבועות. לחלק מהפוסקים מצוה זו נוהגת בזמננו רק מדרבנן, כי התנתה תורה את הספירה בקרבנות, והיום אין מקריבים אותם. ויש שלדעתם גם בזמננו היא חובה מן התורה, ודיני הקרבן שבפסוקי המצוה הובאו כדי ללמד שתחילת הספירה היא מעת הבאת עומר השעורים, אבל הספירה מחויבת גם בהעדר קרבנות.

לשתי הדעות, עיקר המצוה היא לחבר בין ימי הפסח, בהם ערכה אומתנו, לראשונה בתולדותיה, הכירות עם המצוות, לחג שבועות, בו נעשתה עיקר קבלת התורה ולימודה.

מצוה זו מוגדרת מצות עשה התלויה בזמן, על כן הנשים פטורות ממנה. בני אשכנז נהגו, שלמרות היותן פטורות, בכל אופן סופרות בברכה. ולמנהג הספרדים רשאיות לספור, אבל נוהגות לספור ללא ברכה.

1. קרבן העומר הובא מן השעורים (כמבואר במנחות דף סח ע"א, וברמב"ם הלכות תמידין פרק ז הלכה יא, על פי פסוקי התורה, ויקרא כג ט-יג).

2. ככתוב (שם פסוק יז) מִמּוֹשְׁבֵיכֶם תְּבִיאוּ לָחֶם תְּנוּפָה שְׁתֵּים שָׁנִי עֲשׂוֹנִים סֶלֶת תִּהְיֶינָה חֶמֶץ תִּאָּפֶינָה וגו'. וראה דברי החינוך (ספר החינוך מצוה שז, קרבן מנחה חדשה בעצרת) להקריב ביום חג שבועות לחם חמץ מן החיטה החדשה, וזה נקרא בכתוב 'מנחה חדשה', והן שתי כיכרות, כמו שכתוב 'ממושבתיכם תביאו לחם תנופה שתיים, שני עשורונים'.

סימן זה דן בהלכות הקשורות למצות ספירת העומר.

סעיף א

^אבליל שני אחר תפלת ערבית (א) מתחילין לספור העומר, ואם שבת לספור בתחלת הלילה ^בהולך וסופר כל הלילה (ב). ^גומצוה על כל אחד לספור לעצמו (ג). וצריך לספור ^דמעומד (ד) ולברך ^הברייטא מנחות סו ע"א. ^ופשוט ממשנה מגילה כ ע"ב. ^זברייטא מנחות סה ע"ב. ^חהרא"ש בסוף פסחים פ"י סימן מא מברייטא דבקמה תחל וכו'.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **אחר תפלת ערבית** – אחר קדיש תתקבל³, ויש נוהגים לברך אחר עלינו לשבח.

(ב) **כל הלילה** – ורשאי לברך עד עלות השחר.

(ג) **לספור לעצמו** – ולא ששליח הציבור יוציאו ידי חובה, כפי שלמדו חכמים מהפסוק "וּסְפְּרֶתֶם לָכֶם", ודרשו⁴ "שתהא ספירה לכל אחד ואחד". ורמז יש בהלכה זו, על האחריות האישית המוטלת על כל אחד להתעלות ולהתקדם. במקרים שהאדם לא יכול לברך, כפי שנראה בהמשך, יכול הוא לצאת ידי חובה על ידי השליח ציבור וכן יכול חברו לברך ולכוין להוציאו ידי חובת הברכה, והוא עצמו יקשיב בכוונה לצאת, ויענה אמן.

(ד) **מעומד** – בכל פעם שמברך על מצוה, הכלל הוא, שמברך בעמידה, לכבוד המצוה. בדיעבד, אם לא עמד, יצא. וזקן או חולה, רשאים לספור מיושב.

3. ויש נוהגים לספור טרם אמירת עלינו, אחר אמירת שיר המעלות קדיש וברכו.

4. מנחות ס"ה ע"ב.

תחלה (ה). וסופר ^ההימים והשבועות (ו). כיצד, ביום הראשון אומר: היום יום אחד (בעומר ז), עד שמגיע לשבעה ימים ואז יאמר: היום שבעה ימים שהם שבוע אחד (בעומר), וביום שמיני יאמר: היום שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד (בעומר ח), וכן 'עד שיגיע לארבעה עשר ימים יאמר: היום ארבעה עשר ימים (ט) שהם שני שבועות (בעומר), ועל דרך זה מונה וחולך עד מ"ט יום.

^המימרא דאביי שם סו ע"א וכתבוהו הרי"ף פסחים כח ע"א והרא"ש בסוף פסחים שם סימן מ. 'הרא"ש בתשובה כלל כד סימן יג וכן כתב הטור.

סעיף ב

^אאם טעו ביום המעונן וברכו על ספירת העומר (י), חוזרים לספור ^אתשובות הרשב"א ח"א סי' קנד.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) ולברך תחלה – גם זה כלל בכל המצוות, שמברכים "עובר לעשייתן". כלומר סמוך ממש לקיום המצוה. כדי להבהיר שאין כאן מעשה סתמי, אלא מעשה מצוה, ומשום ש"מצוות צריכות כוונה", כלומר, על המצוות להיעשות מחמת שכך ציוה הבורא.

(ו) וסופר הימים והשבועות – כי לשון הפסוק הוא "שִׁבְעַת שָׁבָתוֹת", מכאן שצריך לספור שבועות. וגם על הימים נצטוונו, ככתוב "חֲמִשָּׁים יוֹם", מכאן שצריך לספור ימים.

(ז) בעומר – כך נוהגים חלק מבני אשכנז. ומנהג הספרדים וחלק מאשכנזים (מנהג ספרד) לומר "לעומר". ואם טעו אין דבר, כי המצווה קוימה.

(ח) שבוע אחד ויום אחד בעומר – ומנהג הספרדים לומר שמונה ימים לעומר, שהם שבוע אחד ויום אחד.

(ט) היום ארבעה עשר ימים – כיום נוהגים להוסיף את המילה יום, מיום האחד עשר.

(י) וברכו על ספירת העומר – קודם הלילה, בחשבם שהלילה כבר הגיע, הרי זו ספירה בטעות, וחוזר לספור בלילה ובברכה. אבל הסופר מפלג המנחה ואילך,

כשתחשך. והמדקדקים אינם סופרים עד צאת הכוכבים (יא), וכן ראוי לעשות (יב).

סעיף ג

המתפלל עם הצבור מבעוד יום (יג), ^המונה עמהם בלא ברכה (יד).
^המורנו הרב רבי דוד אבודרהם הל' תפילות הפסח בשם מחזור ויטרי, ופרש שם הטעם.

שולחן ערוך כפשוטו

ונתכוין למצוה, אינו חוזר לספור בברכה⁵, כי פרק זמן זה, לחלק מהפוסקים, נחשב כבר לילה⁶.

(יא) עד צאת הכוכבים – ואינם סופרים בין השמשות, כלומר בין השקיעה לצאת הכוכבים, כי זה ספק יום ספק לילה.

(יב) וכן ראוי לעשות – כי יש דעות שספירת העומר היא מצוה מן התורה, ולקיומה יש לוודא שהלילה אכן הופיע.

(יג) מבעוד יום – כלומר מתפללים ערבית מפלג המנחה. ומקילים לספור בברכה, בסמכם על הדעה שחיוב הספירה בזמן זה הוא דרבנן, וגם סומכים על הדעה שמפלג המנחה ואילך נחשב לילה. וכשם שמקדימים להתפלל ערבית בברכותיה מבעוד יום, כך סופרים ספירת העומר מבעוד יום.

במקומות בהם לא ניתן לארגן מניין בצאת הכוכבים, יכולים לסמוך לכתחילה על המקילים, כדי שלא תבוטל המצוה. ובכל זאת יותר עדיף, כאשר אין חשש לשכחה, שלא להקדים את הספירה, אלא בבא הזמן יברך כל אחד בביתו.

(יד) בלא ברכה – כי מעיקר הדין אין דמיון בין ספירת העומר לתפילת ערבית, כי בעוד שתפילה מוקדמת נתקנה במיוחד לשעה זו, למרות שזה עדיין יום. אבל ספירת העומר כל מהותה היא ספירת ימים, על כן חייבים להמתין עד שהיום החדש מגיע. לכן יספור אבל ללא ברכה.

5. כף החיים ס"ק ל"ט.

6. מוסבר על פי איש מצליח הערות בסוף הספר על משנה ברורה ס"ק י"ג.

ואם יזכור בלילה יברך ויספור (טו). הגה: ואפילו ענה אמן על ברכת הקהל (טז), אם היה דעתו שלא לצאת, יחזור ויברך ויספור בלילה (ב"י בשם רשב"א).

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) יברך ויספור – כי עכשיו כבר הגיע זמן הספירה, וספירתו מבעוד יום אינה נחשבת. ובכל זאת יש תועלת בספירה שספר מבעוד יום, למקרה שהגיע הזמן ושכח לספור ולברך, אז לא תיחשב שכחתו כדילוג על אחד מימי הספירה. ואף על פי שמעיקר הדין רשאי המדלג להמשיך ולברך, הרי כבר נמנעו מברכה, כדי לכבד את דעתו של רב האי גאון האוסר זאת. אמנם כאשר נוספת סברה כל שהיא על עיקר הדין, ממשיכים לספור בברכה.⁷

אדם המונה בעצמו מפלג המנחה ואילך, בברכה, לא יוכל לספור, בהגיע הזמן, בברכה. כי אם מברך על ספירתו המוקדמת, הרי מורה שסומך על השיטה שמותר לספור ולברך מפלג המנחה.

(טז) אמן על ברכת הקהל – אין זו ברכה לבטלה, אף שמעיקר הדין אין לספור בשעה זו, ומשום שהציבור סומך על דעה המתירה זאת, ולכן ניתן לענות עליה אמן. ואולם המכוין בענייתו לצאת חובת הברכה, נחשב הדבר כברכה שלו עצמו. לכן לא יוכל לברך בלילה, כפי שהסברנו באות הקודמת.⁸

7. הנה פסיקת המחבר כאן היא כדברי השואל לרשב"א בתשובה (ח"א סימן קנד). והדבר צריך הסבר, הרי הרשב"א דחה כבר אפשרות זו וממה נפשך, אם עדיין לא בא זמנו של היום הבא, כיצד תועיל הספירה. ואם סומכים על השיטות שמפלג המנחה נחשב כבר לילה, מדוע ישוב לברך אחר שכבר ספר. מעתה צריך הסבר, כיצד נקט המחבר כשיטה זו להלכה.

יש שתירצו כי המחבר סבור שמתנה ספירתו בתנאי, שעתה הוא לילה. ואולם בדברי המחבר אין כל רמז על התניית ספירה זו בתנאי. ויש שפירשו, שספר בין השמשות. וגם זה לא מובן, כי מפורש בלשון המחבר שסופר מבעוד יום. ועוד, הרי אם ספר בין השמשות, מתחזקת תמיהת הרשב"א לאין שיעור, וכי איזה צורך יש בברכה נוספת אחר שהלילה ודאי בא. לכן הסברתי בדרך שונה, וה' יצילני משגיאות.

8. מהלכה זו יש להוכיח, שאפשר לענות אמן על ברכה שרק שיטה אחת מהפוסקים מחייבת לאמרה, אף אם העונה נוהג כשיטה הסוברת שאין לברך.

מעיק ד

^טמי ששואל אותו חבירו בין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה, יאמר לו: אתמול היה כך וכך, שאם יאמר לו: היום כך וכך, אינו יכול לחזור ולמנות בברכה (יז); אבל קודם בין השמשות, כיון שאין זמן ספירה אין בכך כלום (יח). הגה: וכשהגיע הזמן (יט), אסורין ^טשם (אבודרהם) לשון הרמב"ם תמידין ומוספין פ"ז הכ"ה שאם מנה ולא ברך יצא.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) אינו יכול לחזור ולמנות בברכה – כי במציאות כבר ספר⁹.
(יח) אין בכך כלום – כי רק המכוין לספור וסומך על השיטות המאפשרות ספירה מפלג המנחה, נחשב לו כספירה. אבל המזכיר בפיו את מספר היום הבא, ללא כוונה של מצוה, אין אמירתו מעלה או מורידה, מאחר ועת זו, מעיקר הדין, איננה זמן הספירה.
(יט) וכשהגיע הזמן – מלשון הרמ"א משמע שאיסור זה חל דווקא מהשקיעה, בהגיע זמן הספירה מעיקר הדין, ולכן נאסרת התחלת הסעודה. אולם הפוסקים כתבו שאיסור האכילה חל כבר חצי שעה לפני כן, כמו שמובא בשולחן ערוך¹⁰, שבחצי שעה שלפני זמן המצוה, אין להתחיל בסעודה¹¹.
המחבר מסכים עם דין זה.

9. המפרשים מקשים על פסק זה, הרי לא יצא ידי חובה, כי לא נתכוין לצאת ידי חובתו. ומתרצים, שלגבי ברכה יש לחשוש לשיטות הסוברות שמצוות לא צריכות כוונה.

אמנם לעניות דעתי נראה, כי גם לדעות המחייבות כוונה במצוות, יצא ידי חובתו, מאחר ובמציאות ספר את היום. ואין זה דומה למעביר לולב לחברו, שבהעדר כוונה למצוה ייחשב מעשהו כהעברת עלים סתמית, ורק על ידי כוונה הופך מעשהו למעשה מצוה. אבל כשמזכיר בפיו את מספר היום – מתוך ימי הספירה – הרי הוא מקיים את עיקר המצווה. וכמו שהקורא קריאת שמע וכוונתו לקבל עול מלכות שמים, יצא אף אם לא חשב שעושה כן לשם מצוה, כי מהות המצוה קוימה על ידו.

10. אורח חיים סימן רל"ה ס"ב "אסור להתחיל לאכל חצי שעה סמוך לזמן קריאת שמע של ערבית".

11. לולא דמסתפינא, היה נראה לי שכוונת הרמ"א כפשוטו, ואין ספירת העומר דומה לקריאת שמע, כי היא ודאי מן התורה.

לאכול עד שיספור (כ). ואפילו התחיל לאכול, פוסק וסופר; מיהו אם התחיל לאכול קודם שהגיע הזמן, אינו צריך להפסיק אלא גומר אכילתו וסופר אחר כך (כא) (דברי עצמו, למאן דאמר ספירה בזמן הזה דאורייתא¹²).

סעיף ה

אם אינו יודע החשבון, ופתח אדעתא דלסיים כמו שישמע מחבירו (כב), ושתק עד שישמע מחבירו וסיים כמוהו, יצא.
טור בשם אבי העזרי.

סעיף ו

אם פתח ואמר: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אדעתא דלימא היום ארבעה (כג), שהוא סבור שהם ארבעה, ונזכר וסיים

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) **אסורין לאכול עד שיספור** – זהו כלל, שבהגיע זמן קיום מצוה, אין לדחותה לאחר האכילה. לכן יקדים לקיימה, ואחריה יסעד. ואולם דווקא סעודה נאסרה, אבל אכילה שלא במסגרת סעודה מותרת. ואם הציבור מתפלל בשעה מאוחרת, ומבקש לסעוד קודם התפילה, יברך ספירת העומר ביחיד, ויאמר גם, לכל הפחות, פרשה ראשונה של קריאת שמע.

(כא) **וסופר אחר כך** – כי הסועד את ארוחתו, מצוי במצב שאינו מאפשר רצינות ויראה כראוי למצוה. אמנם אם מצבו אכן מאפשר זאת, כגון שסועד סעודה פשוטה בביתו, ויכול לברך בצורה מכובדת, ודאי ראוי לברך ולספור.

(כב) **כמו שישמע מחבירו** – כאשר נאמרת ברכה, צריך המברך לדעת, לכתחילה, בעת אמירת "ברוך אתה ה' אלוקינו", מה הוא עומד לומר. אמנם אם המספר הנמנה אינו ידוע לו, ונתכוין לברך על דעת מה שיאמר חבירו, די בזה.

(כג) **אדעתא דלימא היום ארבעה** – כשאמר ה' אלהינו, היה בדעתו לומר ארבעה, ובאמת הם חמישה.

12. כוונתה של הערה זו היא, לציין, כי אפילו לדעות שחיוב ספירת העומר הוא מן התורה, אין צורך להפסיק את סעודתו, לצורך הספירה, כל שהתחיל קודם זמן החיוב.

בחמשה (כד), והם חמשה; או איפכא, שהם ארבעה ופתח אדעתא דלימא ארבעה (כה), וטעה וסיים בחמשה (כו), אינו חוזר ומברך (כז).

בית יוסף לפי מה שכתב הר"ן כח ע"א ד"ה ומחייבין, שרוב הפוסקים מסכימים שספירת העומר עכשיו מדרבנן, ודלא כמו שכתב הטור בשם אבי העזרי שם.

מע"ף ז

שכח ולא בירך כל הלילה, יספור ביום בלא ברכה (כח).
טור בשם הרא"ש וכן כתבו שאר פוסקים לדעת רבנו תם בתוספות מנחות סו.

מע"ף ח

אם שכח לברך באחד מהימים, בין יום ראשון בין משאר ימים,
שם בשם בה"ג, וכן כתבו התוספות בשמו שם במנחות סו ע"א ד"ה זכר. תרומת
הדשן סימן לז.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) ונזכר וסיים בחמשה – יצא, ואין צריך לברך שנית, כי ספירתו נכונה, והברכה אינה מעכבת. אלא שברכתו אינה ברכה.
(כה) דלימא ארבעה – או הפוך כשהם ארבעה, ופתח על דעת שהם ארבעה.
(כו) וטעה וסיים בחמשה – כלומר טעה בפיו, ובמקום לומר ארבעה, אמר חמישה.
(כז) אינו חוזר ומברך – גם במקרה זה אינו חוזר ומברך, אבל עליו לשוב ולספור בצורה תקינה¹³.
(כח) יספור ביום בלא ברכה – כי עיקר חיוב הספירה הוא בלילה, ולא נתקנה ברכה לסופר ביום.
מה שאמר המחבר שלא לברך, נוגע רק ליום זה, אבל בשאר הימים, סופר בברכה.

13. יש פוסקים שחלקו על דברי המחבר, ולדעתם, כיון שטעה בספירה, גם הברכה אינה ברכה, וישוב לספור בברכה. אמנם לדברינו, נתכוין המחבר שהברכה לא נפסלה, אלא שחוזר וסופר. ועיין ט"ז ס"ק ט', שיש לו פירוש אחר בדברי המחבר, אלא שהפרי מגדים דחאו.

סופר בשאר ימים בלא ברכה (נט); ^יאבל אם הוא מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר, יספור בשאר ימים בברכה (ל).

סעיף ט

^טליל שבת וליל יום טוב מברכים וסופרים אחר קידוש בבית הכנסת (לא); ^יובמוצאי שבת ויום טוב, קודם הבדלה (לב) ^יאחר קדיש תתקבל (לג); ^יוכשחל יום טוב האחרון של פסח במוצאי ^טשם סימן ס'. ^ישם. ^יאבודרהם. ^ישם בתרומת הדשן דיש לאחר הבדלה היותר שנוכל.

שולחן ערוך כפשוטו

(נט) בשאר ימים בלא ברכה – בעל הלכות גדולות סבור, שאם נחסר לאדם יום אחד מן הספירה, אבדה כל הספירה, ואינו רשאי עוד לברך עליה. וכיון שחוששים לדעתו, יספור מעתה ללא ברכה. וכמובן מומלץ לשמוע את הברכה משליח ציבור או מחבר.

(ל) בשאר ימים בברכה – כי דעת בעל הלכות גדולות שנקט שאין לברך, לא נתקבלה כעיקר ההלכה. וכאשר נוסף על הספק אם הלכה כמותו, ספק אחר כגון זה, שיתכן ולא דילג, אין מתחשבים בפסיקתו, לכן ימשיך לספור בברכה. ילד שבמהלך ימי הספירה נעשה בר מצוה, ועד אז ספר כל יום, ימשיך לספור בברכה¹⁴. ואולם גר שנתגייר במהלך ימי הספירה, יספור אבל ללא ברכה.

(לא) אחר קידוש בבית הכנסת – בזמנם נפוץ היה המנהג לקדש בסוף התפילה, בלילי שבת ובלילי יום טוב. במקומות אלה, דחו את ספירת העומר לאחר הקידוש, מחמת הכלל "תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם". כלומר תחילה מקיימים את המצוה התדירה, ורק אחריה את המצוה הנוספת. אמנם כיום, רוב המקומות אינם מקדשים בבית הכנסת.

(לב) קודם הבדלה – כדי להתאחר ככל האפשר ביציאת שבת.

(לג) אחר קדיש תתקבל – ולפני עלינו לשבח. אמנם יש נוהגים להמתין ולברך

14. כך פסקו ערוך השולחן (תפט טו), כף החיים (אות צד) ואור לציון (חלק א, צה). ואמנם יש חולקים, ראה יביע אומר (ג, כח). ועיין מה שכתבנו בספרנו "בעקבות המחבר" (חלק ב עמוד 220).

שבת, דאז אומר קידוש והבדלה בפעם אחת, יש לספור קודם שמברכין על הכוס בבית הכנסת (לד). הגה: ואם אין לו יין וצריך לקדש יקנה"ז (לה), עיין לעיל סימן רצ"ו (לו).

שולחן ערוך כפשוטו

רק אחר עלינו.

(לד) על הכוס בבית הכנסת – כי יש לאחר את יציאת השבת ככל הניתן, כאמור.

(לה) לקדש יקנה"ז – כאשר חל יום טוב במוצאי השבת, נעשית יציאה מקדושה חמורה לקדושה קלה יותר, לכן עושים הבדלה. כמו כן צריך לקדש כבכל יום טוב. ודי בכוס אחד לשתי המצוות. סדר הברכות הוא יקנה"ז, כלומר, יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן (ברכת שהחיינו).

הצריך לקדש ואין לו יין בנמצא, יקדש על לחם. אבל הנצרך להבדיל ואין לו יין בהישג יד, יבדיל שיכר. ואם צריך לקדש ולהבדיל בו זמנית, נחלקו הפוסקים וכפי שנבאר.

(לו) עיין לעיל סימן רצ"ו – שם בסעיף ב' הובאו שתי דעות, אם יאמר גם קידוש וגם הבדלה על הלחם, או על שיכר. ונראה שהמחבר פסק לקדש ולהבדיל על השיכר, ושכך היא גם דעת הרמ"א¹⁵. אמנם ההיתר לקדש על השיכר, ניתן רק במקום שאין היין מצוי¹⁶. על כן בזמננו, עדיף לקדש ולהבדיל על הלחם, לכל הדעות.

15. כך מבואר בכף החיים, שהביא גרסאות שונות בדברי הרמ"א.

16. ולא במקום שלכולם יש יין, והוא עצמו אין לו.

סעיף י

(לז) ⁷אסור לאכול חדש אף בזמן הזה (לח), בין לחם בין קלי (לט)
 בין כרמל (מ), עד תחלת ליל י"ח בניסן (מא); ובארץ ישראל, עד
⁸מימרא דרבינא מנחות סח ע"ב ועיין ביורה דעה סימן רצג ט"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(לז) הקדמה לסעיף – סעיף זה דן ב'איסור חדש', שהוא איסור אכילה מתבואה חדשה, קודם יום שני של פסח. איסור זה נלמד מהפסוק "וְלֶחֶם וְקָלִי וְכֶרֶם לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, עַד הִבֵּיאֲכֶם אֶת קֶרְבֶּן אֱלֹהֵיכֶם, חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם, בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם" (ויקרא כג, יד). התאריך שהפסוק מציין "עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה" הוא היום השני של פסח.

איסור זה נוהג בתבואה שהושרשה אחר פסח של השנה הקודמת, ולכשזו תיקצר, תהא אסורה לאכילה עד יום שני של פסח.

זמן הזריעה בארצנו הוא בסתיו, וקצירת התבואה נערכת באביב. עובדה זו מסירה את החשש מפני 'איסור חדש'. אבל במקומות אחרים בעולם, הזריעה נעשית באביב, וגם אחר הפסח, וכיון שהזרעים לא הושרשו לפני פסח, וקצירת התבואה נערכת בסתיו, חל עליה איסור אכילה עד יום שני של פסח הבא.

כיון שרוב הקמח הנמכר בארץ, מקורו בחו"ל, אין מערכות הכשרות בארץ מעניקות הכשר לקמח, עד שווידאו כי מקור הקמח אינו מקמח אסור.

(לח) אף בזמן הזה – דין זה הוא איסור תורה, הנוגע לכל הזמנים. ושונה מרוב מצוות התלויות בארץ, שאינן חלות מן התורה בזמן הזה. כמו כן, אין שייך איסור זה רק לתבואה הצומחת בארץ ישראל, אלא הוא חל בכל מקום בעולם על התבואה שבו.

(לט) קלי – גרעיני תבואה שעברו קליה על האש.

(מ) כרמל – גרעיני תבואה רכים.

(מא) ליל י"ח בניסן – בזמן שבית המקדש היה קיים, הותרה אכילת התבואה החדשה כבר ביום ט"ז ניסן, תיכף אחר הקרבת קרבן העומר. אמנם בזמן הזה,

תחלת ליל י"ז בניסן (מב).

שולחן ערוך כפשוטו

שאין מקריבים קרבן זה, אסורה עלינו אכילת התבואה החדשה כל היום. ובחוץ לארץ, שיום ט"ז ניסן גם הוא יום טוב, יש להמתין יום נוסף.

(מב) עד תחלת ליל י"ז בניסן – כבר ביארנו בהקדמה, שתבואת ארץ ישראל ומקומות רבים באירופה, נזרעת בסתיו ונקצרת באביב ובקיץ, ולא חל עליה דין חדש. ואולם בארצות אחרות בעולם, בהם נזרעת התבואה באביב, ויתכן גם אחרי פסח, הרי הקצירה נעשית בסוף הסתיו, ואסורה באכילה עד הפסח הבא.

בארץ, הרבנות מפקחת ומשגיחה שלא לתת הכשר על מוצר האסור ב'איסור חדש'. אמנם בחוץ לארץ אין השגחה, וקשה מאוד לדעת אם הקמחים הנמצאים בשוק אסורים ב'איסור חדש' אם לאו.

ואולם למעשה, התירו הפוסקים להשתמש בקמחים, במקום שאין פיקוח, וסמכו על צירוף של כמה ספיקות¹⁷.

17. עיין ט"ז וש"ך יורה דעה סימן רצ"ג.

סימן ת"צ

פדר תפילת יום שני ותפילת חולו של מועד, ובו ט' סעיפים.

סימן זה דן על תפילות ימי הפסח, מיומו השני של החג. הסימן מבוסס על המציאות שנהגה בחוץ לארץ, כאשר בתחילת החג נחוגו שני ימים טובים, וגם בסיומו חגגו שני ימים טובים. ובכל מקום שצריך, נפרט גם את הדין הנוגע לבני ארץ ישראל.

סעיף א

^א ביום שני (א) קורין בפרשת אמור, שור או כשב עד סוף הענין (ב), ומפטיר קורא כמו ביום ראשון (ג) ומפטיר במלכים בפסח ^אמגילה ברייתא לא ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ביום שני – בחוץ לארץ זהו יום טוב שני של גלויות. ובארץ ישראל זה יום ראשון של חול המועד.

(ב) שור או כשב עד סוף הענין – בפרשייה זו¹ נזכרים כל החגים. והיא נקראת הן בארץ והן בחוץ לארץ, אלא שבארץ עולים רק שלושה קרואים, ובחוץ לארץ עולים חמישה, ולמפטיר מזמנים את השישי, הקורא כמו ביום הראשון. (ג) כמו ביום ראשון – בחוץ לארץ, המפטיר, קורא בפרשת פנחס² את קורבנות חג הפסח.

בארץ ישראל קוראים שלושה עולים את "שור או כשב", המוזכרת בסעיף קטן הקודם, והעולה הרביעי, קורא בכל יום "והקרבתם", כמו שיוסבר להלן סעיף ו'.

1. ויקרא כ"ב כ"ו.

2. במדבר כ"ח ט"ז.

דיאשיהו, מוישלח המלך (ד) עד ואחריו לא קם כמוהו (ה).

סעיף ב

ביום שלישי, שהוא חולו של מועד (ו), ערבית ושחרית ומנחה מתפלל כדרכו (ז), ואומר יעלה ויבא בעבודה (ח), ואם לא אמרו מחזירין אותו (ט). וכן מזכירו בברכת המזון (י), ואם לא אמרו אין מחזירין אותו (יא); ובמוסף מתפלל כדרך שמתפלל במוסף של ברייתא שבת כד ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) מוישלח המלך – מלכים ב' פרק כ"ג, פסוק א'.

(ה) עד ואחריו לא קם כמוהו – שם, סוף פסוק כ"ה. רק בחוץ לארץ קוראים הפטרה זו ולא בארץ, כי בחול המועד אין מפטירים.

כל הנאמר בסעיף הבא, בנוגע ליום שלישי של פסח בחוץ לארץ, נכון לגבי יומו השני של החג בארץ.

(ו) שהוא חולו של מועד – בחוץ לארץ מדובר על יום ראשון של חול המועד, ובארץ, זהו היום השני של חול המועד.

(ז) מתפלל כדרכו – כלומר כתפילתו ביום חול.

(ח) יעלה ויבוא בעבודה – בברכת רצה, בה מבקשים את חזרת העבודה לבית המקדש, וזה המקום להזכיר את החג ולבקש על הגאולה, שתאפשר לנו לחזור ולהקריב את קרבנות החג.

(ט) מחזירין אותו – כי חובה להזכיר את החג בתפילת העמידה.

(י) בברכת המזון – בברכת בונה ירושלים, המתאימה ביותר לזכר החג, בעוררה תקוה לחידוש העבודה במקדש.

(יא) אין מחזירין אותו – בברכת המזון, אולם בתפילת העמידה מחזירים אותו. ההבדל בינם הוא, שהתפילה חובה היא, וכיון שבחובה זו שולבה הזכרת יעלה ויבוא, חסרה לו הזכרה מחויבת זו. אבל ברכת המזון של חול המועד איננה חובה, כי האדם אינו חייב לאכול לחם. ואינו מזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון אלא מחמת בחירתו לאכול לחם. לכן אם בדיעבד לא אמרו, אינו חוזר. ואם נזכר טרם החל באמירת הברכה הרביעית, מוסיף ברכה, כפי שהוסבר

יום טוב (יב). הגה: אלא כשמגיע לעל ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור, אומר: והקרבתם עולה וגומר, עד ושני תמידין כהלכתן (יג) (טור).

סעיף ג

נוהגים שביום טוב אומר (יד): את יום טוב מקרא קדש הזה (טו), ובחולו של מועד אומר: את יום מקרא קדש הזה (טז). (ואנו אין נוהגין לומר מקרא קדש כלל (יז), לא ביום טוב ולא בחול המועד (יח)) (טור).
ציינתיו לעיל בסימן תפז אות ב. טור בשם תשובת רב האי.

שולחן ערוך כפשוטו

בסימן קפ"ח סעיף ו' וסעיף ז'.
(יב) במוסף של יום טוב – עם שינוי קל, כנזכר בסעיף הבא.
(יג) עד ושני תמידים כהלכתם – טקסט המובא בסידור, בו מוזכרים קרבנות היום. הספרדים אינם אומרים משפטים אלה.
(יד) שביום טוב אומר – בכל מקום בו מוזכר החג בעמידת שחרית ומוסף של יום טוב, וחול המועד. וגם ביעלה ויבוא הנאמר בשאר עמידות שבחול המועד, ובברכת המזון.
(טו) את יום טוב מקרא קדש הזה – מציינים שיום זה הוא "מקרא קדש", כי המלאכה אסורה בו, כלשון התורה "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדם"³ (ויקרא כג ד).
(טז) את יום מקרא קדש הזה – ולא אומר "יום טוב" בחול המועד, כי אינו "יום טוב".
(יז) אין נוהגין לומר מקרא קדש כלל – טעם הדבר ביאר הטור, כי אין סיבה לציין את איסור המלאכה יותר משאר מצוות החג.
(יח) ולא בחול המועד – אמנם כיום נהגו האשכנזים לומר "מקרא קדש", כפי שהתורה תיארה ימים אלה, ואין מזכירים שזה "יום טוב", גם לא ביום טוב עצמו.

3. לדעה אחת בגמרא (חגיגה יח ע"א) לומדים מפסוק זה שגם בחול המועד מקצת המלאכות אסורות.

סעיף ד

הכל הימים של חולו של מועד ושני ימים אחרונים של יום טוב, קורים ההלל בדילוג (יט) כמו בראש חודש (כ).
ה'מימרא ערכין י ע"א.

סעיף ה

ה'סימן הפרשיות של שמונת ימי הפסח, משך (כא), תורא (כב),
ה'מימרא דאביי מגילה לא ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) **ההלל בדילוג** – ישנם שני טעמים מדוע אין אומרים הלל שלם: א. כי בפסח נהרגו מצרים רבים, ועל כן ממעטים מן ההלל, ורק ביום הראשון אומרים הלל שלם, כי הוא יום הגאולה העיקרי, ב. כי קרבן המוסף שבכל יום דומה לקודמו, וכיון שאין הבדל בין הימים, נחשבים כולם כחג אחד, על כן רק בתחילתו אומרים הלל שלם. ובזה שונה פסח מחג הסוכות, בו מקריבים בכל יום קרבן מוסף שונה, מה שמגדיר כל יום כיום חג בפני עצמו.

(כ) **וכמו בראש חודש** – הספרדים אינם מברכים, והאשכנזים מברכים. ויש מן הספרדים שנוהגים לברך. אמנם כאשר אין מנהג ידוע, ראוי להימנע ולא לברך.

(כא) **משך** – "מְשָׁכוּ וקָחוּ לָכֶם צֶאֱן", כפי שהסברנו בסימן תפ"ח סעיף ג'.

(כב) **תורא** – "שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ יֵז", הנכתב בפרשת אמור, כמוסבר לעיל בסעיף א'.

קדש (כג), בכספא (כד), פסל (כה), במדברא (כו), שלח (כז), בוכרא (כח); ¹זוה הסדר לא ישתנה כי אם כשחל פסח ביום חמישי, שבוים שלישי שהוא שבת קורא ראה אתה אמר אלי, שהוא פסל (כט),
 'הרא"ש שם פ"ד סי' י והמרדכי שם סי' תתלא ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) קדש – "קדש לי כל בכור" בסוף פרשת בא.⁴ נידונו בה מצוות המהווים זכר ליציאת מצרים.

(כד) בכספא – פרשייה בפרשת משפטים, "אם כסף תלוה את עמי" (שמות פרק כב פסוק כד עד פרק כג פסוק יט). היא נקראת כיון שמופיעה בה מצות שלושה רגלים, המצווה לעלות לרגל לירושלים, ולהקריב בה קרבנות בפסח, כמו בשבועות וסוכות.

(כה) פסל – פרשיית "פסל לך" בפרשת כי תשא (שמות מפרק לד פסוק א עד פסוק לד), גם בזו נאמרה מצות עליה לרגל, ונוספו בה שאר מצוות הקשורים לחג הפסח, כגון איסור חמץ בהקרבת קרבן פסח.

(כו) במדברא – פרשייה העוסקת בדיני קרבן פסח שני, וקרויה כך על שם המילה "במדבר" שבראש הענין. קרבן זה נועד למי שנמנעה ממנו הקרבת הפסח במועדו (מופיעה בספר במדבר פרק ט מפסוק א עד פסוק יד).

(כז) שלח – בשביעי של פסח קוראים פרשיה זו, בה נפרטו פלאות קריעת ים סוף, ושירת משה. מיקומה בספר שמות מפרק י"ג פסוק י"ז, עד פרק ט"ו פסוק כ"ו. וכיון שנקראת ביום טוב, מעלים חמשה קרואים.

(כח) בוכרא – פרשת "כל הבכור", מפרק ט"ו בחומש דברים, פסוק י"ט, עד פרק ט"ז פסוק י"ז. פרשייה זו דנה בחגים כולם, ושמה דגש מיוחד על מרכזיותה של ירושלים ובית המקדש.

(כט) שהוא פסל – כלומר זו פרשת "פסל". אבל בשבת מתחילים את הקריאה מפרק ל"ג פסוק י"ב, בפסוק ראה אתה אמר אלי.

4. שמות י"ג א'.

וביום ראשון (ל) שני (לא) שלישי (לב) קורין קדש, בכספא, במדברא.

סעיף ו

בכל ימי חול המועד ושני ימים טובים אחרונים קורין (הרביעי) ^חבספר שני, בקרבנות המוספין שבפנחם, ומתחיל והקרבתם עד סוף פיסקא (לג).

^חציינתיו לעיל בסימן תפח סעיף ג אות ח.

סעיף ז

^טבליל יום טוב האחרון מקדשין על היין (לד) ואין אומרים זמן (לה).
הגה: ואומרים בתפלה ובקידוש: זמן חרותנו, כמו ביום טוב ראשון (מהרי"ל ומנהגים).
^טמימרא דרבי יוחנן. סוכה מז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) **וביום ראשון** – כלומר היום הראשון שאחר השבת, הוא היום הרביעי של החג, בו קוראים פרשת "קדש", שלא נקראה ביום השלישי.
(לא) **שני** – השני בשבוע, וחמישי של החג. בו קוראים פרשת "אם פסח תלזה את עמי".
(לב) **שלישי** – בשבוע, והיום האחרון של חול המועד.
(לג) **עד סוף פיסקא** – כמופיע בספר במדבר פרק כ"ח. יש לקרוא מפסוק י"ט עד פסוק כ"ה. ולמרות שהפרשה החלה בפסוק ט"ז, אבל הפסוקים מדברים על קדושת יומו הראשון של פסח, ואין לקרותם.
(לד) **מקדשין על היין** – כמו בכל יום טוב.
(לה) **ואין אומרים זמן** – כלומר אין מברכים שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. כי באמת אין זה חג חדש, אלא רק סיום לחג הפסח. ואין דמיון בין שביעי של פסח לשמיני עצרת (אחר חג הסוכות), כי הוא מוגדר חג בפני עצמו, ולכן מברכים עליו ברכת שהחיינו.

סעיף ח

מִפְטִירִין בְּיוֹם שְׁבִיעִי וַיִּדְבֵּר דָּוִד (לו), וּבְיוֹם שְׁמִינִי (לז) עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לַעֲמוּד (לח).

מִיִּמְרָא דְרַב פַּפָּא מְגַלָּה לֹא ע"א.

סעיף ט

שֶׁשֶׁבֶת שָׁחַל בַּחוּל הַמוֹעֵד, עֲרֵבִית שְׁחֲרִית וּמִנְחָה מִתְפַּלֵּל כְּדִרְכוֹ שֶׁל שַׁבָּת, וְאוֹמֵר יַעֲלֶה וַיָּבֹא בַעֲבוּדָה (לט); וּבְמוֹסָף אוֹמֵר סֹדֶר מוֹסָף יוֹם חוּל הַמוֹעֵד, אֲלֵא שְׁמִזְכִּיר שֶׁל שַׁבָּת וְאוֹמֵר: וְתִתֵּן לָנוּ אֶת יוֹם הַמִּנּוּחַ הַזֶּה וַיּוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה, וְכֵן אוֹמֵר: אֶת מוֹסְפֵי יוֹם הַמִּנּוּחַ הַזֶּה וַיּוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה, וְחֻתָּם מִקֹּדֶשׁ הַשַּׁבָּת לְיִשְׂרָאֵל
 בְּרִייתָא בִּיצָה יז ע"א וְעֲרוּבִין מ ע"ב. לְכַרְבִּי דְּפִלִּיג אֶתְנָא קָמָא בִּיצָה יז. רש"י שם ד"ה
 אֵין הִלְכָה וְתוֹסֵפּוֹת שֵׁם ד"ה אֵין וְהִרְמַב"ם בַּפֶּרֶק ב' מִהִלְכוֹת תַּפְלָה ה"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) וַיִּדְבֵּר דָּוִד – כֹּל פֶּרֶק כ"ב בְּשִׁמוּאֵל ב', בּו מוֹבֵאֵת שִׁירַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ, שֶׁשֶּׁר בְּסוֹף יָמָיו בִּהְיוֹדָאָה לֵה' עַל הַצֵּלְתוֹ מִכָּל אוֹיְבָיו. זֶה מִכוּוֵּן כְּנֶגֶד שִׁירַת מֹשֶׁה, הַנִּקְרָאֵת בַּתּוֹרָה בְּאוֹתוֹ יוֹם.

(לז) וּבְיוֹם שְׁמִינִי – בַּחוּץ לָאָרֶץ נֶחֱגַג יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שְׁנֵי יָמִים, אֲבָל בָּאָרֶץ זֶה כָּבַר יוֹם חוּל.

(לח) עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לַעֲמוּד – מִפְטִירִים בְּדִבְרֵי הַנְּבִיא יִשְׁעִיָּה מִפֶּרֶק י' פֶּסוּק ל"ב עַד סוֹף פֶּרֶק י"ב. כִּי בֵּה הַנְּבִיא מִנְבֵּא עַל הַגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה לְבּוֹא. בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּיּוֹן שֶׁאֵין לָנוּ יוֹם שְׁמִינִי, נֶהְגּוּ רַבִּים לְקַרְוֹא הַפֶּטֶרָה זֹ (בְּלִי בְּרֻכּוֹת) בְּיוֹם הָעֲצֻמָּאוֹת.

(לט) יַעֲלֶה וַיָּבֹא בַעֲבוּדָה – הַשַּׁבָּת חֲשׁוּבָה מַחוּל הַמוֹעֵד, לָכֵן עֵיקַר הָעֲמִידָה מִנוֹסַחַת כְּבָכֵל שַׁבָּת, וְהַפֶּסַח נִזְכָּר רַק בִּיעֲלָה וַיָּבֹא.

והזמנים (מ), ומפטירים הַיְתָה עָלֵי (מא). הגה: ואין מזכירין בברכת ההפטרה לפסח לא באמצע ולא בחתימה (מב). ונוהגין לומר שיר השירים (מג) בשבת של חול המועד, ואם שבת ביום טוב האחרון אומרים אותו באותו שבת (מד); וכן הדין בסוכות עם קהלת (מה). ונוהגין לומר רות

שולחן ערוך כפשוטו

(מ) וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים – לגבי מוסף, חול המועד חשוב מן השבת, כי קרבנות החג רבים מקרבנות השבת, ותפילת המוסף תוקנה כנגד הקרבנות שנוספו ביום.

(מא) ומפטירים הַיְתָה עָלֵי – נבואת יחזקאל, מפרק ל"ז פסוק א', עד סיום הענין בפסוק י"ד, בה ניבא על הגאולה העתידה. נבואה זו מתאימה לשביעי של פסח, בו נשלמה גאולתנו מהמצרים.

(מב) לא באמצע ולא בחתימה – בברכה האחרונה של ברכות ההפטרה ניתנת הודאה על היום ונוסחה הוא "על התורה, ועל העבודה, ועל הנביאים". בשבת מוסיפים "ועל יום השבת הזה", ובימים טובים מוסיפים את שם החג, כגון "ועל יום חג המצות הזה שנתת לנו וכו' אנחנו מודים לך...". בחתימת הברכה שבים ומזכירים בשבת, "ברוך אתה ה' מקדש השבת", ובימים טובים "מקדש ישראל והזמנים".

בימי חול המועד הפשוטים אין הפטרה. ובשבת שבחול המועד, ההפטרה נאמרת מחמת שבת וללא קשר לחג, על כן החג אינו מוזכר בברכה.

(מג) ונוהגין לומר שיר השירים – שכל כולה עוסקת באהבה שבין ה' לעמו. ולגבי הברכה, רוב המקומות נהגו שלא לברך על קריאתה. והספרדים נהגו שלא לקרותה כלל. אלא שנהגו לומר שיר השירים כל ערב שבת, בין תפילת מנחה לקבלת שבת.

(מד) אומרים אותו באותו שבת – כלומר, חל שביעי של פסח בשבת, קוראים בו את שיר השירים.

(מה) וכן הדין בסוכות עם קהלת – חג הסוכות הוא עת האסיף, בו יש שפע רב. לכן צריך להפנות את תשומת הלב ליראת שמים, שבלעדיה הכל הבל, כפי שכתב קהלת. גם בקריאה זו נהגו רוב המקומות שלא לברך.

בשבועות (מו) (אבודרהם). והעם נהגו שלא לברך עליהם על מקרא מגילה ולא על מקרא כתובים (מז).

שולחן ערוך כפשוטו

(מו) ונוהגין לומר רות בשבועות – כי גיוריה וקבלת התורה של רות דומים למעשי ישראל בהר סיני. הספרדים גם הם נהגו כן.

(מז) לא על מקרא מגילה ולא על מקרא כתובים – המקור לקריאות אלו הוא במסכת סופרים. ויש שקיבלו זאת כהלכה, ומברכים על קריאתם. ויש שאינם מברכים, כפי שפסק כאן הרמ"א, כי לא היה הד לדברי מסכת סופרים בגמרא. הספרדים לעומת זאת, כלל לא קיבלו מנהגים אלה להלכה.

סימן תצ"א

סדר הבדלה במוצאי יום טוב, ובו ב' סעיפים.

בשבת יש מצוה מן התורה לקדש את היום בכניסתו וביציאתו, כמו שכתוב "זכור את יום השבת", כלומר יש להגדיר את השבת כיום מיוחד וקדוש. למדו מכאן חכמים¹ שגם ביום טוב צריך לקדשו בכניסתו וביציאתו. בסימן זה אנו לומדים על הלכות הבדלה של מוצאי יום טוב.

סעיף א

^א במוצאי יום טוב, בין במוצאי יום טוב לחול בין במוצאי יום טוב לחולו של מועד (א),^ב מבדיל בתפלה (ב) כמו במוצאי שבת (ג),^א יומא פח ע"א.^ב ברייתא פסחים קד ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) לחולו של מועד – כי חול המועד, אף שיש בו מקצת קדושה, ולכן נאסר במקצת מן המלאכות, בכל זאת קדושתו פחותה ביחס ליום טוב.
(ב) מבדיל בתפלה – בברכת אתה חונן לאדם דעת.
(ג) במוצאי שבת – כאן חסרות מילים "וכן מבדיל על הכוס"².

1. פסחים ק"ו ע"א.

ראה גם מה שדרשו חז"ל במדרש (ילקוט שמעוני יתרו פרק כ) "לְקַדְּשׁוֹ, בְּבִרְכָּהּ, מִכָּאן אָמְרוּ מְקַדְּשִׁין עַל הַיּוֹם בְּכִנְיָתוֹ וְכו' אֵין לִי אֶלָּא שַׁבָּת, יָמִים טוֹבִים מִנֵּיוֹ, תִּלְמֹד לֹאמַר "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה'" ע"כ.

2. כן מבואר במשנה ברורה ס"ק א', שמצא נוסח זה בדפוסים הראשונים של השולחן ערוך.

אלא (ד) שאינו מברך לא על הנר (ה) ולא על הבשמים (ו).

^ירמב"ם בפרק כט מהלכות שבת הכ"ח, וכן כתב הטור ממשמעות הגמרא פסחים קב ע"ב דחשיב יקנה"ז ולא חשיב בשמים.

סעיף ב

איום טוב שחל להיות במוצאי שבת אומר באתה בחרתנו,

ותודיענו (ז).

^יברכות לג ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) אלא – שבהבדלה על הכוס.

(ה) לא על הנר – כי התקנה לברך על הנר נתקנה דווקא למוצאי שבת, בו נוצרה האש פעם ראשונה, על ידי אדם הראשון. וגם כיון שהיה אסור ביום שחלף, ועתה שב להיתר. אבל ביום טוב לא נאסרה האש³, לכן אין צורך בנר.

(ו) ולא על הבשמים – כי הברכה על הבשמים במוצאי שבת באה להרגיע את הנפש מעזיבת הנשמה היתירה שיש לאדם בשבת. כלומר, מצטערים על לכתה של השבת, אבל שואבים את ניחוחה הנעים ללוותנו בימי החול. ואולם קדושת יום טוב אינה דומה לקדושת שבת, ולא תיקנו חכמים ברכה זו בצאת היום טוב.

(ז) ותודיענו – כאשר חולפת קדושת השבת וחלה, בו בזמן, קדושת יום טוב, נדרשים אנו לציין את ההבדל בין קדושת הימים. לכן כאשר מתפללים את תפלת החג, ומברכים בעמידה "אתה בחרתנו" מוסיפים לציין שינוי זה ולצורך כך מוסיפים טקסט שראשיתו "ותודיענו", ובו מוסבר שכעת עוברים מקדושתה הגדולה של שבת לקדושת יום טוב, הפחותה ממנה.

בליל יום טוב, כאשר אומרים קידוש בתחילת הסעודה, מוסיפים ברכה על ההבדלה, ומברכים "מאורי האש" על נר, אבל אין מברכים על בשמים, כי אף שיצאו משבת, אבל לא נכנסים לימי חול.

3. מאחר ומלאכת הבערה, מאש קיימת, מותרת בו.

סימן תצ"ב

דין תענית שני וחמישי ושני אחר המועדים, ובו סעיף אחד.

יש מנהג עתיק לצום אחר חגי פסח וסוכות שלש צומות. הסיבה לכך היא, מחשש שריבוי המשתאות בחגים הביא להוללות יתירה, והתעניות באים ככפרה על עון. מנהג זה התפשט ונתקבל מאוד בארצות אשכנז, עד שתעניות אלו אינן נחשבות תענית יחיד, אלא כעין תענית ציבור. הדבר משליך על מנהגים שונים. כגון ברכת עננו, שבתענית ציבור אומרה שליח הציבור כברכה מיוחדת בפני עצמה אחר ברכת גואל ישראל, ובתענית יחיד אומרה רק בשומע תפילה. וכגון הוצאת ספר תורה וקריאת ויחל, שבתענית ציבור עושים כן, ובתענית יחיד לא¹.

סעיף א

^איש נוהגים להתענות שני וחמישי ושני אחר הפסח, וכן אחר חג הסוכות (א); וממתינים עד שיעבור כל ^בחדש ניסן ^גותשרי (ב), ואז מתענים (ג). הגה: מיד שני וחמישי ושני שאפשר להתענות (ד) (דברי עצמו).
^אתוספות בקידושין פא ע"א ד"ה סקבא אהא דסקבא דשתא רגלא, וכן כתב הטור בשם מנהג אשכנז וצרפת. ^בציינתיו לעיל סימן תכט אות ג. ^גלפי שהוא מרובה במועדות.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) חג הסוכות – המחבר כתב "יש נוהגים", כי בהלכות תעניות² כתב, שמנהג זה הוא מנהג אשכנז.
(ב) ותשרי – שהם חודשי שמחה, ואין להתענות בהם.
(ג) ואז מתענים – התענית מתחילה בעלות השחר ומסתיימת בצאת הכוכבים.
(ד) שאפשר להתענות – בפעם הראשונה שבא יום שני, אחר ראש חודש,

1. ועיין סימן תקס"ו.

2. שולחן ערוך אורח חיים סימן תקס"ו סעיף ב'.

ובאשכנז וצרפת נהגו להתענות, ועושין אותו כמו תענית צבור לקרות ויחל (ה) (טור).

שולחן ערוך כפשוטו

יתחילו להתענות.

(ה) לקרות ויחל – בכל התעניות שהיחידים מקבלים על עצמם, נחשבת תעניתם "תענית יחיד" ולא מוציאים ספר תורה³. מחדש לנו הרמ"א, שהתעניות הנהוגות אחר המועדים, שבאשכנז התפשטו מאוד בזמנו⁴, הרי הם כתענית ציבור, ומוציאים ספר תורה, כמפורש בסימן תקס"ו סעיף ב'. כיום, ברוב המקומות, לא נוהגים לצום. ובכף החיים כתב שבספרד לא נהגו להתענות.

3. ועיין סימן תקס"ו סעיף ב', במקרה שציבור גזר על עצמו תענית, כדי להינצל מצרה, פסק המחבר שיאמר השליח ציבור ענו בברכה, בין גואל לרפאנו. וגם מוציאים ספר תורה, וקוראים ויחל.

4. כן מבואר בדברי הרא"ש (תענית פרק א אות כ) "ובאשכנז עשאו קבע והכל מתענין". ובחלק מקהילות אשכנז אומרים בהם סליחות מיוחדות.

סימן תצ"ג

דינים הנוהגים בימי העומר, ובו ד' פעיפים.

מסופר בגמרא: "שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם, ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת".

מאורע קשה זה בו מתו תלמידים רבים כל כך מלמד, כי אחד הדברים העיקריים המצופים מהתנהגותנו הוא הימנעות ממחלוקות. כי זה ודאי שתלמידי רבי עקיבא היו אנשים טובים, ואם בכל זאת נהגו כך, מסתבר שלהט אמונתם גרם לנהוג בחוסר כבוד לזולת.

ולא הובא מאורע זה בגמרא כתקנת איסור לזכר האבילות, אלא כתיאור וסיפור. וגם הרמב"ם לא כתב דבר לגבי מנהגי איסור בימים אלה. עם זאת, נהגו כל ישראל לציין אירוע טרגי זה באמצעות איסורים מסוימים הנוהגים בתקופה זו. אבל, כמובן, אין לזה תוקף של איסור דרבנן, כי בגמרא לא הובאה כל תקנה כזו, אלא יש לזה תוקף של מנהג, שמחייב את הדורות.

פעיף א

^אנוהגים (א) שלא לישא אשה (ב) בין פסח לעצרת עד ל"ג לשון טור.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) נהגים – דקדק המחבר ולא כתב אסור, כי אין זו תקנת חכמים, כאמור. אמנם למעשה, מנהג זה מחייב את כולם, כי נתקבל בכל קהילות ישראל, הן בספרד והן באשכנז, מלבד הבדלים קלים, כפי שמיד נראה.

(ב) שלא לישא אשה – מנהג זה צריך ביאור, כי הנישואין הם מצוה, ולכאורה קשה שמנהג ידחה מצוה. אמנם ההסבר הוא, ששמחת הנישואין היא שמחה

לעומר (ג), מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא;¹ אבל לארס ולקדש, שפיר דמי (ד), ונשואין נמי, מי שקפץ וכנס אין בשם הר"ן גיאות שכן הורו הגאונים.

שולחן ערוך כפשוטו

רבה, הנעשית בפרהסיה¹. מה גם שאירוע החתונה יכול להתקיים במועד אחר, לפני העומר או אחריו.

ולא נאסרו הנישואין עצמם, כי אינם באים אלא ליצור קשרי אישות, אלא השמחה הרבה הנלווית לארוע כזה, בו נשמעים הצלילים המשמחים של התזמורת. עובדה זו הביאה רבים להימנע מהאזנה למוזיקה². ויותר חשוב להימנע מהשמעת מוזיקה לציבור.

(ג) עד ל"ג לעומר – כולל ל"ג בעומר, לשיטת המחבר. אבל מל"ד ואילך, הכל מותר. מנהג זה מבוסס על הדעה הנוקטת כי מיתתם פסקה רק מיום ל"ד לעומר, אם כי ישנם מספר דעות בנושא.

(ד) שפיר דמי – כי אין בהם שמחה רבה בפרהסיה, כמו בנישואין. וזו החלטה גורלית שאין לאחרה³.

1. כך משמע גם בלשון הטור "שלא להרבות בשמחה". ושם, בהמשך דבריו, "נישואין שהוא עיקר שמחה".

2. הרב עובדיה יוסף סבור (יחווה דעת (חלק 1 סימן לד) כי יש לאסור זאת. וכן דעתו של הרב משה פיינשטיין באגרות משה (אורח חיים חלק א סימן קסו). ולטעמם, אף שדין זה לא הובא במרן, הרי נוהגים בתקופה זו, כדעת מרן (אורח חיים סימן תקס סעיף ג) שאסר מוסיקה בכל השנה. ואף שנהגו להקל כדעת הרמ"א, בימים אלה לפחות, נוהגים כמחבר.

אמנם המגן אברהם (ס"ק א) אסר דווקא ריקודים ומחולות ולא מוסיקה. ונראה לי בהסבר טעמו, שכיון שמקור האיסור הוא באיסור הנישואין, בו לא נאסרה החתונה עצמה כי היא מצוה רבה, אלא התזמורת הנלווית. לכן הונהג האיסור דווקא במקרים דומים, בהם יש תזמורת וריקודים ומחולות, אבל בכל שמיעת או ניגון מוזיקה בעלמא, יש מקום רב להתיר.

3. בלשון הגמרא (מועד קטן יח ע"ב) "שמא יקדמנו אחר ברחמים".

עונשין אותו (ה). הגה: מיהו מל"ג בעומר ואילך הכל שרי (ו) (אבודרהם ב"י ומנהגים).

סעיף ב

ינוהגים שלא להסתפר (ז) עד ל"ג לעומר, שאומרים שאז פסקו מלמזות, **ואין להסתפר עד יום ל"ד בבקר** ^האלא אם כן חל יום ל"ג ערב שבת (ח) שאז מסתפרין בו מפני כבוד השבת. הגה: ובמדינות אלו אין נוהגין כדבריו, אלא מסתפרין ביום ל"ג ומרבים בו קצת שמחה (ט) יטור והרב רבי יהושע בן שועיב בדרשת יום טוב ראשון של פסח. ^ישם בדרשה. ^ירשב"ץ בתשובה ח"א סי' קעח.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) אין עונשין אותו – אף שעבר על המנהג, כי תוקף המנהג פחות מאיסור דרבנן.

(ו) הכל שרי – לפי הרמ"א מותר אפילו להתחתן ביום ל"ג בעומר, וכך נהגו רבים מבני אשכנז. עבור בני ספרד, הגם ששמחים ביום זה שמחה רבה, כפי שיוסבר להלן, אינם נישאים בו.

(ז) שלא להסתפר – ונוהגים גם שלא להתגלח. אמנם המתגלחים מידי יום, ולא נוח להם להראות כך, יש להם על מי לסמוך, ורשאים להסתפר⁴.

(ח) חל יום ל"ג ערב שבת – ואם לא יסתפר בערב שבת, ייראה מנוול ביום ל"ד, בו כבר הותר להסתפר, ואין זה מכבוד שבת, לכן הקילו להקדים. ולכתחילה אין להסתפר עד יום ששי בבוקר. אבל אם יש איזו מניעה להסתפר בבוקר, מותר להקדים זאת לערב⁵.

(ט) ומרבים בו קצת שמחה – אם כי אלו דברי הרמ"א, כבר נהגו הספרדים

4. האחרונים נחלקו בזה, מחנה מול מחנה. ובדין זה, שהוא מנהג, יש מקום גדול לסמוך על המקילים, במיוחד שבשולחן ערוך לא כתוב איסור לגלח אלא להסתפר. ועיין בתשובתו של אמו"ר זצ"ל, בספרו הגיוני משה על הש"ס (חלק ב עמוד שצח).

גם הגרי"ד סולובייצ'יק התיר את גילוח הזקן בימי ספירת העומר, לאלו שמתגלחים מידי יום, כפי שהביא בשמו רבי צבי שכתור, בספרו נפש הרב (עמוד קצא).

5. כף החיים אות כ"ג.

ואין אומרים בו תחנון (י) (מהרי"ל ומנהגים). ואין להסתפר עד ל"ג בעצמו ולא מבערב (מהרי"ל). מיהו אם חל ביום ראשון, נוהגין להסתפר ביום ששי לכבוד שבת (יא) (מהרי"ל). ומי שהוא בעל ברית או מל בנו, מותר להסתפר בספירה לכבוד המילה (יב). (הגהות מנהגים).

שולחן ערוך כפשוטו

לשמוח ביום זה ביתר שאת.
 טעם השמחה בל"ג בעומר הוא, כי ביום זה נפטר רבי שמעון בר יוחאי, והוא זה שגילה לעולם את סודות הקבלה. יום זה מצויין במקומות רבים על ידי שירה וריקודים, ורבים עולים למירון, לפקוד את קברו.
 כשל"ג בעומר חל במוצאי שבת, צריך להיזהר מאוד שלא לגרום חילולי שבת על ידי העליה במירון, וצריך לדחות את העליה למירון למחרת. ואם חל ביום שישי, יש להקדים חזרתו ממירון לשעות הבוקר.
 שוטר המתבקש לחלל שבת, לצורך שמירה על העולים, שאינם מצייתים לקריאת הרבנות הראשית, המבקשת להמנע מהגעה למירון טרם צאת השבת, רשאי לחלל שבת, ולעסוק בצרכי הציבור, כי יש בזה צד פיקוח נפש⁶, כפי שמחללים שבת לשמירת ביטחון ציבור שכלל אינו שומר שבת.
(י) תחנון – כי זה יום הילולת רבי שמעון בר יוחאי, וגילוי תורת הסוד.
(יא) ביום ששי לכבוד שבת – אף שזה יום ל"א לעומר, אבל סמיכותו לל"ג בעומר ולקדושת השבת, מסייעים בדחיית המנהג.
(יב) לכבוד המילה – ומותר גם להשמיע נגינות ומוזיקה.
 וכן בשאר שמחות המזדמנות בימים אלה, כגון שמחת בר מצוה⁷, מותר להשמיע מוזיקה, מאחר ולא נאסרה בפירוש. מה גם שזמן השמחה קבוע

6. כפי שהוסבר לעיל סימן שכ"ט ס"ק כ'.

7. כמו שכתב ים של שלמה ב"ק פ"ז סימן ל"ז, דמצוה על האב לעשות סעודה ביום שבנו נעשה בר מצוה כיום שנכנס לחופה, והובא במגן אברהם (סימן רכה ס"ק ד). וכן דעת הגר"ע יוסף (חזון עובדיה, ספירת העומר עמוד רסד) להתיר תספורת לחתן הבר מצוה. ובברית מילה, לאבי הבן והסנדק והמוהל. ובקיצור שולחן ערוך ילקוט יוסף, הלכות פדיון בכור, סימן ש"ה, ספ"ג, התיר להביא כלי תזמורת, אפילו בפדיון הבן.

סעיף ג

יש נוהגים להסתפר בראש חדש אייר (יג), וטעות הוא בידם (יד).
 הגה: מיהו בהרבה מקומות נוהגים להסתפר עד ראש חדש אייר (טו), ואותן
 לא יספרו מל"ג בעומר ואילך (טז), אף על פי שמותר להסתפר בל"ג בעומר
¹בית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

ליום זה, ולא שייך להקדימה או לאחרה. וכל שכן שמותר להסתפר ביום
 העצמאות, בהיותו יום שמחה לכלל ישראל⁸.
(יג) בראש חדש אייר – כי סוברים שאין בכח מנהג לדחות את השמחה
 המועטת של ראש חודש.
(יד) וטעות הוא בידם – כי אין בכח מעט השמחה של ראש חודש לדחות את
 המנהג⁹.
(טו) נוהגים להסתפר עד ראש חדש אייר – כי בחודש ניסן כולו אין אומרים
 תחנון, לכן אין להתחיל מנהגי איסור אלא מיום שני של חודש אייר. וכיון
 שמיתת תלמידי רבי עקיבא נמשכה שלושים ושלשה ימים, יש לנהוג באיסור
 זה עד ערב שבועות.
 יש שנהגו לחדול ממנהגים אלה ביומיים שלפני חג השבועות, בהיותם ימי
 הכנה למתן תורה. הנוהגים כן, יתחילו במנהגם כבר בשני הימים של ראש
 חודש אייר.
 למעשה, כל אחד ינהג כמנהגו. ונראה, שבארץ ישראל רבים מהאשכנזים
 מתחילים במנהגים אלה מפסח, עד ל"ג בעומר בבוקר.
(טז) לא יספרו מל"ג בעומר ואילך – עבורם יחלו מנהגי האיסור רק מיום
 השני של חודש אייר, וביום ל"ג בעומר מותרים בכל, ומיד אחריו ממשיכים עד
 ערב שבועות.

8. מחלוקות רבות נתעוררו סביב שאלה זו. ומה שכתבנו בפנים הוא על פי פסקו של הרב נסים,
 שהיה רב ראשי לישראל. והארכתי בזה בחוברת על יום העצמאות. ועייין גם בספרו של הרב
 אריאל אדרי "שחר אהללך", שמאריך לייסד את ההיתר על היסודות ההלכתיים.

9. וגם כדי שלא יסתפרו משך ל"ג יום. אמנם אין זה כלל ברזל.

בעצמו. ואותן מקומות שנוהגין להסתפר מל"ג בעומר ואילך, לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר. ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה, משום לא תתגודדו (יז) (דברים יד, א) וכל שכן שאין לנהוג היתר בשתייהן (יח) (דברי עצמו).

פעיף ד

ינהגו הנשים שלא לעשות מלאכה (יט) מפסח ועד עצרת, משקיעת החמה ואילך.

¹טור ומסמיק למנהגא מקרא ד'שבע שבתות' וכו' ויקרא כג טו.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) משום לא תתגודדו – כיון שנתערבו בארץ ישראל קהילות שונות, רשאית כל קהילה להחזיק במנהגה, כדין שני בתי דינים בשתי עיירות, שכל בית דין מחזיק במנהגיו¹⁰.

ואין בזה איסור לא תתגודדו (דברים יד א), כי דבר ידוע לכל שבימינו קיימים מנהגים רבים. ובכל אופן, נראה שבארץ ישראל, חזרו רבים מן האשכנזים למעט בשמחה כבר מיום שני של פסח עד ל"ג בעומר בבוקר. וגם אני בעצמי, כמה שנים אחר עלותי ארצה, שיניתי מנהגי, כי ראיתי שכך נוהג רוב רובו של הציבור, הן האשכנזים והן הספרדים. אלא שהספרדים ממתינים עד ל"ד בעומר בבוקר, בו התספורת מותרת, כאמור.

(יח) שאין לנהוג היתר בשתייהן – במנהג אין אומרים ספק לקולא, כי זו המסורת, לנהוג כך במשך שלושים ושלושה ימים.

(יט) שלא לעשות מלאכה – כשם שאחר השקיעה, בעת קבורת תלמידי רבי עקיבא, בטל העם ממלאכה. והראשונים הביאו שהמנהג הוא לזכר נשים צדקניות באותו הדור, שהיו זריזות ובמיתת תלמידי רבי עקיבא מיהרו לכבד את הנפטרים ולהתעסק בצרכי קבורתם¹¹.

לגבי פרק הזמן בו אין עושין מלאכה, יש אומרים שהוא רק זמן קצר, כאורך

¹⁰ יבמות י"ד ע"א, ורמב"ם הלכות עבודה זרה פרק י"ב, הלכה י"ד.

¹¹ תניא רבתי סימן נ'.

זמן הקבורה. ויש אומרים שהוא עד שחרית. והכוונה למלאכה גמורה וארוכה¹².

למעשה, כתבו הפוסקים שמנהג זה לא התקבל. על כן העושים מלאכה בעת זו, אין כל עבירה בידם¹³.

12. כף החיים אות נ"ד.

13. במשנה ברורה (ס"ק יח) כתב שגם אנשים נהגו כן. ובכף החיים (אות נג) הביא דעה זו, אלא שכתב שלא ראה כלל אנשים שנהגו בזה. וגם כתב, שלא התפשט מנהג זה אפילו אצל הנשים. לסוברים כי גם בגברים שייך מנהג זה טעמם הוא מחמת דברי הטור שכתב כי יש קצת קדושה בזמן ספירת העומר, על כן ראוי להימנע קצת ממלאכה.

סימן תצ"ד

סדר תפילת חג השבועות, ובו ג' פעיפים.

בחג השבועות חוגגים ושמחים על התורה שניתנה בו. כי מעת ברוא הקב"ה את עולמו, צוה את האדם על עשיית הטוב והימנעות מן הרע. והסתיר את השגחתו, עד שנדמה העולם כאילו הוא נעדר מנהיג, ובזה אופשרה הבחירה החופשית. אלא שכל עוד לא ניתנה תורה, היו בני האדם כעיוורים המגששים באפילה, כי לא נודע מהו הטוב שצריך לדבוק בו, ומהי הרעה ממנה יש להשמר.

כך התנהל העולם עד שנתגלה הבורא ביציאת מצרים, וחולל פלאות ונסים מפורסמים. משם ואילך נמשכו הגילויים הנסיים בשמירתו על עם ישראל, עד דורנו אנו. גם בהר סיני נגלה, ובו נתן לנו את תורתו, ממנה למדנו על המעשים הטובים בהם יש לדבוק, ועל המעשים הרעים מהם צריכים להשמר. חג זה נמשך יום אחד בלבד. ובשונה מפסח וסוכות בהם ניתנה מצוה מיוחדת, בחג זה לא נצטוונו במצוה מיוחדת, כי על אף חשיבותו הרבה, אין להגביל את הקשר שלנו לתורה ליום אחד בלבד. אלא מצווים ללמוד תורה כל ימות השנה, וליהנות מאותה הארה משמחת שנתגלתה בסיני. סימן זה דן בעיקר בהלכות תפילת חג השבועות.

פעיף א

^א ביום חמישים לספירת העומר הוא חג שבועות, וסדר התפלה כמו ביום טוב של פסח, אלא שאומרים: את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו, ^ב וגומרים ההלל, ומוציאין ^ג שני ספרים וקורין בראשון ^ד לשון הטור. ^ה ציינתיו לעיל ריש סימן תפ"ח אות ב. ^ו גם זה ציינתיו שם אות ז.

¹חמשה ^המבחדש השלישי עד סוף הסדר (א), ומפטיר קורא בשני וביום הבכורים (ב) ומפטיר במרכבה דיחזקאל, ומסיים בפסוק ותשאני רוח (ג).

¹משנה מגילה כא ע"א. ^הברייתא שם לא ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) עד סוף הסדר – הקריאה עוסקת במתן תורה ועשרת הדיברות, תחילתה בפרק י"ט פסוק א' של פרשת יתרו, וסיומה בסוף הפרשה.

(ב) וביום הבכורים – בספר השני קורא המפטיר את פסוקי קרבן המוסף המוקרב בחג השבועות, בספר במדבר, פרשת פנחס פרק כ"ח, פסוקים כ"ו-ל"א.

(ג) ותשאני רוח – פרק זה דן במראה יחזקאל, שראה כיצד מנהיג הקב"ה את עולמו, ואלו סתרי תורה. ואותו היום ראו ישראל גם כן מראות השכינה במעמד הר סיני. ואם כן המפטיר קשור למהות יום שבועות, יום התגלות ה' לעמו¹.

הפסוקים הנקראים הם מפרק א' פסוק א' עד פסוק כ"ח. נוסף על כך, קיימים מספר מנהגים להוסיף פיוטים שונים בעת קריאת התורה. האשכנזים אומרים את ה"אקדמות". והספרדים אומרים את פיוט ה"כתובה" (יִרְדּוּ דִּדְי לְגִנּוּ לְעֶרְגוֹת בְּשִׁמּוֹ). וכולם באו לפאר ולחזק את מעלתו הגדולה של חג השבועות, בו ניתנה התורה. מנהגים אלה אינם חובה, ולא נאמרים בכל הקהילות.

יש נוהגים לקרוא מגילת רות בשבועות, כי דוד המלך, שפטירתו ארעה ביום זה², נולד מרות. כמו כן, גיורה של רות מקביל לקבלת התורה של ישראל בחג זה.

1. כף החיים אות כ"ז.

2. ירושלמי פרק ב' דחגיגה הלכה ג', והובא בתוספות חגיגה י"ז. ד"ה אף.

סעיף ב

י' ביום השני (ד) קורים בפרשת כל הבכור עד סוף סידרא (ה), ומפטיר קורא כמו אתמול ומפטיר בחבקוק מן וה' בהיכל קדשו עד למנצח בנגינותי (ו).

י"ש.

סעיף ג

י"אסור להתענות במוצאי חג השבועות (ז). הגה: ואין אומרים תחנון מתחילת ראש חדש סיון עד ח' בו (ח), דהיינו אחר אסרו חג (הגהות מיימוני הלכות י"אגור בסימן תרסה בשם רבנו ישעיה וכן כתב ר' יעקב בן חביב בפרק ב' דחגיגה בעין יעקב בעובדא דמת אלכסנדראי בלוד אות טז.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) ביום השני – בחוץ לארץ, אבל בארץ, זה יום חול.

(ה) עד סוף סידרא – קטע בפרשת ראה, מתחיל בפרק ט"ו פסוק י"ט, ומסתיים בפרק ט"ז פסוק י"ז. פרשיה זו דנה בחגים, בשימת דגש על מרכזיותה של ירושלים ובית המקדש. והיא אותה קריאה של יום שמיני של פסח בחוץ לארץ.

(ו) עד למנצח בנגינותי – מתחיל בחבקוק פרק ב' פסוק כ', ומסיים בפרק ג' פסוק י"ט. בפרק זה מזכיר חבקוק את ניסי יציאת מצרים ומתן תורה, ומתפלל לה' על חזרת הישועה. גם בקריאתנו הפטרה זו, אנו מבקשים את חזרת השגחת ה' והצלת עמו.

(ז) במוצאי חג השבועות – היום שאחר החג קרוי "אסרו חג", אם משום שמדגישים בו את הקושי בעזיבת החג. או משום שכביכול קושרים את החג אל תוך ימי החול, למשך יום נוסף, לכן אין מתענים בו.

(ח) עד ח' בו – כי בראש חודש סיון הגיעו בני ישראל להר סיני, והתכוונו לקבלת התורה עד ו' סיון, שהוא שבועות. לכן, למחרת, בז' סיון בארץ, וח' סיון בחוץ לארץ, אין אומרים תחנון.

קיים מנהג נפוץ מאוד, להימנע מאמירת תחנון עד י"ג סיון, כי בימים אלה היה

ברכות ומנהגים). ונוהגין לשטוח עשבים בשבועות בבית הכנסת והבתים, זכר לשמחת מתן תורה (ט). ונוהגין בכל מקום לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות; ונראה לי הטעם שהוא כמו השני תבשילין שלוקחים בליל פסח, זכר לפסח וזכר לחגיגה, כן אוכלים מאכל חלב ואחר כך מאכל בשר וצריכין להביא עמהם שתי לחם על השלחן שהוא במקום המזבח, ויש בזה זכרון לשתי הלחם שהיו מקריבין ביום הבכורים (י).

שולחן ערוך כפשוטו

אפשר עדיין להקריב קרבן חגיגה של חג השבועות³.

(ט) **זכר לשמחת מתן תורה** – אז צמחו עשבים בכל סביבות הר סיני.

(י) **שהיו מקריבין ביום הבכורים** – בחג השבועות הוקרב בבית המקדש קרבן "שתי הלחם", כמו שכתוב בפסוק (ויקרא כג יז) "תביאו לחם תנופה שתיים וגו' בפורים לה".

מה שכתב הרמ"א "להביא עמהם שתי לחם על השלחן" כוונתו לכאורה, לשני לחמים נוספים מלבד לחם המשנה המובא בכל שבת וחג. אמנם יש מפרשים שלחם אחד נילוש עם חלב או חמאה. ולפי זה, כוונתו שלחם אחד נאכל עם מאכלי החלב, והאחר נאכל עם מאכלי הבשר. וזה מסמן ששילוב התורה בחיים בא כדי לקדשם. כלומר, לא נועדו המצוות כדי למנוע הנאה מהאדם, אלא מותר לו ליהנות מן העולם, ואין הקב"ה מבקש מהאדם להתנזר. אלא שהנאותיו, בזכות מצוות התורה, מונהגות על פי רצון ה', ובכך מתקדשים כל

3. כף החיים אות בן.

מעשיו ומקבלים משמעות נצחית⁴. לכן מרביתם באכילת מאכלי חלב, ואחר הפסק כדין, אוכלים גם מאכלי בשר, מה שכמובן גורם להרבות לחמים בארוחה.

רבים נהגו ללמוד כל הלילה, ולהתפלל בנץ. ויש שאומרים "תיקון ליל שבועות", בו קובצו קטעים מכל התורה. כי רואים בחג שבועות לא רק **זכר** למתן תורה, אלא קבלת תורה מחודשת בכל שנה ברוב התרגשות.

4. על פי רעיון זה נראה לפרש את המובא בגמרא (פסחים סח ע"ב) "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, מאי טעמא, יום שניתנה בו תורה הוא", כלומר כיון שניתנה תורה בחג שבועות, כולם מודים שיש להקדיש מזמן החג לתענוגים גשמיים. ולכאורה אינו מובן מדוע שניתנה התורה תהיה גורם וסיבה לחייב תענוג במעדנים גשמיים. אכן לפי הרעיון הנזכר הדבר מובן, שכיון והתורה היא שמקדשת ומעניקה משמעות נצחית לתענוגים הגשמיים, לכן דוקא ביום זה חוייבנו להתעסק בגשמיות, כדי להחדיר רעיון זה בקרבנו.

עוד נרמז רעיון זה בציווי התורה להביא לחם חמץ בחג שבועות, אפילו שבשאר ימות השנה אסורה הבאת חמץ, ומשום שרצתה ללמד כי איננה מבקשת מכל אדם (חוץ מיחידים מיוחדים מאוד) לחיות בעינוי גוף, אלא להיפך, לעבוד את ה' מתוך שמחה ותענוג, וכאשר נעשית ההנאה על פי גדרי ההלכה, מתקדשת כל המציאות.

קיצור ההלכות המעשיות שבשו"ע וברמ"א

בסוגריים מרובעים מובאות ההפניות לשו"ע.

בדרך כלל מובאת הפניה לסעיף בלבד, כשהסימן הוא הסימן המובא בכותרת. למשל: [א].
כשהפניה לסימן אחר, נציין גם את הסימן, כשהסימן יצוין עם גרש, והסעיף ללא גרש.
למשל: [א', א].

הפניה לסעיף כוללת את דברי המחבר והרמ"א, ואף את דברינו בפירושם.
הפניה לדברינו בס"ק מצויינת בסוגריים עגולים. למשל: [(א)]. מספר בסוגריים מצוין הערה
באותו סימן, והציון [הק] מפנה להקדמתנו לסימן.

בדיקה וביאור (סימנים תכט-תמו)

א. דיני חודש ניסן (סימן תכט)

1. לומדים הלכות פסח שלושים יום קודם בואו. [א]
2. בשאר חגים די ללמוד כמה ימים לפני החג. (א)
3. לימוד ההלכות הנוהגות בכל דבר הוא חשוב ונחוץ לכל אדם. (א)
4. נותנים צדקה לפני פסח כדי שהעניים יוכלו לקיים את הסדר כבני חורין ולא יחסר להם כלום. [א]
5. כל ימי חודש ניסן נחשבים ימי שמחה, על כן אין אומרים בהם תחנון, ולא צדקתך בשבת, ולא מספידים נפטרים מלבד תלמיד חכם. [ב]
6. לא אומרים למנצח. והאשכנזים נמנעים מזה רק בערב פסח ובאיסרו חג. כמו כן נמנעים המה מאמירת א"ל ארך אפים אותו נהגו לומר בהוצאת ספר תורה. [ב]
7. לא מתענים, אפילו ביום שמת בו אביו או אמו. אבל רשאי להתענות תענית חלום, אם הוצרך לכך. [ב]
8. אשכנזים נמנעים מלומר מזמור לתודה מערב פסח עד סוף החג. [ב]
9. אסרו חג, הוא היום שאחר צאת החג, ונוהגים להרבות בו קצת בסעודה. [ב]

ב. שבת שלפני הפסח (סימן תל)

1. שבת שלפני פסח נקראת שבת הגדול, ונוהגים שהרב דורש בהלכות פסח בשבת זו.
2. אשכנזים נוהגים לקרוא בשבת זו חלק מן האגדה, מ"עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו".
3. הנוהגים לומר ברכי נפש בחורף, מפסיקים בשבת זו, ונוהגים לקרוא פרק מפרקי אבות עד שבועות, ויש נוהגים עד ראש השנה.

ג. זמן בדיקת החמץ (סימן תלא)

1. אסורה החזקת בעלות על חמץ בפסח, כנאמר "לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך" [הק].
2. חייבו חכמים לבדוק את הבית מחמץ בערב פסח, תיכף בתחילת הלילה [א].
3. אופן ביצוע הבדיקה הוא בכל מקום בו קיימת סבירות שהוכנס בו חמץ במשך השנה [א].
4. אסור לקבוע סעודה, להתחיל עבודה, או אפילו ללמוד תורה משהגיע זמן הבדיקה [ב].
5. מי שהתחיל ללמוד לפני זמן החיוב, לדעת המחבר, אינו חייב להפסיק. אבל לדעת הרמ"א חייב להפסיק [ב].
6. כאשר הכלל "עוסק במצוה פטור מן המצוה" נאמר בלימוד תורה, הרי זה דווקא אם אדם אחר יכול לקיים את המצוה. ואם לאו, מחויב הלומד לעסוק במצוה, כי הלימוד בעיקרו בא לצורך קיום המצוות (ח).

ד. הברכה על הבדיקה (סימן תלב)

1. לפני הבדיקה מברכים על ביעור חמץ [א].
2. אסור לדבר בין הברכה לתחילת הבדיקה [א].
3. אם שכח לברך, יכול לברך כל זמן שלא סיים לבדוק. אבל אחר סיום הבדיקה, אף שעדיין לא ביער חמץ, אינו יכול לברך [א].
4. אחרי תחילת הבדיקה, טוב שלא להפסיק עד סיומה, אבל אין איסור להפסיק [א].

5. בברכה אחת בודק כל המקומות הצריכים בדיקה [ב].
6. יכולים כמה אנשים להתחלק ולבדוק כל המקומות, ודי בברכת אחד מהם [ב].
7. גם אם לא מצאו חמץ, אין הברכה לבטלה. ויש שנהגו להחביא חמץ, כדי שוודאי ימצא חמץ. אמנם יש שמשאירים חמץ לביעור בלי להחביאו [ב].

ה. בדיקת חמץ (סימן תלג)

1. בודקים לאור נר של שיעור שיש בו פתילה אחת [א, ב].
2. יש מקום להתיר לבדוק באור של פנס, אבל המנהג הוא לבדוק באור הנר (ז).
3. אין חובה לבדוק אלא מקום שיש בו חשש שהכניס בו חמץ. כל בית לפי המציאות שלו [ג].
4. לכן ארונות בגדים ומפות, אינם צריכים בדיקה (ח).
5. וצריך לשים לב ולבדוק בתיקי ילדים וארגזי משחקים ומכונות, שיתכן ונשכח שם חמץ (ח).
6. אין צורך לבדוק מקום שלכל היותר ימצא בו פירורים (ח).
7. אין צריך לבדוק במקום שנמצאים בו בעלי חיים, כי אם היה חמץ ודאי אכלוהו [ו].
8. אמנם כשיש בו חמץ, חייב לבערו [ו].
9. צריך לבדוק גם בתי כנסת ובתי מדרש [י].
10. המטאטא את חדרו ביום י"ג, יבדוק בלילה כתקנת חכמים [יא].
11. מי שניקה את חדריו קודם לכן, ודאג שלא יכניסו בהם חמץ, ההלכה פוטרנו מבדיקה, אבל המנהג לבדוק, כדי שלא תישכח תקנת חכמים וחשיבות הבדיקה (כד).

ו. דברים הנוהגים אחרי הבדיקה (סימן תלד)

1. החמץ אסור מן התורה – הן באכילה והן בהנאה והן בבעלות – כבר מערב פסח בחצות [הק].
2. חכמים אסרו ההנאה שעה לפני חצות והאכילה שעתיים לפני חצות [הק].

3. מלבד בדיקת החמץ וביעורו, חובה גם לבטלו בלב. הסיבה לבדיקה ולביעור היא, שמא הביטול אינו מבוצע בלב שלם. והביטול נעשה, שמא ימצא חמץ בביתו בפסח [הק].
4. בלילה, אחר הבדיקה מבטלים את החמץ. וגם למחרת, בעת שריפת חמץ, שבים ומבטלים פעם נוספת, טרם ייאסר בהנאה [א].
5. את החמץ שרוצים לאכול למחרת מצניעים אחר הבדיקה, וגם חמץ המיועד להשרף למחרת [א].
6. את ביטול החמץ יאמר בשפה המובנת לו [ב].
7. אפשר לבטל בכל מקום שהוא [ד].
8. אם אינו יכול לבטל, יכולה אשתו לבטל, ואם רוצה, יכול הוא למנות שליח [ד].

ז. מי שלא בדק בליל י"ד (סימן תלה)

1. מי שלא בדק בליל י"ד, יבדוק ביום י"ד. ואם לא בדק ביום י"ד, יבדוק בחול המועד ויברך.
2. מי שלא בדק עד אחר הפסח, יבדוק אחרי החג, כדי להמנע מכשלון בחמץ שעבר עליו הפסח, אבל לא יברך.

ח. דין המפרש בים והיוצא בשיירא (סימן תלו)

1. היוצא מביתו קודם שלושים יום שלפני פסח, ואינו מתכוין לחזור עד אחר פסח, פטור מבדיקת החמץ, ובבא ערב הפסח יבטלו. אמנם כשמגיע לביתו, אחר הפסח, יבער את החמץ הנותר בו [א].
2. ברם, אם מתכוין לחזור סמוך לפסח, וכל שכן השב בפסח עצמו, צריך לבדוק טרם עזיבתו [א].
3. היוצא מביתו בשלושים יום הסמוכים לחג, חייב לבדוק לפני היציאה, אף שאין בכוונתו לחזור עד אחר החג. ואין מברכים על בדיקה זו. ובערב פסח יבטל ככל ישראל [א].
4. שוכר המתגורר בבית אינו יהודי ויוצא ממנו לפני פסח, אינו צריך לבדוק. ויש מחמירים לבדוק, אם לא יוכל לקיים את המצוה במקום אחר [ג].

5. היוצאים מביתם לפני פסח ומשכירים את הבית לגוי, וכל החמץ שבו נמכר לו, פטורים מעיקר הדין מבדיקה, אבל טוב וראוי להשאיר קצת חמץ שלא נמכר, ולבדוק אותו ולבערו, כדי לזכות במצוה.

ט. בית שנשכר זה עתה – מי חייב בבדיקתו (סימן תלז)

1. השוכר בית בחזקת בדוק ומגיע ערב פסח, ומגלה שהבעלים לא הוציאו את החמץ, אין זו עילה לביטול השכירות [ג].
2. אם היה השוכר צריך לשלם שכר לעובד נקיון, מן הראוי שהמשכיר ישלם לשוכר [ג].
3. אשה נאמנת בכל דיני איסור והיתר, כגון לומר שהיא טהורה או שהמאכלים כשרים.
4. גם ילדים נאמנים להעיד שהבית נקי לפסח.

י. עכבר שנכנס עם חמץ למקום בדוק (סימן תלח)

1. מקום שנבדק ויש סבירות שבינתיים הוכנס בו חמץ צריך לחזור ולבדוק.
2. אם זהו רק חשש בעלמא, אין צריך לחזור ולבדוק.

יא. דין מי שבדק ומסופק אם חייב לבדוק שוב (סימן תלט)

1. מקום שכבר נבדק, חייב בבדיקה חוזרת, אם יש סבירות שלאחר הבדיקה הוכנס בו חמץ.

יב. חמצו של אינו יהודי שהופקד אצל ישראל (סימן תמ)

1. אחריות היא מקצת בעלות, ולכן ישראל שאחראי על פקדון חמץ, עובר ב"בל יראה" [א].
2. אין בראיית חמץ שאינו שלו, אפילו בביתו של ישראל, שום איסור. [ג]
3. חמץ של אינו יהודי והישראל לא קיבל עליו אחריות, אינו חייב לבערו מביתו, אלא יעשה לפני יום טוב מחיצה בפני החמץ, כדי שלא יבוא לאוכלו בטעות. [ב]

4. גוי שבא ליהודי ובידו חמץ, אין ישראל חייב להוציאו מביתו, רק לא יאכל יחד באותו שולחן. [ג]
5. אם ישראל אחראי על חמץ ישראל אחר, שניהם עוברים בבל יראה. [ד]
6. אין למנוע כניסה לבית חולים מבני אדם המחזיקים חמץ בתיקיהם. (י)
7. אם דורשים מהם להפקיד חמץ אצל השומר, עד אחר יציאתם, לא יפה עושים, כי יש אחריות על חמץ זה. (ב)

יג. דין מי שהלוח על חמץ (סימן תמא)

1. אין לקבל חמץ בפסח כמשכון המשמש כבטחון על החזר ההלוואה, אלא אם כן החמץ יכנס תחת בעלותו רק כשהלוח לא ישלם במועד הפירעון, ובכל משך ההלוואה לא יתחייב באחריותו.

יד. תערובת חמץ (סימן תמב)

1. האוכל כזית חמץ גמור, עובר על איסור תורה. ובמזיד, ייענש בכרת [הק].
2. המחזיקו עובר מן התורה בבל יראה [א].
3. בפחות מכזית אין איסור כלל, אלא שאם הוא גלוי וראוי לאכילה צריך לבערו, כדי שלא יבוא לאוכלו [ז] (לה) (מא).
4. חמץ שודאי לא יאכלו, כגון פירורים, אין צריך לבער (כט) (לה).
5. תערובת ששמינית ממנה חמץ, קרויה "כזית בכדי אכילת פרס". כלומר כזית חמץ מעורב בהיתר, ואכילת התערובת נמשכת כזמן אכילת ארבעה ביצים, שהם שמונה זיתים. האוכל תערובת זו, עובר בלאו הכתוב בפסוק (שמות יב כ) כֹּל מִחֻמֶּצֶת לֹא תֹאכְלוּ¹, והמשהה חמץ זה בבית, עובר על בל יראה [א].

1. על פי הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה א, ו), ואינו חייב כרת. ואף שבשאר איסורים אנו פוסקים שאכילת כזית מתערובת בכדי אכילת פרס, הוא איסור ממש כאכילת כזית איסור, שונה החמץ כי דורשים מן הפסוק כִּי כָּל אֹכֵל חֻמֶּץ וְנִכְרְתָה (שם), שדוקא על חמץ גמור ענוש כרת, אבל על תערובתו אין כרת אלא לאו (פסחים מג ע"א). כך מפורש ברמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק א הלכה ו-ז). וראה הסברו של הערוך השולחן (כאן הלכה ד) בדעת הרמב"ם, שגם תערובות שאר

6. תערובת שבה פחות משמינית חמץ, ובכולה שיעור כזית, אסורה מן התורה באכילה ככל חצי שיעור, והמקיימו עובר בבל יראה [א].
7. תערובת שהחמץ נתן בה רק טעמו, אסורה באכילה, אבל אין בזה לאו. ואיסור תורה זה, חומרתו קלה, באופן יחסי [הק].
8. מדרבנן אין להשאיר תערובת כזו בביתו, שמא יבוא לאכלה [הק].
9. אם נתערב מעט מאד חמץ בתערובת, בכמות של "פחות מאחד חלקי שישים (1/60)", זה נקרא "משהו חמץ", ואינו חייב לבער [ד].
10. אם "משהו חמץ" התערב במאכל בתוך הפסח, אסור לאוכלו (כג).
11. אם לפני פסח עירבו "משהו חמץ" במאכל, ראוי שלא לאוכלו. על כן אין לאכול בפסח מאכלים תעשייתיים, כשבתרכבותם מצוי משהו חמץ. ובשעת הדחק מותר לאוכלו (כג).
12. אם משהו חמץ נתערב לפני פסח שלא בכוונה, מותר לאוכלו. על כן בשר ודגים שנקנו לפני פסח, מותרים בפסח.
13. דבר שאינו מאכל אדם ומעורב בו חמץ, מותר בשימוש בפסח [י]. על כן מותר להשתמש בפסח בסבונים ובחומרי ניקוי, גם ללא הכשר מיוחד לפסח (מב).
14. את המצנע יש לנער מן החמץ שניתן להסיר, ויצניעו (מג). וכך יש לנהוג במיקסר שלא ניתן לנקותו מן החמץ הדבוק (מא).

טו. דין חמץ בערב פסח אחר חצות (סימן תמג)

1. מחצות ערב פסח, נאסר החמץ מן התורה, הן באכילה והן בהנאה והן בהחזקה [א].
2. מדרבנן, כבר שעה לפני כן אסור באכילה ובהנאה, ואסור להחזיק בו [א].
3. שעתיים לפני חצות אסור באכילה, אבל מותר בהנאה. ואפשר עדיין למכרו לאינו יהודי [א].

איסורים של כזית בכדי אכילת פרס אין בו חיוב כרת, אלא רק לאו. אמנם יש מסבירים שמה שכתב הרמב"ם שאין בו כרת, הכוונה כשאוכלו שלא כדרכו (בית יוסף (ד"ה ויש לדקדק) בהסבר דברי הטור).

טז. ערב פסח שחל בשבת (סימן תמד)

1. ערב פסח שחל בשבת, מקדימים את הבדיקה והביטול הראשוני לליל שישי [א].
2. מבערים את כל החמץ לפני שבת, חוץ מהחמץ הנחוצ לשתיה הסעודות הראשונות [א].
3. טוב לבער לפני חצות של ערב שבת [ב].
4. ספרדים מקיימים סעודה שלישית במצה עשירה, אשכנזים בכל מיני מאכל, אבל ללא מצה עשירה [א].
5. אפשר לקיים את שתי הסעודות הראשונות גם במצה עשירה, ובזה מרויח שאינו מסתבך עם החמץ בשבת ערב פסח, אלא שצריך לאכול כ-230 גרם, כדי לברך המוציא וברכת המזון (ג).
6. יש מקילים לברך המוציא וברכת המזון גם כשאכל ממצה זו ככמות לחם הרגילה שלו בכל שבת. ואשכנזים רבים סומכים על שיטה זו (ג).
7. יש לבטל את החמץ פעם שניה בשבת, לפני שעה שלישית [ב].
8. מאכלי חמץ הנדבקים לכלים - ימנע מאכילתם בשבת זו [ג].
9. אחרי הארוחה מפנים את הפירורים הנראים, וכל החמץ הנשאר, וזורקים בשירותים (טז).
10. אדם שנזכר שיש לו חמץ בבית, ואינו יכול לבערו, יבטלנו בלב, וכשיגיע לביתו יבערנו [ז].

יז. ביעור חמץ (סימן תמה)

1. בערב פסח מבערים את החמץ שנשאר [הק].
2. משעה ששית, נאסר החמץ מדרבנן בהנאה [הק].
3. אם מבערו בשעה שלישית, חייב לשורפו או לפוררו, או להשליכו אל הים, ובכך לפוסלו כליל מאכילה [א].
4. גם אם מבער חמץ לפני כן נהגו לשורפו (יז). אבל ניתן לבערו ולהתפטר ממנו בכל דרך שהיא, כגון לתתו לאינו יהודי [ב], או לזורקו לאשפה ציבורית (טז).

5. בני אשכנז נהגו, שאם אין לו חמץ לשרוף, ישרוף כלי שהכיל חמץ [ג].

יח. המוצא חמץ בפסח (סימן תמו)

1. החמץ בפסח מוקצה, ואסור לטלטלו בשבת או ביום טוב [ג].
2. המוצא חמץ בפסח בשבת וביום טוב יכפה עליו כלי, כדי שלא יבוא לאוכלו. ובמוצאי שבת או יום טוב, יבערנו מיד [א].
3. המוצא חמץ בחול המועד, יבערנו מיד [א].

איסור אכילה והנאה מחמץ (סימנים תמז–תנב)

יט. דין תערובת חמץ בתוך הפסח (סימן תמז)

1. האוכל כזית חמץ בפסח, חייב כרת [הק].
2. האוכל חמץ המעורב בדברים מותרים, עובר על איסור תורה [הק].
3. אפילו משהו חמץ שמתערב בפסח במאכל, אוסר אותו מדרבנן [א].
4. משהו חמץ אינו אוסר אלא כשודאי נפל, אבל ספק משהו, מותר (ג).
5. חמץ שנגע במצה, אם אחד מהם חם, צריך לקלוף את מקום המגע [א].
6. חמץ שנגע במאכל שומני, אוסר את כולו [א].
7. בתנורים של ימינו, לא מדביקים את הלחמים ישירות על הדפנות, אלא בתבניות, מותר להשתמש בהם בפסח, לאחר נקיון ואינו חייב בליבון (יד).
8. כש"משהו חמץ" נפל במאכל בערב פסח, אין התבשיל נאסר, ומותר לאוכלו גם בפסח [ב].
9. כשבערב פסח נתערב יבש ביבש, כגון משהו קמח חמץ, בקמח שאינו חמץ, למנהג אשכנז הוא אסור, ולמנהג ספרד הוא מותר [ד].
10. על כן לספרדים מותר להשתמש בתבלינים, אף שייתכן שיש בהם משהו חמץ.
11. מאכל שבושל בכלי חמץ, בערב פסח, ולא השתמשו בכלי זה בעשרים וארבע (24) השעות הקודמות, התבשיל מותר, הן

- לאשכנזים והן לספרדים. אבל לכתחילה אסור לעשות כך, אלא צריך להכשיר את הכלי [ב].
12. תבשיל כזה, מותר בדיעבד, לספרדים גם בפסח עצמו [י] אבל לכתחילה אסור [ה]. ולאשכנזים יש מקומות שנהגו לאסור, ואם המנהג אינו ידוע, מותר (עב).
13. בימינו, בשר וגבינה שהוכנו לפני פסח, בצורה תעשייתית, מותרים בפסח עצמו (לד).
14. כמו כן, מותר להשתמש בסוכר ומלח הנמכרים כל השנה, אף שאין השגחה מיוחדת לפסח (נו).
15. חמץ של יהודי שעבר עליו הפסח, אסור מדרבנן (עה).
16. חמץ שעבר עליו הפסח, אינו אוסר במשהו [יא].

כ. דין חמץ שעבר עליו הפסח (סימן תמח)

1. חמץ של אינו יהודי שעבר עליו הפסח מותר באכילה [א].
2. יהודי שנשלחה אליו מתנה של חמץ בתוך הפסח, יאמר שאינו רוצה לזכות בו, כי אין אדם נעשה בעלים נגד רצונו [ב].
3. חמץ של יהודי שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה אחרי פסח, אפילו אם לא ידע על קיומו [ג], ואפילו ביטלו [ה].
4. מותר למכור החמץ לאינו יהודי לפני פסח, אף אם כוונתו לקנותו בחזרה אחר פסח [ג].
5. אם אינו מעבירו פיזית לרשות הגוי, צריך לכתחילה להשכיר לו מקום, בו החמץ מונח [ו].
6. אסור ליתן בהמתו לאינו יהודי לימי הפסח, כשיודע שהאינו יהודי יאכיל בהמתו חמץ [ז].

כא. דין חמץ שנמצא בחנות ישראל והפועלים אינם יהודים או בהפך (סימן תמט)

1. חמץ שנמצא במקום מסויים אחר הפסח, ויש סבירות שהוא שייך ליהודי, החמץ אסור, ואם יש סבירות שהוא שייך לגוי, החמץ מותר [א].
2. אם הדבר מוטל בספק, מותר (ד).

כב. ישראל ואינו יהודי שיש להם שותפות (סימן תנ)

1. מותר להשכיר בית לאינו יהודי, גם אם האינו יהודי יכניס חמץ בדירה (ה).
2. אמנם אין להשכיר בפסח בית לאינו יהודי כדי שהלה יכניס בו חמץ [ט].
3. מותר לתת כסף לפועל הנכרי שלו, כדי שיקנה לעצמו אוכל, ואפילו אם יקנה חמץ (ו).
4. אבל אין לשלוח אותו לחנות, כדי שיקנה חמץ בהקפה, והיהודי ישלם לחנות לאחר מכן (ו).
5. אסור לקנות חמץ בשביל אינו יהודי, אפילו בכספו של האינו יהודי (ו).
6. נכון להימנע מעבודת מלצרות במסעדה של אינו יהודי, בה ניתן חמץ לסועדים, ובשעת הדחק, שזו פרנסתו, מותר [טז].

כג. סיכום הלכות הכשרה למעשה בזמננו (סימן תנא)

1. כלים שמשתמשים בהם רק בצונן
נזכיר כי עניין ההכשרה נתקן עבור כלים שבלעו אוכל חם, מחשש שבפסח יכניסו בהם אוכל חם, שיבלע את החמץ הנפלט מכלי החמץ.
על כן כלים או משטחים שלא הונח עליהם אוכל חם, וכן כלים שנשתמשו בהם בצונן, אינם צריכים הכשרה.
מכאן מוכח שמקררים, מקפיאים, שולחנות, שיש שלא מונח עליו חמץ חם במשך השנה במגע ישיר, כל אלה אינם צריכים הכשרה כלל.

כוסות, ככוס קידוש וכוסות שתיה, שמשתמשים בהם רק לשתיה קרה, כל אלה אינם צריכים הכשרה, בין אם הם פורצלן, חרסינה, זכוכית, או כל חומר אחר.

2. כלים שמשתמשים בהם בחום

כלים מחרסינה ומפורצלן אינם ניתנים להכשרה. צלחות וסכו"ם ממתכת או מפלסטיק קשיח או מפיירקס, הכשרתם בהגעלה. כלי זכוכית, לספרדים מותרים ללא הכשרה (כי אינם בולעים), ובני אשכנז נוהגים לא להשתמש בהם בפסח, אם השתמשו בהם במשקה חמץ חם.

סירים וכיסוייהם צריכים הגעלה.

3. כלים שמשתמשים בהם באפיה

תבניות, מצנע, רשת של תנור, אם מונח עליו מאכל ישירות, כל אלה ודומיהם, אין אפשרות להכשירם לפסח.

4. כלים או משטחים שלא מניחים עליהם אוכל ישירות

כלל גדול – אין מתכת בולעת חמץ מחברתה ללא נוזל. על כן הכיריים והחצובות אינם צריכים הכשרה, כי מניחים עליהם סירים, והמגע הישיר הוא בסירים ולא באוכל. ואין הבדל אם זה כיריים גז חשמל או אינדוקציה. גם פלטה של שבת אינה צריכה הכשרה. אבל אם במהלך השנה מפשירים חלה קפואה ישירות עליה, ינקנה היטב ויפעילה למשך חצי שעה, ובפסח לא יניחו אוכל ישיר עליה, אלא בתוך כלים כנהוג. משטחי שיש, או כל מקום אחר עליו אין מניחים מאכלים אלא סירים, אף אם הסירים חמים, אין צורך להכשירם. מיחם וקומקום גם כן אינם צריכים הכשרה, כי אין מניחים עליהם חמץ. אמנם מי שמניח על המיחם חלה כדי להפשירה, יערה מים חמים על המכסה, ובפסח יזהר שלא יניח עליו שום מאכל. מדיח כלים, יפעיל אותו פעם אחת ללא כלים. כיור אינו צריך הכשרה.

5. תנור

תנור שהמאכל הנאפה בו, מונח ישירות על דפנות התנור, אינו ניתן להכשרה.

תנורים של ימינו, שכל האפיה נעשית בתבניות, ואין מגע ישיר בין המאפה לדפנות, מעיקר הדין אינם צריכים הכשרה. אבל נוהגים להפעילם חצי שעה, ללא דבר בתוכם. ובתנור פירוליטי (שמגיע לחום גבוה מאד), יש להפעיל תוכנית לניקוי עצמי, והיא מכשירתו. ככל האמור לעיל, יש לנהוג גם ברשת התנור, אם האוכל אינו בא עמו במגע ישיר, אלא מונח בתבניות.

כמובן צריך לוודא את נקיונם של הללו, לבל יהיה בהם חמץ בעין. מיקרוגל בו המאכל מונח בתוך כלי, אינו צריך הכשרה, אבל אם מאכל חמץ מונח ומתחמם על הצלחת, צריך לעשות לה הגעלה, למנהג אשכנז. ולמנהג ספרד, אין צריך כל הכשרה.

כד. זמן הגעלת הכלים (סימן תנב)

1. הגעלת הכלים צריכה להיעשות לפני שעת איסור חמץ. על כן צריך להכשיר לפני שעה חמישית של י"ד ניסן (א).
2. אם מכשיר כלים בשריים וחלביים יחד, חובה לחדול משימוש באחד מהם בתוך 24 שעות לפני ההכשרה (ב).
3. צריך לוודא שהכלים המוכשרים לא יגעו זה בזה בעת ההגעלה.
4. אם תופס את הכלי במלקחיים, צריך להרפות לרגע, כדי שהמים יכנסו בכל מקום (ד).
5. הכשרת כלי גדול נעשית באמצעות הרתחת המים שבו, והכנסת אבן מלובנת אל תוכו, עד שהמים המבעבעים יגלשו מעבר לשפתו (ו).
6. לאחר ההכשרה, נוהגים לשפוך מים קרים על הכלים (ו). אם לא עשה כן, ההכשרה מועילה [כו].

המצה (סימנים תנג-תסא)**כה. החיטים וטחינתם למצות (סימן תנג)**

1. קיום מצוות אכילת מצה נעשה רק במצות שנאפו מאחד מחמישה מיני דגן, חיטים, שעורים, כוסמין, שיבולת שועל או שיפון (א).
2. אין יוצאים ידי חובת מצה, במצות הנעשות מאורז או מקמח קטניות (א).
3. אורז וקטניות מותרים בפסח לבני ספרד (א).
4. לבני אשכנז הקטניות אסורים באכילה, אבל אינם חמץ, ומותר להשהותם בבית (א).
5. נפלו קטניות לתוך התבשיל, התבשיל מותר (א).
6. גם בקרב בני ספרד יש שנהגו איסור בקטנית זו, או אחרת [ה].
7. בהגיעם לארץ, רשאים המה לעשות התרת נדרים, ולבטל מנהג זה. בחור שנשא אשה גם הוא אינו חייב להמשיך במנהג זה [ה].
8. כל זרע שיש לגביו מחלוקת, אם הוא בכלל קטניות אם לאו, מותר בפסח [ח].
9. על כן מותר לאכול שוקולדים, או שאר מאכלים תעשייתיים, הכשרים לפסח לאוכלי קטניות, כאשר זרע הקטנית הוא לפתית.
10. שמן קטניות שנעשה ללא תערובת מים, מותר בפסח [ח].
11. מותר להשתמש בשמן קטניות להדלקת נרות (א).
12. ראוי לשמור את החיטים המיועדים למצות מצוה, שלא יפלו בהם מים משעת קצירה (ד). ואולם הנהגה ראויה לכתחילה בעיקר עבור המצות בהם יקיים את מצוות אכילת מצה (ד).
13. בעת דוחק, כשאינן קמח כזה, המצות כשרות (ד).
14. קמח מן השוק עובר רחיצה במים, על כן אין להשתמש בו לעשיית מצות. אבל זה רק חשש רחוק של חימוץ, לכן מותר להשהותם בבית [יז].
15. לכתחילה צריך להיזהר שלא להניח שק קמח מעל שק קמח אחר, מחשש שהחימום הנגרם יחמיץ את הקמח. ובדיעבד, כשר (ז).

כו. באיזו מצה יוצא אדם ידי חובתו (סימן תנד)

1. אדם יוצא ידי חובה במצה שנעשית מקמח לבן או מקמח מלא, אבל אינו יוצא ידי חובה במצה הנעשית רק מקליפת הגרעין (א).
2. אין אדם יוצא ידי חובה במצה גזולה, אפילו אם לא ידע שהיא גזולה (ד).
3. מצות שנאפו מחיטים גזולות, אין לקיים בהם את המצוה. אבל אם לא ידע, יצא ידי חובה [טו].

כז. מים שלנו (סימן תנה)

1. בזמן התלמוד נהגו לשאוב מים מהנהרות, וחששו שטמפרטורת המים פושרת. על כן חייבו לשאובם טרם בין השמשות, ולהלינם במקום קריר, כל הלילה (א).
2. בזמננו מותר להשתמש במים מהברז, או מבקבוקים קנויים, ולצננם כל הלילה [כה].
3. מים שקוררו במקרר, כשרים ללישת המצות [כה].
4. אסור ללוש במים פושרים או חמים, ואם לש בהם, המצות אסורות (כז).
5. אין למלוח את העיסה (ה).
6. עבר ומלח, המצות כשרות [לב], ולמנהג אשכנז דווקא אם כמות המלח מועטה [לד].
7. אין לתת תבלינים בעיסה (ו).
8. אם נתן תבלינים, בדיעבד כשר [לו].

כח. שיעור כמות לישת המצות (סימן תנו)

1. צריך ללוש כמויות קטנות כדי שלא יתעורר חשש לחימוץ העיסה. ולכן קבעו שאין ללוש כמות העולה על קילו וחצי (1.5 קילו) (א).
2. טוב שמדידת הקמח תיעשה לשם מצוה. אבל אם לא עשה כן, המצות כשרות אפילו לקיום המצוה בליל הסדר (א).
3. אם לש יותר מהשיעור, כשר בדיעבד (ב).
4. אם לש במכונה, מותר אפילו לכתחילה [ו].
5. מותר למי שלש עיסה ביום טוב, למדוד את כמות הקמח (ג).

6. כמו כן מותר למדוד כזית מצה כשיש צורך במידה מדויקת.

כט. הנהגת החלה בעיסות מצות (סימן תנז)

1. העיסות הנלושות בפסח, צריכים להיות פחות משיעור חלה, שזהו כקילו וחצי. על כן אחר האפיה, ישם המצות יחד בסל, ויפריש חלה על כל תוכנו (א).
2. כמו כן ניתן לכסותם יחד, ואז להפריש [ב].
3. ביום טוב, גם אם לש כשיעור, יפריש את החלה אחר האפיה (ב).

ל. המנהג ללוש המצות בערב פסח (סימן תנח)

1. יש נוהגים ללוש את מצות הסדר בערב פסח אחר חצות.
2. אין לעשות כן כאשר אפיית המצות נעשית בבהילות, כי אז לא ניתן להקפיד על כל הדינים.

לא. מקום וסדר לישת המצות (סימן תנט)

1. אין לשין במקום השמש (א), ואם לש, המצות כשרות בדיעבד (ה).
2. ביום מעונן, אין ללוש תחת אויר הרקיע (א). ובדיעבד, המצות כשרות (ה).
3. אין להוליך עיסות לתנור, תחת הרקיע המגולה, אלא צריך לכסותם (א).
4. אין ללוש קרוב לתנור, או בכל מקום חם (א).
5. צריך להתעסק בעיסה עד שמכניסים אותה אל התנור (ב).
6. יש למהר בלישת והכנסת הבצק אל התנור, ככל האפשר (ב).
7. האופה מצות בערב פסח אחר חצות, יזהר לשפוך את המים במקום מדרון. (ד)
8. אין להוסיף קמח לתוך עיסה מוכנה. (ו)
9. העוסקים במלאכה יזהרו לבל יפול קמח מבגדיהם על המצות [מב].

לב. דין מצת מצוה (סימן תס)

1. כל המצות צריכים שמירה לבל יחמיצו. ובמצות מצוה, בהם מקיימים מצות אכילת מצה בליל הסדר, השמירה מחימוץ צריכה להיות לשם מצוה [הק].
2. לכן אין לשיין על ידי אינו יהודי, ולא על ידי קטן או מי שאין לו דעת (א).
3. מצוה, אך לא חובה, לאפות המצות בעצמו, ובתנאי שלמד את ההלכות, ורכש את המיומנות הנדרשת לאפייתם על פי ההלכה (ב) [ד].
4. הלש בערב פסח אחר חצות יאמר בשעת הלישה, כל הפירורים שיפלו, יהו בטלים לפני שיחמיצו (ג).
5. אשכנזים נוהגים לעשות את המצות דק מאוד (ד).
6. הספרדים נוהגים לאפותם קצת יותר עבות, אבל אסור שהעובי יגיע לטפח (ה).
7. מצות בני אשכנז כשרות לבני ספרד וכן להיפך [ד].
8. אין למלא את עיסת המצה במילוי כלשהו (ו).

לג. דין אפיית המצה (סימן תסא)

1. אדם המבקש לאפות מצות בתנורו הביתי, צריך להכשירו, כפי שלמדנו בסימן תנ"א, ולהשתמש בתבניות שלא שימשו לחמץ [ז].
2. צריך לוודא שהמצות נאפות היטב, והמדד הוא, אם פורסים אותה, ואין הבצק נעשה כמין חוטין הנמשכים מהמצה (ג).
3. לכתחילה אין לשרות מצה במים. ואם שרה, ולא נימוחה, יוצא בה ידי חובה (ד).
4. זקנים וחולים יוצאים ידי חובה לכתחילה במצה שרויה, שלא נימוחה [כא].
5. אין יוצאים ידי חובה במצה שהתבשלה (ד).
6. מצה מבושלת, אפילו שלא יוצאים בה ידי חובת המצוה, אין בה חשש חימוץ. ומותר לשרות מצה במרק ובשאר נוזלים [כא].

7. מצה שבציקה נכפל בתנור, חום האש אינו שולט שם, ולכן אסורה. אבל שאר מצות מותרות (ה).
8. מצה שהתנפחה במקום מסוים, אסורה (ה).
9. שתי מצות השוכבות זו על זו בתנור, אסורות (ה).

מה נקרא חמין (סימנים תסב-תסז)

לד. דין מי פירות אם מחמיצים (סימן תסב)

1. מי פירות בלא מים, אינם מחמיצים כלל. ומותר לאכול בפסח מצה עשירה, שהיא מצה שנילושה במי פירות, בביצים או בחלב (א) (ד).
2. אין יוצאים ידי חובה במצה עשירה (א).
3. עוגות מצות פפושדו, מותרים [יג].
4. מנהג אשכנז שלא לאכול מצה עשירה. אמנם לחולה או לזקן מותר, ואין איסור להשהות את המצה עשירה בביתו (ד).
5. אין לערבב מים במי פירות, כי אז העיסה ממהרת להחמיץ (ב).
6. אם בכל זאת עירב בהם מים, ואפה מיד, מותר בדיעבד (ב).
7. מעט מים שנתערבו במי פירות קודם הלישה, המים בטלים, ודינם כמי פירות (ג).
8. אין ללוש עיסה עם מי פירות בכמות גדולה מ־1.560 קילו (ה).
9. אם בכל אופן לש כמות גדולה זו, יפריש חלה, ולא ישרפנה, אלא יניחנה בצד, עד שתתקלקל [טו].

לה. שימוש בקמח מצה (סימן תסג)

1. מותר להשתמש בפסח בקמח מצה, ואין לחשוש שמא יחמיץ, כי נעשה ממצה אפויה.

לו. דין מורסן בפסח (סימן תסה)

1. המורסן, אף שאינו כשר לקיום המצוה, הרי הוא מחמיץ, וצריך להיזהר בעשיית מצותיו כבשאר מצוות.

לז. דין מאכלים שונים (סימן תסז)

1. מאכלים כגון קפה, קקאו, וכל מוצר שאין ברכיביו חמץ, יש להתירם בפסח, גם ללא השגחה מיוחדת מחמץ. [כד].
2. כיום, בארץ ישראל, כמעט כל מוצר נמכר בהשגחה מיוחדת לפסח, ללא תוספת מחיר, לכן ודאי עדיף לצרוך אותם [כד].

ערב פסח (סימנים תסח-תעא)**לח. שלא לעשות מלאכה בערב פסח (סימן תסח)**

1. יש קצת מלאכות שנאסרו מדרבנן ערב פסח אחר חצות (א).
2. האיסור קיים בין כשמקבל שכר על המלאכות ובין אם עושה בחינם (א).
3. גם המלאכות האסורות, מותרות על ידי אינו יהודי (א) [ו].
4. לא נאסרו אלא מלאכות גמורות, כגון בניה תפירה או עבודות שדה [ח].
5. אף שאין תופרים בגדים, מותר לתקן בגד לצורך החג (ב).
6. כתיבה סתמית מותרת [י].
7. כתיבה של סופר סת"ם, אסורה [י].
8. יש מקומות שנמנעים מעשיית מלאכה כבר מהבוקר (ג).
9. כיום, ברוב המקומות, נוהגים לעשות מלאכה לפני חצות היום [יב].
10. ההולך ממקום שעושים מלאכה למקום שאין עושים מלאכה או להיפך, אם דעתו לחזור למקומו נוהג לחומרה (ד).
11. אם אין דעתו לחזור, נוהג כל מנהגיו, לחומרא ולקולא, כמנהגי מקומו החדש [יז].
12. המחמיר במקום שנהגו להקל, מחמת שרוצה לחזור, לא יחמיר בפרהסיה (ד).
13. מותר להביא בגדים שניתנו לתיקון אצל בעלי מקצוע, אף אם אינם נצרכים למועד (י).

לט. שלא לייחד בשר לפסח (סימן תסט)

1. אין לומר על שום בהמה, בין חיה בין שחוטה "בשר זה לפסח", כי נראה שמקדישו לקרבן, אלא יאמר בשר זה ליום טוב.

מ. תענית בכורות (סימן תע)

1. הבכורות מתענים בערב פסח (א).
2. מי שקצת חולה, או שהצום יפגע ביכולתו לקיים את מצוות הסדר, פטור מצום זה [הק].
3. הבנות אינן מתענות (ב).
4. נוהגים להשתתף בסיום מסכת של גמרא, ובכך לבטל את הצום [א].
5. יש מקילים להשתתף בסיום באמצעות טלפון או דרך תוכנת ה'זום' [א].
6. יש מקומות שסומכים על סיום משניות או ספרי הלכה [א].
7. אם חל ערב פסח בשבת, הספרדים לא נהגו לצום כלל, והאשכנזים צמים ביום חמישי (ב).
8. אב לבן בכור, והוא עצמו אינו בכור, מנהג בני אשכנז שהוא צם עד הגיע בנו לגיל מצוות.
9. אבל כשהאב עצמו בכור, ויש לו בן בכור, מנהג אשכנז שהוא צם.
10. מי שאינו בכור, לא יתענה כל חודש ניסן, ואולם אם האכילה בערב הפסח תפריע לו בקיום מצוות הסדר בצורה טובה, רשאי לצום (ג).

מא. בערב פסח אחר שעה עשירית אסור לאכול פת (סימן תעא)

1. אין אוכלים מצה בערב פסח (ב).
2. ובכלל איסור זה גם מצה שלא נאפתה לשם מצוה. אמנם בשעת הדחק אפשר להקל [ח].
3. ילד קטן שאינו מבין מה קורה בסדר מותר באכילת מצה (ב).
4. מתחילת שעה עשירית (כשלש שעות טרם כניסת החג) אסורה גם אכילת מצה עשירה (א).
5. אכילת מעט פירות וירקות אחר שעה עשירית מותרת (א).
6. מותר לשתות יין במידה שלא תפריע להשתתפות תקינה בסדר (א).

7. מצוה להתרחץ ולהתגלח ערב החג (ג).

8. מצוה ללבוש בגדי שבת בחג (ג).

הלכות לילה הסדר ומנהגיו (סימנים תעב-תפו)

מב. דין הסיבה וארבע כוסות (סימן תעב)

1. יש לערוך את השולחן מבעוד יום ולהתחיל את הסדר מיד בתחילת הלילה (א).
2. אין לקדש לפני תחילת הלילה (א).
3. יסדר שולחנו יפה, ויעמיד בו כלים נאים כפי יכולתו (ב).
4. יש להסב בשתיית ארבעת הכוסות, באכילת מצה, בכורך, ובאפיקומן [ד].
5. היום נהוג להסב על כרית המונחת בצד שמאל של המושב, עליה נשענים [יב].
6. גם נשים חייבות להסב (ד).
7. יש מבני אשכנז שלא נהגו להסב, אבל עדיין צריכים לשבת על כיסא נוח (ד) [יב].
8. כל מי שצריך הסבה ולא היסב, יחזור על המצוה בהסבה, אבל ללא ברכה. ולמנהג אשכנז, בכוס שלישי ורביעי לא יחזור וישתה.
9. יש מצוה מדרבנן לשתות ארבע כוסות בסדר הפסח. כוס ראשון לקידוש. כוס שני בתום אמירת ההגדה. כוס שלישי בתום ברכת המזון. והרביעי בתום ההלל.
10. שיעור הכוס, יכיל לכל הפחות רביעית, שהוא כ 86 מ"ל. וישתה ממנו לכל הפחות 44 מ"ל, וישתה זאת ברצף (ט) [כז].
11. גם מי שאינו אוהב לשתות יין, או שנגרם לו מכך כאב מסוים, ישתה את ארבע הכוסות (י).
12. מי שהיין מזיק לו בצורה חמורה, פטור משתיית ארבע כוסות [לד].
13. השותה יין מבושל, מפוסטר (יב) או מיץ ענבים לארבע כוסות מקיים את המצוה [לה].
14. האלרגי לגלוטן, פטור ממצות אכילת מצה [לו].

15. יש עדיפות ליין אדום (יא). ולדעת הרמ"א, רק כאשר הלבן אינו משובח ממנו (יא).
16. יש להכין כוס יין או מיץ ענבים גם עבור הילדים (טז).

מג. דין כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס שני (סימן תעג)

1. מתחילים את הסדר עם מצות הקידוש, ובכוס זה מקיימים גם מצות כוס ראשון מארבע כוסות [א].
2. סדר הברכות: בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, וברכת שהחיינו.
3. אם חל בשבת, מתחיל באמירת ויכולו (א).
4. אם חל במוצאי שבת, צריך גם להבדיל, ואז סדר הברכות הוא: בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, בורא מאורי האש, ברכת הבדלה, ושהחיינו (א).
5. יש לשתות את הכוס בהסיבה (ב).
6. אחרי שתיית היין, מותר לשתות עוד, אם יש צורך גדול (ג), אבל אין להפריז (ג), ומותר לשתות מים [טו].
7. אין לברך ברכה אחרונה אחר שתיית היין (ב).
8. יש להניח בפני עורך הסדר קערה ובה שלש מצות, מרור וחרוסת (לטיבול המרור בתוכו), ירק (לכרפס), ומי מלח לטיבול הכרפס, זרוע צלוי (לזכר קרבן פסח) וביצה קשה (זכר לקרבן חגיגה) (ד).
9. המרור הוא חסה או ציקורה (צמח העולש), או כל עשב מר אחר. אבל יותר מכל, יש עדיפות לחסה. אשכנזים רבים נוהגים לאכול דוקא חזרת (ה).
10. בעשיית החרוסת קיימים מנהגים שונים. אבל עיקרו עשוי ממיני פירות ויין, טעמו מתוק, ומרקמו עב, זכר לטיט (ה). הכנת החרוסת חובה [מה].
11. הזרוע אינה נאכלת בלילה [כג].
12. המסובין נוטלים ידים, וטובלים פחות מכזית כרפס במי מלח, ומברכים עליו בורא פרי האדמה, ואוכלים, כדי לעורר את הילדים לשאול על הנהגה מוזרה זו (ו).

13. אין מברכים ברכה אחרונה על הכרפס (ו).
14. הכרפס הוא ירק, ואין חובה לאכול ירק מסוים (ו).
15. אחר כך נוטלים את המצה האמצעית, וחותרים אותה לשני חלקים (ו), ואת החצי הגדול שומרים בצד לצורך האפיקומן [נב].
16. אחר חציית המצה והטמנתה בצד, יגביה את המצות ויאמר "הא לחמא עניא..." (ז).
17. ואז יצוה להסיר את המצות מעל השלחן ולהניחם בסופו, כאלו כבר אכלו (ו).
18. כעת מוזגים כוס שני, אבל לא שותים אותו (ז).
19. אחר כך אומר את ההגדה, שהיא מצוה מן התורה הנלמדת מן הפסוק "וְהַגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם" [הק].
20. תחילת ההגדה נעשית בשאלת הבן (או הבת), ואם אין, ישאל אחד המסובין, ואם הוא סועד לבדו, שואל את עצמו (ז).
21. כשבא לומר עבדים היינו לפרעה, יש להחזיר את המצות למקומם (ז).
22. ויקרא את כל ההגדה (ז).
23. על המצות להיות מגולות בזמן אמירת ההגדה (ז).
24. כשמגיע ל'מצה זו' צריך להגביה את המצות (ז).
25. כשמגיע ל'מרור זה' יגביה את המרור (ז).
26. נוהגים לזרוק מעט יין מן הכוס, כשאומר דם ואש ותמרות עשן, וכשאומר כל אחת מעשר המכות, וכן כשאומר את ראשי התיבות שלהם בשלש מילים "דצ"ך עד"ש באח"ב" (ז).
27. אחר אמירת ההגדה, יכסה את המצות, ויגביה את הכוס, ויאמר 'לפיכך' עד סוף ברכת גאל ישראל, ושותה כוס שני בהסיבה (ז).

מד. על כוס שני אין מברכים (סימן תעד)

1. בני ספרד נוהגים לברך בורא פרי הגפן רק על כוס ראשון ועל כוס שלישי (א).
2. בני אשכנז מברכים בורא פרי הגפן על כל ארבע הכוסות (א).

3. לכל המנהגים, אין לברך ברכה אחרונה על שתיית היין, אלא אחר כוס רביעי (א).

מה. יתר דיני הסדר (סימן תעה)

1. מצות עשה מן התורה לאכול כזית מצה בליל הסדר [הק].
2. בשאר ימי הפסח, אין אכילת המצה חובה אלא רשות [הק].
3. בזמן הזה, יש מצוה מדרבנן לאכול כזית מרור בליל הסדר [הק].
4. למעשה, אוכלים יותר מכזית, וכפי שיתבאר.
5. יש להניח שלש מצות לפני המברך. העליונה והתחתונה שלימות, והאמצעית, חצויה (א).
6. לאחר נטילת ידים יאחז את שלושת המצות בידי, ואז יברך (א).
7. אחר הברכה אוכל כזית מן המצה העליונה, וכזית מן האמצעית. ומניח את המצה התחתונה (א).
8. יאכלם בהסיבה.
9. כזית המצה העליונה נאכל לקיום מצות אכילה ביום טוב, והכזית מן האמצעית נאכל לקיום מצות אכילת מצה, בה חוייבנו מן התורה [ב].
10. יש נוהגים שרק בעל הבית אוכל שני כזיתים. אמנם עדיף, אם הדבר אפשרי, שכל אחד יאכל שנים [ט].
11. מנהג ספרד לטבול את המצה במלח. אמנם בני אשכנז אינם נוהגים כן (א).
12. אחר המצה יקח כזית מרור, יטבלנו בחרוסת, אבל לא ישקענו בתוכו. ואינו מיסב באכילתו (א).
13. אחר המרור לוקח את המצה השלישית, וכורך בה את המרור, טובלם בחרוסת, ואומר זכר למקדש כהלל. אין מברכים על הכריכה, ויאכלנה בהסיבה (א).
14. לא יסיח דעתו מברכת המוציא עד סיום אכילת 'כורך' (א).
15. לכתחילה צריך ללעוס המצה. אמנם בדיעבד, אם בלע את המצה, יצא ידי חובה (ב).
16. אם בלע את המרור, לא יצא (ב).

17. גם אכילת המצה וגם אכילת המרור יהיו ברצף, ולא ישהה באכילתם יותר ממש דקות (ו) [לא].

מו. אכילת צלי בליל פסח (סימן תעו)

1. אסור לאכול שה צלוי כולו כאחד, כפי שקרבן פסח נצלה (א).
2. למנהג אשכנז, אין לאכול כל סוג צלי בליל הסדר, אפילו בשר עגל ועוף, ואפילו צלוי בקדירה (א) [ב].
3. בקרב בני ספרד, יש שקיבלו מנהג זה, ויש שלא קיבלוהו [ב].
4. במקום שאין מנהג ידוע, רשאים בני ספרד לאכול צלי [ב].
5. אין לאכול ולשתות יותר מדי בסעודה, כדי שיוכל לאכול אפיקומן (א).
6. יש מקומות שנהגו לאכול ביצה קשה לפני אכילת האפיקומן (ב).

מז. דיני אכילת אפיקומן (סימן תעז)

1. בסוף הסעודה אוכלים כזית מצה שמורה, זכר לקרבן פסח, וכדי לקיים את מצות אכילת מצה שוב, כשאינו רעב (א).
2. יאכלנו בהסבה וללא ברכה (א).
3. לכתחילה צריך לאכול קודם חצות (א).
4. לפי מנהג אשכנז, ראוי גם לומר את ההלל לפני חצות.
5. אם שכח לאכול את האפיקומן, עליו ליטול ידיו כשנזכר, לברך המוציא, לאכול את האפיקומן, ולברך ברכת המזון בלי כוס (ב) [יב].

מח. שלא לאכול אחר אכילת אפיקומן (סימן תעח)

1. אין לאכול אחרי אכילת האפיקומן.
2. למנהג אשכנז צריך לאכול במקום אחד.

מט. ברכת המזון על כוס שלישי (סימן תעט)

1. בסוף הסעודה, אחר אכילת האפיקומן, מברכים ברכת המזון, ואחריו מברכים בורא פרי הגפן על כוס שלישי, ושותים אותו בהסיבה (א).

2. אין מברכים אחריו ברכה אחרונה, אלא רק אחר שתיית כוס רביעי.
3. אחר שתיית כוס שלישי, אין לשתות דבר עד הגיעו לכוס רביעי (א).
4. לכתחילה ראוי שיהיו שלושה גברים, כדי שיוכלו לזמן, ולומר את ההלל ביחד.

נ. סדר כוס רביעי (סימן תפ)

1. לאחר ברכת המזון מסיימים את ההלל, שאת ראשיתו אמרו בסיום מצות ההגדה.
2. אחר כך אומרים הלל הגדול, ונשמת, הכל כפי המובא בהגדות של פסח, כל אחד כמנהגו.
3. אחר סיום ההלל שותים כוס רביעי.
4. שתיית כוס רביעי תיעשה בהסיבה.
5. אם טעה ולא היסב בשתייתו, למנהג בני ספרד יחזור וישתה בהסיבה. ולמנהג בני אשכנז, אין לחזור ולשתות.
6. האשכנזים נוהגים לברך בורא פרי הגפן טרם השתיה, והספרדים סומכים על הברכה הראשונה שנאמרה על הכוס השלישי.
7. אחר שתייתו מברכים 'על הגפן'.

נא. שלא לשתות אחרי ארבע כוסות (סימן תפא)

1. אחר שתיית כוס רביעי, אסור לשתות יין וכל משקה שיש בו אלכוהול (א).
2. מותר לשתות מים, מיצים, תה או קפה [ב].
3. אחרי הסדר, מצוה לעסוק בהלכות פסח ובניסי יציאת מצרים, עד שתחטפו שינה (ב).
4. זאת כמובן, דוקא בתנאי שאיחור השינה לא יעכבו מתפילה במנין למחרת בבוקר [ה].
5. בקריאת שמע על המיטה נוהגים לומר רק ברכת המפיל וקריאת שמע, ולא את שאר פרקי התהילים שרגילים לומר בכל ערב (ב).

נב. דין מי שאין לו יין (סימן תפג)

1. מי שאין לו יין, מקדש על המצה ואינו אומר בורא פרי הגפן אלא מברך המוציא, ובסוף הקידוש אומר על אכילת מצה, ואוכל שני כזיתים מן המצה.
2. אחר כך אוכל כרפס ואינו מברך בורא פרי האדמה.
3. ימשיך את הסדר כרגיל, ובתום ההגדה, לא יברך על הכוס השני, אלא ימשיך את הסדר של אכילת מרור וכוור, הכל כרגיל.
4. אם יש לו משקה חשוב אלוהול, לדעת המחבר לא יקדש עליו, אלא ישתהו בשאר הכוסות. אמנם לרמ"א יעשה גם את הקידוש על משקה זה, ויברך שהכל.

נג. שיעור כזית (סימן תפו)

1. שיעור כזית הוא נפח של כ 28 מ"ל [א].
2. באכילת שחיובם מדרבנן, ניתן לסמוך, בעת הצורך, על השיטה, ששיעור כזית הוא כ 19 מ"ל [א].
3. יש נוהגים לחשב שיעור זה לפי גרמים, ומסתמכים על המשקל הסגולי של המאכלים, שהוא בדרך כלל 1 או מעט פחות. מדידה זו קלה יותר, ושיעור הכזית הוא 28 גרם לחומרא, ו 19 גרם לקולא [א].
4. במצת מכונה ההבדל בין המשקל והנפח הוא משמעותי, וניתן לצאת ידי חובה באכילת שליש מצת מכונה [א].
5. את כזית המצה צריך לאכול ברצף, ומשך אכילתו יהא לא יותר מ 6 דקות [ב].
6. אם יש אויר בתוך כזית, אין לכללו בשיעור. וזו אחת הסיבות למדוד לפי משקל [ג].

הלכות תפילות הפסח (סימנים תפז-תצד)**נד. סדר תפילת ערבית (סימן תפז)**

1. מתפללים תפילת חג בנוסח המופיע במחזורים (א).

2. חל יום טוב בשבת, מתפלל תפילת החג, עם ההוספות של שבת (א).
3. אם טעה והתפלל את תפילת השבת, או רק את תפילת החג, חוזר ומתפלל (א).
4. בליל ראשון של פסח, קוראים הלל בבית הכנסת, אחר העמידה, ומברכים עליו (ד).
5. חלק מבני אשכנז נהגו שלא לומר הלל בבית הכנסת (ד).
6. מקום שאין בו מנהג, יאמרו את ההלל בברכה [טו].
7. גם הנמנעים מאמירת הלל בבית הכנסת, לא יברכו על ההלל הנאמר בליל הסדר [טו].

נה. סדר תפילת שחרית של פסח (סימן תפח)

1. אחר עמידת שחרית של יום טוב, אומרים הלל שלם עם ברכה.
2. נוסח הברכה לספרדים הוא "לגמור את ההלל". והאשכנזים אומרים "לקרוא את ההלל".
3. מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים את פרשיית קרבן הפסח שבפרשת בא (שמות פרק יב, כא עד פסוק נא).
4. חמישה קוראים עולים לספר ראשון. ואם חל יום טוב בשבת, יזמן שבעה קוראים.
5. העולה בספר השני קורא את קרבנות החג שבפרשת פנחס, ומקומם בספר במדבר (פרק כח, מפסוק טז עד פסוק כה).
6. העולה שהוזמן למפטיר, קורא את ההפטרה בספר יהושע, מפרק ה' פסוק ב' עד סוף הפרק.
7. הספרדים אומרים קדיש הן אחר קריאת ספר ראשון והן אחר קריאת ספר שני. ולמנהג אשכנז, אחר הקריאה בספר הראשון, יניח את השני על הבימה, ויאמר קדיש. ובגמר הספר השני, לא יאמר קדיש.
8. בשחרית עדיין אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם.
9. אומרים פיוט "טל" לפני תפילת מוסף, ובתפילת לחש של מוסף חדלים לומר מוריד הגשם, ומתחילים לומר מוריד הטל.

10. חלק מבני אשכנז נהגו שבתפילת לחש הציבור עדיין אומר משיב הרוח ומוריד הגשם, ורק שליח הציבור, בחזרתו, אומר את פיוט ה"טל", ומשנה למוריד הטל.

נו. סדר תפילת ליל שני של פסח וספירת העומר (סימן תפט)

1. חובה לספור את העומר מליל שני של פסח עד ערב שבועות [הק].
2. זמן הספירה הוא מצאת הכוכבים (א).
3. מי שספר בבין השמשות יצא (ב).
4. אין לספור מפלג המנחה. אלא שאם ספר אינו חוזר וסופר בלילה בברכה, ובימים אחר כך יכול להמשיך לספור בברכה [י].
5. המנהג הוא לספור אחר תפילת ערבית (א).
6. אם לא ספר בתחילת הלילה, יכול לספור בברכה עד עלות השחר (א).
7. אם בלילה לא ספר, יספור למחרת כל היום, וללא ברכה (ז).
8. כל אחד חייב לספור בעצמו (א).
9. הספירה נעשית בעמידה (א).
10. ספר בישיבה יצא [ד].
11. זקן או חולה רשאים לספור בישיבה [ד].
12. אם נשאל מה המספר של היום, ועדיין לא ספר, יאמר את המספר שספרו אתמול (ד).
13. אם נשאל ואמר את מספר של היום הנוכחי, לא יוכל לספרו עוד בברכה (ד).
14. אסורה התחלת סעודה קודם הספירה. וחל האיסור מעת השקיעה (ד), אבל נכון להחמיר מחצי שעה קודם השקיעה [יט].
15. מותרת אכילה שלא במסגרת סעודה.
16. אם הציבור מתפלל בשעה מאוחרת, וברצונו לסעוד, יספור ביחיד, ויאמר גם פרשה ראשונה של קריאת שמע, ורשאי לאכול [כ].
17. אם התחיל סעודה בהיתר, יכול לגמור סעודתו ולספור אחר כך [ד].
18. אם יכול להפסיק מעט באמצע הסעודה, ולספור בכובד ראש, יעשה כך [כא].

19. אם שכח לספור באחד הימים, ימשיך לספור בשאר ימים ללא ברכה (ח).
20. המסופק אם דילג אחד מן הימים, ימשיך לספור בברכה (ח).
21. ילד שנעשה בר מצוה בעת הספירה, ועד אז ספר כל יום, ימשיך לספור בברכה [ל].
22. גר שנתגייר באמצע הספירה, יספור ללא ברכה [ל].
23. אסור לאכול מתבואה חדשה עד יום שלישי של פסח (י).
24. בארץ, יש לוודא בקניית תוצר תבואה, כגון קמח, שההשגחה ציינה 'ללא חשש חדש' [מב].
25. בחוץ לארץ, מותר להשתמש בקמחים, כאשר אין פיקוח. מחמת צירוף כמה ספיקות [מב].

נז. סדר תפילת יום שני ותפילת חול המועד (סימן תצ)

1. יום שני של פסח בחוץ לארץ, הוא גם יום טוב, ונוסח תפילתו דומה ליום ראשון. אבל קריאת התורה וההפטרה מיוחדים ליום זה (א).
2. חול המועד מתחיל בארץ מיום שני של הפסח, וממשיך עד יומו השלישי של פסח. ובחוץ לארץ, תחילת חול המועד היא רק ביום שלישי של פסח.
3. בחול המועד מתפללים עמידות כמו ביום חול, אלא שמוסיפים יעלה ויבוא. ואם לא אמרו, צריך לחזור ולהתפלל (ב).
4. בחול המועד, מזכירים יעלה ויבוא גם בברכת המזון. ואם לא אמרו אינו חוזר ומברך (ב).
5. בחול המועד נוספת תפילת מוסף, ונוסחה כביום טוב, למעט מספר שינויים קלים, כמובא במחזורים.
6. בכל ימי חול המועד קוראים הלל בדילוג, כמו בראש חודש (ד).
7. האשכנזים מברכים על ההלל, ואילו הספרדים אינם מברכים [כ].
8. בכל יום מימי חול המועד קוראים בתורה, כפי המובא במחזורים.
9. יומו השביעי והאחרון של פסח, הוא יום טוב. ובקידוש לא אומרים ברכת שהחיינו (ז).

10. בשבת חול המועד, אומר בשחרית את העמידה של שבת, ומוסיף יעלה ויבוא (ט).
11. במוסף מתפלל תפילת מוסף של שלוש רגלים, ומוסיף בה תוספות של שבת (ט).
12. האשכנזים נוהגים לומר שיר השירים בשבת חול המועד (ט).
13. אם החג השביעי והאחרון של פסח חל בשבת, אומרים אותו ביום זה. (ט).

נח. סדר הבדלה במוצאי יום טוב (סימן תצא)

1. במוצאי יום טוב, בין אם יוצא מיום טוב לחול המועד, ובין אם יוצא לימות החול, מוסיפים בברכת "חונן הדעת", בעמידה של מוצאי יום טוב, את נוסח ההבדלה, כמו שאומרים במוצאי שבת.
2. מבדילים על הכוס כמו במוצאי שבת, ואין מברכים לא על בשמים, ולא על על הנר.
3. כאשר חל יום טוב במוצאי שבת, מוסיפים נוסח הבדלה לתפילת עמידה של יום טוב, והוא פותח במילה "ותודיענו". ובקידוש מוסיפים ברכה על הנר ועל ההבדלה, ולא על הבשמים.

נט. דינים הנוהגים בימי העומר (סימן תצג)

1. בימי העומר נוהגים להתאבל מעט על מותם של תלמידי רבי עקיבא שארעה בתקופה זו, מחמת שלא כיבדו זה את זה [הק].
2. נוהגים שלא לישא אישה עד ל"ג בעומר. ומל"ד בעומר הכל מותר (א).
3. רבים נמנעים מהאזנה למוסיקה. ויותר חשוב להימנע מהשמעת מוסיקה לציבור [ב].
4. חלק מהאשכנזים נהגו לאסור מראש חודש אייר עד חג השבועות, מלבד יום ל"ג בעומר (ב).
5. כחלק מהאבילות, גם התספורת אסורה (ב). הספרדים נהגו באיסור זה עד בוקרו של ל"ד בעומר. ובני אשכנז נהגו בו עד בוקרו של ל"ג בעומר.
6. המנהג הוא לאסור גם גילוח [ז].

7. המתגלחים מידי יום, רשאים להתגלח, במיוחד בערב שבת [ז].
8. חל ל"ג בעומר ביום ששי, גם הספרדים רשאים להסתפר בל"ג בבוקר (ב).
9. אם לא יוכל להסתפר בבוקר ל"ג, מותר להסתפר כבר בערב [ח].
10. בל"ג בעומר מרבים בשמחה, ולא אומרים תחנון (ב).

ס. סדר תפילת חג השבועות (סימן תצד)

1. יומו החמישים של ספירת העומר, הוא חג השבועות (א).
2. את תפילות החג מתפללים כפי הסדר הנדפס במחזורים (א).
3. שם החג הוא "חג השבועות הזה, זמן מתן תורתנו" (א).
4. אחר תפילת שחרית אומרים את כל ההלל בברכה (א).
5. אחר כך קוראים בתורה, ומפטירים, כפי שמופיע במחזורים (א).
6. יש נוהגים לקרוא את מגילת רות [ג].
7. יש נוהגים לאכול מאכלי חלב בחג השבועות (ג).
8. אסור להתענות באסרו חג, שהוא היום אחרי חג השבועות (ג).
9. לא אומרים תחנון מראש חודש סיון עד אסרו חג (ג).
10. מנהג נפוץ להימנע מתחנון עד י"ג סיון [ח].
11. מנהג נפוץ נוסף, ללמוד כל ליל החג, ולהתפלל בתפילת הגן [י].

מפתח נושאים

מפתח נושאים כרך ז'
הלכות פסח
מימנים תכ"ט – תצ"ד

ההפניה לסימן באותיות מודגשות. אות ללא סוגריים מפנה לסעיף בדברי המחבר והרמ"א, ואות בסוגריים מפנה לסעיף קטן בפרושנו. מספר בסוגריים מפנה להערה. הציון (הק) מפנה להקדמה לסעיף.

א:

- אבוקה (לבדיקת חמץ) – **תלג** ב, (ה).
 אחריות (בעלות על חמץ) – **תמ** (הק), (ב-ד). **תמא** ב, (ו).
 איטר – עיין ערך 'הסיבה'.
 אייר – **תצג** ג, (יד), (טו).
 אסרו חג – **תצד** (ז).
 אפיקומן (סדר אכילתו וזמנו) – **תעז** (הק), (ב), הע' 2. **תעה** (הק), (ב), הע' 1.
 ארבעה כוסות:
 אחר ששתה ארבע כוסות מה מותר לשתות – **תפא** א, (א), (ב).
 אם מותר לשתות יין בין הכוסות – **תעב** ז, (כב). **תעג** ג, (יד).
 ברכה אחרונה על ארבע כוסות – **תעג** (יג), **תעד** א.
 הסיבה בד' כוסות ואם לא היסב – **תעב** ז, (כ-כב) הע' 4.
 זמן שתייתם במהלך הסדר – **תעב** ח, (כה).
 חולה או מצטער – **תעב** י, (לב), הע' 11.
 יין הכשר לארבע כוסות – **תעב** יא, יב, (לה), (לו), (לט).
 כוס חמישית – **תפא** א, (ד).
 כוס שלישית (שילובה בברכת המזון) – **תעט** א.
 כוס רביעית (שילובה באמירת הלל, שכח להסב) – **תפ** א, (א), (ט).
 נשים (חיובם בארבע כוסות) – **תעב** יד, (מג).
 עניינם וטעמם – **תעב** (הק).
 שיעור הכוס – **תעב** ט, (ל), (לא), הע' 10.

ב:

בדיקת חמץ:

ברכה על הבדיקה – **תלב** א, (ב).
 הפסיק בדיבור בזמן הבדיקה – **תלב** א, (ה).
 המקדים זמן הבדיקה אם מברך – **תלג** (כד).
 זמן הבדיקה – **תלא** א, (א), **תלג** יא.
 חשש לחמץ במקום בדוק – **תלח** (א).
 לפטור כמה בתים על סמך הברכה הראשונה – **תלב** ב.
 מלאכה/לימוד קודם הבדיקה – **תלא** ב, (ח).
 מקום הבדיקה – **תלא** א, (ג), (ד). **תלג**, ג, (ח).
 משכיר/שוכר על מי חל חובת הבדיקה – **תלז** א, ב.
 נאמנות נשים וקטנים בבדיקה – **תלז** ד, (יב).
 נוסע תוך שלושים/לאחר שלושים – **תלו**, (ד).
 סיבה לבדיקה – **תלז** (הק).
 עבר ולא בדק מה יעשה (ואם יברך) – **תלה** א, (ד), (19).
 פירורים במקום נסתר – **תמב** (כט).
 בהמה (להאכילה בפסח) – **תמג** א. **תמח** ו, (יד), ז (טו). **תסו** (ב).
 ביטול חמץ:

ביאור עניין הביטול – **תלד** (הק) ב, (ב-ג), (ז), (ח), ג.
 ביטול במחשבה – **תלד** ב, (ד).
 ביטול על ידי שליח/אשתו – **תלד** ד, (יד), (יז).
 באיזה שפה יבטל – **תלד** ב.
 זמן הביטול – **תלד** ב, (ט), (י), ג.
 בל יראה ובל ימצא:

ביאור העניין – **תלד** (הק), הע' 2.
 בשותפות – עיין ערך 'שותפות'.
 בתערובת – **תמב** א, (הק').
 המפקיד/המלווה לחברו חמץ – **תנ** א, (א).
 שיעור החמץ שעובר עליו – **תמב** (ל).
 כשלא מודע לקיומו – **תלד** (17).

ביעור חמץ:

- איך לקיים הביעור – **תמה** א, (ב), (ה).
- ביטול ברוב – **תמז** ט, (סו).
- כשלא חייב באחריותו – **תמ** ב, (י).
- "ברכי נפשי" (אמירתו) – **תל** א, (ג).
- "בשר זה לפסח" (איסור האמירה/אם אמר) – **תסט** (א).

ג:

גוי/אינו יהודי:

- גוי הנכנס לבית ישראל עם חמצו – **תמ** ג, (י).
- גוי המפקיד חמצו אצל יהודי – **תמ** א, (ב), (ד).
- יוצא מבית הגוי תוך שלושים אם צריך בדיקה – **תלו** ג, (כד), (כו).
- המפקיד חמצו אצל אינו יהודי – **תמ** ד, (יב).
- נתן לגוי את החמץ אם צריך לבער – **תמה** ב, (ט).
- שותפות עם גוי במאפייה או תנור – **תנ** ג, (ד).

ה:

- הבדלה (מוצאי יום טוב) – **תצא** א.
- הבדלה ביום טוב שחל במוצ"ש – **תצא** ב, (ה), (ו), (ז).
- הגדה, אופן אמירתה – **תעג** ז.
- הגדה, אמירתה בשבת הגדול – **תל** א, (ב).
- הגעלת הכלים (ראה בסוף סימן **תנא** הדרכה מעשית):
- הגעלת כלים בני יומן – **תנב** (ב), (ד), ב, (יט).
- הגעלה של כמה כלים ביחד – **תנא** ט, (מד), ג.
- חצובה (הכשרה) – **תנא** ד, (כז), הע' 5.
- זמן ההגעלה – **תנב** (הק), (א).
- "כבולעו כך פולטו" – **תנא** (הק), (כט).
- כוסות – **תנא** ו, (לז).
- כיור – **תנא** הע' 6.
- כלים (האם בולעים היום) – **תנא** (הק'), הע' 1, (קיח).
- כלי גדול כיצד יעשה – **תנא** ו, (לח). **תנב** ו, (כו).
- כלי אבן – **תנא** ח.
- כלי זכוכית – **תנא** כו, (קי), (קיח).

כלי חרס – **תנא** א, (א) (ז).

כלי עץ – **תנא** ח.

כלי פורצלן וחרסינה – **תנא** (יד), (קי), הע' 11.

כלי פלסטיק – **תנא** (מב).

כלים שבישלו בהם חמץ אם צריכים הגעלה לאחר פסח – **תמז** א.

כלים שהשתמש בצונן – **תמז** ז, (ס), **תנא** כב, כה.

כלי שני – **תמז** ג (כ), כ (כב) **תנא** (ט), הע' 2.

מדיח כלים – **תנא** (כט).

מחבת (וטיגון) – **תנא** יא, (נ), (נג).

שטיפה בצונן לאחר ההגעלה – **תנב** ז, (כז).

הכשרה על ידי ליבון:

בזמן הזה – **תנא** (הק), (כג).

הכשרו – **תנא** ד.

ליבון קל – **תנא** (כד), הע' 4.

סכינים – **תמז** ח, **תנא** ג.

קערות – **תנא** ו.

רוב תשמיש – **תנא** ו (לא), כה, (קיז).

שולחנות – **תנא** כ, (צג).

תנור (הכשרו) – **תמז** (יד), (יז), **תסא** א, (א), (ז).

הלל:

אמירת הלל בפסח – **תפח** א.

הפסק בהלל – **תפח** א, (ד), (ה), (ז).

הלל בחול המועד – **תצ**, (יט).

הלל בתפילת ערבית – **תפז** ד, (יד), (טו).

הסיבה:

עניינה – תעב (הק').

אופן ההסיבה – **תעב** ג (ו).

אם לא הסב מה יעשה – **תעב** ז, (כ), (כא), (כב).

מתי צריך להסב – **תעב** (ד).

נשים בהסיבה – **תעב** ד, (יב).

שמאלי (איטר) כיצד יסב – **תעב** ג (ז).

ח:

חדש (איסור חדש) – **תפט** י, (לז ואילך).
 חוזר וניעור – **תמב** (כג), הע' 4. **תמז** ד, (כד), (כה), הע' 12, 14. **תנא** הע' 14. **תסו** הע' 7.

חולה – תנג (ח), תנו (ח).
 חלה (הפרשתה מן המצה) – **תנז** (הק) א, (ב), (ו), **תסב** ה, (טו).
 חלת חו"ל – **תנז** ב, (טו), (יז).
 חליטה – **תנד** ג, (יב). **תסה** א, (ב).
 חמץ:

הבלוע בכלים – **תנא** (ג).
 המוצא חמץ בפסח – **תמו** א, (א), (ב).
 זמן איסורו – **תמג** א, (הק), (ו).
 חמץ המעורב במאכל כשר – עיין ערך 'חוזר וניעור'.
 חמץ הנפסל מאכילת כלב – **תמב** ט, **תסו** (א), הע' 3.
 חשש (ספיקות בחמץ) – **תלט** (הק).
 חמץ נוקשה – **תמז** יב, (פג).
 חמץ שעבר עליו הפסח – **תמז** יא (עה). **תמח** (הק), ג.
 חמץ של גוי – **תמח** א, ב, (ב).
 מכירת חמץ – עיין ערך 'מכירת חמץ'.
 חרוסת – **תעג** ה.

י:

יבש – **תמז** ד, ט, (סו). **תסו** ד, (יד), הע' 7, **תסז** ג.
 יד סולדת – **תמז** ג, (כג).
 יין (שתייתו בערב פסח) – **תעא** א, (ו).
 יציאת מצרים (משמעותה) – **תכט** (הק').
 יום העצמאות – **תצג** (יב), הע' 7.
 יום טוב (כבודו, והכוננות ראויה) – **תעא** ג, (יז).
 יום טוב של גלויות (לעניין ליל הסדר) – **תפא** (ו).
 יעלה ויבוא – **תצ** ג, (יא).

כ:

כלי בן יומו ואינו בן יומו – **תמז** ה, (כח), (לג), (מד).

כלי שני- **תמז** ג, (כ), כ (כב). **תנא** (ט), הע' 2.

כל דפריש מרובא פריש- **תלט** (הק).

כזית וכביצה (כיצד משערים)- **תפו** (א), הע' 1.

כשרות המאכלים לפסח- **תמב** (כד), **תמז** (מב) **תסז** (כד).

כשרות חומרי ניקוי- **תמב** (מב).

ל:

ליבון- עיין ערך 'הכשרת על ידי ליבון'.

לח בלח- **תמז** ד, (כו), (סח). **תסו** ד (יד).

לתיתה- תנג ה, (יח).

מ:

מגילת רות- **תצד** (ג).

מה נקרא מי פירות- **תסב** ד, **תסו** ה.

מוסף- **תפח** ג, (טז), (יז).

מופקד אצלו חמץ מה יעשה- **תמג** ב, (ט).

מוצאי שבת:

הבדלה בליל פסח שחל במוצאי שבת- **תעג** א, (ד).

מורסן- **תסה** א, (א), ב.

מים חמין (ללישת המצה)- **תנה** ג, (כח).

מים שלנו- **תנה** (הק'), (א), (כה).

מין במינו ושאינו מינו- **תמז** א, (א), (ב).

מי פירות- **תסב** א, (ב), ד, (י), (יג).

מי פירות עם מים- **תסב** ב, (ד).

מכירת חמץ- **תמח** ג (ו) הע' 2, ובסוף הסימן שטר לדוגמא.

מלח- **תנה** ה (לב), **תסב** (יח), **תסג** (ד).

מנהגים (גדריהם והחיוב לקיימם)- **תפח** ד, הע' 4.

מפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל גוי- **תמ** (ב), ד (יב).

מצה:

אכילתה בערב פסח- **תעא** (ח), הע' 2 3.

גודל מצת המצווה- **תנו** (הק'), (א), הע' 3.

התעסקות במצת מצווה- **תנט** ב, (ח), (יב), ד, (ל).

זמן אכילת פרס- **תעה** ו, (לא).

זמן אפיית המצות – **תנה**, (ב).

טמפרטורה הראויה לעשיית מצת מצווה – **תנט** א, (א), (ז), ה, (לח).

מצה גזולה (ומי שקנה מצות ולא שילם) – **תנד** ד, (יג).

מצת מכונה – **תנו** ג, (ו), **תס** (ג) הע' 4. **תפו** (א).

מצה עבה – **תנד** א, (ה). **תס** ד, (יג), ה, הע' 5.

ממה עשויה המצה – **תנג** א, (א). **תנד** א.

מצה עשירה (אכילתה בערב פסח) – **תעא** ב.

אם מחמיצה ואם יוצא בה ידי חובה – עיין ערך 'מי פירות'.

מצה שרויה – **תסא** ד, (כא).

סדר אכילת המצה – **תעה** (הק'), א, (ב), (לו).

עשיית מצה על ידי מי שאינו בר חיוב – **תס** א.

כוונה במצווה באכילת מצה – **תעה** ד, (כד), (כה).

כוונה במצווה בהכנת המצה – **תנו** (ה). **תס** א, הע' 2.

מרור – **תעג** ה, (לז).

משהו (לעניין תערוכת חמץ) – **תמוז** (ג), הע' 4, (פז).

משכון – **תמא** (הק).

מתנה – **תמח** ג, (ז), הע' 3.

נ:

נותן טעם לפגם בערב פסח – **תמוז** ב (יז). **תנא** (הק) (ד) הע' 7.

נותן טעם לפגם בפסח **תמז** י.

נפילת אפיים – **תכט** ב, (ד) **תצג** ב **תצד**, ג (ח).

נר (לבדיקת חמץ) – **תלא** (ב). **תלג** א.

ס:

סדר פסח:

מי שאין לו יין כיצד יעשה – **תפג** א, (א), (ט).

העורך סדר לכמה משפחות כיצד ינהג – **תפד**.

זמן הראוי לליל הסדר – **תעב** א, (ב).

זימון בליל הסדר – **תעט** א, (ה).

חרוסת – **תעה** א, (י), (יד).

ילדים בליל הסדר – ראה ערך 'קטן'.

כורך – **תעה** א, (טו).

מצה – ראה ערך 'מצה'.

כרפס – **תעג** ו, (מח).

נגיעה של מצות מצווה זו בזו – **תסא** ה, (לא).

נטילת ידיים למצה – **תעה** א, (א).

נטילת ידיים לכרפס – **תעג** ו, (מז), הע' 14.

נטילה (לעניין מאכל שנגע בחמץ) – **תמז** א, (ז). **תסא** ה, (כב) (כג).

קערת הסדר כיצד יסדרה – **תעג** ד, (טז) (כא).

סימני חימוץ – **תנט** א, (טו).

סכינים – **תמז** ז (סב), ח, **תנא** ג תנט ד.

ספירת העומר:

עניינה וטעמיה – **תפט** (הק').

אכילה קודם הספירה – **תפט** ד, (יט).

אם נשים חייבות בה ומי סופר – **תפט** (הק'), (ג).

עד מתי סופר – **תפט** א, (ב).

מאיזה שעה יכול לספור – **תפט** ב, (י-יב).

המתפלל ערבית מוקדמת כיצד יעשה – **תפט** ג, (יג-טז).

ספק דרבנן לקולא – **תלט** (הק').

שכח ולא ברך כיצד ינהג – **תפט** ז, ח, (כח).

ע:

עוגיות – **תסב** (ב).

עומר:

עניינם של ימי העומר – **תצג**, (הק').

לג בעומר (עניינו ומשמעותו ההלכתית) – **תצג** א ב (ט).

איסורים והגבלות בימי העומר:

נישואין – **תצג** א, (ב).

שמחה שאירעה בימי העומר – **תצג** ג, (יב).

שמיעת מוזיקה – **תצג** הע' 2.

תספורת וגילוח הזקן – **תצג** ב, (ז), הע' 4.

ערב פסח:

אכילה בערב פסח – **תעא** (הק') א ב.

אכילת מצה בערב פסח – ראה ערך 'מצה'.

מלאכה בערב פסח – **תפח** (הק') א ב (א).

ערב פסח שחל בשבת:

מתי בודקים ומבערים – **תמד** א, (א), (ב), ב, (ט).

מתי מבטלים – **תמד** ה (טז) ו (יח).

כיצד ינהג בסעודות שבת זו – **תמד** א (ג) (ו).

מעין שבע – **תפז** (ח).

קידוש בליל פסח שחל בשבת – **תעג** א (ג).

פ:

פנס (לבדיקת חמץ) – **תלא** (ב). **תלג** ב, (ז).

פקדון – **תמט** (א). **תמ** א, (ב-ד).

צ:

צלי (אכילתו בליל פסח) – **תעו** (הק'), (ב).

צדקה – ראה ערך 'קמחא דפסחא'.

צדקתך (צידוק הדין) – **תכט** ב, (ה).

ק:

קטן:

ארבע כוסות לילדים – **תעב** טו, (מד).

חינוכו שלא לאכול מצה בערב פסח – **תעא** ב, (ט).

סיפור יציאת מצרים לילדים – **תעב** א, (א), טז, (מט). **תעג** ו, ז, (נז), (נט), (ס).

קטניות (ראה רשימת קטניות ודברים שאינם קטניות) – **תנג** א, (ה), הע' 4, (ט),

תסד א.

קידוש בליל פסח – **תעג** א.

קליפה (לקלוף מאכל כשר שנגע בחמץ) – תמז א (ו).

קמחא דפסחא – **תכט** א, (ב), (ג).

קמח (אם נחשב חמץ) – **תנג** ד, (יז).

קצירה (אם צריך מצה שנשמרה מקצת קצירה) – **תנג** ד, (יז), הע' 6.

קריאת התורה:

בפסח – **תפח** ג, (ט) (יב) (יג).

הוספה על מספר העולים – **תפח**, (יא).

בחול המועד – **תצ** א, ב, ה, (ב), (ג).

בשבעות – **תצד** א, (א), (ב). ב (ד) (ה).

ר:

רוק (אם מחמיץ) – **תסו** א.ריח חמץ אם אוסר – **תמז** א, (יג), (יד). **תסא** (כג).

רפואה – עיין ערך 'תרופות'.

ש:

שבועה – **תפה** (הק).שבועות (עניינו של החג ומנהגיו) – **תצד** (הק), ג, (ט), (י).שבת הגדול (מדוע נקרא כך, ומנהגיו) – **תל** א, (א).שהחיינו – **תעג** א (ב) (ד). **תפט** (לה).שואלין ודורשין בהלכות החג (גדר החיוב) – **תכט**, א, (א).שומר חינם – **תמ** א, (ד).שותפות ישראל וגוי בחמץ – **תמ** ד, יב, **תנ** ג, (ד), (ה).שכר (בירה) – **תמב** ה, (כה), הע' 5.שמירת החמץ לאחר הבדיקה לצורך השריפה – **תלד** א, (א).שעווה – **תלג** ב, (ו).

ת:

תחנון – ראה ערך 'נפילת אפיים'.

תספורת – עיין ערך: 'ימי העומר: תספורת וגילוח הזקן'.

תפילת המועדים – **תפז** א, (הק), (ב).טעויות בתפילת המועדים **תפז** א, ג, (י).

תענית:

בכורות – **תע** (הק') (א) הע' 1.בניסן – **תכט** א (י) (יא). **תצב** א. **תסט** (י).בשבועות – **תצד**, ג.

תערובת חמץ:

תערובת חמץ האסורה – **תמב** (הק) **תמז** (הק).תערובת חמץ לאחר חצות של ערב פסח – **תמז** ב, (טז).שיעור החמץ שנתערב לאסור – **תמז** (הק), א, עיין ערך 'משהו'.האם יש תקנה במכירת תערובת – **תמז** א, (ד), (פב), הע' 21.תרופות (לקחיתם בפסח) – **תסו** (א), הע' 5. **תעה** הע' 11.תשביתו – **תלד** (הק). **תמה** (הק) (ג) (ה) **תמח** ה, (יא) הע' 3.

